

Viața românească

REVISTĂ A UNIUNII Scriitorilor din R.P.R.

1 9 6 2
I U L I E
ANUL XV

CUPRINSUL

TITUS MOCANU: Stăpîinii (roman, II)	3
NINA CASSIAN: Inscripție pe o masă de lucru; Pictură; Limpede; Împreună; Ad maritum	50
ION PAS: Amintiri...Amintiri... (Dintr-o „Carte despre vremuri multe“)	53
VANIA GHERGHINESCU: Împrișvărire; Amurg carpatin; Oțelar	64
DEMOSTENE BOTEZ: Pasărea Fenix se cheamă Varșovia (Insemnări din Polonia)	65
ALEXANDRU DUȚU: Ecouri rousseau-iste în cultura romînă (250 de ani de la nașterea lui Jean Jacques Rousseau)	79
SALVATORE QUASIMODO: Văzut, nevăzut; Ore la Brașov; Imperceptibil timpul; Din pînza aurului; Om al timpului meu; Elegie (Poezii lumii — în romînește de Mihai Beniuc)	86
GEO ȘERBAN: Odobescu inedit	88
N. TERTULIAN: „Sociologia succesului“ (Cronica ideilor)	104
H. BRATU și H. CULEA: Impasul unor pseudo-teorii	110
PAUL GEORGESCU: „Teatru“ de Mihail Sebastian (Cronica literară)	123
EUGEN SIMION: Poezia de inspirație rurală	127
DUMITRU MICU: Reușitele și nereușitele unei narațiuni	136
D. I. SUCHIANU: „Post-restant“ (Cronica cinematografică)	143
D. CHIRICĂ: Cuvînt pentru Topîrceanu (Cronica rimată)	146
DUMITRU HÎNCU: Un aliat al faptei: visul (Carnet sovietic)	148

MISCELLANEA : Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă
(V.R.) — Centenarul nașterii prof. Paul Bujor (Prof.
C. Moțaș) — Citind un anunț de publicitate (Remus
Luca) — Despre educația fizică (Baruțu T. Argezi)
— Ce e val ca valul trece (D.) — Spectacole de largă
popularitate (H. Zalis) — Inventar (Z.A.) — Discuție
despre măiestrie și inovație în poezie (I.M.) — Citi-
torii despre poezie (V.R.) 151

CĂRȚI NOI : Mihai Beniuc : „Întoarcerea“ (H.B.) — D. Păcu-
rariu : „Dimitrie Bolintineanu“ (Sanda Radian) —
Mihai Negulescu : „Noaptea albe ale orașului“ (L.
Raicu) — D. Macrea : „Probleme de lingvistică ro-
mină“ (G. Bulgăr) — Cronicarii munteni (Radu Al-
bala) — Bruno Apitz : „Gol printre lupi“ (Al. Sever). 166

REVISTA REVISTELOR : — din țară — Poezia și proza
în „Iașul literar“ nr. 2, 3, 4/1962 (L. A.) — „Cravata
Roșie“ nr. 1, 2, 3/1962 (Eugenia Tudor) — „Viața lite-
rară sovietică“ (H.B.) — de peste hotare — : „Inostrana-
ia literatura“ nr. 5/1962 (I.P.) — „Nagy világ“ nr.
1-4/1962 (A.Bt.) — „Frankfurter Hefte“ nr. 3/1962 (D.
Ludovic) — „Il Mulino“ nr. 3/1962 (J.M.) 181

FOTOGRAFII : Florin Dragu.

COPERTA : Vlad Crivăț : „Amazoanele“

Director : MIHAIL RALEA

Colegiul redacțional : Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA
(redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA,
DEMOSTENE BOTEZ (redactor-șef), LUCIA DEMETRIUS, PAUL
GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acad.
ATHANASE JOJA, AL. PHILIPPIDE, membru corespondent al Acade-
miei R. P. R., Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU,
Acad. TUDOR VIANU

Redacția : Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88.85 — Raion „30 Decembrie“,
București

Administrația : Șos. Kiselev nr. 10, telefon 11.63.99 — Raion „30 Decembrie“,
București

STĂPÎNII*)

— roman II —

TITUS MOCANU

II.

Era tulburare și unii se fereau să mai iasă la câmp.

În zilele care urmau, viața în Golășeni se vînzoli iarăși cu o putere nerăbdătoare, care amintea de primăvara anului cînd luase ființă gospodăria colectivă la ei în comună; cei neînscriși încă în gospodărie începură să se gîndească cu mai multă îngrijorare și grabă la loturile lor de pămînt,

în loc de a-și vedea de lucru la câmp, să se ocupe de arături, mulți se apucară să-și socotească avutul în bătătură;

apoi zvonurile se împrăștiară pline de ciudățenii și se împletiră din toate părțile;

și, în sfîrșit, începu să se vorbească șoptit pe la garduri, că toată frămîntarea aceea urma să dureze pînă la data de întîi a lunii viitoare, că pînă atunci se mai făceau înscrieri în gospodărie și, după data aceasta, totul se termina și se așeza în continuare cum fusese mai înainte,

iar femeile, avînd felul lor propriu de a înțelege astfel de lucruri, se apucară să amintească bărbaților temerile lor amenințătoare și pline de spaimă, în legătură cu fuga lor mincinoasă și nepedepsită de colectivă, din nălucirile negre, care puneau stăpînire pe suflete și piereau fără urme în întunericul nopții.

Oricum ar fi fost însă și ori ce ar fi spus femeile de amenințările lor tulburi, dezvăluite astfel în timpul nopții, îndată ce se auzi de acest zvon, mulți începură să-și treacă caii în baltă iar alții plecară din sat căutîndu-și de lucru pe la oraș sau neamurile mai îndepărtate. Totul fierbea. În ciuda zvonurilor șaptezeci și patru de familii se trecuseră în colectiv iar altele așteptau cu gîndurile indoite.

„Ce face, mă, alde cutare? Dar cutărică ce-o fi făcînd?“, se întrebau unii și alții; „ei, dar acum ce ne facem noi?“, se întreba în sine și Ciocîrlan, care se schimbase mult în decurs de numai cîteva zile și părea palid, de nerecunoscut.

Venind spre sediul gospodăriei împreună cu Milu, bărbatul se gîdea cu amărăciune la toate lucrurile astea și pășea încordat și țepăn prin mijlocul drumului. Flăcăul mergea cu doi pași în urma lui și se gîdea la Lina. Se împăcase cu fata, aflase de bătaia ce i-o dăduse tată-său, se supăraseră, dar hotărîrea fetii de a fugi de acasă îl bucurase apoi peste măsură și îl făcea acum tare vesel. Ciocîrlan în schimb, nu era de loc

* Vezi „Viața romînească“, nr. 5/1962.

vesel. Nu era vesel, și nici trist sau supărat din cale afară nu arăta, totuși. Era neîmpăcat. Și starea aceea a lui de tulburare neîmpăcată a sufletului era vie și apăsătoare pentru că se simțea că fusese în el însuși undeva vinovat, când socotise că ce-a fost greu la ei a trecut, că acum merg către o țintă sigură, că ținta aceea o pot atinge în timp fără temeri și îngrijorări mari, după ce descoperise că acum, mai mult ca oricând, era pesemne nevoie de încordarea lor trează, a tuturor, că se înșelase pesemne în parte cu omenia și cei cărora le dăduse crezare îi înjurau, iar cei care îi apăruseră liniștiți și tăcuți se ridicau din senin împotriva și îndemneau oamenii în contra lor! Așa era cu Zainea, așa era cu Bișireacă, cu Iordan, cu Niță Bogoi, cu alții și cu alții. Până și Botofică îi dezvelise o față necunoscută lui, până atunci, când pusese primul mîna pe cai și îi trecuse în taină și din prostie, în baltă. Nu, ei nu lucraseră destul în comună, nu făcuseră destul în comună la ei... Gîndind astfel Ciocîrlan se întunecă la obraz și privirea lui se făcu de îndată mai mică, lumina ei parcă se dezmoști.

Întunecat, bărbatul se opri puțin, scoase chibritul din buzunar și își aprinse din mers o țigară.

Că dacă ei ar fi lucrat altfel, gîndi mai departe, mulți ar fi fost lămurii, n-ar fi socotit așa, iar colectiva și-ar fi spus cuvîntul ei răspicat, n-ar mai fi fost vorba de astfel de oameni. „Și acum, — stăruie el în minte — dacă noi am fi fost mai puternici, dacă ziua-muncă ar fi reprezentat mai mult și noi am fi pregătiți mai bine, s-ar mai pune problema așa cum s-a pus? Sigur că nu s-ar mai pune. Dar așa, nu. «Că ce faceți dacă nu sînt zile, dacă e pămînt puțin, cum ne dați de lucru?» «Păi o să fie de lucru, punem tutun și sfeclă, la culturile astea e nevoie de multe brațe, e nevoie de lucru». «Da', dar douăzecișipatru de lei ziua nu-i așa mult, ce ne facem cu douăzecișipatru de lei?» «Cum ce faceți? — zic. Da' cei care au șase sute de zile sau o mie în familie, dacă mai iau și plata în produse nu se ridică la douăzeci-treizeci de mii și cu ce mai faceți în gospodărie, ce mai vorbiți, că mîncarea doar nu vă costă?!» «O mie de zile! — zice. Care mai are o mie de zile dacă ne înscrîm toți? Dracu o să mai aibă o mie de zile!». «Ai, mă, că vorbiți prostii, spun. Păi voi v-ați gîndit ce înseamnă orezul pe care îl punem? Știți ce înseamnă un milion, un milion și jumătate? Și pe urmă roșiile și mai ales porumbul, sfecla de zahăr; ce, sînteți nebuni să vă temeți așa, că ce-o fi?» «Hai, lasă-te, de chestii d-astea, măi, tovarășe Ciocîrlan, să vedem mai întii și pe umă să vorbim, — zice, — la toamnă să te vedem noi cu orezul și roșiile dumitale!» Că adică ei nu cred asemenea lucruri, că adică cum o să fie așa? Și la umna urmei de unde să creadă? — se repezi Ciocîrlan în gînd. — De unde să le trăznească lor prin cap treaba asta? Ei pînă nu văd, nu cred, dar noi care ne-am lovit de mai multe, de ce am stat pînă acum? Cum am educat oamenii? «Că ăsta-i lucrul meu, nu-l dau la nimeni!» Și în colectivă chiar: «Stupii mei, astăzi nu pot să viu la lucru, trebuie să-i duc în baltă, că bătrînu-i boînav». «Da', dar aici e vorba de lucrul nostru, măi, ăsta dacă crește și se face mare, creștem cu toții, nu mai stăm ca pe vremea lui Tuțulan să-i privim lui pogoanele și noi să înghițim în sec ca prostii. Acum sîntem noi stăpîni aicea. S-a terminat cu privitul!» Ei, da, s-a terminat! unul pricepe, dar altul, nu. Unul spune, intru în colectiv și muncesc pe brînci, altul, lasă că am eu acolo pogoanele alea, mai fac ceva afaceri prin baltă, cu peș-

tele sau cu ceva porci și sînt mai sigur cu treburile mele decît aștilalți cu ale lor... Vorbesc și eu să nu tac. Sigur că așa gîndesc aștia dacă noi ne împleticim ca blegii. Unde e dirzenia noastră de care zicea și tovarășul secretar al raionului, unde e tăria noastră?! «Că lasă-i! Se lămuresc ei cu timpul. Ne obișnuim noi cu timpul cu grija pentru avutul obșteșc, pînă atunci mergem așa». Și pe urmă o luăm în asalt. Fir-ar mama ei a dracului de treabă, cum zicea și Ștefan ieri“.

„De ce lucrăm Băluța, așa? De ce cu asalturi de-astea?“

„Cum cu asalturi, Fane?», zic, că adică n-am înțeles bine ce zice Gurgu“.

„Păi, cum! Uite-așa, bine. Trebuie să vie cîte-o acțiune mai tare ca să ne trezim la cap. Pînă atunci liniște pe tot frontul și nici un pic de inițiativă la unii», mai zice Gurgu“.

„Și altă dată tot Gurgu: «Mai tovarășe, dacă ți-ai pus de gînd ceva, fă-l, mă taică, nu-l lăsa pe poimîine... Cu poimîine din asta nu mai construim noi socialismul. Jucăm hora-mare acolo la școală, și nu mai terminăm niciodată să construim», mai zice Gurgu“.

„Ei, da, niciodată nu terminăm! tresări în el omul, aruncînd cu o mișcare iute mucusul țigării în șanț. Niciodată nu isprăvim, că dacă vrem să facem o treabă cum trebuie, unde ajungem dacă nu ne muncim și nu ne căznim mereu? Ce iese din mîna noastră dacă ne dăm înapoi? Ce scoatem noi din pămîntul asta? Nimic. Stăm așa ca pe vremea lui tată-miu moșu și asta nu-i voie, că doară nu mai sîntem după primul război mondial. Sîntem aici în gospodăria colectivă și asta nu-i tot una cu ce-a fost mai înainte. Că dacă e o linie dată de partid și dacă noi am primit linia asta, apăi linie să fie! Că dacă avem sarcina să creștem producția și să întărim conștiința oamenilor, să nu-l văd eu pe ăla că se duce la stupi, în loc să lucreze acolo la grădină și pe Bișireacă să nu-l prind că vrea să ia noianul comunei, ca să facă afaceri cu el! Să nu-l prind, că-i rup gîtul!“ exclamă bărbatul în gînd, aprinzîndu-și din nou o țigară. Asta îl rodea cel mai tare, asta nu-i mai dădea de loc pace acum.

Da, să nu-l prindă pe Bișireacă, dar nici pe ăia cu caii să nu-i mai vadă pitindu-se în fundul bălții ca să-și ascundă animalele pe acolo. Unde se trezeau?! Ce se întîmplase cu ei? Se luau după zvonuri? Dar ce, erau copii mici ca să-i ducă de mîna cineva? Ei nu aveau simțul lor de răspundere? Le trebuia acum o dădacă?! Ce, adică nu mai puteau gîndi singuri? Au căpiat?! Dacă au căpiat să se ducă la doctor să se caute, să nu facă atmosfera aia în sat încît să zăpăcească și lumea cu prostia lor rușinoasă, care nu putea fi lucru de laudă pentru firea cuiva.

Ce însemna asta? Mai mare rușinea! Se infuriie. Apoi se îndârji și mai tare.

Glasul acela al lui dinlăntu răzbătuse aspru afară și îl înecase acum dintr-o dată pe celălalt moale și alb, care era mai deasupra. Îi dăduse lui peste nas Gurgu, dar acum știa ce avea de făcut. Nu era destul să îngrijească grădina, să pună de orezărie, să-și vadă de treburile lui acolo, la cîmp; trebuia să lege mai mult munca aceasta cu munca politică, că fără ea nimic nu era trainic, nu era deajuns, se încurca de pomană și mai mare păcatul de ce făceau în comună dacă nu se gîndeau mai departe și nu realizau și mai mult.

Sigur, nu era deajuns! Cu gîndul acesta, bărbatul merse grăbit mai departe, cu mîinile în buzunare, supărat și tăcut. Milu îl urmă de aproape și nu scoase nici un sunet, nici o vorbă măcar, nu tulbură cu nimic tăcerea aceea adîncă a tatălui, pe care o simțea frămîntată și mare, vie, și parcă deodată de mepătruns.

Curînd ajunseră la sediul gospodăriei și intrară în biroul lui Gurgu. Cum îi văzu acesta de explică supărat că pentru astăzi a hotărît să nu mai meargă în acțiunea de lămurire și să se împartă în două brigăzi mari, care să atingă cîteva puncte principale. Era vorba de cîteva capi de familie, mai îndărătnici, a căror trecere ar fi adus după sine înscrierea unor șiruri întregi de familii. Printre aceștia erau și Iordan, Botofică, Neagu și Pitulache. Ori, la Iordan era neapărat nevoie să vină și Anton Lipan, care era în dușmănie cu acesta. Trebuia să vină ca să arate că supărările nu mai au ce căuta între ei astăzi, că lucrurile acestea s-au terminat, că de acum ei au pășit pentru totdeauna în altă viață și iată că Lipan, cu toate că, el Gurgu, i-a spus încă odată de dimineață să vină fără discuții la patru, întîrzia să se arate la față, se ascundea și, lui Gurgu, i se întărise convingerea că Anton are de gînd să rămîna acasă.

— I-am zis-o de cîteva ori, i-am atras atenția cu strășnicie în nenumărate rînduri, și el, că, nu, ce să caute la Iordan, ce să facă acolo? Auzi la el, ce să facă acolo?! — încheie Gurgu cu amărăciune, — parcă eu l-aș fi chemat să se dea tumba acum cu Iordan, sau să se joace cu el, știu eu, cum fac copiii-n maidan, de-a-n ascunselea și să se facă astfel de risul lumii; așa-mi pare că spune prostul ăsta ce e de Anton...

— Asta nu se poate, Fane, protestă Ciocîrlan. Nu se poate, trebuie să vină. Mă duc la el și-l scot val-vîrtej de acasă, adăugă mai aspru, uitîndu-se țintă și cu supărare la Gurgu, din locul lui.

Dar Gurgu se opuse.

— Nu-i nevoie, Băluță. L-am trimis pe Filipache la el. I-am spus că dacă nu vine, n-are ce să mai caute în munca de lămurire. Să rămîna acasă cît o vrea el, cît l-o răbda nevastă-sa în bătătură.

— Bine dar are și el, nea Anton, casă nouă și-o mai aranjează pe-acolo, se amestecă Milu. L-am întîlnit dimineață. Zicea că își aranjează prin casă.

— Să-și aranjeze și el altă dată, nu acum, făcu omulețul cu simplitate. Dacă pe toți ne-o apuca aranjatul cînd avem treburi, unde ajungem? la pepeni ajungem Milule!

Ceilalți tăcură și își văzură de treburile lor la biroul lui Gurgu. Peste puțin timp veni și Vatică cu Dima și Mieluță. Se adunară și alții. Gurgu începu să dezvolte în grabă planul de lucru din acea zi.

În sfîrșit ușa se deschise și Lipan intră în odaie împreună cu Mănaîla. Îndată ce fură înăuntru, Ciocîrlan îl luă pe Lipan în primire și nu-l slăbi nici un pic. Că unde se trezea el? Ce pretenții mai aveau ei de la oameni, dacă ei înșiși nu păreau să fie în stare să dea un exemplu personal? Ce înseamnă aia, că era supărat cu Iordan? Să meargă acolo și să-i întindă acum lui Iordan mîna, ca acesta să vadă cum judecă ei lucrurile și să învețe din asta și lumea cealaltă din jurul lor.

Era într-adevăr supărat și supărarea aceasta îi miră tare pe ceilalți, iar Milu rămase nemișcat într-o parte și se uită țintă la tatăl său.

Dar Ciocîrlan nu observa nedumerirea din ochii celorlalți. În pieptul lui se adunaseră multe de la o vreme încoace. Și fără să vrea sau să înțeleagă de ce faptele acestea strînse în el laolaltă se răscoliseră acum dintr-odată în suflet, împingîndul în față ca o apă adîncă și revărsată, pe pămîntul lor mare și parcă mai arzător.

12.

În odaia cea mare a sediului mirosind a tizic și a spoială de var proaspătă, oamenii ședeau pe bănci și pălăvrăgeau. Cele cîteva zile de muncă obositoare, care trecuseră pînă atunci, le mai subțiaseră puțin fețele, le încrețiseră frunțile, dar ochii lor străluceau mai schimbați ca oricînd; scăpărau de o veselie neînțeleasă și surdă, nici un pic de întu-necime în lumina curată din privirile lor... Tocmai discutau de Ion Bișireacă și de omul cu care acesta vorbise acasă la el, cînd Gurgu intră în odaie și le împrăstie gîndurile. Ce puteau să rezolve acum? Altă treabă n-aveau? Trebuiau să se ocupe acum de ceea ce îi ardea la mîini mai întii, de ceea ce își puseseră în gînd ca să facă, că pe urmă vor vedea ei, se vor îngriji și de lucrurile cealalte, vor hotărî mai tîrziu ce se întîmplase cu Ion Bișireacă și vor discuta pe îndelete de chestuinile astea și altă dată.

Oamenii se desmeticiră înfierbîntați auzind cuvintele secretarului. În urma lui Gurgu veniseră Ciocîrlan și Vatică, Nae Mieluță și Milu, apoi intrară în sală și ceilalți și cele două brigăzi ieșiră numaidecît în uliță și porniră de îndată prin sat, tulburînd în drum liniștea după amiezii, care se lăsa încet și neclintit prin copaci. Brigada condusă de Năstase Mîndroi o luă zorit către Dunăre, cei din brigada a doua o apucară, în frunte cu Gurgu, spre marginea cealaltă a satului, unde erau vetrele noi de casă și începeau arăturile. În drum trecură pe la Anghel Vasile, un țaran trupeș și repezit, care iscălise de ieri cererea, apoi merseră ceva mai departe și se opriră la Gheorghe Neagu, care îi întîmpină cu zor mare din poartă și îi pofti în curte la un pahar de vin. Neagu discutase cu Ciocîrlan cu o zi înainte, îl lămurise bine acesta, avea încredere în brigadier și hotărîse, împreună cu părinții și cu nevasta, să se înscrie cît mai era timp, cît nu se terminau comasările, cît mai erau cu pămîntul neînsămîntat și via lor era nelucrată.

Baură un rînd și cineva ceru iar :

— Ia mai dă, mă, Gheorghe, niște socoteală din asta! E bun, nu simți terasa, nea Vasile, cum naiba l-ați făcut, că nu-i acru?

Și tatăl lui Neagu :

— Păi dăm, cum să nu dăm ca să fie într-un ceas bun, Paraschive.

— Apăi să fie într-un ceas bun, nea Vasile. Și pe urmă să bem și pentru ăla micu.

Nevasta lui Gheorghe Neagu era grea, aștepta un copil pe curînd. Paraschiv făcu cu ochiul către femeie, iar Gheorghe plecă din nou după vin. Dar Ciocîrlan le-o luă înainte. Îl opri în ușă pe Neagu :

— Gheorghe, stai. Lasă vinul. Paraschive, avem treabă, — se întoarce spre Paraschiv. — Nea Vasile bem după întii. Îți bem tot butoiul dacă mai dai și atunci, acum gata, am isprăvit. Îți mulțumim țată Rădișo, hai Vatică, ce stai? Mergem.

O porni către poartă alături de Gurgu, iar bătrînul le făcu urări de noroc și fecioru-său îi conduse, plin de însemnătatea clipei, spre uliță. Prin deschizătura ușii care dădea în tindă, se zărea baba Rădița cum bătea de mama focului niște mătânii în fața icoanei sfintului Niculaie și se auzea cum șoptește ceva de acolo. Femeia isprăvi cu icoana și, ieșind în curte, veni mai aproape și murmură cu grai mic și rugător după oameni:

— Să fie, maică, într-un ceas bun și să vă ajute la toți dumnezeu, că sînteți oameni de omenie, că o să fiți la un loc cu Gheorghe ăsta al meu și să vă iasă toate așa cum ați vrut voi, cum v-ați pus de gînd ca să fie, maică...

— O să fie, țată Rădițo, o să fie, n-ai grijă.

— Lasă că vezi dumneata tușă la anul. Gheorghe, acumă de tine depinde... Îi iei bariș țatei Rădița din primul acout? Mă, da să fie bariș nu ață! Ce zici?

Riseră toți, rise și Gheorghe, mamă-sa zîmbi mulțumită și oamenii se îndepărtară pe uliță, vorbind între ei și făcînd gălăgie.

Cîteva clipe mai tîrziu o parte a grupului condus de Ștefan Gurgu se afla dinanitea curții lui Sandu Iordan, împînzind toată ulița. Restul plecă mai departe spre o tîrlă vecină, iar Vatică ciocăni în ulucă și Mieluță privi peste gardul curții, plin de nerăbdare, în bătătura la Sandu. Sandu avea o casă mică, nu prea frumoasă dar ograda era mare, plină de aguzi deși și de pruni, în schimb totul în bătătura arăta părăginit, nu prea proaspăt, ros de prea multă ploaie și parcă putrezit de vechime.

— Sandule! Ia fă-te-ncoace! strigă de la gard Mieluță, foarte nerăbdător, uitîndu-se inciudat peste curtea cea veche și căutîndu-l din ochi pe Sandu. Mă ăsta al lui Iordan, n-auzi? repetă el mai tare și cel chemat se apropie cu încetineală de ei, călcînd rar și cu băgare de seamă pe lîngă prisma casei ca și cum s-ar fi temut de ceva, deși nu se înțelegea prin nimic de ce anume se temea omul.

Intrară pe poartă ferindu-se de cîini și Gurgu se apropie de el cel dintîi, zîmbindu-i lui Iordan cu îngăduință.

— Noroc bun, măi tovarășe Iordan, zise acesta și îi întinse deschis mîna lui Sandu, care se oprise uimit și bănuitor dinainte, uitîndu-se la ei cam sucit, cu ploapele abia desfăcute.

Iordan dădu mîna cu toți, numai în fața lui Lipan se opri și alunecă cu privirea în altă parte.

Faptul nu scăpă atenției lui Gurgu care știa de vechea dușmănie ce stăruia cu înverșunare între cei doi bărbați; care izbucnise din nimic, dintr-o joacă, și amenința să dureze mereu, să le amărească mereu viața. Cearta dintre ei se petrecuse cu vreo douăzeci de ani înainte, pe vremea cînd erau flăcăi tineri, neînsurați și aveau gura mare și mîinile repezite. Doi ani la rînd Lipan muncise în parte pămîntul popii Șerban din comună, pînă cînd i-a venit lui dintr-odată în minte să nu mai lucreze pămîntul acela, să se lase păgubaș de el și să-și vadă de alte treburi. I se păruse că popa îi pretinsese prea mult luînd toate paietele de la treierat și grîu mai mult decît jumătate, că adică restul era pentru biserică, că așa se cuvenea cu o față sfințită ca el și asta, deși se obișnuia pe la ei, nu-i convenise de loc lui Anton și flăcăul se îndîrjise ursuz și infierbîntat, nemaînțelegînd să-i lucreze așa popii. Dar aceasta nu fusese totul. La mijloc mai fusese și întîmplarea cu Leana lui Postolache, sora lui Iordan, întîmplare, care îl supărase mai mult decît toate și îl răscolise atunci și

mai rău pe Anton. Femeia rămăsese de curînd vădană, îi murise bărbatul de timpuriu, nu-i lăsase copii și ea arăta tot așa de frumoasă ca altădată, ba mai fișneață și mai împlinită la trup ca oricînd. Trăise cu femeia un timp, pînă ce, într-o bună zi, fără motiv, fără o pricină anumită, Leana, pesemne săturîndu-se de flăcău, sau văzîndu-l prea sărac și prea tînăr, îl îndepărtase din senin pe Anton și rămăsese din nou singură.

Neîmpăcat flăcăul nu se lăsase însă cu una cu două. Avea bănuielele lui și cu bănuiala înfiptă în suflet o pîndise supărat pe la gard și fără înduplecare pe Leana. În sfîrșit tot pîndind o descoperise. Într-o noapte Anton dădu peste popă în casă și, neputîndu-se stăpîni, îi pisă amarnic pe întuneric, pînă ce se făcu zarvă în curte și săriră vecinii să-i despartă din uliță. Leana a tăcut chitic, preotul deasemeni, iar pămîntul a început să-l lucreze Iordan și au răspîndit vorba în sat, că Anton nu vrea să-l muncească de puturos ce-i, de bine ce s-a milostivit de el popa Șerban cînd fusese mai strîmătorat și-i dăduse de lucru mai înainte.

A trecut apoi timpul. Într-o zi cu arșiță de după Drăgaică, Lipan, căruia îl sleiseră puterile de atîta tăiat spice, de făcut poloage și de dat într-una cu secera, zăcea lat în capătul locului său și se odihnea la umbra căruței. Stătea, și odihnindu-se, privea cerul mare și înfierbîntat care se boltea frumos peste el și îi limpezea gîndul curat, lumina ochilor parcă se micșora... Leana a trecut pe lingă el aducîndu-i de mîncare fratelui ei și l-a privit pe Anton într-un fel atît de ciudat și de disprețuitor, încît, pe flăcău, privirea aceasta l-a scos din sărite. Lipan a scuipat subțire printre dinți și a mormăit ceva neînțeles, pesemne că o înjura supărat pe muiere.

— Zace trîntorul, a fost, la mormăitura aceea, răspunsul răutăcios și înțepător al femeii, în gura mare.

Orice se putea spune despre Anton, dar leneș nu era de fel omul.

— Tîrfă! a strigat el jignit în urma femeii. Apoi a tăcut și s-a întors furios cu obrazul în roata căruței și nu s-a mai uitat de loc la muiere. Aceasta s-a depărtat și nu s-a mai uitat, din mersul ei furios, spre căruță nici ea.

Dar nu peste mult timp, Leana a venit îndărăt, cu frate-său și tinerii s-au înfruntat înverșunați și s-au luat la bătaie. Apropîindu-se de capul locului, Iordan îl înjura într-una pe Anton și Anton stătea nemîșcat și se uita la el cum venea pe șosea și nu scotea nici o vorbă de-acolo, nici nu căuta să se clintească măcar. Ajungînd în fața lui Lipan, Sandu s-a oprit încruntat și a răcnit la Anton deodată:

— Bă, Lipane, ce-avuseși cu sor-mea, mă?! Ce-i făcuși, bă, sor-mi...? Fire-ai tu să fii azi și mîine, dacă nu te omor eu!

Lipan s-a ridicat atunci învinețit de pe jos și l-a țintit pe celălalt aprig, drept în luminile ochilor.

— Așa, scoal' în sus de-acolo, paști și dumnezei pe mîta de hoț, să te-nvăț eu cum trebuie să te porți cu sor-mea! a strigat iar Iordan cu glasul clăbucit de amenințare.

— Bă, ia seama la vorbă, a răspuns Lipan sumbru. Ia seama la vorbă că-ți dau una de te-amestic cu pămîntul, mă, ce crezi, unde te trezești tu?

— Zi loviși în sor-mea și acu să iau seama la vorbă, ai?

— Dă-te bă, la o parte de-acolo, l-a implorat Lipan, cu blîndețe în-

greșoasă pe Sandu. Dă-te, mă, la o parte dinaintea mea că fac moarte de om, Sandule, și mi-e milă de tine, mă, zău dacă nu mi-e milă, Sandule...

— Cine, Antoane? Eu să mă dau la o parte? Eu, mă? Scuipi în sor-mea și tot tu cu gura mare, mă? Dumnezeuii tăi azi și mâine de om, dacă n-o să-ți plîngă tac-tu de milă nu-ți plînge nimeni, Antoane. Te omor, mă!

— Să-i plîngi tu sor-ti de milă nu tată-miu mie, l-a înfruntat Anton cu asprime și cu glasul devenit turbure pe celălalt.

— De ce zici, mă, așa? a sărit atunci Iordan cu un glas devenit și mai turbure, care nu prevestea nimic bun. Apoi a continuat cu o voce mică, dar foarte scîrbită: Cînd ți-oi da una în falcă te fac una cu pămîntul, Antoane. Morman te fac, mă, auzi? Auzi tu coalea la mine, morman te fac, crucea mă-ti de bleg să mă ții minte cît oi trăi tu, ticălosule...

Tot atunci Lipan a simțit că nu mai poate să rabde. A sărit furios la Iordan:

— Ticăloasă-i tîrfa de sor-ta, nu eu! Aia-i o ticăloasă că trăiește cu popa și minte ca o nerușinată, după ce am prins-o eu, prostule!

— Cum ai spus, mă?! Cum ai spus! a exclamat crunt și Sandu și s-a repezit la Lipan furios cu măciuca: Na! Mai zi, a strigat și l-a lovit ciobănește pe celălalt drept în moalele capului, cu căpătîiul măciucii.

Lipan a rămas puțin neclintit, apoi s-a clătinaț greu pe picioare și a căzut în genunchi. Lovitura îl năucise, dar avea țeasta tare și răbdase izbitura măciucii. A mai avut chiar puterea să caute înfrigurat cu mîna, pe sub crucea căruței, pînă ce a dat de mînerul secerii. Scormonind în jur șoptea surd:

— Dai în mine cu parul, Iordane, ai? Dai cu parul în mine.. Apoi, strîngînd bine de secere, s-a ridicat amuțit de pe jos și s-a repezit crîncen la celălalt trînzîndu-l cu fierul în mijlocul frunții, cu o putere nimicitoare. Ceva a crăpat; osul a răsunit sec, zdrobit, și Iordan s-a năruit jos la pămînt ca un copac fulgerat și doborît de furtună.

Au sărit la ei oamenii apoi să-i despartă. Pînă atunci stătuseră mai departe crezînd că e joacă și priviseră în tăcere la cei doi flăcăi. După aceea n-au mai avut însă ce despărți, nu se mai bătea nimeni. Iordan a fost dus acasă lat în fundul căruței, țeapăn, fără suflare. L-au cărat înă-untru învelit într-o cergă, iar pe Lipan jandarmii l-au bătut la post toată noaptea. L-au lăsat acolo leșinat jos fără grai, cu mințile împrăștiate. A ieșit de la post stîlcit, aproape neom. Era ziua în amiaza mare, dogorea o căldură zăpușitoare dar pe el îl cutremurau frigurile de bătaia cumplită cu funia și se simțea zăpăcit, moale, nici un pic de căldură pe ulița lor strîmtă, cu ulucii ei negri cu copacii ei groși...

...Iordan a zăcut la spital, dar pînă la urmă a avut noroc și s-a făcut bine. Numai preotul Șerban a fost răspopit și a fugit din sat pe furis, iar Leana, după cîtăva vreme de așteptare cam rușinoasă a luat și ea drumul orașului și n-a mai venit înapoi niciodată. Anii au trecut, dar între cei doi bărbați prăpastia s-a adîncit mereu și, chiar dacă cu timpul au mai uitat de încăierare, au rămas, în puterea obișnuinței și a ambiției, într-o dușmănie neîndurată. Lui Iordan semnul pieziș, repezit pe deasupra frunții într-o arcuire ciudată spre cerșet, îi amintea într-una de întîmplarea lui cu Anton și îl învenșuna, iar pe Lipan creștătura aceea îl ținea la o parte și îl înde-părta de Iordan și mai rău.

Privindu-i acest semn, Gurgu ridică nemulțumit umerii și, fără să vrea, aproape că porunci :

— Dă-i mâna lui Anton, Sandule! Oameni mari, nu vă e vouă rușine, ce-i socoteala asta?

Auzindu-l pe Gurgu, Iordan tresări, dar nu-i dădu lui Anton mâna. În clipa aceea, Ciocîrlan care se uitase cu o pornire plină de interes la cei doi bărbați, rosti tare și îngîndurat, privindu-l pe Iordan drept în față.

— Sandule, dă-i mâna lui Lipan, n-auzi?!

Avea glasul lui o adincime lăuntrică atît de desăvîrșită și parcă nepămîntenească, încît, fără voia lui, Iordan îi întinse celuilalt mîna. Numai că în priviri nu-și putu ascunde o pîlpîire silită, care se aprinse în el într-o clipă și fu îstrivită pe nesimțite.

— Bine că s-a făcut și asta, zise răcorit Mănăilă, așezîndu-se undeva pe un drug. Se așezară și ceilalți pe unde putură. Iordan rămase întuit în picioare uitîndu-se la ceilalți într-o dungă. Vatică se apropie de el cu mîinile desfăcute.

— Sandule, tu știi de ce am venit noi... Ei ce faci, te-ai mai gîndit, mă, ce spui?

Sigur că se gîndise. Avea el idee de ce veniseră ei. Dar ce putea să le spună acum? Să se mai gîndească, să mai vină și altădată. Tăcu.

— Lasă-l, măi Vatică în pace, nu s-o fi gîndit destul, se amestecă Gurgu. Poate vrei să mai chibzuiești, tovarășe Iordan, cîteva zile, poate mai discuți cu nevasta, zi-i care e situația, că noi te lăsăm atunci, măi tovarășe nu te grăbim.

Iordan rămase nemișcat locului și se uită printre duzi, țepăn.

— Are să dea colț ăștia, se înveseli el numaidecît. Dau colț și după aia, dacă vine frig, s-a terminat cu agudele...

Badiu ridică și el fruntea și se uită peste duzi. Nici pomeneală de muguri; poate să fi fost vreun colț pe undeva pe acolo pe unde vedea doar Iordan, dar el nu zărea pe deasupra niciunul.

— Lasă-i naibii de colți, Sandule! Eu te întreb una și tu mă iei cu colții... Spune-mi ce ai de gînd să faci?

Bărbatul din față se scutură de parcă l-ar fi apucat frigurile taman în momentul cînd venise din nou vorba cu trecutul în colectivă. Apoi se sprijini de un stîlp și îndrugă de acolo :

— De, știu și eu ce să zic... Am făcut eu acolea niște calcule, dai greu să iei o hotărîre de unul singur. E greu mai ales că nu prea vor rudele, domnule, nu prea vor ele, nu știu ce naiba au, trebuie să vorbesc eu cu neamurile, Vatică, n-am încotro...

N-am încotro. Era o făgăduință în tonul său și parcă zicea: eu vreau măi tovarăși, dar trebuie să lupt cu ai mei, cu frații, cu verii, cu cumnatele mele, ce credeți? dar în minte cugeta altfel: „Nu! Nu mă prindeți voi cu una cu două, fraților. Lasă ca să văd eu mai întîi unde e bine și încotro să o iau. Adică voi ați vrea să mă bag ca orbetele în colhoz, cu capul între picioare și pe urmă să-mi plîng de milă, că adică am făcut rău. Nu. Nu se prinde asta cu mine, măi fraților, încercați și voi pe la alții. Alții s-o facă, nu eu...”

Dar Vatică parcă presimțea ce se petrece în mintea lui Sandu.

— Măi Sandule, zise Vatică, tu pare-mi-se ești ca ăla cu fundul în două luntre. Bă, dacă nu cazi tu taman la mijloc să nu-mi spui mie pe nume Sandule, zău dacă n-o fi așa cum îți spun eu...

— Hai, bă, ce, nu mă crezi?

— Zi așa, mai vorbești și dumneata cu rudele, nea Sandule, constată Mănăilă cu glasul cam intrigat.

Gurgu sări însă și-i luă apărarea lui Iordan. Ce se amestecau ei în viața omului? Dacă vroia să discute cu neamurile n-avea decît, trebuia să discute. Principalul era ca discuția să fie sinceră, nu praful de aruncat în ochii altora, să fie o frămîntare cinstită și sănătoasă în familie, că doar o dată în viață făcea omul pasul acesta, de ce să nu judece bine înainte de a-l face? La vorbele astea Iordan se simți stînjinit și dădu înapoi. Nu, că nici el nu era încă lămurit cum trebuie, mai avea unele puncte de lămurit, și, în primul rînd mai avea nevoie de un răgaz ca să cugete — ce naiba, ei doar înțelegeau — nu putea să se hotărască cu ușurință și să spună numai decît, da, la propunerea lor.

— La ce să mai cugeți, Sandule? se aplecă Ciocîrlan cam uimit, venind mai aproape de Sandu.

Și începu să-l ia pe Iordan la rost, că dacă a vrut să mai cugete de ce și-a luat caii cu el și i-a dus după aia în baltă? Că el înțelegea: dacă cineva se gîndește stă liniștit locului, se frămîntă acasă la el, întreabă pe unul și pe altul, discută cinstit și pe față cu toată lumea și pe urmă, dacă tot nu l-a convins nimeni, o ia frumușel de la capăt, sau, dacă nu, arată răs-picat care e felul lui de a vedea lucrurile și nu mai e supărare din nici o parte. Dar așa, așa cum au făcut ei, alde Iordan, e batjocură curată, e un fel necinstit de a privi lucrurile și cu felul acesta nu se puteau împăca ei, în Golășeni, niciodată. Nu puteau răbda ei și o rușine ca asta!

— Mai mare rușinea, Sandule, continuă neîndurător Ciocîrlan. De ce ți-ai dus caii acolo?! Ce, venea cineva să ți-i fure, te amenința cineva, îți luam noi caii din băătură, cine te-a prostit de cap ca să faci treaba asta? Răspunde, Sandule, de ce taci?

Dar Mănăilă, aprins de vorbele brigadierului, sări de pe drug la ceilalți.

— Dacă ar fi dus numai caii, hai treacă-meargă! Dar a trimis și copilul să-i păzească pe-acolo și l-a luat de la școală, și băiatul n-a vrut!

— Sigur, halal creștere îi dai băiatului n-am ce zice, constată supărat Ciocîrlan. Așa facem din copii pungăși, Sandule, și pe urmă ne plîngem de ei; pe urmă zicem că e de vină învățătorul, că nu s-a ocupat de ei. Rușine. Cheamă-l pe băiat îndărăt, ce stai?

— De, mă, l-am chemat. Nu vrea, minți totuși Iordan, apoi se uită la celălalt și plecă în pămînt fruntea.

— Asta-i bună! Ia-l de scurt; cum să nu vrea?

— Am să-l iau, dar...

— Ce dar, Sandule, ce dar! exclamă Ciocîrlan aprig. Bine că veni vorba de asta ca să-ți spun eu una să mă ții minte.

Și, fără să-l mai lase pe Iordan să răsufle, se porni mai infierbîntat. Că așa s-au învățat ei, cu „dar“ și iar cu „dar“-ul acesta. Că parcă fără el n-ar putea să mînce și n-ar putea să trăiască. Că aia-i bună, dar vezi, să se mai gîndească el, că poate mai e și altfel. Că ailaltă-i iar bună, dar să vadă ce zice și cutărică și, pînă la urmă, uită de toate și se ia după cutărică. Așa fac ei în toate, așa și cu înscrisul în colectivă și cu povestea cu caii. A venit unul cu zvonul că se iau caii cu forța și hai după ăla cu zvonul, și-au fugărit animalele în baltă deși n-au avut niciun

motiv să o facă, deși nu i-a împins nimeni la treaba asta. I-au ascuns pe acolo. Cine s-a gândit că afacerea asta înseamnă să nu lași animalul să tragă, să rămână pământul nelucrat și vitele răsfirate? Care dintre ei s-a gândit la situația asta? Să spună Iordan, care? Niciunul nu s-a gândit. Au fugit ca orbeții acolo și nu le-a mai păsat de nimic, nu le-a mai păsat de copii și nu le-a mai păsat nici de oameni.

Ciocîrlan sticli.

— Așa și cu înscrisul în colectiv, așa și cu toate celelalte. Să mai stăm, să vedem, ce fac și alții. Să ne luăm după alții. Și alții dacă se omoară, tu ce faci, Sandule, te omori și tu? Sau nu te omori?

Ei da, cum să se omoare! tresări vioi Gurgu. Se uitase tot timpul la fața lui Ciocîrlan și fața lui îi plăcu. Era așa cum și-l închipuia el, cum îl crezuse întotdeauna, cum presimțea că se luptă mereu în adîncul așezat și statornic al adevăratei lui firi.

— Spune, Sandule, te omori? rosti Ciocîrlan moale, învăluindu-l pe Iordan într-o privire mare și limpezită, care spunea mult mai mult în clipa aceea decît toate cuvintele sale.

Cum adică să se omoare? Se trezi Iordan cu neliniște, fără să se uite la ceilalți și fără să se dezlipească de par. Ce vorbea asta? Da, dar îl știa cinstit pe Ciocîrlan, știa că nu mințea niciodată. Dacă avea el dreptate? Și pe urmă povestea asta cu caii. Dacă o socotea cineva sabotaj, că adică s-au opus să mai lucreze pământul? Dacă era socotit dușman pînă la urmă, cînd nici prin vis nu-i trecea să fie dușman? Se sperie.

— Lasă-l dracului de omorît. Ce, eu am vrut să fac chestia aia cu caii? N-am vrut.

— Dar ce, tu erai copil mic, nu puteai judeca singur? Trebuia să judece alții pentru tine? Sigur, asta era, el nu putuse judeca singur? Îi trebuia dădacă? Atunci să-și caute o dădacă! săriră în cor și Nae Mieluță și Vatică Badiu și Filipache Mănăila și alții din locul lor...

Iordan se fistici.

Spusese el bine căăștia aveau să-l socotească sabotor pînă la urmă, îl fulgeră prin minte o clipă. Și el care se gîndise numai la lucrurile lui. Să iasă bine cu lucrurile lui. Acum uite cum îl luauăștia, uite cum se răsteau la el, uite cum îl striveau pentru lucrurile lui...!

Dar pe Iordan lucrurile îl trădau parcă. Totul părea năclăit de fuingine, totul era măcinat de vechime. Pe prispa casei, nevasta lui Iordan mesteca o fiertură întinsă și verde într-un ceaun vechi, burdușit cu miros sărăcăcios de tingire, cu urechile dezdoite. Sărăcăcioase erau și bătătura prăfuită și trențele de pe patul șubred din tindă și pereții netencuiți ai coșarului și vitele îmbătrînite din fundul ogrăzii, nici o urmă de strălucire pe toată întinderea curții, cu împrejmuirea ei putrezită, cu salcîmii ei parcă goi. Casa era și ea veche de patruzeci de ani; se aplecase șui într-o parte, se coșcovise și acoperișul mare de stuf abia se mai ținea moale pe căpriori, se vedea ca o glugă din marginea bătăturii și parcă amenința să se lase în jos. Dar Iordan se închipuise mijlocăș așezat, țepăn, care se bucura în tăcere de toate lucrurile acelea.

Acum nu se mai bucura însă.

— Măi eu atîta vă spui: sînt cu totul de părerea voastră. Zicînd acestea deschise ochii mari străbătuți de o sinceritate prostească și surdă. apoi exclamă întăritat: Da' trebuie să înțelegeți și voi ce Dumnezeu! Îmi

ziseră ăia că facem bani cu grădina, că eu dacă vreți să știți, în alte condiții, mă treceam de mult, nu stam.

— De te-ai trece, i-ai vedea tu pe ăia cum or să iasă cu grădina, clătină din cap Ciocîrlan.

— Păi alde Ion Bișireacă zice că se umple de bani, spuse Iordan rar, „Aha bine că ai ajuns aici. Aici vroiam să ajungi“, gândi satisfăcut Ciocîrlan. Zise:

— A! Asta o cred. Că adică se umple Ion. Da' s-o crezi tu că se umple și ăilalți.

— Ce vrei să zici mă, cu asta? deveni dintr-odată bănuitor omul de lângă par.

Ei asta era! Dar ce, Iordan nu știa? Nu era vorba de un motor? Auzise el o poveste cu un motor și bănuia despre ce motor putea fi vorba acum. Mihalache Tufică vroise doar să li-l vîndă lor, la grădină și el îl refuzase pentru că era scump și prost, nu făcea să se încurce cu vechitura aceea. Zîmbi.

— Foarte bine, Sandule. Cît zice Bișireacă că o să coste reparația motorului, care vrea să-l pună el la grădină? Cam cît i-ar trebui, așa, după el?

De unde dracu știa asta de motor? se trezi de îndată și Iordan în tăcere. Vorbise taman în dimineața aceea cu Ion, știa cît costă reparația, dar de unde știa Ciocîrlan de motor, asta era problema? Încercă totuși:

— Păi în jur de zece mii... Da cu pompe cu tot, nu numai el...

— Aha, zecemii... spuse Ciocîrlan rar.

Gurgu îl privi în tăcere ascultînd încordat. Ce vroia Băluță acum? — se întrebă, — ce urmărea? Urmărea el ceva dar el nu putea înțelege ce. Tăcură încordați și ceilalți.

— Și chiria motorului? Chiria cît, Sandule? continuă Ciocîrlan repede, uitîndu-se neclintit la Iordan.

— Chiria? Păi douăsprezecemii anual, cît să fie chiria?

— Halal de el, Sandule. Halal de el, asta zic și eu afacere! izbucni Ciocîrlan. Va să zică zecemii și cu douăsprezece fac, rotund, douăzecișidouădemii, care merg toate în buzunarele lui Bișireacă, pentru că îi reparați lui motorul și pe deasupra îi mai plătiți și chirie, nu cum face la S.M.T., unde nu costă nimic întreținerea. Asta una la mînă. Și pe urmă împărțeala pămîntului și rotația la udat, doi la mînă, și cota de doi la sută, dacă îl puneți și președinte... A?! Ce spui, Sandule? Aud?

— Stai că nu pricep ce vrei să zici, bolborosi celălalt.

— Nu pricepi... Cum vine ăia că nu pricepi, Sandule? S.M.T.-ul închiriaza un motor cu optmii de lei pe an și nu-i plătești reparații, hangarale și alte drăcii. Iei motorul și-l pui în folosință. Și voi... Voi douăzecișidouădemii... Brava.

Ce brava? Lui Iordan nu-i ardea acum de brava. Se îngălbeni la obraz și fișni supărat de la stîlp, clocotind, spre Băluță. Mă, chestia ăia cu chiria la S.M.T. e chiar așa, sau...

— Sandule, eu nu mă apuc ăcea să mint, i-o curmă Ciocîrlan cu glas desghețat. Mergi și tu acolo de te interesează, eu unul ți-am deschis ochii.

Ce să se mai intereseze? Ciocîrlan nu mințea. Știa asta și îi era de ajuns.

— Fire-ar mama lui a dracului de hoț! izbucni. Eu îi zic să ne trecem și el nu, că să mai stăm un an doi, să mai prindem cheag, că „o să punem motorul Sandule, și o să facem la parale, să ne băgăm până la git în bani“, și prostul ăla de Botofică: „are motor cumătrul, zău, mă, că are“ și pe urmă: „N-ai auzit de decret, Sandule, auleu ce decret, la semnat expre primul ministru...“ Și el tot așa, că s-a semnat un decret... hoț pe mă-sa pe tat-său de pezevenghi, lasă că îi arăt eu...! Fă femeie! schimbă el vocea pornindu-se cu capul înainte spre casă. Tito, hei Tito unde ești, tu?! dă-mi tocul și hîrtia aia! Dă-mi tocul că acum fac cererea, mama lui de pezevenghi, ne înscrim în colectiv, fa, dă-mi și hîrtia, îi arăt eu... Unde e cerneala Tito?...

— Stai, mă, Iordane, îl opri Gurgu din mers. Stai puțin locului, liniștește-te, gîndește-te puțin, scrii cererea și o aduci tu și mîine, nu-i nici o grabă, îți sperii femeia, ce vrei?

— Nu mă mai gîndesc de loc! aproape că strigă el smulgînd tocul din mîna femeii. Adă masa din tindă, Tito, adu și călimara aia!

Se așeză grămadă pe prispă, trase măsuța din tindă alături de el și începu să scrie îndărjit, cu ochii străbătuți de mînie. Femeia se plecă lîngă el liniștindu-l încet pe bărbat. Ceilalți se ridicară din locurile lor și se adunară în grabă spre poartă, fără să mai spună nimic de motor. Isprăviseră, și, Ciocîrlan, mai mult ca oricînd, îi uimise aicea cu cuvintele sale și parcă îi îmbărbătase dintr-odată pe toți.

— Hai noroc, Sandule, ne-am dus, îl salută cîțiva pe Iordan.

— Băluță! Tovarășe Gurgu! Stați nițel să vă dau cererea, tropăi după ei Sandu și mai infierbîntat.

— Las-o, o aduci tu mîine, ce te grăbești?

— Hai, hai, Sandule, că mai trecem acum și pe la Florea Botofică, n-avem vreme.

Dar Iordan nu se lăsă înduplecat și se luă după ei plin de grabă. Apoi se opri dintr-odată, se înmuie și se uită lung la cerere, cu capul plecat în pămînt. Tresări năpădit de amărăciune. Își adusese aminte de ceva și nici în ruptul capului nu vroia ca să uite de lucrul acela, nu vroia să-l alunge din închipuirea sa. Se spovedi cu durere la Gurgu:

— Măi, da' eu am dat tot ce am. Dau tot inventaru' și pămîntu' și caii, dar la ce aş avea dreptul n-am. Nici uleie n-am, nici oi, nici capre, ce mă fac eu în situația asta? Spune și dumneata tovarășe Gurgu?

Omulețul se uită la el înveselit, moale, vru să-i spună ceva, dar Anton Lipan i-o luă înainte. Se întoarse din poartă și strigă la Iordan:

— Să vii să-ți dau eu două uleie! Nu-s sistematice, dar te aranjezi tu, îți mai faci și tu altele după aia, așa e cu stupii la început...

Auzindu-l pe omul din poartă, Iordan tresări iar.

— Băluță, ia mă, cererea, se rugă el ajungîndu-i din urmă pe ceilalți și umblind după ei.

Gurgu luă cererea pe care Iordan sufla încă să se usuce mai repede scrisul și Sandu murmură șovăitor spre Lipan:

— Antoane, cînd vin după uleiele alea de care ziceai?... Cînd te aranjează pe tine.

Avea o voce stînjenită și gravă, nu se simțea el prea bine și prea la îndemîna lui. Dar celălalt îi răspunse simplu, și simplitatea aceasta îl scoase din încurcătură pe Sandu.

— Vezi, vino și tu poimăine... Mergem la Chiciul Popii amîndoi. Stupii sînt acolo cu tată-miu, îi păzește acolo tată-miu... Mai vorbim noi și mîine de asta... Da' vezi, pregătește și tu niște ujbe, că ale mele sînt rupte, nu mai am vreme să le repar...

Iordan spuse ceva despre ujbe apoi o luă zorit în urma lui Ciocîrlan, care se îndepărta acum pe uliță alături de Vatica Badiu, de Mănăila și secretar. Îl întrebă dacă poate intra în brigada lui legumicolă, dacă poate lucra cu el împreună, acolo.

Dar Ciocîrlan nu-i răspunse. Îi zîmbi înveselit celuilalt și-i făcu un gest larg cu mîna. Era împăcat din nou cu Iordan.

13.

La Florea Botofică lucrurile se petrecură neașteptat de simplu, mai simplu decît bănuiseră ei mai înainte. Cînd Ștefan Gurgu, împreună cu ceilalți tovarăși, intrară pe poarta curții, Dumitra, nevasta lui Botofică, le ieși în grabă în drum și, nelăsînd jos căldăroiul cu zoaie care-l ținea în mînă, le spuse cu o căutătură înnegrită de supărare, că bărbatu-său nu este acasă, că a plecat la Brăila cu niște ouă de vînzare și cu o capră, că mai întîrzie pe acolo nu știa cît anume și nu era sigură dacă se întoarce în după amiaza aceea cu ultima cursă, sau dacă mai rămîne pe acolo un timp. Trupeșă cum era, Dumitra stătu apoi ca o stană de piatră în fața lor și nu mai scoase nici un cuvînt, în schimb, căteaua se apucă să latre mai tare la gard, iar copiii din neamul Botoficilor, care erau grămădiți ciorchine sub duzi începură să plîngă cu glasuri speriate, cu fețele ațintite în poala Dumitrei.

Gurgu îi îmbună și îi arătă femeii că-i pare rău că bărbat-său nu este acasă, că ar fi vrut să vorbească cu el, mai ales după ce Iordan, care era prieten cu Florea, se înscrisese în colectivă și ar fi fost bine să discute cu el în privința aceasta puțin. Apoi grupul se îndepărtă pe uliță și Dumitra rămase țintuită în poartă uitîndu-se lung după el, cîteva clipe.

După ce totul se liniști și femeia se apucă iarăși de treburile ei, din podul casei se cobori murdar plin de praf și case de paianjen Botofică. Se opri lingă prispă, cu statura lui deșirată clătîndu-se în felul său deslînat și sucit și murmură stîns, parcă nerăbdător spre Dumitra :

— Se duseră ăia, Dumitro? Au stat mult, fa? Ce-au zis, ce te-au întreat? Se interesa și el așa, de pomană, pentru că știa de fapt că plecaseră toți, că nu mai rămăsese nici unul în bătătură, altfel nici nu s-ar fi dat jos din pod, n-ar fi avut îndrăzneala să coboare în curte.

Femeia nu-i răspunse lui Florea. De ce să-i răspundă adică? Îi era mai mare sila de situația asta, ce să mai vorbească de ea? „Auzi colea, bărbat în toată puterea vîrstei, să se ascundă în pod, să se ia după unul și după altul, cînd el n-are niciun interes să o facă, cînd oamenii ăia vorbeau așa de frumos, și el nu, el ca copiii, hai acolo în pod de parcă s-ar juca cu cineva de-a-n ascunselea, să se pitească de Gurgu în văzul lumii!“ Bărbatul vru să-i zică ceva femeii, dar peste gard începuseră să strige vecinul :

— Florea! Ia fă-te, mă, încoace. Au plecat ăia, ce-au spus?

La acestea Botofică lăsă la o parte scuturatul flanelei și se apropie cu pași mari și leneși de gardul vecinului. Se rezemă apoi de-o ulucă și așteaptă în tăcere.

În ograda vecină Bișireacă se scutura și el de praf, privind neclintit la cumătru. Se ascunsese și el în coșar ca să nu dea ochii cumva cu Ștefan Gurgu, dar Gurgu nu trecuse pe la el și lucrul acesta începuse să-l pună pe gânduri. Ridică capul la Florea, se stăpîni și rînji înveselit dintr-odată :

— Ce-i, bă, cumetre, te-ai speriat? Parcă ai fi speriat, așa-mi pari...

— Ei, m-am speriat. Dă-mi mai bine o țigară, las-o dracului de sperietură.

Bișireacă îi întinse țigara lui Florea și Botofică începu să-i spună de Iordan și de ce a auzit că ar fi zis alde Gurgu, că adică Iordan s-a trecut în după amiaza aia în colectiv, că adică s-a înscris. Fața lui Bișireacă se încreți într-o clipă; tăcu și trase adînc din țigară, privind-l dintr-o parte pe Botofică.

— Auzi să se treacă Sandu! își strîmbă gura Botofică, năpădit de uimire. Să se treacă fără să ne spună nouă nimic! Zău dacă așa fi crezut eu una ca asta, zău dacă mai înțeleg ce se întîmplă în lumea asta cumetre?... Și cum dracu să mai și pricepi? Dumneata înțelegi, cumetre, ce zici?

Dar Bișireacă nu-i răspunse la întrebarea cumătrului. Ce mai vroia și căposu-asta acum? Parcă el înțelegea cum mai era croită lumea de la o vreme încoace? Parcă o pricepea? Ba nu, de ce să mintă, că o pricepea el, dar așa cum arăta ea în ultimul timp și cum i se punea mereu împotriva, mai bine dacă nu se mai gîdea de loc la ea și n-o mai înțelegea niciodată! Își mestecă în gînd gîndurile și aproape că porunci :

— Hai cu mine Floreo! Lasă văicăritul acum.

— Unde să merg, mă? se interesă Florea Botofică șovăitor și uimit, parcă și mai uimit și mai șovăitor decît înainte.

— Întrebi și tu acum, unde?... Ne ducem la Mitru Zainea să ne interesăm, cum unde?

— Înda? La Mitru, mă?!

Bișireacă se urni din loc apăsât și privi cu dispreț la celălalt.

— Păi la Mitru, da' unde vrei? adăugă el din mers și o luă îndesat către poartă, fără să mai scoată niciun cuvînt și fără să se mai uite și îndărăt la cumătru-său Botofică, care rămăsese țintuit tot acolo la gard și tăcea coplesit de nedumerire.

Acesta se desprinsese și el, înșfîrșit, de ulucă și porni ușurel după celălalt.

Curînd ajunseră la Zainea acasă, tăcuți, fără să-și mai spună nimic unul altuia. Cînd intrară ei, Zainea tocmai îi ajută nevestii să întindă niște lîna dată la darac și să o facă sul într-o treanță curată pe prispa casei. Cum îi văzu, Mitru lăsă lina la o parte și se duse cu ei spre hambar, cercetîndu-i plin de nerăbdare și curiozitate pe amîndoi, dar mai cu seamă pe Bișireacă. Acesta se așeză jos pe tălpici, oftă, și, după ce își aprinse o țigară și vorbi de alte lucruri sări pe neașteptate la Zainea. Că el ce-a făcut cu Iordan? Cum a vorbit cu prostul ăla care s-a trecut după cîte a auzit el mai adineauri deși chiar în dimineața aceea o ținuse morțiș cu grădina, cu motorul lui și al lui Tufică și cu înscrisul în întovărășire? Mitru știa de Iordan. Venise cu ștafeta o vecină de-a acestuia

ca să-i spună Cristinei și aflase și el între timp de la altă femeie, care stătea prin împrejurimi. Răse însă de Bișireacă că arăta atât de prăbușit, el care o făcea întotdeauna pe grozavul, că adică lui nu-i păsa de nimeni și iată că acum îi păsa pînă și de înscrisul lui Sandu Iordan în gospodărie! Drept răspuns Bișireacă îl înjură pe Zainea și Zainea îl făcu și mai rău troacă de porci pe Ion Bișireacă.

— Ce ești nebun, Mitrule?! se răsti de îndată acesta, stăpînindu-și într-o clipă mîmia. Ce vorbești prostii? De ce înjuri? Și schimbă vorba, fără să-l mai injure pe Zainea și fără să-i mai aducă învinuiri, că de ce n-a vorbit cu Iordan cum se cuvine, ca să-l împiedice pe acesta să se înscrie în colectivă și să le facă lor atîta bucluc cu pogoanele lui, care erau lipite ca un ic tare de grădina gospodăriei. (Că adică îi punea de acum, în primejdia de a le comasa pămînturile lor cu acelea ale gospodăriei și lucrul acesta îl supăra cel mai mult și nu putea ca să-l uite el, Ion Bișireacă cu ușurință).

Îi explică totuși lui Zainea că în povestea aceasta cu Iordan nu era de glumit, că trebuia chemat Sandu la ei, să vorbească ei cu Sandu și să vadă ce mai era de făcut cu el în ultima clipă.

— Și tu adică ce-ai vrea? Să-l păzesc eu pe Sandu, mă, tu adică nu poți? se opuse Mitru supărat mai departe de potopul de imputări ale lui Bișireacă și nepăsător la povestea aceea în legătură cu lotul lui Sandu Iordan și cu înscrisul acestuia în gospodărie. Pe el nu-l privea, nu avea pămîntul la Dunăre, nu se punea problema comasării locului lui cu grădina gospodăriei și de aceea nu-l durea de ce se plîngea acum Ion Bișireacă.

Bișireacă tăcu, privindu-l însă cu dușmănie pe Zainea. Și Zainea, gîndindu-se mai bine, hotărî să schimbe foaia și să o trimită pe nevastă-sa la Iordan, ca să-l cheme pe acesta la ei, nu se făcea să nu-l ajute acum pe Ion că și Ion îl putea ajuta vreodată, dacă avea și el nevoie de sprijinul lui. Vorbi cu nevasta și Cristina plecă. Se întoarse însă după puțină vreme, anunțîndu-i că Iordan are treabă, că nu poate pleca de acasă, să se ducă deci bărbatu-său la el, dacă vrea, că el n-are posibilitate să vină în momentul acela la Mitru.

— Mama lui de pezevenghi! Auzi la el: n-are posibilitatea acum; sări Bișireacă ca ars, înjurîndu-l cu necaz mare pe Sandu. Mitrule, Floreo, haidem la el! Haidem la el, să-i arătăm noi cum trebuie să se poarte, amenință el și îl înjură iar pe Sandu cu foc, legănîndu-se pe amîndouă picioarele.

Botofică se desprinsese ascultător de tâlpiciul hambarului, Zainea rămase locului puțin indoit, apoi o luă după Bișireacă, care făcuse la poartă mai furios și injura în continuare.

Străbătura tot drumul pînă acasă la Iordan, fără să scoată nici unul vreun cuvînt, doar Bișireacă mormăia într-una printre dinți și bombănea mereu de lucruri neînțelese, care se vedea că îl priveau tot pe Sandu, pesemne că îl blestema în tăcere pe celălalt. Intrară pe poartă valvârtej și, căuțîndul din ochi pe Iordan, se feriră la așteptare de cîini și suiră pe prispă infierbîntați, cu gîndul la răfuiala cu Sandu. Acesta îi opri însă în prag și nu le dădu voie să intre în tindă. Lipise nevastă-sa proaspăt pe jos și nu era voie de călcat înăuntru. Ar fi spart taman acum lutul, cînd nu era întărit bine, cînd se putea sfărîma și mai trebuia încă să se

usuce. Iordan stătea ghemuit lângă vatră, numai cu izmenele și cămașa pe el, cu picioarele întinse și desfăcute și ținea piua între genunchi, mestecînd cu zor mare niște uruială de orz înăuntru, fără să se uite la cei trei, care rămaseră țintuiți acolo, în ușă, și parcă îl așteptau pe el să se ridice și să vină la ei, să discute în bătătură.

Dar lui Iordan nu-i ardea să se ridice în clipa aceea.

— Hai, bă, de ce nu stai? zise el într-o doară, fără să-și ridice ochii din piua și să privească la ceilalți.

„Aha de-asta îmi ești dumneata, mă, cojanule?! tresări în gînd Bișireacă, neîmpăcat. Care va să zică să stea; dar unde să stea ei adică, după Iordan? Și pe urmă pe jos era uscat de-abinelea, se vedea asta de la o poștă, de ce îi mai păcălea Iordan acum fără pic de rușine măcar? Se supără și mai tare pe omul cu piua:

— Lasă că stăm în picioare, mormăi și îl privi neclintit pe Iordan.

Iordan nu se sinchisi însă.

— Ei, dacă nu vrei e altă socoteală. Sinteți pesemne odihniți... Încolo tu ce mai faci, Ioane, te-ai aranjat cu motorul-ăla, că ziceai că te aranjezi?

Bișireacă se uită și mai țepăn la Sandu și schimbă vorba:

— Nu e vorba de motor acum... E vorba ce făcuși tu cu înscrisul, auzirăm că te-ai fi înscris, Sandule?... E adevărat, mă, sau nu?

Celălalt tăcu mestecînd cu necaz orzul.

— ...Ai, mă, te-ai trecut? Ai dat chiar cererea sau numai ai consimțit din gură?...

Iarăși tăcere.

— ...Că dacă ai consimțit numai din gură, nu-i lucru definitiv, se mai poate schimba. Ce zici?

Dar Iordan nu-i răspunse nici de data aceasta lui Bișireacă. Ridică capul din piua și se uită cu o mirare nestăpînită la Botofică. Apoi se înveseli.

— Cei, mă, cu tine, ce-ai pățit? Ia uită-te la ăsta, Mitrule, ce are pe căciulă! Uite-l, mă, cum s-a murdărit ăsta pe căciulă!

Botofică nu avusese vreme să-și curețe căciula de praf și pînze de păianjeni și arăta cenușiu și colbit rău pe-afară. Acesta începu să se scuture. Dar Bișireacă, sări ca un arc și fără să-i pese de Botofică, se plecă înăuntru, aprig, în cadrul ușii:

— Sandule, cînd ți-oi da eu o căciulă, n-o s-o poți duce, ai auzit?! Eu îți vorbesc de trecut și tu mă iei cu căciula lui Florea. Dece te-ai trecut și nouă nu ne-ai spus nimic? Nu trebuia să ne vorbești și nouă, nu aveai obligații și față de noi, ce mama ta o faci pe nebunu? Spune.

În aceeași clipă Iordan întoarse capul spre el amenințător:

— Bă Ioane. Dacă ți-oi zice eu ție ceva de mamă or să-ți plîngă ăștia de milă, mă, o să te apuce tremuriciul, Ioane...

— Mă, eu te-am întrebat de ce te-ai înscris, Sandule, n-auzi?

— Aud. Ce-s surd?

— Păi dacă auzi, de ce nu vorbești?

— Pentru că nu-ți dau ție cont de ce fac eu, Ioane. Aia e. Nu-ți dau cont ție și pace. Ce vrei?

Bișireacă făcu ochii mari și se aplecă în odaie.

— Aoleu, Sandule! exclamă. Nu-mi dai tu mie cont, nu-mi dai. Da' dacă n-ai să vii tu mai încolo la mine, ca să-mi plîngi mie la gard, că te-ai săturat de mîncat de la gamelă și că nu mai poți îndura colectiva, să nu-mi zici mie pe nume, timpitule, să mă scuipi pe mine în obraz dacă n-o fi așa, boule!

În aceeași clipă Iordan se făcu negru la față și țîșni ca din praștie de la locul său de pe jos, țintuindu-l în ușa, cu privirea, pe Bișireacă:

— Bou e feciorul lu tat-tău, auzi, mă, nu eu!

Și apucă vătraul din gura sobei, sărînd ca un turbat la Bișireacă, care se dădu înapoi întunecat. Nu apucă să-l lovească pentru că ceilalți doi se vîrîră la mijloc, iar Bișireacă o zbughi mînios către poartă simțînd că nu mai e cazul să-l lămurească pe Sandu și nu mai avea nici un rost să rămîină acolo.

— Hoțule! Hoțule, țipă Iordan după el. Vroiai să faci afaceri pe pielea mea, vroiai să mă jecmănești cu motoru-ăla al tău, ticălosule, îți arăt eu... Te învăț eu pe tine minte ca să mai furi oamenii, și jap, azvîrli mînios cu vătraul după Bișireacă la poartă, fără să-l nimerească însă pe acesta deloc.

— Stai, măi, liniștește-te, ce dracu ai? n-auzi?... Cumetre! Hei, cumetre, unde te duci? se desluși glasul lui Botofică în curte, dar Bișireacă nu mai ascultă și porni năvalnic pe uliță, înfuriat crîncen pe Sandu Iordan.

În urma lui acesta ocări mai departe în curte, iar Zainea cu Botofică îl părăsiră în tăcere pe Sandu și se apropiară în goană de celălalt. Bișireacă tăcu. Tăcură și ceilalți, fiecare gîndindu-se însă în altă parte și fiecare meditînd la ceva.

Zainea cugeta inveselit că degeaba sărise Iordan ca prostul la Bișireacă, că acesta o fi el un hoț, dar fură pînă la urmă pe cine poate, îl păcălește pe unul ca Iordan, sau pe altul de teapa lui Sandu, dar pe unul ca el, Zainea, nu l-ar păcăli niciodată și de aceea nu-l privește de loc ce face, și nu se ceartă cu el fără rost, că nu-i pasă.

Botofică în schimb, părea uluit de ieșirea aceea nepotrivită și cu totul de neîngăduit a prietenului său Iordan. „Auzi la el, să-l facă pe cumătră-miu hoț! Dar de ce este el, mă rog, hoț? De ce? Că are motor? Că vrea să facă mai mult decît pot să adune alții mai proști, de-aia se supără Sandu? Păi Sandu n-are nici un drept să facă treaba asta. Să-și vadă mai bine de încurcăturile lui. Să strîngă și el dacă poate mai mult. Dar vezi, asta e, că Sandu nu poate și de-aia e invidios și se înfurie pe cumătru-miu Ion. De-aia nu-l lasă acum inima și nu-i dă de loc pace cînd se gîndește la cumătrul Ion!...”

La rîndul său Bișireacă îl injură în gînd pe Iordan și se răzbuna în minte pe ceilalți doi de alături. „Timpit, asta e. Ce vrei de la el? Timpîți și ăștia doi că ședeau acolo ca două momăi, și tot eu să vorbesc, păcătoșii, tot eu să mă zbat, pentru ei; ei nu scoteau nici un cuvînt, parcă erau de paie, parcă amuțiseră, dobitocii...” Nu. Nu mai era nimic de făcut cu Iordan. Acum rămîinea să rezolve neîntîrziat problema cu motorul și pe urmă să pună mîna pe noian, fie ce-o fi. Cu Tufică aranja el. Tot erau în postul paștelui, nu-i puteau face nuntă Loiței acum și pe urmă vara, iarăși nu era timp de nuntă, aveau de lucru și după obicei petrecerile începeau taman în septembrie. Pînă în septembrie aranja el cu Loița, o răsucea el, nu-i era frică de asta. Acum putea să-i dea și înseris lui

Tufică, numai să ia el motorul din timp și să se apuce de amenajarea grădinii, că după aia era prea târziu...

Cu hotărîrea aceasta în gînd, Bișireacă se despărți la primul colț de ceilalți și coti pe ulița lui Tufică. Intră la acesta și stătu cîțva timp. Cînd ieși de acolo arăta vesel și întărit, parcă uitase de intrarea lui Sandu în colectiv și de necazul ce-l avusese mai înainte cu Mitru. Se duse acasă și se culcă ostenit; apoi dormi neintors toată noaptea.

A doua zi dimineață se trezi ca pe ace și plecă pe la cai. Hrăni caili și-i țesălă curat, apoi alergă după ștreanguri. Luă ștreangurile și, cu caili ținuți de căpăstru, se duse la Tufică acasă și legă motorul cu funii. Motorul era un tractor Lantz, care avea roatele bune și putea să-l tragă acum, legîndul cu funii de spinările cailor, pînă ajungea cu el la oraș, ca să-l lase acolo în reparație. O porni cu nădejde la drum, dar la marginea satului taman cînd vroia să facă cotul la moară, îi apărură în față o mașină Skoda tip militar, care trecu pe lingă el în goană și îl învalui într-un nor mare de praf. O cunoștea: era mașina sfatului raional și înăuntru zări chipul ciolanos al lui Radu Beșchea, delegatul secției agricole a sfatului, care pesemene venea în sat în problema întovărășirii și a noianului comunal.

Întîlnirea aceasta îl făcu mai întii să tresară. O clipă îi veni în minte să se întoarcă înapoi, să fie gata acolo, să se lupte pentru noianul acela părăginit dar pe urmă se răzgîndi: „Nu. Nu se poate, noianul nu poate să fie dat decît întovărășirii“. Era convins de lucrul acesta. Și cu convingerea aceasta în suflet, privi încordat înainte și dădu bici la cai.

14.

Radu Beșchea se uita de-a lungul ulițelor cu o privire spuzită de oboseală, întunecată și tulbure. Nu mersese mult, dar îl înecase norii de praf și pleoapele îl înțepau. Șoseaua care ducea pe lingă mal era nepietruită, umblată mai mult de cai și căruțe și cînd nu dădea puțin ploaia, praful se ridica fumegînd drept în sus și învelea totul ca într-o piclă.

Din goana mașinii zărise mărăcinii amestecați cu tizic, de pe spinările rîpelor, privise surpăturile, viroagele Dunării, tulpinile cioturoase ale buruienilor și cucutelor, în gură simțise mai puternic ca oricînd gustul acela naclăit și aspru de spinării putrezite și stufăriș, iar peste pieptul cîmpiei, vîntul, care zbicește pămînturile și spulberă în troscot, vîntul acela parcă îi pustiise sufletul, parcă îl măcinase și i-l lăsase golit.

Îl obosise cutreieratul acesta ostenitor prin satele împrăstiate ale șesului, se simțea năpăstuit și îi venea să răcnească cu furie la cineva. Gîndea încă așa, cînd mașina ajunse la sfat și se opri hurducăind dinaintea porții pe podișcă. Beșchea deschise larg ușa, scoase bagajul afară și dădu drumul mașinii. Apoi se grăbi și pătrunse în curte cu mersul lui așezat și firesc care îi reda totdeauna stăpînirea de sine și care, parcă făcea o anumită plăcere la lumea mai puțin strălucitoare dar vie din jurul său.

Primul care îl văzu fu Ioniță Mihai, curierul, care era de serviciu la sfat și stătea nemișcat lingă ușa. Cum îl zări Ioniță se repezi către

Beșchea, ca să-i ia valiza din mâini să i-o ducă înăuntru. Pe de lături oamenii care veniseră cu treburi la sfat începură să ridă în șoaptă pe seama lui Ioniță, să facă glume cam nesărate pe șocoteala acestuia.

— Uită-te, mă, la Ioniță — se auzi un om — uită-te la Ioniță cum fuge, parcă e de la tren, mă, săracu, uite-așa fuge... parcă e galonat!

— Degeaba că n-are galoane, zise altcineva. Am văzut eu odată niște ăia cu galoane; uite așa fugeau și duceau bagajele, uite așa le cărau și deștepți foc nu ca Ioniță ăsta al nostru, că aveau și pe șapcă galoane.

— Măi Miai, să nu te-mpiedici, mă, îl avertiză cineva cu blîndețe pe Ioniță Mihai.

„Proști, dă-i naibii de neciopliți“, reflectă Beșchea în gînd depărtîndu-se grăbit printre oameni. „Vai de capul lor, ce știu ăștia cine e tovarășul Beșchea!“ cugetă la iuteală și Ioniță, țînîndu-se semeț și tăcut puțin înapoia delegatului tehnic.

În coridorul lung și îngust al sfatului pe cei doi îi întîmpinară alți oameni. Aceștia aveau probleme arzătoare de rezolvat și năpădiră grămadă pe capul lui Beșchea. Un țaran mic și spin pe care instructorul îl cunoștea de cînd fusese ultima oară în sat i se plînsese că îi trebuie niște salcîmi pentru stâlpi și nu-l lasă sfatul să-i taie. Și nu înțelegea de ce; că doară creșteau în poartă la el nu în drum; nu pricepea el ce treabă are sfatul cu salcîmii aceia, chiar dacă țineau ei umbră în uliță, chiar dacă infrumusețau curtea; nu putea să se dumirească de loc de ce se băga sfatul acum peste salcîmii lui.

Beșchea îl liniști autoritar și intră de îndată în odaie la președinte. În urma lui forfota parcă crescuse, apoi cineva îl chemă dinăuntru pe omul cel spin cu salcîmii.

— Uite, tovarășul Moroianu are o soluție cu salcîmii dumitale, îi comunică el acestuia în timp ce-și scotea mantaua largă și grea din foaie de cort și își pieptăna la oglindă părul cîrlionțat.

Președintele îi explică ceva omului cu salcîmii și acesta plecă liniștit, mulțumindu-i lui Beșchea din ușă.

Între timp delegatul raionului lăsase pieptănatul și se apropiase de președinte. Vorbi cu acesta cîtăva vreme despre problemele mai urgente din sat și Moroianu îi răspunse în felul lui potolit și simplu, care îl irită pe celălalt.

— Cum, și iar e frămîntare aici, iar sînt încurcături, măi tovarășe? Ce faceți aici, dormiți fraților?

Moroianu rămase însă liniștit locului și se uită fără teamă la Beșchea, cu privirea lui mică și limpezită, care zîmbea cuviincios la instructor.

— Este, da' trece, tovarășe Beșchea, trece, se domolesc ele lucrurile, se aranjează tovarășe Beșchea...

Beșchea nu se arăta mulțumit de răspuns dar tăcu totuși. Își luă valiza din colț, îmbracă mantaua și dădu să plece.

În aceeași clipă Ioniță Mihai apăru însă în deschizătura ușii și vîri capul înăuntru, infierbîntat și uimit.

— Tovarășe președinte, nu mai dovedesc de loc! Care-i ordinul, tovarășe președinte?

— Ce s-a întâmplat, măi? Ioniță? Ce e? întrebă Beșchea mirat, în locul președintelui.

— Aștia individualii, vor bilete de vânzarea vitelor. Ce fac?

La care Beșchea dădu din umeri și mai nemulțumit, dar nu spuse nimic și ieși afară în grabă, fără să-i mai explice nimica lui Moroianu, fără să-și dea cu părerea în această privință. Să-și rezolve adică el singur problema aceea, să se descurce el singur cu vitele. În fond ce-l privea pe el? Ce-l durea? Venise aici în chestiunea noianului aceluia nenorocit, de ce să se bage în nimicurile astea și să-și creieze bătaie de cap, de ce să se amestece? Strânse bine de mânerul valizei și o luă cu zor mare spre sediul gospodăriei, zâmbind încă o dată din fugă la omul cel spin cu salcîmii.

Cîteva minute mai tîrziu îl căuta pe Năstase Mîndroi prin curtea gospodăriei. Nu dăduse de nimeni din conducere la birouri, Gurgu era la cîmp, consilierii de asemenea erau plecați în treburile lor. Pe Mîndroi îl găsi în preajma magaziiilor unde tocmai se vînturau niște saci cu semințe selecționate și se descărcau din mașină îngrășămintele de azotat de amoniu și sare potasică, lîngă o stivă înaltă de stuf, care era în curte.

Îndată ce îl văzu, Mîndroi veni la el să-i explice că semințele sînt proaste, că numai selecționate nu sînt ele și se plînsese în general de felul cum se face aprovizionarea colectivei cu materiale și de calitatea îngrășămintelor.

Beșchea nu-i răspunse și se uită curios peste grămada aceea de saci, se răsuci înciudat și pipăi stuful. Apoi îl luă la o parte pe președinte și îl întrebă dacă în problema noianului și a orezării a rămas la vechea lui părere, anume că Ciocîrlan vorbește numai, dar de scos nu scoate nimic cu orezul acela, sau și-a mai schimbat între timp această părere.

De data asta fu rîndul lui Mîndroi să nu-i răspundă delegatului tehnic. Ce să-i răspundă la urma urmei? Își mai schimbase el părerea puțin, și-o mai revizuisese, dar pînă la urmă rămăsese tot la ideia lui dinainte și nu vedea de ce să și-o răstoarne acum.

— Spune, tovarășe Mîndroi, care e părerea dumitale definitivă, cei de făcut? se arăta Beșchea nerăbdător ca să afle răspunsul președintelui.

Chiar așa, cei de făcut? sări în gînd celălalt. Păi nu era nimic de făcut în situația actuală. Că el știa bine — îi spusese o grămadă de înși dealtminteri — că în ianuarie cînd a fost să fie pus președinte, mai toată lumea, nu, să nu fie Mîndroi președinte și să fie Vatică Badiu, că Badiu e priceput și drept, ascultă de necazurile oamenilor își apleacă urechea la ce zic ei, dă bună ziua la femei și nu-și ține nasul în sus ca o sperietoare. Și cine i-a luat apărarea lui Vatică Badiu în situația asta și, înainte de ceilalți, l-a susținut cu mai multă căldură? Cine? Băluță! Și dacă lumea cealaltă n-ar fi știut că el, Mîndroi, e un gospodar bun, cînd ar mai fi ajuns el, Năstase Mîndroi, președinte de gospodărie fără sprijinul altora și înțelegerea lumii? Niciodată n-ar fi ajuns... Iar acum cu orezul și cu grădina aceea cu roșii. Păi orezul și roșiile erau numai o chestie de propagandă, îi scădea lui prestigiul în fața oamenilor, îl sco-

bora, și chiar dacă n-ar fi fost combinația cu întovărășirea, — ce se întâmpla dacă alde Ciocîrlan și Vatică Badiu o făceau pe deștepții mai departe în sat și îi luau lui apa de la moară, cînd nici nu se întărise bine pe postul lui? Și, în fine, hai să treacă de la el toate lucrurile astea, dar era chestiunea cu nevastă-sa și cu Milu și asta nu i-o mai ierta acum lui Ciocîrlan, nu i-o putea trece sub tăcere cu ușurință.

— Nu cred că face nimic cu orezul. Apă de ploaie, hai să vorbim ca să ne aflăm în treabă... Îmi zice asta Matei: și la bulgari cînd lucra, tot așa, hai să pună el niște castraveți timpurii și i-au degerat castraveții. Ce crezi? L-au dat bulgarii afară și după aia s-a dus la Meca.

— Bine, dar la Meca zice că a pus orez și a avut rezultat bun, observă Beșchea surd.

— Cine a controlat? Eu n-am controlat, tovarășe Beșchea, se opuse Mindroi și mai surd.

Asta era limpede. De controlat nu controlase nimeni, nici el, Beșchea, nu cunoștea exact acest lucru.

Se informa totuși: pipăia. Îi era teamă să nu greșească, să nu iasă cumva vre-un bucluc de aici, să n-o feștească tocmai acum. Ridica în norat fruntea la Mindroi și se uita la el tulbure. În sfîrșit zise:

— Și dacă se încurcă lucrurile? Dacă sîntem trași la răspundere că am frînat o inițiativă bună, ce facem?

Ei asta era. Dacă îi trăgea cineva la răspundere? Și el, Mindroi, nu-i putea explica lui Beșchea toate motivele pentru care nu admitea să ia Ciocîrlan noianul. Nu-i putea vorbi deschis că se încurcau lucrurile. Nu avea cum să facă. Îi spusese mai înainte de un cadou. Ei, și în afară de cadoul acesta de alte explicații poate că nici nu mai era nevoie. Era vorba la mijloc de o întovărășire? Era. Trebuia sprijinită întovărășirea? Trebuia. Atunci ce mai încolo și-ncoace, ce se mai fereau de pomană și de ce să-i mai doară pe ei capul?!

— Nu putem să pățim nimic, tovarășe Beșchea, mormăi. Întovărășirea trebuie ajutată să se dezvolte și dumneata îți faci în felul asta numai și numai datoria, nu greșești cu nimic; ești tare pe situație, tovarășe Beșchea...

— Și dumneata? Dumneata dacă vine vorba ce zici? îl încercă Beșchea mai vesel pe celălalt.

— Eu?! se sperie Mindroi. Eu nu pot să spun nimic, tovarășe Beșchea. M-a luat gura pe dinainte și i-am zis secretarului da, nu pot să mă întorc acum.

— Hahaha! rîse în sfîrșit Beșchea, în gura mare — zi așa, i-ai zis secretarului da, — se veseli omul în continuare, — i-ai zis da, tovarășe Mindroi, te-ai legat față de el, și acum taci; să știi că ești cineva, pe onoarea mea, ești o vulpe, măi frate, și iar, haha rîse instructorul înveselit de teama lui Năstase Mindroi, pînă ce nu mai putu și tăcu cu mintea dusă în altă parte și fața înfierbîntată.

„Aoleu, vezi, vezi, se porni atunci și Mindroi în el, am zis eu; mai bine nu mă băgam, uite cum mă ia asta acum? Uite cum mă ia, taică, auzi la el!“

— Tovarășe Beșchea, asta e situația, domnule, ce vrei să fac, să mă dau cu capul de pămînt? se trezi el — ce să fac?

Se supăraseră. Puse capul în pămînt apoi îl ridică în sus aspru și înnegurat deodată.

— Dacă aveți ceva contra, am terminat. Nu mai am nimic de zis, stăruie el. Faceți cum credeți, adaugă și se uita la Beșchea supărat și mai rău.

Dar Beșchea o întoarse încet și îngreșoșarea președintelui se topi ca prin farmec. Deveni iarăși sigur pe sine și stăpin pe mișcările sale. Porunci oamenilor care descărcău să termine mai degrabă cu camionul că e nevoie de el în altă parte și se întoarse din nou la delegatul raionului.

Acesta nu mai avea însă chef de vorbă. Încheie precizând că la orele unu vor ține ședință cu membrii consiliului și cu Constantin Moroianu, președintele sfatului ca să hotărască în ședința aceea soarta noianului degradat și o să vadă pe urmă ce va fi mai departe, ce se va întâmpla după aia. Lasă că acolo vor vedea ei, vor aranja lucrurile, să fie liniștit Mîndroi că se vor limpezi toate problemele, se va face lumină și în chestiunea aceasta. Dar Mîndroi era liniștit, chiar mai liniștit încă decît îi cerea acum Radu Beșchea. Liniștit și nepăsător zise:

— Bine — bine, ședință — ședință, da' cine să vie la chestia asta la unu, care anume, că-s mulți și dacă-i aducem pe toți mai mare daraua decît ocaua, tovarășe Beșchea? Nici nu mai am timp să-i adun măcar, dar să-i mai pun să discute acolo...

Celălalt arătă ca să fie cit mai mulți din consiliu, neapărat Moroianu și Gurgu și în orice caz, Ciocîrlan și Vatică Badiu. Cu acestea Beșchea isprăvi și, după ce îl anunță că se duce acasă la el, adică la Mîndroi, să-și lase valiza și să se schimbe de haine (cînd venea în sat trăgea întotdeauna la președinte și de aceea mergea și acum la Mîndroi) o luă repede la picior, își strînsese mantaua și ieși afară pe poartă în grabă.

Ajunse după puțin timp acasă la Mîndroi și Duța ieși îmbujorată în față legănîndu-se dinaintea lui. Femeia se uită neclintit la bărbat și bărbatul se înnuie. O văzu pătimașă ca altă dată, cu buzele răsfrînte și ochii verzi cu luciri iuți de foc și parcă îl cuprinse o toropeală dulce-amară și parcă îl apucă o dorință clocotitoare de a frînge acum femeia asta în două și, pe urmă, de a fugi, undeva, fără rost.

Cei păsa lui de noian, cei păsa de întovărășire? Ei nu, dar nici pe bărbatu-său nu-l putea lăsa în încurcătură, că după aia ce se făcea cu femeia. Și pe urmă ce făcea cu cadoul acela, de care-i pomenise pe departe Mîndroi că va veni de la Bișireacă și ceilalți? În sfîrșit trebuia să se stăpînească. Trebuia să-și țină acum firea... că pe urmă? Ei drăcia dracului, ce prost era! Pe urmă va vedea el ce va face la unu!

15.

În aceeași zi, către prînz, Ciocîrlan se trăsese mai la o parte în fundul grădinii și începuse să bătătorească pămîntul săpat, în marginea a două vaduri stricate împreună cu Mănăila și fiu-său Milu. Lîngă el Milu lucra încordat pe taluz sfărîmînd bulgărișul înțepenit cu o sapă cu coadă încovoiată, care scormonea fără zgomot straturile moi de pămînt și netezea împrejur dîmbul. Primul conac al zilei era pe sfîrșite și echipa lui Paraschiv Neacșu nu isprăvisese cu ultimele vaduri care porneau din canalul mare și duceau la cartofării. Era nevoie de zor mare și zorul acesta parcă îl ațîța pe Ciocîrlan mai aprig ca niciodată, parcă îl mîna de undeva dinlăuntru și îl împingea pe taluz cu brațele desfăcute. Tatăl tocmai îi arăta fîlăcăului cum trebuie încheiată mai bine o încrucișare de vaduri

cînd dinspre șosea se auziră niște strigăte îndelungi și bolovănoase, care fură înecate de liniștea mare a șesului și se porniră din nou, după câteva clipe, mai gros.

Rostogolindu-se prin arătură se ivi Ioniță Mihai gîfîind, țepăn, căpușit gros cu praf de parcă ar fi strîns pe el dinadins toate colbăriile drumului.

— Hai, bre, tovarășe brigadier, că de cînd te strig... Zău dacă nu te caut de-un ceas. Am fost și prin Strechea și dincolo de șușea și dumneata nicăieri, parcă ai fi pierit undeva, zău dacă știe unde să te mai caute omul pe dumneata...

Drept răspuns, Ciocîrlan înălță fruntea, sprijinindu-se greu pe mai și se uită țintă la Ioniță. Mănăilă lăsă și el sapa din mîini și începu să ridă de prostia lui Ioniță Mihai cu pieritul lui Ciocîrlan și căutatul lui prin Strechea și dincolo de șosea.

— Las-o naibii, măi tovarășe că nu-mi arde de glumă, continuă noul venit adresîndu-se cam în ciudă lui Filipache Mănăilă. Dar omul cu sapa nu se lăsă și se puse și mai tare pe ris pînă ce interveni Ciocîrlan care se interesă la Ioniță, că de ce anume îl căuta, ce vroia de la el Ioniță?

— Cum de ce te caut, tovarășe brigadier? se minună lung celălalt. A sosit tovarășul Beșchea de la raion cu mașina. Trebuie să mergi acolo neapărat cu consilierii. Nu-ș de ce o fi vorba, da' trebuie să veniți trap acolo, asta e socoteala. Ordin de sus, tovarășe Ciocîrlan. Nu mai încape discuție.

— Aha. A venit în sfîrșit tovarășul Beșchea, constată Ciocîrlan ușurat depărtîndu-se de ceilalți. Și din mers porunci către Milu să înhame niște cai la căruță apoi îl chemă de undeva pe Lipan.

În urmă Mănăilă nu-l slăbi nici o clipă pe Ioniță. Că ce-a spus tovarășul Beșchea, ce discuta cu ceilalți și ce zicea tovarășul Gurgu?

— Dar Moroianu? Tovarășul Moroianu ce zice? se interesă și Lipan cu zor mare apropiindu-se de cei doi.

Ioniță tăcu însă.

— Ia dă, mă, asta al lui Ioniță niște lămuriri aici, ce amuțiși acolo? se amestecă cineva.

— Nu știu. Am zis că nu știu, se apără curierul. Pe semne că-i vorba de raport că-i văzui cu un teanc de hîrtii pe masă, adăugă și tăcu surd și mut fără să mai scoată nici un cuvînt de la el.

Înhămară caii la căruță și porniră tuspătru la drum. Mănăilă mîna caii alături de brigadier iar Lipan și cu Ioniță se așezară tăcuți în fundul căruței.

Intrară în sat în goana cailor vînzolind găinile care chirăiau în mijlocul uliței și ajunseră de grabă la sfat dar puțin după orele unu.

În odaie la președinte erau adunați nouă inși. Beșchea, Moroianu, Gurgu și Mindroi ședeau tăcuți de jur împrejurul mesei. Pe scaune lîngă geam stăteau cinci dintre cei unsprezece membri ai consiliului. Erau acolo Vasile Tomescu, Arion Ciurea, un țăran îndesat în puterea vînstei cu buza crestată, Anghel Cîrlan, un bărbat tînăr cu nasul lat și sforăitor, Matei Dogaru, om la treizeci de ani cu fața rotundă și curată și Nae Mieluță cu surîsul lui nelipsit, dar mai galben ca altădată, mai tăcut parcă; Vatică lipsea. Înăuntru plutea un aer înăcrit de fum de tutun și fețele celor prezenți păreau înțepenite din nu se știa ce pricini ascunse.

Beșchea singur era roșu la față, cu obrazul alungit mărturisind o tulburare lăuntrică vie, iar ochii îi licăreau într-una într-un fel rece și nelămurit. Gurgu era negru la față și tăcea aspru. Mindroi se uita în tavan moale și nepăsător iar Moroiannu, la locul lui, pălise.

— Insfârșit bine că ați venit! exclamă Beșchea îndată ce intrară cei trei inși pe ușă. Luați loc. Mai aduceți și niște scaune... Așa, va să zică spuneam... Stai măi, tovarășe Ciocîrlan, că nu te arde la spate, ce naiba... Va să zică care era problema, tovarăși?...

Și fără să le mai lase timp la alde Ciocîrlan, Lipan și Mănăilă să se așeze în liniște pe scaunele aduse de Ioniță, începu să le arate cam care era problema. Începu să înșire adică amănunțit argumentele pentru care trebuia dat noianul întovărășirii, pentru care trebuia sprijinită întovărășirea aceea cam crudă, care urma să se dezvolte și să capete noi membri în comună la ei. Se arătă profund supărat că ceilalți nu înțelegeau acest lucru, că se lăsau pesemne furați de un interes strîmt legat de gospodărie și nu pricepeau problema în mare, sub adevărata ei haină politică, nu-i simțeau tilcul ei mai esențial dinlăuntru.

— Hotărît. Aici este vorba de o linie a partidului nostru care trebuie aplicată fără șovăire. Și linia aceasta, tovarăși, arată că în problema agrară nu există numai gospodării colective ci și întovărășiri. Și tocmai aceste întovărășiri trebuie acum sprijinite cu precădere, pentru a atrage larg țărănimea în procesul socializării agriculturii. Rotunjise cu plăcere ultimele cuvinte și privi de jur împrejur la ceilalți stăpînit, sigur pe sine. Explicînd, Beșchea se însuflețise.

La locul lui Gurgu se foi pe scaun nerăbdător cu umerii încovoiați mult și coatele desfăcute. „Va să zică așa o ia acum tovarășul Beșchea asta“, se supără el în gînd. Dar cine a zis că nu trebuie sprijinită întovărășirea existentă? Cum să nu fie ei interesați în dezvoltarea ei? Dar de aici și pînă la o întovărășire cu grupuri chiaburești era un salt aiurit înapoi și saltul acesta nu-l putea răbda el, Gurgu, stînd cu mîinile încrucișate pe piept și ascultîndu-l pe Beșchea cum vorbește mereu!

— Știți tovarășe Beșchea, sări ca ars de la locul său omulețul. Pesemne că nu ne înțelegem de ce vorbim, tovarășe. Eu nu zic nimic de întovărășire. O sprijinim din toate puterile. Dar cum, asta e principalul? Ajutîndu-i pe chiaburi să prindă iar aripi și pe ai care n-au fost pînă acum să se închiaburească sub ochii noștri? Așa vedeți dumneavoastră problema? Eu n-o văd așa. Și dacă-i vorba de linia partidului nu știu dacă scrie undeva că trebuie să-i lași pe alde Bogoi să facă parale și pe alde Bișireacă să-i înșele pe alții ca să-și facă el treaba la grădină. Nu scrie nicăieri treaba asta...

— Cum adică nu scrie tovarășe Gurgu?!

— Uite așa, nu scrie. Întovărășirea la urma urmei e a ălor care fac cultură de cîmp, peste două sute de inși care lucrează de doi ani acolo. Aia n-au nimic cu grădina sau pepenăria lui Bișireacă. De-ăștia ca alde Bișireacă și Bogoi mă doare pe mine, deăștia vorbesc, tovarășe, aici e buba, asta nu e întovărășire,ăștia numai se ascund după cei de la cîmp, ca să vîndă dumada (adică roșiile cărora le spuneau ei dumezi) și pepenii pe sub mîină la precupeți și să exploateze astfel motorul lui Tufică.

— Vorbe, suflă numaidecît Radu Beșchea, uitîndu-se la el dirz. Eu vreau fapte nu vorbe, și fără altă trecere se repezi la Gurgu, între-

bindu-l că ce ar face el dacă ar fi de la raion și nu secretarul gospodăriei, ar mai vorbi așa sau ar proceda altfel?

Dar omulețul nu se lăsa. Ii răspunse că n-a ajuns să lucreze el la raion, dar că ori unde ar lucra nu vede să fie două linii ale partidului, una jos la gospodărie și alta sus la raion. Tăcu. Se amestecară și ceilalți, Ciocîrlan începu să fiarbă în sine și privi lung și nemișcat înainte, cu privirea împietrită de firișoare subțiri de mînie.

Beșchea spuse ceva despre datoriile principale ale unui organ de partid și Gurgu se plecă peste masă cu ochii afundați de o dată în privirea grea a acestuia.

— Și cu alde Bogoi cum rămîne? Și cu Zainea, cu Bișireacă și cu ceilalți cum rămîne? întrebă el cu glas înghețat, aspru.

— Bogoi! Mereu asta: fost chiabur. Ei și? Hotărîrea plenarei din 16—17 iulie reglementează și situația acestora. Ia și citește (fir-ai al naibii de țărănoi adăugă în gînd, fără cuvinte și supărat rău Radu Beșchea). Ia și citește. La punctul cinci se arată că foștii chiaburi pot fi primiți chiar și în gospodăriile colective. Scrie acolo clar, negru pe alb. Ce mai vrei dumneata? Vrei să spui că nu scrie?

Aha, cu asta mă sucești matala, sări tot în gînd Gurgu, apoi se stăpîni. Zise:

— Scrie, tovarășe Beșchea, scrie. Dar mai știu că acolo zice că cererile se judecă de la caz la caz și se cercetează dacă cei în cauză au fost cinstiți cu regimul și nu s-au manifestat contra. Eu asta știu. De ce nu dă cerere Niță Bogoi și de ce nu dă tat-său să-l judecăm noi aicea. Aud? De ce nu dă?

„Ai înțeles și tu deșteptule ce spune hotărîrea, mormăi în gînd Beșchea cam iritat. Dar cînd te-a pune cineva să judeci, apoi halal de așa judecată!“ Tăcu.

— Ai, de ce nu dau alde Bogoi cereri, tovarășe, nu-l slăbi deloc Gurgu pe Beșchea, care tăcea și îl privea dintr-o dungă.

Dar Tomescu se amestecă peste secretar, lămurindu-l el în locul lui Beșchea:

— Dă, mă, bătrînul Bogoi cerere, dacă știe că-l primim. Da-i e frică că zici nu, de-aia nu dă. Zice că mai așteaptă, poate că n-oi mai fi tu secretar...

— Păi da, sigur că-i e frică, că eu știu ce-a făcut la reformă cu camuflarea pămîntului, știu ce-a făcut în alegeri în '46 și '48 și mai știu cum a făcut afaceri cu porcii și a înșelat statul cu cotele...

Se apucă să innumere pe degete păcatele lui Niculaie Bogoi, dar Beșchea îl opri enervat și plictisit din cale afară de cele spuse acolo și susținute de Gurgu:

— Ia mai dă-l, domnule, dracului și pe Bogoi asta! Ce mă privește pe mine acum asta. Ce ai cu ceilalți, cu Bișireacă de exemplu, asta te întreb, ce tot îi dai cu Bogoi?

În locul lui Gurgu se auzi chiar atunci din fundul odăii glasul lui Ciocîrlan rece și răgușit, cu mînia și tulburarea abia reținute:

— Bișireacă tovarășe? Întrebați-mă pe mine că am fost argat cu el, să vă zic eu cum o făcea pe vîtaful atunci și cum umbla cu vitele în

baltă în vremea din urmă și nu dădea cote... Să vă spună el Rizdii care era atunci cu ziua la el, fără forme, și pe urmă să vorbim de întovărășire...

În aceeași clipă săriră și Mieluță și Mănaïlă în ajutorul lui Ciocîrlan ca să lămurească și ei mai bine care era situația cu carnea și cu nepredarea la timp a cotelor în anii din urmă.

Beșchea nu-i lăsă însă să isprăvească. Se ridică tot așa enervat de pe scaun și începu să se plimbe agitat prin odaie dondăind în tot acest timp repezit, aspru, că ce-l privește pe el chestiunea asta legată de persoane, că el discută principiul și principiul arată că întovărășirea trebuie să primească noianul ca să facă pepenărie sau grădină, naiba s-o ia și nu interesează ce inși sînt la mijloc despre cine e vorba să folosească grădina.

„Persoane, persoane, se porni și Gurgu în gînd și mai aspru. Numai că la urma urmei cum o dăm, cum o întorcem, de fapt ajungem iar la persoane. Că dacă nu-s alde ăștia eu zic că întovărășirea are unele drepturi și dacă-i vorba să fie ăștia la conducerea pepenăriei nu mai are aceleași drepturi“. „Iar de cei întovărășiți la cîmp nu spun nimic, acolo-i treabă cinstită, acolo de ce nu-i discuție?“ Vru să spună ceva dar tăcu.

Tot atunci Beșchea, învîrtindu-se prin odaie, se întoarse spre Ciocîrlan și-l luă pe nepregătite :

— Dumneata care ești în cauză ce zici? De ce are drept colectiva mai mult la noianul acela decît întovărășirea și de ce te ții dumneata scai de el?

„Ei da, de ce aveau ei drept mai mult, de ce li se cuvenea lor noianul? tresări în gînd brigadierul. Păi cum se mai putea pune o asemenea întrebare, cum de se mai ridică acum? Ce, adică el Beșchea nu știa treaba asta? Că dacă iei un noian asta în general nu-i o treabă prea bună, că rămîn vitele cu loc mai puțin de pășune în timpul verii și se împuținează așa animalele și pe urmă te frămîntă că de ce nu ai vite destule că de ce s-au împuținat animalele. Că de iei un noian asta o faci într-un caz special — cum ar fi să zicem aici cînd pămîntul e compromis de prea marile inundații și nu mai crește nimica pe el — și atunci, dacă locul e bun pentru treaba asta, dacă e lîngă apă și-i plan, dacă e cu un strat argilos dedesubt și-i potrivit pentru vaduri. Altfel îl lași neatîns și-l păstrezi, nu te apuci să pui grădină pe el cînd pentru grădină poți găsi și altfel de locuri mai nimerite, nu te apuci să bagi plugul în mal, ca să-l spargi și la urmă să cultivi sfeclă sau să semeni grîu de pomană sau roșii, cînd nici măcar nu i-ai făcut și tu acolo o cit de slabă indiguire să-l aperi și să-i întărești malul măcar. Asta nu e o socoteală, așa ceva face numai cineva prost, fără minte, și așa ceva nu poate susține el, Beșchea, care e agronom și cunoaște toate poveștile astea din meserie“. Dar Bișireacă ce vroia să pună pe el? Pepeni! Cincizeci de pepeni dacă scotea de pe el și dacă nu dăduse nici un ban pentru dig și dacă pămîntul nu-l costase deasemeni nimic, putea să vină după aia Dunărea și potopul lui Noe, că el își lua pepenii lui și făcea murături și tot se declara mulțumit cu noianul acela. Ei nu, în felul acesta nu se putea vorbi, nu admitea el. Se supără. Supărat, ridică capul în sus înnegrit și netulburat și-i expuse pe nerăsuflăte toate gîndurile acestea fără ocolisuri lui Beșchea. Mai arată că nu e vorba de colectivă sau întovărășire ci de orezărie; că numai o orezărie se potrivea pe acest noian, că

alt loc mai bun nu era nicăieri. Că așa și el ar fi pus roșii la urma urmei, care sînt mult mai productive, dacă n-ar fi știut că printr-un dig mic, se poate infiltra apa făcînd să piară cultura din cauza umezelii, pe cînd la orez... Ei, la orez apa priește întotdeauna... Că pe de altă parte, nici pămîntul acela inundabil din mal nu se putea scoate din starea de degradare în care era fără indignuirea aceea, de care îi pomeniseră ei mai înainte lui Beșchea cînd discutaseră întîi de noian. Nu reușeau. Îl luă și pe Mindroi de martor în calitate de președinte, dar Mindroi rămase tăcut și se uită chiorș la Ciocîrlan apoi întoarse nepăsător fața și privi neclintit către Beșchea.

„Fă-o aici pe deșteptul, cugetă el în sine. Fă-o pe deșteptul deștepților cînd mai bine ți-ai lua feciorul de scurt să nu mai umble pe la muierile altora“. Gîndind așa Mindroi se întunecă din cale afară, dar își ținu răsufllarea și rămase mut cu fălcile încheștate.

Ciocîrlan parcă înțelese tîlcul ascuns din tăcerea adîncă a președintelui și se făcu alb la față. Iar Beșchea iritat și jîgnit de lecția brigadierului se opri brusc lîngă masă și bătu cu pumnul în table, tunînd:

— Lasă-te tovarășe de ideile astea! De-ai-aia punem noi noianurile cu viituri și mîluri pe ele în planul de deștelenire, ca să te trezești dumneata să-mi dai acum lecții mie? Ce-i un noian? Un pămînt inundabil. Asta e tot. Și dumneata o învîrți. Tot așa o învîrți. Parcă ai fi cine știe cine... Auzi la el, domnule. Auzi la el...

„Uite la el, uite la el ce neobrazare!“ nu se putu opri să adauge în gînd întăritat, scos din sărite și înțepat în orgoliul lui mare de celălalt.

Tot atunci sări însă și Ciocîrlan de pe scaun.

— Ba nu mă las de loc, tovarășe instructor! Nu mă las de loc. Știu și eu că noianu, care e inundabil nu se cheamă pășune, tovarășe, ce credeți? Dar acum nu-i vorba de asta. E vorba că nu ne înțelegem aci, că ori salvăm noianul degradat indignîndu-l și făcînd un timp o orezârie pe el, ori îl lăsăm naibii acolo, decît să se facă afaceri pe spatele lui cu pepenăriile. Asta e. Dacă faceți altminteri nu-i bine. Greșiți tovarășe. Și de mine să nu vă bateți joc, că n-am răbdat de la nimeni să ridă de mine și nu rabd nici acum!...

Se înnegrise mai tare la față și buzele îi tremurau. Simțea că Beșchea îl înjurase în gînd și, ce-i spusese în față, aducea tot a înjurătură. Se stăpîni.

— Dă-mi, măi, Moroiene, lista cu întovărășiți, ceru el către președintele sfatului fără să se uite la Beșchea. Pășii plin de sudoare pe frunte și gît spre masă, luă hîrțile din mîna tremurîndă a secretarului și se uită țintă la ele. Văzu planul de comasarea tarlalelor și ceti cu glas tare numele celor înscriși pentru a face grădină. Era limpede. Oameni ca Bogoi care înainte avuseseră loturi la cîmp acum erau trecuți la grădină (de fapt la pepenărie, dar Bișireacă scornise ideia că fac acolo grădină ca să obțină mai repede noianul comunei pentru deștelenire) și pe deasupra mai erau scriși și din aceia care făcuseră cereri de înscriere în gospodărie.

— Ce caută aici Iordan, ce caută Badea și Neamțu zise el tot așa de stăpînit, dar posomorit, țepăn.

— Inda? Și ăia-s acolo, țîșni Mănăilă infierbintat.

— Ȑștia au dat cereri, tată, se auzi cineva.

— Păi dar... Sigur c-au dat. Neamțu a dat de o lună. Acum vor să-l întoarcă îndărăt, ce vor adică cu Neamțu?

— Și Badea? Cu Badea ce e?

— Ia dă, mă, încoace, hîrțile alea, porunci Gurgu aprins spre cei doi.

Jignit la culme, Beșchea puse mîna pe călimară, o aruncă cît colo și începu să injure tare și rar, amenințînd cu consecințe grave politice, că adică o vor păți toți cei de față pentru încăpățînarea lor. Se făcu o tăcere grea și un timp nu mai vorbi nimeni.

Crestătura de pe buza lui Arion Ciurea se brobonea de sudoare care se prelingea în dîre subțiate spre barbă ca un semn mut al tăcerii lui îndîrjite. Lui Ciocîrlan nările late i se zbăteau ca niște aripi de pasăre trezită din somn, iar Lipan își pusese capul său rotund în pămînt și țîntea fără noimă bocancii. Numai Mănăilă privea cruciș drept în față din cînd în cînd își ștergea cu palma neagră fruntea lată și groasă pe care o brăzdau dîre grunjoase de nădușeală. Mindroi își adunase umerii gheboșîndu-se cît era el de spătos și clătină capul spre Gurgu arătîndu-i în acest fel că dacă așa e vorba, el nu știe ce să mai zică de fapt, că adică n-are ce face. Ciocîrlan clocotea.

— Salcia mă-si de treabă, rupse tăcerea de o clipă Nae Mieluță, aprinzîndu-și cu foc o țigară.

Nimeni nu-i răspunse. Gurgu cerceta în tăcere hîrțile și mormăia mut în minte: „Așa va să zică consecințe politice tovarășe Beșchea. Ca să ne sperii pe noi. Că adică să aranjezi cu noianul și să se facă întovărășirea cît mai mare, nu contează cum, că poate primești matala o primă organizatorică, te pomenești. Sau pesemne că ai alte interese.. Aha. Așa te-oi fi gîndind va să zică...!” Termină de cetit hîrțile și se uită peste masă la Beșchea care bumbănea acum mai încins.

— Tovarășe Beșchea și care zici dumneata să fie situația pînă la urmă? îl încercă el pe Beșchea.

Beșchea simțea că amenințările lui cu consecințele politice, cu destrămarea întovărășirii își atinseseră țînta. Că speriasese consilierii și Moroianu era aproape topit. Îndrăzni deci:

— Cum care e situația, măi tovarășe? Noianul trece la întovărășire și cu orezăria vom vedea noi mai tîrziu, ce mai tot trîncănim atîta...

Gurgu se uită cu mirare la Beșchea, iar Ciocîrlan ridică capul lui tuns și tuși înfundat tresărînd aprig. Ce, ăsta era nebun? Nu înțelesese. Păi scopul lor nu era orezăria. Ei vroiau ca prin orezărie, irigînd și curățînd terenul acela, să pregătească un lot bun pentru alte culturi și încercări viitoare. Se răsuci.

— Bine, bine. Dar să nu între cineva pe noian că eu iau un drug și-i sfărîm picioarele, asta fac, amenință Ciocîrlan surd.

— Ce vorbești acolo tovarășe, unde te trezești?! tresări Beșchea alb cu privirea subțiată de un necaz stăpînit bine și parcă nedumerit.

— Vorbesc ce cred și cei drept, măi tovarășe instructor, reluă Ciocîrlan și mai surd.

Stătea înțepenit dinaintea lui Beșchea, puțin încovoiat și potrivnic, cu fața incremenită ca piatra și mîinile lui mari abia stăpînite strînse aproape pe lîngă trupul înalt. Beșchea se uită drept la el, se infurie de figura lui impietrită și izbučni:

— Dumneata să-ți controlezi cuvintele, să fii cuvâncios, să.. Nu isprăvi. Se înecă.

— Eu mă controlez bine, da dumneata să nu țipi la mine, că noianu' nu-l dau. Auzi dumneata la mine ? Nu-l dau...

Se răsuci pe căloșie și plecă mut spre ușa, cu fruntea împinsă înainte și pumnii strînși amenințător parcă era un alt om, parcă se trezise dintr-un somn mare și rău, și era supărat dintr-o dată pe toată lumea.

— ...Să te controlezi tovarășe — răcni dinapoi Beșchea — că te raportez la raion și ai să vezi ce pățești mîine pentru lipsa dumitale de disciplină!

Dar Ciocîrlan clocotind de mînie parcă nu-l auzea.

„Vom vedea noi ce va fi mîine“, îi răspunse rece în gînd.

Și ieși trîntind după el ușa, care se scutură din țîțini. Nici o șoaptă în urmă. Stăruî dintr-o dată o liniște grea.

16.

În uliță, Ciocîrlan își viri mîinile în buzunarele scurtei și răsufflă greu, în silă, întăritat din cale afară de discuția care o avusese la sfat cu instructorul în problema orezării. I se părea că totul era o batjocură, că se încrezuse degeaba în omul acesta, cînd reieșea limpede că numai după puterile lor trebuiau să descurce acum lucrurile, să meargă înainte și să nu se încurce de loc în întrebări fără rost, care să-i fure pe nesimțite. Ei da, lucrurile nu se făceau de la sine, nu le dădea nimeni de-a gata de undeva, ci aici în comună, ei le urneau din loc, ei răspundeau pentru ele și le împingeau înainte, cum răspundea să zicem secretarul raionului pentru ce se întîmplă la ei în raion, cum răspundea conducerea statului pentru ce se petrecea în întreaga țară.

Era acum pe deplin lămurit. Fiecare răspundea în felul său, pentru ceva mai mult sau ceva mai puțin. Dar și cel mai mic lucru de care răspundea cineva trebuia să fie în interesul lor colectiv, să-i privească pe toți, să nu meargă pe-alături, că altminteri totul ieșea alandala și nu mai avea nici un căpățîi de unde să-l mai poți apuca la nevoie, încît să-l ai la îndemîină oricînd și să servească și celorlalți!

Meditînd astfel, Ciocîrlan coti pe după un colț și o luă îndesat spre capătul satului. Nu se uita nicăieri, nu dădea bunăziua. Puse capul în pămînt și încovoie umerii. Dar umerii lui nu erau prăbușiți, ci arătau încordați și obrazul îi trăda un necaz rău ascuns și o nedumerire uscată. Și era tare nedumerit că el înțelegea să se certe pentru astfel de lucruri să zicem cu Niculaie Bogoi sau cu Ion Bișireacă, sau chiar cu cumnatu-său, Mitru, dar să ajungă ei să se tîrguiască înlăuntrul sfatului popular cu delegatul sfatului raional, cu președintele colectivei de față, asta nu mai pricepea deloc Ciocîrlan, nu izbutea să-i intre în cap oricît se străduia el să o facă! „Poate că greșesc eu? se întrebă. Auzi colea! cum să greșesc? Păi cîștigarea pămîntului ăsta este de interes colectiv mult mai mare. Aici nu mai e vorba de gospodărie sau de întovărășire. Aici e la mijloc problema să irigăm un teren în paragină, să trecem mai tîrziu la asolament cu porumb irigat, cu borceaguri și mazăre, cu roșii sau alte plante, cum să greșesc?! Cum să mă iau după el? Adică să ne tocmim acum că ce-mi lași tu mie, măi tată, și că ce-ți mai dau eu, cum să cădem adică la învoială, așa vrei, măi tovarășe Beșchea să rezolvi dumneata

lucrurile, așa ai învățat dumneata? Auzi la el, sufletul lui de delegat agronomic parcă eu vreau să pun orezul acum pentru mine, parcă așa mă privea! Și măcar dacă ar fi vorba de întovărășire... Pe naiba întovărășire, e vorba de câțiva inși care se lipsesc de ailalți numai de interes, numai să tragă ei foloase, parcă eu n-aș ști, parcă nouă ne-ar fi intrat mîntea în sac, așa or fi crezînd aștia... Ai mă, de ce credeți voi că ne-am băgat mîntea în sac?“ amenință numaidecît cu asprime și, amenințînd, ridică în sus fruntea care se luminează dintr-odată și se întunecă într-o clipă din nou. Se înverșunase, se stăpînea, trebuia să se miște.

Viața nu era așa de simplă cum o crezuse pînă atunci. Mai bine zis nu era atît de simplă cum o socotise în ultima vreme, cînd se mai așezaseră la ei lucrurile și soarta lor se schimbase și cîmpul îl munceau cum vroiau ei și aveau puterea să trăiască cum îi băteau pe ei gîndurile. Că el crezuse că toți oamenii s-au schimbat și cu schimbarea asta vedea acum că mai au mult de furcă. Socotise că e bătrîn și iată că bătrînețea asta nu mai avea niciun rost cînd aveai o răspundere care te împingea înainte și tovarăși care nu dădea înapoi și își zisese că acum colectiva e la ei tot și iată că mai erau destui din aceia care se puneau împotriva sau o loveau dintr-o parte și o clinteau dedesupt.

Nu, hotărît lucru. Viața nu mai era grea și anevoioasă ca altădată dar nici simplă nu era. Și nu era simplă pentru că îți cerea să lupți, îți cerea să fi mereu înainte, să te frămînti, să pui umărul, să nu lași care cumva să treacă șuvoiul pe lingă tine și tu să rămii ca un prost îndărăt și să nu mai înțelegi nimic din ce se întîmplă în jurul tău. Nu; nu puteai rămîne așa înlemnit și nemișcat ca o scîndură! Nu acceptai!

Bărbatul se căută iute în buzunare, scoase o țigare și vru s-o aprindă din mers, mohorîndu-se. Mîinile îi erau însă înțepenite și țigarea i se sparse în mîini. O aruncă cu părere de rău în șanțul uliței și o luă repezit mai departe, o porni peste cîmp. Se hotărîse. Nimic nu-l mai putea întoarce din drumul său, nici o sută de inși ca alde Ion Bișireacă sau Beșchea nici o mie ca alde Niculaie Bogoi sau cumnatu-său Mitru. Cînd ai văzut că tu ai dreptate și că dreptatea asta alții o pun la îndoială și o calcă în picioare trebuie să ți-o aperi singur, să ții de ea sus și tare, altfel nu mai ești bun de nimic, nu mai ai ce aștepta de la nimeni și mai bine să te dai la o parte și să-i lași pe alții să treacă în față, sau să vorbească în locul tău. Simțea că dacă avea de gînd să se opună și să o ia după capul său făcea pesemne într-un fel o prostie, dar într-altul era sigur că proceda bine și avea un înțeles fapta lui. Și mai ales nu avea încotro. Nu avea de ales și asta îi răcorea înima și îl mîna înainte pe drumul său.

Gîndind astfel, Ciocîrlan vru să-și îndrepte din nou mîntea spre Radu Beșchea și discuția lor avută la sediu, dar se stăpîni tot atunci și trecu mînios și nerăbdător înainte. Se grăbea; nu mai avea timp și răgaz să discute, nu mai avea de loc liniște și răbdare în sinea sa... O porni mai virtos spre locurile unde știa că muncește brigada lui Vatică Badiu și îl găsi pe Vatică meșterînd cu un clește în fața semănătoarei pe care o oprise din lucru. Il luă la o parte și vorbi cu el cîtva timp, într-un fel repezit și ursuz, parcă s-ar fi ferit și s-ar fi rușinat de Vatică, ca și cînd acesta nu l-ar fi înțeles deajuns. Îi ceru atelaje. Zece atelaje, pluguri cu o cormană din care aveau ei la brigadă și acum nu le trebuiau

și cai; zece perechi de cai și, dacă putea niște oameni. Vatică rîse, îi făgădui ce vroia Ciocîrlan, apoi se încruntă și îl bătu liniștit pe spinare:

— Păi ce mama dracului, măi Băluță, ce mai întrebî? Asta e socoteala, am priceput, spuse, în încheiere Vatică și Ciocîrlan plecă mulțumit de acolo, năpădit dintr-odată de o ciudată însemnare și o liniște nepătrunsă.

Se făcuse înțeles și asta îi cădea lui mai bine ca orice în clipa aceea, îl înviora și parcă îi împrăștia tulburarea care pusese stăpînire pe sufletul său, după cum îl înviora acum și mireasma grea a pămîntului și scîrțitul de fier vechi și neuns al cărușelor lor. De la Vatică trecu într-un ocol mare pe la brigada a treia de cîmp și vorbi deasemeni cu Culea. Se întoarse în sat după patru și plecă în căutarea lui Gurgu. Nu se duse de-a dreptul la sediu; îl căută pe secretar acasă la el. Mai întîi nu-l găsi. Reveni puțin mai tîrziu și se interesă din nou la muiere. Gurgu sosise acasă de curînd și îl aștepta pe Băluță. Discutară puțin, dar cînd Ciocîrlan părăsi curtea era ușurat, vesel; se trezui străbătut de o bucurie nouă, încă necunoscută și abia înțeleasă de mîntea lui.

Își simțise tovarășii aproape și cîmpul i se păruse mai altfel ca altă dată, mai întunecat și mai viu, cum îl uimea pe el în copilărie întodeauna și îl tulbura cu tăcerea lui nevăzută. I se năzărise că are miros vechi de pășuni și mustul lui curge prin mii de vine subțiri, nevăzute ascunse vreme îndelungată sub para stinsă și blîndă a zăpezii și dezmorțite iarăși la viață după ce pierise omătul care învelea coaja lumii. Nu lipseau decît greierii și lăstunii sub mal și scaieții și ierburile grase în care să se tăvălească berbecii și mai ales lipseau mieii cu care să se zbenguiască acolo și să se joace în taină, fără să-i știe nimeni, băieții. Încolo simțise și el ca atunci cînd era copil și se ducea la cîmp pe locurile lui Constantin Tuțulan unde creștea un corcoduș cu trunchiul zgrunțuros și pitic și se cățara iute în corcodușul acela. În vreme ce se cățara el acolo bunicul și tatăl se opreau din arat cu plugul și priveau întinderea nemărginită a cîmpiei, care se desfășura lingă ei, care nu era nici a lor, dar nici nu le era străină. Se uitau și ei drept în față și erau negri și obosiți de muncă, prea multă, în plin soare. Numai el nu înțelegea pe atunci astfel de lucruri. Lui îi plăcea să privească așa fără grai și fără înțeles cîmpul și să se urce în corcoduș. Și mai era și un zarzăr.

Vara se suia în el după zarzăre.

„Uță, dă-te jos, Uță, că te apucă pîntecăria“, îl amenința bită-sa de sub acel pom și îi zicea duios Uță.

„Dă-te, mă, copile, jos, că ai să cazî de acolo“, zicea moale și bunicu-său Paraschiv.

Și el se dădea puțin jos, apoi se urca iar în zarzăr. Și din nou îl amenința duios bită-sa sau se veselea de el bunicu-său Paraschiv că de ce s-a urcat după zarzăre. Așa fusese el atunci în copilărie, așa era acum și băiatul lui Rucu, așa arătase mai înainte și fecioru-său Milu cînd se juca la rîndul lui cu pușcoacele și răsturna toate lucrurile.

Ciocîrlan se opri. Se uită împrejur și porni mai departe. Ei da, Rucu era copilul lui. Neta și Milu erau tot ai lui și Ilinca era nevastă-sa, care îi îngrijea pe ei și le îngrijea băătura. Gîndindu-se la ei se înduioșă de ai lui. Dar îl înduioșă mai ales Rucu. Și Ilinca îl înduioșă cînd o vedea cum se necăjește în curte și Milu îl mișca cu frămîntările lui cu înșurătoarea și încurcăturile lui. Și nu era bine că nu se înțelegeau cîteodată.

Că dacă unul zicea ceva altul zicea înadins altfel de zece ori. Că dacă se supăra se răstia la Ilinca. Și Ilinca se răstia și ea la copil. Odată s-a răstit și la Neta. A pus mâna pe făcăleț și l-a lovit săptămîna trecută pe Rucu. Și el a tăcut. Pe urmă s-a supărat pe femeie. Dar el ce-a făcut, ce-a vorbit cu Ilinca? Prostii, că mai bine nici nu vorbeau. Și de noian ce i-a spus? Ce i-a zis de incurcăturile lui? Că de ce l-a luat ea cu gardurile? Că nu i-a spus nimic din ce îl frămîntă pe el? „Da, dar ea de ce nu mă întrebă pe mine? se trezi el din nou. Să vorbească cu mine, să spună ce-o doare, de ce să tacă din gură, să nu vorbească Ilinca? Că ce bine e cînd ai un necaz să vorbești cu femeia. Și ce bine poate să te înțeleagă femeia. Uite acum cu Beșchea asta, zic; dacă discut cu Ilinca, am lingă mine un om, mă sfătuiesc cu Ilinca. Că cine știe ce lucruri poate să-ți zică în situații din astea femeia. Uite, măi, omule să zică, faci așa, așa e bine, dă-l încolo pe Beșchea, ce-ți pasă de el, ce te sperii de el? Sau: «Las' că răzbim noi, Băluță, răzbim noi». Dar Ilinca nu zice. Și atunci eu ce pot să-i spun ei, dacă ea tace chitic, dacă ea nu vorbește...?” Se tulbură. Supărarea pricinuită mai înainte de Beșchea parcă i-o înmuia totuși dinlăuntru Ilinca, și Ilinca parcă-l privea cum îl privea acasă la el și Ștefan Gurgu.

Bărbatul se îndreptă de spinare și o luă mai zorit la picior. Il apucase un dor grozav de ai săi. Trebuia să vorbească acum cu ai săi. Se grăbi înveselit către casă, fluierînd o melodie uitată și veche, cum fluiera flăcăii pe vremuri, cînd mergeau ei la joc duminica și erau în toiul petrecerii și se hîrjoneau pe la colțuri cu fetele...

— Ilinco, unde ești mai femeie? ai lăsat ușa deschisă și au ieșit oile din obor, zise el răgușit după ce intră pe poarta curții și văzu două oi scormonind în marginea bătăturii cu copitele lor micuțe.

Întreba și el de Ilinca, deși bănuia unde e; o zărise ieșind din coșar cu căldarea de lapte în mîini, cu basmaua strînsă pe gît, se făcuse nevăzută în curte...

Femeia apără din fundul ogrăzii și vru mai întii să-i răspundă ceva arțagos omului să-i spună de oi și de deschisul porții oborului. Pe urmă se răzgîndi. El o privea larg și vesel și Ilinca se liniști. Liniștită îl privi pe Băluță și se apropie nedumerită de omul ei.

— Ce făcuși acolo, Băluță, auzii că v-ați certat cu delegatul acolo; ce-a fost? șopti ea și șopta îl tulbură din nou pe Băluță.

— Ei nimic, ce să fie, discuții, se apără el și începu să-i spună femeii cam ce se vorbise la sfat cu delegatul raionului, cum se întăritase la un moment dat Ștefan Gurgu, cum se iscase o oarecare neînțelegere între cei din conducere. Dar arată că încolo nu fusese nimic, pesemne că între timp se mai liniștiseră oamenii și zăpăceala se părea că trecuse... Nu pomeni nimic despre el și de trîntitul ușii, nu aminti de supărarea și hotărîrea lui și de ce vorbise după aia cu Gurgu.

Ilinca îl ascultă, nu-l contrazise și cînd el termină și plecă spre obor, își îndreptă basmaua pe cap și rămase tăcută. Rămase tăcută și se gîndi cîtva timp la ce-i spusese Băluță. Se gîndi și nu-i intră ei în cap ce-i spusese Băluță. Că Maria lui Gociu taman îi povestise atunci cum a fost la sfat cu delegatul raionului și Maria avea ureche de drac, nu putea fi pusă la indoială urechea muierii lui Gociu și nici gura ei nu putea. Și nu i-ar fi fost, dar vecina îi pomenise de ceartă mare între bărbatul ei și delegatul raionului, că Băluță, zicea Gociuleasa, ar fi ieșit trîntind ușa

și Beșchea ar fi strigat după el și nu se știe ce se va întâmpla cu Băluța, poate că-l pèdepsește, poate îi face ceva și mai rău, cine știa ce va ieși cu Băluța?...

Îngrijată ea se urni din loc și porni spre obor după om. Se opri lângă el și îl atinse cu mâna pe umăr; îi clătină ușor umărul. Zise:

— Măi Băluța, spune ce-a fost acolo? că eu auzii că tu te-ai certat cu delegatu' raionului, așa-mi spunea Gociuleasa mai adineauri. „S-a certat cu delegatu' raionului și a ieșit trîntind ușa“, zicea Gociuleasa și că pățești nu știi ce, tot ea zicea... Știu eu, poate că e ceva de făcut, mă Băluța. Că dacă te scoate de la brigadă nu-i nimic, las' să te scoată de la brigadă, dar să nu iasă ceva și mai rău, ai, mă, tu ce crezi, ce ar putea să se întîmple acum? Ce poate să iasă din asta?

Ar fi vrut să mai adauge că ar fi bine să se ducă acuma la Gurgu, să se sfătuiască cu Gurgu, dar își înghiți vorba în gură și privi nedumerită la omul ei. Acesta se uita vesel la ea și ea înțelese în aceeași clipă că lui nu-i pasă de Radu Beșchea, că îl înveseleau vorbele ei și îi cădea tare bine că se îngrijește de el. Iar bărbatul se uita la ea nemiscat și zîmbi și mai vesel.

— Ce-ai pățit, mă, Ilinco? zise el. Te-a speriat Gociuleasa măi femeie, dă-o-nocolo pe Gociuleasa, lasă că nu se întîmplă nimic, la gura ei te potrivești tu?

Dar femeia nu se lăsă și îi hîțînă din nou umărul:

— O să îți se întîmple ceva, măi, Băluța, spune, nu mă arde pe foc, că n-am vreme de asta?

— Adică ce-ai vrea tu să se întîmple? Ce să pătesc?

— Să-ți facă știu și eu ceva rău, să te scoată din partid, că tu ziceai că asta-i o pedeapsă grea, că n-ai răbda o pedeapsă ca asta...

— Povești, cum să mă scoată din partid? se înnegură puțin omul la gîndul acesta cu excluderea din partid și cu Beșchea! Lasă că vedem noi. Mîine vedem, mîine se numără bobocii, parcă amenință și femeia tresări în fața amenințării.

Se uita iarăși nedumerită la el, îi văzu privirea deschisă și tulbure, îi plăcu dintr-odată privirea aceasta cîteodată pentru ea nevăzută și licărul ei amenințător.

— Băluța, ce vrei să zici că va fi mîine? se sperie ea și în clipa aceea uită pe loc de sîcînelile lui Băluța, de faptul că nu ajunsese și el mai sus undeva, că nu ayusese grijă de garduri și nu îngrijise îndeajuns curtea. Il vedea acum sus de tot undeva că avea puterea să se împotrivească el delegatului ăla și asta îi plăcea cel mai mult, o răcorea și tot odată parcă îi încălzea sufletul. Ai mă, ce zici că va fi mîine? repeta ea și privi din nou neclintită și parcă mai îngrijată la omul ei.

Dar Băluța tăcu, nu răspunse. Ce să-i spună el acuma Ilincii? Ce va pricepe Ilinca? A văzut ea vdeo dată cum se ară un noian lutos și nisipos pe alocuri fără tractoare și să-l spargă cu plugurile? Ei, dacă n-a văzut, o să vadă și ea mîine; ce se mai chinuia și Ilinca acum?

17.

În zorii zilei următoare, Ilinca se trezi din somn îngrijorată, cu un soi de amețală și spaimă în suflet, că pe bărbatu-său îl paște o mare nenorocire și că nenorocirea aia era foarte aproape. Dormise rău, visase

șerpi care îi incolăceau picioarele și picioarele o duruseră, se trezise asudată și sudoarea care îi șiruia tâmpilele o făcea să se simtă mai rău și mai amenințată de prevestiri negre și tulburi, care o năpădeau dinăuntru, se îmbrăcase în grabă, dar graba cu care își pusese flanela și fusta pe ea i se părea acum nelalocul ei, când bărbatu-său plecase în toiul nopții la sediul gospodăriei și ea nu putea să mai vorbească nimic cu el și nu putea să-l mai întoarcă din drum și să-l înduplece să rămână acasă.

Îi era teamă și nu știa cum să înfrângă teama aceea. Era îngrijorată de Băluță și nu știa cum să-l ajute pe omul ei cu ceva. Ar fi vrut să-i dea un sfat bun, să fie alături de el, să-i spună ceva; totul era însă acum în zadar, totul era de pomană, ce putea să mai zică ea ca să-l sprijine acum pe Băluță, ce putea sămai facă ea? Că Băluță tot ara noianul cu forța și Beschea nu avea cunoștința de ce făcea el acum, că Mindroi tot avea să se supere pe Băluță și Băluță, hotărît și încăpăținat cum era, tot nu va da înapoi dinaintea lor și ei vor sări la el cu gura să-l mănince și-l vor face de risul lumii și, cine știe, poate că îl purtau și pe la raion să răspundă și-l dădeau afară din colectivă, iar ea nu mai știa ce poate face în situația asta și se simțea abătută. Se simțea abătută și tulbure și o neliniște mare îi apăsa sufletul și parcă îi stăpînea gândurile...

Abătută și tulbure strânse mîinile la piept, apăsa pieptul cu mîinile, și: „Of, doamne, gîndi neliniștită, «ai arat noianu' cu forța! o să urle la el. De ce l-ai arat, mă, cu forța?» Iar el: «Și dacă l-am arat, ce? Ce dacă l-am arat?» se îndirji ea în locul lui Băluță... Ei sigur, nu poate să are așa“, zise și spunînd lucrul ăsta trecu în ogradă și se uită peste tot după Milu, îl căută grăbită din ochi pe Milu și, fiindcă nu dădu peste el:

— Milule, — strigă ea — hei, Milule, tu nu auzi, mă, cînd te chem!?

Dar Milu nu avea de unde s-audă. Îi spusese tată-său să meargă să anunțe niște oameni ca să vină de cu noaptea la sediul și femeia își aduse aminte de amănuntul acesta și se întoarse din nou în odaia lor; apoi trecu în odaia băieților, ieși de-acolo, și, în sfîrșit se opri și rămase o clipă în mijlocul tindei. Se mișcă, puse mîncarea în coșniță, puse și pentru ea de mîncare, se uită împrejur... cercetă cum doarme Rucu, se hotărîse: se ducea și ea la cîmp, trebuia să vadă ce se petrece acolo la cîmp... ieși pe poartă și alergă pe uliță... apoi încetini pasul, își aduse aminte de Rucu, se opri din graba ei la mamă-sa să răsufle și o scoase din așternut pe bătrînă. O rugă pe mamă-sa să se ducă și să aibă grijă de mîncarea lui Rucu, apoi o lăsă pe bătrînă acasă la ea și alergă către sediul...

În curînd ajunse acolo. Se opri și îl văzu pe Băluță într-o gloată de oameni; Băluță vorbea. Peste tot se vinzoleau oamenii. Se cărau din magazii plugurile, femeile aduceau legăturicile cu mîncare și le așezau în cutia căruței. Toți se grăbeau, toți vroiau parcă să facă treaba aia în goană, bărbații înhamau caii la căruță, trăgeau de căpestre, pipăiau căpețelele...

— Ei gata, unde e biciul ăla, fa, femeie? îi auzi Ilînce glasul lui Iordan și Ilînce tresări cînd auzi glasul acela strigînd așa la muiere.

— Măi, gaia, mă! Gaia la bici, Sandule! izbucni cineva și femeia întoarse capul și se uită într-acolo.

Nu avu vreme să vadă cine e, cine-i spusese lucrul acela de gaie lui Sandu.

— Hei, Naică, auzi un alt glas. Naică, ce se aude, bă, ce-i socoteala asta cu atâtea pluguri; măi, tată? Ce-o fi cu ele, fra-miu, n-ai idee?

— Care socoteală, măi cutărică?

— Cum care, măi, neamule? Nu vezi ce de pluguri sînt? Am luat și de la întia și de la brigada a treia, ce, ești orb, nu vezi?

Ilinca văzuse și ea. Erau adunați în curte oameni nu numai din brigada legumicolă; erau și de la Vatică Badiu și din brigada lui Dumitrache Culea. Și scoteau plugurile din toate trei magaziiile.

— Și ce te doare pe tine că le-am luat? continuă glasul cam slab al celui chemat mai înainte Naică.

— Nu, mă, da nu știu ce-o fi, de-aia întreb.

— Măi, e ceva, se întîmplă ceva... se amestecă șoptit altul. Cineva vorbi mai șoptit, și:

— Aoleo, gaia, Sandule! Gaia la bici, Sandule, se auzi iar și femeia lăsa oamenii să vorbească, să întrebe de pluguri și se apropie de Băluță:

— Ei, Băluță... Măi Băluță, murmură ea. Am adus de mîncare...

Unde să pui mîncarea?

Și pentru că bărbatul nu răspunse, ea se dădu mai aproape.

— Te întrebai unde să pui coșnița asta, Băluță...

El se întoarse. El o văzu pe femeie și tresări cu mirare la ea.

— A, tu erai măi, Ilinco? Nu te vedeam. Pune-o și tu p-acolo pe undeva. Bag-o sub scîndura aia, vezi că sînt niște paie acolo, fă și tu puțin loc dacă poți...

Și-i arată acel loc femeii unde să așeze coșnița, apoi se depărtă de căruța și strigă tare la cineva. Ilinca aranjă coșnița unde-i spusese bărbatul și se luă după om.

— Băluță, merg și eu cu tine la cîmp, zise ea țeapăn și cu hotărîre, din spate.

El nu-i răspunse. El parcă nici n-o auzi pe femeie. Il chemă pe Mănăilă la el și începu să-i spună să se grăbească să iasă cu primul convoi pe uliță, ca el să plece cu al doilea și să golească repede curtea ca nu cumva, doamne ferește, să vină oamenii la birouri și să-i găsească pe-acolo. Ea se uită la el înțepată și vru să-i repete amenințarea cu mersul la cîmp și să-i zică de Beșchea; se răzgîndi totuși în inima ei și tăcu. Se sui în căruța și rămase nemișcată acolo. Rămase nemișcată acolo și cînd șirul de căruțe țîșni cu un zdroncănit sec de fiare și osii neunse pe poartă, ea se aplecă spre bărbat mai puțin înțepată și întrebă:

— Tu te-ai gîndit bine ce face, Băluță? Te-ai socotit în capu-ăla al tău sau nu prea?

El n-o privi. Lăsa moale hăturile, învîrti biciul, trapul cailor se mări, apoi se răsuci, încordă frîiele... era să dea peste căruța din față din convoiul lui Mănăilă. Se înțepeni de spinare și se uită la femeie.

— Treaba ta, clătina ea din cap, și bărbatul uitîndu-se la ea începu să ridă omenos, cu o poftă mare și nereținută.

Era atît de uimit și de adînc risul lui și era atît de vie privirea lui Băluță, că Ilinca parcă se liniști și liniștită privi într-o parte și tăcu nemișcată dinaintea căruței, dar ceva mai retrasă, în spatele lui.

— Nu vezi, o să te chem pe tine să m-ajuti? o luă el în glumă, dar Ilinca tăcu încordată și bărbatul nu glumi mai departe. Se uită dintr-o parte și privi pe sub pleoape la mîinile ei. Iși văzu înainte de trapul cailor lui, ieși la mînginea satului și privi cîmpul mare și înnegurat care

abia că se lumina de jur împrejurul lor, abia că se desfăcea într-un ocol larg, nevăzut; neliniștea dimineții îi tulbura și palpita în ei tainic, pe nesimțite. Femeia se uită și ea în lungul câmpiei, înghițea cu necaz și tăcea. O înțepa mirosul nădușelii de cal, simțea gustul holerii în gură și mereu clincăitul fiarelor de la osii, zdroncănitul surd al căruțelor, sunetul subțire și fără încetare al roților afundate acolo în drumul de țară... Apoi trapul mare al cailor crescuseră și mai mult, auzi strigăte lungi de oameni și văzu femeile zgribulite în cergă și se zgribuli și ea lângă om. Trecu un timp, apoi ea se aplecă din nou spre bărbat, atingându-l.

— Cu Gurgu ai vorbit, — Băluță — sau nici cu el n-ai vorbit? întrebă ea.

— Adică tu crezi că era să nu vorbesc cu Gurgu, spuse el supărat.

— Păi știu eu... ziceam că poate nici cu el n-ai vorbit, se supără în continuare, mai în șoaptă și ea.

Omul tăcu. Își adună umerii dinanțea căruței, aplecă ușurel biciul peste greabănușul cailor și îndemnă animalele. Femeia privi.

— Da ăla? ăla ce zice Băluță, nu te-ai gândit?

Ăla era Beșchea. Ilinca se interesa acum de Beșchea. Asta o durea mai mult pe Ilinca ce se întâmpla acum cu Beșchea?

— Treaba lui ce zice, aruncă el în treacăt. El se gândise și nu mai dădea înapoi fie ce-o fi. Nu se mai speria acum de ce o să spună de povestea asta și Beșchea când el avea aprobarea (de care nu vroia să-i pomenească acum nevastei) și anume aprobarea primului secretar al raionului; ce-l mai durea în situația asta părerea aceea a numitului Beșchea?! Se încovoie moale și tresări. Se întoarse în aceeași clipă și se uită mai uimit la Ilinca.

Femeia își feri privirea și o aținti înainte. Văzînd-o așa, cum femeia își ferește ochii și-i îndreaptă înainte, bărbatul o măsură cu răbdare și liniște și cât se simțea el de încolțit și de țepăn în momentul acela, ridică fruntea sus și se înveseli. Înveselit, el începu să spună că ce fel de om este și ea, Ilinca, că se teme de orice nimic... Că ce naiba, de atîta lucru se sperie ea, n-a mai văzut cum se ară un teren necultivat, îi e frică că se rup cuțitele, sau se teme că ce-o să zică ăla, că de ce au arat ei pămîntul? Era nemaipomenit. De atîta lucru se înspăimînta ea, zău că el n-o mai înțelegea pe Ilinca. Și tot așa că n-o mai înțelegea vorbi în continuare și restul drumului, rîse și o îmbărbătă pe Ilinca; iar femeia nu mai spuse nimic și cînd ajunseră în capul grădinii și se dădură jos din căruțe, ea se trase la o parte și ascultă; ascultă și privi de acolo tot ce făceau ei, toate pregătirile lor ca să are noianul.

Ciocîrlan în schimb nu stătea. Deshămă caii, îi buciună, chemă oamenii și plecă spre bordeiul grădinii. Cînd lumea fu adunată lângă gardul răsadniței, bărbatul veni și începu să explice cu socoteală și regulă și Ilinca îl ascultă. Mai întîi parcă nu-l pricepu. Dar după aia pricepu tot. El zicea că dacă orez nu se poate pune decît pe pămîntul acela, nimeni nu avea dreptul să saboteze inițiativa lor și, dacă tovarășul Beșchea nu fusese de acord, ei bine să fie sănătos tovarășul Beșchea, el nu este un organ politic ci e un delegat tehnic care își dă și el cu părerea în diferite situații, dar nu poate să hotărască cu de la sine putere în gospodăria lor. Nu avea dreptul cînd era vorba la mijloc de părerea mai dreaptă a primului secretar. Trebuia să se mulțumească cu părerea aceea. La vorbele

astea șoaptele încetară. Oamenii se lămuriră de ce era vorba, nu mai întrebau de pluguri, nu se mai interesau că de ce veniseră alții din alte brigăzi să-i ajute. Înțelegeau. Trebuia arat noianul cu puterile lor, trebuia făcută treaba asta mai repede și făcută ca lumea. Ciocîrlan arată că au luat cîte zece pluguri de la brigada întîia și a treia de cîmp și cu ale lor zece fac rotund treizeci, ei, și cu aceste treizeci de pluguri ei trebuiau să are fără discuție, într-o zi jumătate, sau două zile, douăzeci de hectare de pămînt, că noianul avea patruzecișicinci și lotul lui Iordan mai de sus de patru hectare făceau patruzecișinouă, dar noianul era în formă de clin și dacă arau o fașie de zece hectare de-a lungul și alta tot de zece în căpătîi, închideau cu arătură la margini, iar de partea cealaltă rămînea malul. Pe ce rămînea nearat puteau să bage tractorul ceva mai tirziu dacă permitea așezarea terenului dar principalul era să închidă ei noianul cu o arătură de-a lor și să-l ia astfel în stăpînire într-un timp cît mai scurt cu putință.

— Se face, nea Băluță, păi ce mama dracului! Cum adică să ne tocmim?! strigă atunci Mănăila și Ilinca se uită la el și fără să vrea tresări.

Băluță vorbise cu un glas aspru și răgușit, cu glasul lui atît de cunoscut ei, dar ce lucru ciudat, glasul acela era și foarte schimbat și foarte sucit în același timp și ea nu-l mai pricepu cu ușurință și se înfricoșă de Băluță. Că Băluță avea și ochii mai înăspriți ca altădată și înăsprirea aia nu rămase în ei, ci parcă trecu fără veste la ceilalți și ceilalți începură să vorbească tot așa de gros, răgușit ca și el, să amenințe pe cineva, unii se apucară să injure și să care plugurile pe noian, alții goliră căruțele și dădură de mîncare la cai. Era gălăgie mare, toți se foiau în capul pîrloagei, toți vorbeau, unii își și încercau plugurile în pămîntul lutos și înțelenit al noianului.

Deodată unul din ei strigă:

— Tovarășe brigadier, să se grăbească femeile alea de-acolo! Să se miște de-acolo, ce stau?

Ilinca simți că parcă i-ar fi comandat ei glasul acela. O luă din loc de lîngă căruța și trecu încetîșor pe noian. O furnică ceva prin mîini, prin spinare... trecu un timp și, cînd oamenii terminară de așezat plugurile în cocori, cîte cincisprezece de fiecare parcelă, ea se apropie de Băluță, merse șovăitor dinaintea plugului, se îndreptă de grumaz și apucă cu năduf de căpestrele cailor. Se hotărîse.

— Hai gata. Mîna, Băluță! zise ea răgușit.

Și bărbatul strînse de coarnele plugului și se întepeni de spinare. Nu spuse nimic. O privi pe Ilinca o clipă, apoi se aplecă în pămînt și se uită la picioare. Ea tăcu deasemeni. Tăcu, dar pași mîndră în fața lui și îndemnă animalele. Privi puțin împrejur, apoi se încordă și ea de spinare. Îl văzu pe Iordan ațintindu-și ochii pe locul lui, apoi ochii aceia se îndreptară din nou și rămaseră nemișcați drept în față. Îl văzu și pe Milu. Milu împingea cu nădejde de coarnele plugului și din cînd în cînd se uita la Ilinca și o încuraja mut din față de mama lui. Ea se îndărătnea, tăcea și trăgea mereu înainte, sub brazda învecinată.

Arară așa un timp nesfîrșit. Ilinca nu înțelegea cum de le trece așa de încet timpul. Nu se opriră decît să mănînce, să hrănească sau să schimbe unele animale. (Cai mai erau și aveau de unde să-i schimbe). Pe urmă începură iar. Ea ținea caii de ștreang și pășea îndesat lîngă

brazda învecinată, cum făcea alături de ei și fiu-său Milu, care împingea de plugul fruntaș și zorea mereu animalele și femeia care le mîna dinainte. În sufletul ei se întărise ceva, se descuiase parcă o poartă acolo și prin poarta aceea intra un vînt bun care îi liniștea bătaia vie a inimii, dar teama ei că ce va fi mai tîrziu, că ce se va întîmpla cu ei și mai ales, ce se va întîmpla cu Băluță nu pierise încă de tot, nu se topise încă din cugetul neliniștit și apăsător al Ilinchii...

Seara ea se opri totuși și răsufală ușurată. Răsufală ușurată că totul a trecut cu bine, că ziua s-a scurs fără încurcături mari, că au arat în total zece hectare și jumătate și Mănăila cu fecioru-său Milu făcuseră cite patruzeci și patru de ari...

Dar răsufletul ei ușurat și adînc nu ținu mult. A doua zi dimineață cei care dormiseră în bordeiul de la grădină se treziră cu noaptea în cap și începură să are din nou pe noian. Veniseră și ceilalți și lucrul era în toi cînd inima Ilinchii se opri iar.

Tocmai ajunsesse cu caii în capătul locului și începu să întoarcă. Băluță venea după ea. Bărbatul ridică fierul în mîini, spinzură cuțitul în gol și durui cu plugul pe roate, ca să întoarcă cu el în capul parcelei și să intre în partea cealaltă. Ea se opri însă și răsuci puțin capul:

— Băluță, zise ea. Vezi, ai de grijă, scutură puțin pămîntu-ala că s-a lipit acolo și taie greu... Și pentru că omul nu vedea unde se lipise pămîntul se aplecă și-i arătă acel loc lui Băluță.

Chiar atunci se auziră niște glasuri îndepărtate și tulburi și ea se ridică și se uită într-acolo. Văzu docarul gospodăriei și înăuntru parcă îl zări pe instructorul Beșchea și alături de el pe Năstase Mindroi, președintele.

Privirea ei se mări.

— Au venit aia, șopti ea încet și îl atinse pe bărbat pe spinare.

El nu răspunse. Văzuse și el brișca în drum și se sculă în picioare. Se sculă în picioare și o luă peste arătură călcînd apăsător și ursuz, parcă amenința pe cineva dar nu din docarul acela, mai degrabă pe cineva nevăzut. Hinca lăsă caii pe loc să răsufle și se luă după el îngrijată. Peste cîmp se urniseră din loc și alți oameni. Ceilalți se opriseră din arat și priveau într-acolo. Mindroi se coborî singur de pe capra docarului și o porni îndesat spre Băluță. Mergînd se apropiiau unul de altul și Mindroi se opri.

— Dumnezeuii mă-si de viață, nea Băluță, îl întîmpină el înjurînd binevoitor, cum ai injura între oameni. Eu îți spui una și dumneata te trezești făcînd alta. Eu îți zic așa și pe dincolo și dumneata nu, dumneata te apuci să vorbești cu Gurgu, da cine-i mă rog aici Gurgu? El e președinte sau eu sînt, care din doi îl știi dumneata, măi tovarășe că ar fi președinte? Și pe urmă dacă am să te pun să plătești ce-au muncit aici oamenii, ai să spui că sînt om al dracului, nea Băluță și-ai să dai din colț în colț, tu-i para mă-si parcă te vîd...

— De ce să dau din colț în colț, tovarășe președinte? se interesă Ciocîrlan cam tăios, oprindu-se la cîțiva pași mai departe, în fața lui Năstase Mindroi.

— De-aia, că munca asta nu e trecută în plan și ai s-o plătești dumneata! exclamă Năstase mai înțepat, ridicînd puțin glasul.

— Adică de ce nu e trecută în plan munca pentru pregătirea orezării, tovarășe președinte? De unde scoți dumneata treaba asta? zise Ciocîrlan netulburat.

— Uite ce e, tovarășe Ciocîrlan, se făcu Mîndroi pămîntiu. Eu ți-am zis cum stă situația. Dumneata nu înțelegi. Eu îți repet că n-o să plătim de două ori aratul și la S.M.T. și aici, cînd o să arăm în altă parte de orezărie. Aici dumneata să te descurci cum știi cu întovărășirea, să-ți plătească ei, pe mine nu mă privește. Și dacă nu rezolvi lucrurile, să știi, eu pot să schimb foaia și te dau la sabotaj și nu mai scoți cămașa după dumneata cîte zile oi avea. Cu asta eu am terminat. Scurt. Te duci și vorbești cu aia, te privește ce faci, pe mine nu mă privește.

— Ba n-ai terminat deloc, tovarășe președinte. Eu nu plec de aici cu orezăria, nici mort, nici dacă mă taie cineva, amenință Ciocîrlan cu asprime.

— Nu pleci?! Atunci hai cu mine la sfat! urlă Mîndroi ațîțat. Hai cu mine acolo să vorbești cu tovarășul Beșchea. Să vedem cum ai să-i dai socoteala tovarășului Beșchea de ce-ai făcut dumneata.

— Nu dau socoteala la nici un tovarăș Beșchea! Eu nu vorbesc cu tovarășul Beșchea, zise Ciocîrlan apăsător și, fără să-l mai bage în seamă pe Năstase Mîndroi, ridică capul sus și se uită spre docar.

În brișcă instructorul se foi nerăbdător și pișni cu minie:

— Unde te trezești dumneata, tovarășe!? Ești nebun? Ce, o faci pe anarhistul cu mine? Crezi că mie mi-e frică de anarhiști? Tovarășe Mîndroi cheamă-l la sfat. Să vină acolo. Dacă nu vine chemăm noi raionul, și atunci a pățit-o.

Ciocîrlan se înțepeni de grumaz, strîmbe pumnii lui goi, se urni și făcu un pas înainte.

— Băluță, stai, se repezi Lipan de undeva și îl apucă de braț pe Băluță.

— Auzi? Să vii la sfat, tovarășe, adăugă Mîndroi mai uscat, ca și cînd s-ar fi speriat de Băluță.

„Lasă că vin eu. Doar n-o să-l las eu pe ala să zică ce vrea el despre mine la organele raionale“. Și gîndind astfel, Ciocîrlan se clinti cu putere din loc și porni spre căruța. Mîndroi se urcă în docar și dădu bici la cai. Ciocîrlan se urcă și el în căruța.

— Filipache, chemă el. Voi arați fără discuție cît am hotărît noi. Nu plecați de aici pînă nu isprăviți lucrul. Nu trebuie să întîrziți pe-acolo. Cine știe, poate că e mai bine așa, să discut.

Mănaîla zise ceva. Tot atunci Ilinca se trezi și ea ca din somn și se apropie de Băluță. Se simțea întărită și o neliniște nouă și bună îi străbătea acum sufletul.

— Băluță să nu te lași, mă. Auzi? Să nu te lași de loc, murmură ea și se lipi de loitră întrebîndu-l din ochi pe Băluță.

Drept răspuns, el privi neclintit, ridică biciul și porni îndrîjit cu căruța.

18.

Spre seară, Ilinca ieșise înfrigurată la poartă și începuse să aștepte nerăbdătoare, fără să înțeleagă pentru ce întîrziase Băluță, pentru ce nu venise bărbatu-său de la sediul gospodăriei. Terminaseră la trei aratul noianului și ea se gîndise mereu la ce face Băluță; venise acasă și văzuse

de Rucu; și Rucu i se păruse mai mic și mai necăjit ca oricând și ea se înmuiase și îi crescuse bătaia vie a inimii, se tulburase înlăuntrul ei fără vorbe și, fără să priceapă copilul ce se petrece în sufletul ei, pregătise masa.

dar masa pe care o așezase ea i se părea acum prea încărcată și prea multă atîta vreme cît bărbatu-său nu venise îndărăt de la sediu, cît nu știa ce făcuse toată ziua acolo la sediu, cît ăla intrase în curte la ei și îl aștepta pe Băluță afară, în bătătură,

și ea nu știa ce va face Băluță și cu omul acela, că Bișireacă nu îl aștepta de pomană pe prispă în bătătură, avea ceva să împartă cu el, și asta o muncea și o chinua pe Ilinca,

toate o supărau pe Ilinca, toate o sîcîiau, dar lucrul acesta o ațîta cel mai mult și îi lua în vârtej gîndurile și o înverșuna pe Ilinca, acolo în inimă, în sufletul ei, mai stăruitor și mai rău ca oricînd!

Că nu i-ar fi fost. Dacă Băluță a avut de furcă la sediu, dacă s-a supărat acolo cu cineva, nu-i mai păsa; ei puteau să arate ce pot, ei puteau să se lupte, nu mergea așa de repede cu Băluță, că bărbatu-său nu era prost, că bărbatu-său nu se lăsa cu una cu două, dar de ce să vină ăsta acum, ce vroia ăsta acum cu Băluță? Și cine era, mă rog, ăsta ca să aibă curajul să vină acum să se-amestece în viața tihnită a omului ei? Se supără, se ghemui lingă gard, își ascultă bătaia însuflețită a inimii și se lipi de ulucă.

Supărată își adună basmaua cu mîinile, o strînse la piept... trecu un timp... se întoarse și se uită în ogradă; se simți și mai nerăbdătoare că de ce nu vine Băluță, ce s-a întimplat cu Băluță... își roti privirea în uliță și începu să aștepte din nou. Că dacă Băluță întîrzie și ea rămînea singură în situația asta și o apuca în sfîrșit noaptea nu mai putea să adoarmă. Că se speria în somn, o călcau bivoliile cu copitele, tresărea înspăimîntată și inghițea greu. Că în somn ea se simțea ca într-o chilioară și în chilioara aia intra toată ulița, toată bătătura, intrau ai ei toți, apoi toți ieșeau...toți să făceau nevăzuți și ea rămînea singură în chilioara aceea, cu inima apăsată și cu pereții ei goi... Se înspăimîntă. Nu mai putea, nu mai avea răbdare. Trebuia să vină Băluță și să facă cu omul acela ceva. Aștepta, dar aștepta de pomană, că Băluță nu putea să vină în momentul acela la ea, și nerăbdarea și graba ei și grija care îi stăpînea acum inima erau toate fără folos...

În vremea asta Băluță era la sediul gospodăriei și nu se gîndea la ea.

Stătea nemișcat în magazia cu scule a brigăzii și răsfoia o broșură primită de la inginerul Postolescu, care trata despre cultura orezului și despre amenajarea terenurilor înlăuntrul orezăriilor. Era o broșură nouă scrisă se vedea de doi inși (Luca și Vasilescu) și se uita la broșura aceea. Se uita și nu înțelegea el cum de se opusese atîta vreme Beșchea, cum de nu pricepuse el că pămîntul acela e singurul bun pentru o orezărie? cum de făcuse atîta caz de întovrășire? Că și aici scria negru pe alb. De ce nu citise? Cinci centimetri în plus și cinci de minus asta era variația permisă a suprafeței culturii. Și pe urmă soiul pămîntului și nisipul care era depus pe noian, asta conta și mai mult. Numai cu orezul puteau să-l desfacă. Îi trebuiau ochelari, ce mai vroia? Lăsă cartea din mîini și privi înainte: „Sufletul său de om! exclamă în gînd fără cuvinte. Auzi la el că se poate și dincolo, către Plopi și eu îi spui altfel și el că nu, că se poate și așa, cum susținea și Năstase Mîndroi la rîndul său

ca să-i facă plăcerea lui Beșchea! Dar n-a mers. N-a mers că noi nu eram proști și Gurgu nu era de gumă. Și adică l-am răsucit. Ce zici tovarășe Beșchea așa că te-am răsucit, ce spui?“ Se liniști și începu să ridă în barbă.

Rise în barbă, se învîrți pe butucul pe care ședea, se uită prin ușa deschisă a magaziei, și :

„Păi sigur, l-am răsucit! L-am răsucit, dar el nu credea! rise omul în sine din nou. Când am ajuns cu căruța la sediu, — se veseli el tot mut, înainte, — Beșchea credea că m-a dat gata, că totul s-a terminat. N-a tras la sfat cu docarul cum zicea la grădină. A venit la sediu ca să fie mai tare și docarul era lângă gard și Niie îngrijea de docar și deshăma calul la gard ca să-l ducă de-acolo și să-i dea de mîncare în grajd. Eu m-am apropiat de Niie : Unde e tovarășul Beșchea? îi zic fără veste lui Niie. Niie mi-a făcut semn cu mîna. Că adică era cu Mîndroi înăuntru, că venise acolo cu președintele. Am intrat înăuntru și l-am găsit acolo pe Beșchea. El ședea înțepenit pe un scaun și Mîndroi se așezase alături și vorbea cu Vatică. Beșchea tăcea și îi tremurau mîinile. Și lui Mîndroi îi tremurau mîinile și nici nu știu de ce se simțea el așa, de ce îi tremurau oare mîinile? Pesemne că îi era ciudă pe Gurgu, sau îl supăra discuția avută cu mine, sau îi era frică de Beșchea, poate că îi era frică de Beșchea, dar eu nu știu de ce să se teamă el de delegatu-acesta? Cine știe, poate că se gîndea și la Duța, poate că era pornit tot pe mine din pricina lui Milu și nu vroia să arate și se ascundea în tăcere de delegat. Oricum tremura ca și Beșchea și Beșchea a făcut ochii mari și a sărit cu gura la mine. Că ce, eram nebun? Ce-am făcut? Am arat noianu' cum m-a tăiat capul pe mine, am damblagit? Eu nu m-am putut ține. Mă durea pieptul. Mă înțepa gîtul. Am răcnit cu putere și cu mînie la el : să nu mă facă el damblagiu că pun mîna pe scaun și dau. Mă furnica în spinare. Mă înjunghiau pumnii de cît i-am strîns pe spătar. Vatică tăcea dar simțeam eu că abia se ținea în momentul acela să nu tune cumva. Și tot atunci a intrat ca un vîrtej în odaie și Gurgu“.

„«Ce-i aici, măi tovarăși? se aude prin geam. Băluță stai jos, ce te-a apucat, tată, ce ai?» a zis atunci Gurgu, că adică de ce nu stau și eu liniștit și de ce strig așa la ceilalți“.

„«Să se audă, că așa v-ați învățat, cu scandal. De ce l-ai lăsat pe tovarășul ăsta, să are noianul, tovarășe secretar?! De ce i-ai dat nas?!» a urlat ca răspuns Radu Beșchea la Ștefan Gurgu“.

„Și Ștefan“:

„«Cum adică i-am dat nas, tovarășe? Ce înțelegi dumneata prin cuvintele astea că adică eu i-am dat nas?» a zis Gurgu“.

„«Dumneata i-ai dat, da cine credeai. Hogează?», a zis atunci Beșchea spre Ștefan Gurgu :

„Și Ștefan“:

„«Uite ce e, eu așa nu discut, tovarășe Beșchea, ai înțeles, nu discut» a zis Gurgu“.

„Și pe urmă“:

„«Vatică, Băluță, hai de-acolo ce stați!?» a zis Gurgu“.

„Iar Vatică a tunat și el și a bătut de trei ori cu pumnul în masă de s-au scuturat toate călimările și a fișnit cu gura Năstase Mîndroi la Vatică că de ce i-a spart călimările“.

„Și eu abia m-am ținut să nu sar să arunc cît colo toate călimările alea, că nu de ele era vorba atunci, nu pentru ele strigasem eu mai înainte

la delegat. M-am ridicat și am trecut în odaie la Gurgu. Beșchea și Mindroi au venit după noi. Au început să explice din nou că mă dau la sabotaj, și că iese nu mai știu ce cu sabotajul acela. Că pățesc cu alte cuvinte nu mai știu ce. Gurgu a vorbit tăios dar n-a mai tipat în continuare la Beșchea. Și Beșchea o ținea mereu cu sabotajul și cu discutarea mea la raion. Iar Gurgu parcă ar fi vrut să răspundă ceva și parcă n-ar mai fi știut ce să spună. A tăcut dar s-a aplecat peste scaun. Nici nu știu de ce s-a aplecat peste scaun. «Ia stai, mă. Stai acolo la locul tău când îți spun» i-am zis eu lui Ștefan și m-am dus drept la Beșchea. M-am dus la Beșchea și m-am uitat în mijlocul ochilor lui și avea ochii ca sticla și de jur împrejur, parcă erau goi. I-am zis eu cu frumosul ca să știe și el, că sabotaj este atunci cum ar fi, să zicem, când vrei să strici un plug, o borovană, când dai foc la o glugă să zicem, dar nu este sabotaj când te căznești să iasă ceva bun pentru sat, pentru întreaga gospodărie. Că dacă nu pricepea lucrul ăsta, mă rog, să mă dea la sabotaj, că atunci știu și eu ce să spun față de organele raionale. La asta Gurgu a intervenit și el, că avea și el planul lui. Până atunci tăcuse. Nu, că să se ducă el, tovarășul Beșchea, și să reclame acolo la raion. Să meargă acolo. «O să discutăm și noi la raion, zice Gurgu (de fapt discutase și el cu tovarășul prim mai înainte în iarnă, dar nu vroia pesemne să-l bage în discuția aia pe tovarășu' secretar prim Mihai, să-și dea importanță și înțietate cu el). O să vedem cum se pune problema acolo la raion — zice Gurgu. Ce va spune de fapt și raionul, mai zice Gurgu. Dar până atunci noi, noianul de bună voie nu-l dăm, nu ne întorcem din hotărîrea luată». Beșchea n-a mai avut încotro și a dat înapoi. A dat îndărăt și Mindroi... Ei, fir-ar a naibii de treabă! — exclamă el tot în gând țeapăn, — pînă după amiază tîrziu, am discutat chestia asta și cînd au venit alde Arion Ciurea și Nae Mieluță cu pumnii strînși pe la geamuri și au început să se uite urît la instructor, Beșchea s-a încurcat și mai rău. Nu vroia să ne adresăm la raion, fi era frică că ieșea tot el prost, că greșise tot el cu noianul. Sau pesemne auzise între timp ceva de tovarășul Mihai, de ce ne spusese el la raion în legătură cu digul și irigarea. În sfîrșit, au venit și din conducerea întovărășirii de la grupul de cîmp și ei tot așa, că n-au nevoie de grădina aceea, și că se poate pune orez în gospodărie, că ei n-aveau nimic împotrivă la treaba asta. Vezi, măi tovarășe, Beșchea, vezi tovarășe Mindroi, ei n-au nimic împotrivă, lor nu le pasă! exclamă Ciocîrlan mai tare în gând, și ziceai că le pasă la alții?! De ce ziceai că le pasă la alții, ai mă? ca să-mi pui mie bețe în roate, ca să-ți dea ție vreo primă nevastă-ta, cum zicea și Ștefan mai alaltăieri: «Să-i dea lui o primă nevastă-sa că a făcut întovărășire sută la sută, pesemne că de-aia se frămîntă atît, de-aia se macină». Se întunecă, se ridică de pe butuc, nu mai rîse...

Puse cartea în buzunarul cojoacei, se îndreptă și se dezmoții de picioare. Mai încolo era un tăvălug și se uita la tăvălugul acela. La urma urmei ce-i mai păsa? Cu Beșchea se terminase. Că zisese el că de toate consecințele politice ei vor răspunde nu-l mai durea. Nu se clătina întovărășirea pentru pepenăria aceea. Și Gurgu dealtminteri i-a și spus-o lui Beșchea: noi răspundem, eu și cu tovarășul Ciocîrlan răspundem, așa a încheiat cu delegatul tehnic al raionului Ștefan Gurgu, cînd Beșchea a ieșit ca vîrtejul afară pe ușă și a zis că pleacă din sat, că el nu răspunde de tot ce va fi cu noianul, de toate nemulțumirile viitoare cu lumea.

Iar el, Ciocîrlan, n-a mai avut atunci puterea să rabde și s-a întors pornit către Gurgu :

— Măi, Fane, mă, auzi tu? Măi așa de bine mă simt eu aicea cu voi și așa, m-a apucat o ambiție să fac îndiguirea și irigarea aia cum scrie la carte, cum nu pot să-ți spui ție. Auzi, mă, cum scrie la carte să iasă și să se lămurească toți oamenii, chiar dacă îmi rup eu mâinile și nu mai sînt bun de nimic, după aia, așa o fac.

Și în loc să aștepte să vadă ce spune Gurgu a ieșit afară pe galerie. A coborît și s-a uitat cu dispreț mult mai încolo la Beșchea. Acesta se urca în docarul gospodăriei cu Niie și Niie se pregătea chiar atunci să plece cu delegatul și să iasă din curte. Niie a tras de hățuri și a învîrtit pe sus biciul.

Iar Gurgu s-a luat după el, tot în curte :

— Băluță, nu știi cum faci cum ai să dregi tu, dar de ieșit trebuie să iasă că altfel e de rău, a zis Gurgu. Și pentru că el a tăcut, l-a atins încet pe spinare și s-a uitat cu un înțeles viu și neted la el.

Ciocîrlan tresări. Pipăi tăvălugul cu mîna, se întoarse și ieși în deschizătura ușii. Se opri în deschizătura aceea, trase după el ușa și se aplecă s-o încuie.

Sigur, trebuia să iasă ca lumea îndiguirea; dar ca să fie așa și să fie irigarea ca lumea nu era deajuns tăvălugul acela. Trebuia să încheie contract cu S.M.T.-ul, să bage tractoarele pe noian, dacă intrau, să facă rostul de niște pluguri suspendate, cu care să se sape canalele secundare și un excavator pentru canalul magistral, să vadă cum putea S.M.T.-ul să-i asigure cu gredere pentru nivelarea terenului, cu cîteva screpere și buldozere și, dacă se putea cu niște tăvălugi pentru bătut pămîntul, că lucrările de săpat și amenajare erau grele, cereau multă bătaie de cap și, în aprilie, trebuiau să termine neapărat totul, că la începutul lui mai venea timpul de însămintat și nu mai aveau vreme de așteptat în zadar. Ei nu aveau vreme? Sigur că nu aveau! Dar de unde buldozere și alte drăcii din acelea de care scria în cartea lui Luca și Vasilescu?! Parcă el nu știa că S.M.T.-ul nu are astfel de lucruri. Că asemenea mașini și unelte se găseau numai pe șantierele de construcții, nu într-o unitate agricolă cum era S.M.T.-ul... În sfîrșit, cu lopata aveau să facă îndiguirea și săpăturile acelea, dar cu lopata lucrînd, să facă totul la timp și să iasă totul cum trebuie. Meditînd astfel, el se înverșună. Duse mîna la cap și se înțepeni de spinare.

Isprăvi de încuiat lacătul, controlă ușa dacă ține și ieși tăcut din curtea gospodăriei. O porni îndesat pe uliță fără să se uite în jurul lui, fără să salute pe nimeni. Nu mai avea timp, se grăbea, trebuia să meargă acasă, să vadă ce e pe acasă, să mănînce ceva, apoi să se întoarcă și să lucreze la noapte cu inginerul Postolescu, ca să întocmească schița pentru memoriul lor tehnic și să-l înainteze grabnic la rizerie...

Ilinca îl oprî însă din fierbințeala și graba lui și îi aduse aminte că mai erau și alții în sat, că nu era numai el singur, că mai trebuia să discute cu unii în problema orezării.

— Băluță, șopti Ilinca cînd el ajunsese în dreptul casei și îi dădu bună ziua vrînd să intre în curte și să treacă pe lingă ea. A venit ăla și te așteaptă. Te așteaptă înăuntru pe prispă și vorbește cu Milu. L-am lăsat să vorbească înăuntru cu Milu... Vezi și tu cei cu ăla, ce vrea?...

El tăcu. Deschise încetișor poarta curții și pași înăuntru. Pași înăuntru și n-o întrebă pe Ilinca cine îl așteaptă acolo pe prispă, cine vor-

bêste acolo cu fiul lor. Străbătu toată partea aceea din față a bătăturii și trecu înainte. Trecu înainte și se opri lângă Milu. Milu bătea un cui în stîlpul casei ca să prindă o sîrmă pentru întins rufe și vorbea tare cu cineva. El nu se uită îndărăt să vadă cu cine vorbește Milu. Știa cu cine discuta acum fiu-său, nu-l mai interesa să se uite, să se întoarcă acolo din bătătură.

— Milule, bate cuiul ala mai sus în căprior, zise el răgușit, parcă puțin supărat de povestea cu cuiul pe care îl bătea nemișcat și îl potrivea în stîlp Milu.

Drept răspuns, flăcăul se opri numai decît din bătut sîrma și privi lung, peste umăr, la tatăl său. Se grăbea, îl aștepta Lina, în seara aia urma să stabilească cu Lina dacă fuge de-acasă cu el înainte de Paști, sau ceva mai tîrziu, pe la începutul lui mai și îl ardea la mîini hotărîrea aceea și nu mai avea răbdare. Cît de grăbit și nerăbdător era el nu se putu opri să nu rinjească în barbă și să nu privească mai lung și mai înțelegător către tatăl său ca oricînd. Se interesă grijuliu și meticolos că ce părere avea tată-său dacă bate cuiul mai sus și se sparge florăria, ce zicea el? Îl irita omul de pe prispă, nu vroia să-l mai audă vorbind, îl trăgea de limbă pe tată-său ca să-l scoată din sărite pe ala și să ridă puțin. Ciocîrlan nu avea însă acum chef de glume. Se răsuci și mai mult lângă prispă, spre fiul său. Se uită nedumerit înainte, spre fiul său.

— Cum să se spargă florăria, bă, Milule, ce dracu te-a apucat? Fă cu tăișul teslei o creștătură și petrece sîrma pe-acolo. Uită-te și tu unde-i stîlpul mai gros și bate acolo.

— Aha, aprobă grav flăcăul. Aici e bine, ce zici?

Și-i arătă tatălui un loc unde stîlpul era mult mai gros și întrebă dacă era potrivit locul acela, dacă putea mamă-sa să agate rufe și dacă nu-i venea ei cam înalt și cam la neîndemînă să le ridice acolo. Cîntărind lucrurile, Ciocîrlan se întinse și vru să-i spună ceva în continuare fiului său. Dar nu mai avu timp.

— Ia stai, mă, nițel aicea, să discut cu tine. Stai aicea nițel, lasă sîrma aia că nu muriți fără ea, bombăni înnașuit Bișireacă chiar în acciași clipă. Și, pentru că nu se simțea mulțumit de felul acela înnașuit și încet, în care vorbea mai înainte, se încordă de grumaz și ridică glasul cu putere la Milu: Bate și tu acolea unde știi, ce mare scofală mai e și cuiul ala! Te treziși întrebînd parcă ai fi copil de doi ani, tot tat-tu să-ți spuie, tu adică nu știi.

Era supărat. Venise în după amiaza aceea de la oraș unde lăsase în reparație motorul și aflase apoi de noian. Auzind glasul acela mai întîi răgușit și încet, apoi tare și nemulțumit, țîșnind din senin undeva, Ciocîrlan se făcu vinăt la față și se răsuci către casă, albînd:

— Ce vrei mă? întrebă el.

— Cum ce vreau? Stai mai întîi jos că nu-ți cade picioarele replică Bișireacă tăios. Zi așa, intrași înadins pe noian, ca-n '45, ceara mă-si de treabă și acum te învîrți aici ca pe spini, parcă ai urzici la picioare, așa faci anafura mă-si...

— Ei, am intrat și acum ce vrei? zise Ciocîrlan fără chef. Vrei poate să iei noianu înapoi arat gata sau ce vrei?

— Hai, mă, nu mai răcni așa, mîrîi Bișireacă tot fără chef. Chestia cu aratul se poate aranja. Discută și tu ca omu' nu te repezi ca orbetele.

INSCRIPȚIE PE O MASĂ DE LUCRU

*În odăile lui Lenin,
fiecare detaliu i-a fost necesar Revoluției:
abajurul verde, atenuînd stridențele luminii;
balansorul, însoțind suplețea raționamentelor...*

*Obiectele odihnei sînt puține.
Stau după paravane
ca puse-n paranteză
de-o viață care nu cunoaște pauze,*

*A plecat cineva din aceste odăi?
Nu, niciodată.
Lenin e locatarul statornic
al încăperilor vremii.
Lenin nu poate fi niciodată
absență.*

PICTURA

*Intens, de culoarea durerii, lacul Sevan
leapădă scoici străvezii, ovale ca lacrima.
Imens și albastru-ntrre crestele roze-ale munților,
m-a-nțîmpinat ochiul adînc al Armeniei,
cel ce-a văzut obștești tragedii în vechime,
cel care astăzi contemplă obșteasca renaștere,
— lacul Sevan, înțeleptul martor de apă.*

*Luna octombrie. Vînt și răcoare înaltă.
Stăm la o masă cu păstrăvi. Păstrăvul-roșu.
Zăpada — sclipînd violet peste lacul albastru.
Sîntem ostatecii unor culori violente.
Iar, cînd prietenii cîntă, prinde să ardă
întreaga pictură,-ntr-o singură, amplă culoare:
dragoste fără uitare pentru Armenia.*

LIMPEDE

*M-am așezat sub becul cel mai puternic
ca să mă vezi și să știi;
să nu poți spune vreodată
că ți-am ascuns imperfecțiunea mea,
asimetriile și zonele de stîngăcie.*

*Fiecare sărut a fost definit.
Fiecare îmbrățișare — sărbătorită prin idei.*

*Atît de limpede îți stau în față
încît îmi poți vedea bucuria și durerea
— ca pe doi pești cu două nuanțe de-albastru
înotînd în cristalul trupului meu.*

IMPREUNĂ

*Mereu îmi aflu perechea.
Iată zîmbetul meu
pe buzele altora.
Cînd mă privesc în oglindă,
îmi recunosc semenii.
Sînt coruri în cîntecul meu
și fac parte din milioane de cupluri.*

*Am desenat odată
o fantastică floare
cu-o unică petală.
Azi mi-a dăruit-o un grădinar.*

*Cînd mă-mplînt în cuvinte,
repet gestul minerului.
Sînt perechea celui care clădește
și galvanizează
și cercetează prin microscop
formidabila mișcare a materiei.*

*Oameni!
A fost odată singurătatea...*

AD MARITUM

*Oriunde mă întorc, te aflu,
sprijinit de fiecare copac al priveliștii.
Nici nu apuc să dau din cap în semn de salut —
atît de deasă e prezența ta,
mulțimea ta de zîmbete.*

Impresurată sînt
de clarvăzătoarele, integrale tale imagini,
iar gestul tău trasează de pe-acum
armoniosul arc de mîine
cu care oamenii vor rezolva iubirea.

De peste un deceniu,
cu o caligrafie mai precisă decît a destinului,
am înscris numele tău scurt
în liniile palmei mele.

De aceea
semnăm împreună aceste versuri.

AMINTIRI... AMINTIRI...

Dintr-o „Carte despre vremuri multe”

ION PAS

1.

De multă vreme prietenii mei sînt, aproape toți, mai tineri decît mine. Dacă ar urma să fac socoteala aceloră cu care am pornit în viață și pe care îi păstrez încă, aș ajunge la constatarea care mă măhnește că numărul lor este mai puțin de-o duzină. Cei mai mulți au murit, unii în pragul adolescenței, alții în întîiul război, alții de-a lungul vremii.

Pe alții i-am pierdut prin înstrăinare sufletească, prin direcțiile potrivnice pe care au apucat drumurile noastre.

Au rămas aceștia, asupra cărora anii și-au pus amprenta în moduri diferite. Deoarece, în afara simțului critic, îl avem și pe-al humorului, nu ne putem împiedica să constatăm, noi între noi, cu haz, ravagiile vieții: era careva subțirel ca trestia și e acum burtos; este altul cam tare de ureche; au căpătat vreo doi niște ticuri de care sînt conștienți dar pe care nu și le mai pot reprima; parcă, printr-o ironie a soartei, cine avea părul mai frumos, mai bogat, arată un cap ca un genunchi; alții dintre cei care și-au păstrat mîndria capilară a tineretii, o au albă acum; vreo doi cu părul în care mai stăruiesc răzlețe fire negre, sînt bănuși că umblă cu vopsele prin el.

Toți laolaltă avem amintiri care coboară cu patruzeci-cincizeci de ani în timp. Surprindem în jurul nostru, cînd le evocăm — s-ar părea că le evocăm cam des, ceea ce constituie, recunosc, o meteahnă a vîrstei — priviri care se schimbă cu-o anume semnificație. Cu-o anume semnificație schimbam, la rîndu-ne, priviri cînd eram foarte tineri, ascultînd însiruirea amintirilor unor oameni de care, la urma urmei, nu ne despărteau prea mari diferențe de vîrstă, dar pe care, fiindcă aveau 10—15 ani mai mult decît noi, îi socoteam bătrîni. „Bătrîni mai sînt unchii, prietenii, tovarășii aceștia — vor să spună clipirile din ochi, fluturările zîmbetului, atingerile discrete ale coatelor — dacă ei au fost contemporani cu întîmplări și oameni dintr-o epocă atît de îndepărtată; dacă vorbesc despre războaiele din Tripolitania și Balcani care au prefațat întîia conflagrație mondială; dacă zugrăvesc, în cunoștință de cauză, atmosfera de corupție și isterie din anii așa zisi ai neutralității; dacă au trăit direct războiul și refugiu din 1916—1918; dacă...”

Cei mai mulți prieteni ai mei, de astăzi, au ca vîrstă cel puțin un sfert de veac mai puțin decît mine. Tovarășii mei de lucru au cam jumătatea anilor mei și sînt mai tineri decît ar fi fost fiul meu dacă nu s-ar fi stins încă din leagăn sau decît nepotul meu cel mai apropiat, căzut în luptele din Vest, în toamna lui 1944. S-ar părea că ne înțelegem destul de bine. Oricum, caut eu să-i înțeleg pe ei, așa cum mi-au arătat înțelegere, cînd aveam anii lor, prietenii mei mai vîrstnici decît mine.

Fiindcă, în adolescență și în tinerețe, am căutat prietenia lor și m-am împărtășit din ea.

Cînd l-am cunoscut pe C. G. Costa-Foru, eu aveam 18 ani și el 60.

În legătură cu el n-am spus încă tot binele pe care îl merita atașamentul său pentru cauza celor mulți, cu toate că am făcut în mai multe rînduri referire asupra lui și pe cînd trăia și după ce-a murit. A fost o conștiință frumoasă, o prezență curajoasă, activă, cu deosebire în presă, militînd pentru ideile progresului și ale dreptății sociale.

Se născuse bogat, era fiu de ministru, îl așteptau onorurile clasei și toate desfătările vieții. A renunțat la ele și a rupt pentru totdeauna cu tagma sa atunci cînd, luînd apărarea victimelor unei înscenări polițiste și ale unui verdict judiciar infam, a întîlnit în piepturile a-lor săi inimi de piatră. Avea atunci 31 de ani. La aproape 70 de ani arunca din nou totul în cumpănă luînd, ca secretar general al Ligii Drepturilor Omului, apărarea muncitorimii martirizate, denunțînd ororile din beciurile Siguranței și procesele, însoțite de condamnări masive, înscenate în contra comuniștilor; contribuind, cu prestigiul numelui său, la inițierea pe plan internațional a unor acțiuni de înfierare a nelegiuirilor rînduirii burgheze.

Trecuse de 70 de ani cînd huliganii i-au zdrobit trupul și i-au făcut capul țandări în gara Cluj, plătindu-i pentru curajul cu care le vestejea ideile și faptele mîrșave. Autoritățile, bucuroase în fond și, după toate aparențele, ajutătoare ale atacului, au considerat întimplarea un simplu incident, iar Sindicatul Ziaristilor la a cărui conducere se afla un reneгат al democrației, prieten cu el de o viață întreagă, Constantin Bacalbașa, a folosit prilejul pentru a-l exclude ca... trădător de patrie.

Costa-Foru a închis ochii în vara anului 1935, la vîrsta de 80 de ani. Dezmățul fascist era în plin. În capela crematoriului erau prezenți aproape numai muncitori, foarte mulți muncitori, care îi aduceau omagiul tăcut al prețuirii și al recunoștinței.

2.

E cu totul uitat astăzi numele scriitorului N. Pora, cel dintîi coleg al meu de redacție la revista pentru copii, scoasă de Costa-Foru. Ne despărteau vreo cincisprezece ani. Ne despărțea și faptul că, în vreme ce eu eram începător în literatură, el avea o notorietate bine stabilită, colabora cu povestiri, schițe, cronici muzicale și plastice la revistele și ziarele principale, îi apăruseră cîteva cărți. Cultiva în proza lui, scrisă, așa zice, cu destulă acurateță, genul fantastic-lugubru, astfel că se făceau comparații între el și Poë. Aveam și un Edgar Poë românesc! Se înțelege că pe N. Pora aprecierea îl măgulea, așa că foarte rar se abătea de la subiectele cu morți care conversau ei între ei sau cu groparii lor în decorul adecvat al miezului de noapte.

Își compusese și o ținută corespunzătoare oarecum felului său de-a scrie, căci purta în jurul obrazului palid o barbă care, la vremea aceea, era cum e catranul, avea lavaliera neagră și îmbrăcămintea de aceeași culoare. Nu l-am văzut timp de mai bine de douăzeci de ani, într-o altă prezentare vestimentară.

Alminteri, fără a-l putea defini ca pe un om jovial, nu era de loc sumbru. Dimpotrivă, îi plăcea să discute, să glumească, să rîdă, însă totdeauna cu gura strînsă, parcă pentru a-și tăinui buzele livide sau dinții

înnegriți de tutun. Fuma cumplit de mult, aprinzându-și, spre marea mea uimire (nu începusem încă să-i calc pe urme), o țigară de la cealaltă. Spre marea mea uimire îl vedeam de asemenea bînd, în redacție sau la cafea, în timp ce scria, o cafea după alta.

Mă uimea și felu-i accelerat de-a așterne, cu slove foarte mărunte și în rînduri înghesuite, frază după frază, pe bucăți înguste de hîrtie. Se poticnea la cîte un cuvînt, îl ștergea, îl înlocuia cu altul și pornea mai departe, cu viteză sporită ca și cum ar fi vrut să recupereze sfertul de secundă pierdut și timpul cheltuit cu aprinderea altei țigări.

Două ceasuri, trei ceasuri lucra în redacția „Revistei Copiilor și Tinerimii“, citind și îndreptînd în vremea asta un maldăr de manuscrise, corectînd un număr de șpalтури, traducînd din italienește porția reglementară a unui roman pentru copii care era publicat capitol după capitol în revistă, localizînd din aceeași limbă sau din franceză o istorioară, însealînd încă una, cum s-ar zice, originală.

Băuse în răstîmp trei-patru cafele mari și amare, umpluse o scrumieră cu mucuri de țigări, își ciufulise barba trecîndu-și cu nervozitate degetele subțiri prin ea, avusese răgazul să povestească și vreo întîmplare, să asculte sau să spună el însuși vreun lucru cu haz.

Gata! Se uita la ceas, schiță o tresărire cașicînd ar fi fost în întirizere undeva, își ștergea degetele pătate de cerneală pe-un petec de hîrtie, își trecea din nou degetele prin barbă, de data asta spre a o netezi, spunea: „Mă iertați, trebuie să plec“, și pleca zorit, strîngîndu-ne cu enfuziune miinile de parcă ne-am fi despărțit pentru o durată îndelungată.

Pleca la o expoziție spre a scrie apoi, pentru un ziar, o cronică sau se pregătea să meargă la un concert pentru a da altui ziar „carnetul“ muzical. Pleca la cafeneaua Macedonia sau la cafeneaua Bulevard unde, în fața unui schwartz, la un colț de masă, în zgomotul care nu-l tulbura, al clienților de tot soiul, broda înfrigurat, pe aceleași petice de hîrtie cu slove strînse, mici, fie un articol, fie chiar o schiță literară.

Gata! Se uita la ceas, își băga filele înnegrite în buzunar, ofta ușurat, își netezea barba, se lăsa pe speteaza scaunului. Treaba pe ziua aceea era îndeplinită. Putea să mai bea un schwartz, de data asta pe îndelete, și să fumeze încă o țigară. Putea să privească prin fereastră mișcarea de pe stradă. Putea să se prindă la vorbă cu prieteni ziarști și scriitori.

Îi port o caldă amintire deoarece, din întîiul ceas, a pus în relațiile dintre noi semnul egalității; deoarece mi se adresa exact cum mă adresam și eu lui: cu „dumneavoastră“, „domnule“; deoarece mi s-a părut că arăta scrisului meu stîngaci un interes necontrafăcut; deoarece îmi dăruia cărțile lui punînd pe ele dedicații măgulitoare; și deoarece m-am inițiat, prin el, în migala meșteșugului de redacție.

Îl cunoscuse pe Caragiale. Fusese prieten cu Ilarie Chendi, cu D. Anghel și St. O. Iosif. Despre destinul tragic al ultimilor trei îmi vorbea cu tremur în voce și în barbă, cu licăriri de lacrimi între pleoape. Era prieten cu numeroși alți scriitori și gazetari, unii renumiți, alții obscuri, cărora mă prezenta în întîlnirile la cafea ca pe-un tînăr și talentat confrate. (Erau vorbele lui). N-au auzit de mine? (Se arăta mirat). Public la diverse reviste. Sint coleg de redacție cu el, la revista domnului Costa-Foru.

Celebritatea mea n-ajunsesese la cunoștința prietenilor săi care mă examinau totuși cu bunăvoință și-mi făceau loc între ei, continuându-și apoi, fără să se mai preocupe de mine, dezbaterile lor.

3.

Cred că desenatorul Bărbulescu-B'Arg e mai mare decât mine doar cu vreo zece ani. Când ne-am cunoscut, diferența însemna mult. Era și el „bătrîn“. Era pictor, desenator și caricaturist consacrat. I se primeau lucrările în expoziții, colabora la „Furnica“ și „Adevărul“, apreciat fiind în genul caricaturii politice asemenea lui Iser, lui Mantu, lui Murnu, lui Șirato. Colabora deopotrivă, număr cu număr, la „Revista Copiilor și Tinerimii“, ilustrându-i paginile cu desene despre care se spunea că amintesc, prin redarea gingășiei chipului și sufletului celor mici, măiestria liniei lui Poulbot.

Cel poate mîhni pe un copil, cel poate jigni pe un adolescent, pe-un tînăr? Când mai-marii îl țin la distanță, îl tratează de sus, adoptă față de el atitudini superioare.

Mai tîrziu, vremea a nivelat deceniul care stătea între mine și B'Arg. I-am purtat și-i port, ca și lui Costa-Foru, lui N. Pora, și altora (nu au fost mulți la număr) sentimente de afecțiune și recunoștință pentru că, rănit încă de bruftuiala împrejurărilor prin care trecusem pînă atunci — nu știau aceasta, astfel că în conduita lor nu intrau intenții caritabile — m-au tratat ca pe o făptură deopotrivă cu ei.

Pentru C. G. Costa-Foru eram, cînd mă prezenta cunoștințelor sale respectabile: domnul cutare, colaboratorul, redactorul meu. Pentru Pora: confratele. Pentru Bărbulescu-B'Arg: prietenul, amicul.

Cu B'Arg intram în lumea posesorilor de plete și lavalieri mai mari decât ale scriitorilor. Îl citisem pe Murger și identificam în unii dintre colegii săi de breaslă personaje din „Viața de boem“.

Mă purta prin expoziții unde, cu aerul că îmi cere părerea asupra lucrărilor de pe pereți, mă introducea cu discreție în meandrele artei.

Mă uimea, în redacția revistei, iscusința cu care mai mult de-a-npicioarele, aplecat asupra mesei, dădea întruchipare, cu ajutorul cîtorva linii, în cîteva minute, personajelor și situațiilor amuzante sau înduioșetoare ale unei istorioare, unui basm, unei anecdote, unei poezioare. Folosea cărbunele, creionul, iar cînd, uitîndu-mă cu coada ochiului spre masa lui de lucru, îmi închipuiam că desenul e terminat, îl vedeam cum trece cu un ghemotoc de miez de pîne peste contururi, cum, prin frecătură, ele se îmbicsesc și pe urmă se șterg, cum coala de hîrtie devine iarăși albă. Nu izbutise; nu-l mulțumise treaba. O relua. Un desen, două, trei, patru, șapte, mai multe. Publicația avea 16 pagini și toate trebuiau să fie ilustrate.

Trăgînd cu privirea spre masa lui, observam uneori cum, în locul unor copii sau feți-frumoși sau zmei, apărea chipul regelui Carol cu coroana strîmbă pe cap, sau familia Brătianu în forma unor șobolani, sau figura altor dregători.

În ziua sau în zilele următoare îi întilneam desenele politice în ziarul lui Mille sau în revista de humor și satiră a lui Ranetti.

— Mergem ?

Își mîntuise lucrul pentru ziua aceea. Îmi pusese în brațe pozele destinate revistei. Le înfășura pe celelalte care urmau să fie predate „Adevărului“ sau „Furnicii“. Mă grăbeam să bag hîrțile în sertar căci începea să dea semne de impaciență. Părea totdeauna grăbit, preocupat. Era totdeauna distrat. Mă lua de braț și mă purta pe bulevard, pe străzi, cu mers repede, fără țință precisă. Vorbea, apoi tăcea, mă trăgea către o vitrină fără să se uite la articolele dinăuntru, îmi spunea brusc : „Să mergem!“ pentru ca, după cîțiva pași, să se oprească, să mă întrebe despre ce-mi vorbise mai înainte și să reia subiectul sau să treacă la altul. Cînd mă fixa într-un loc, îmi dădea drumul brațului, dar mă apuca de nasturele hainei pe care-l învîrtea între degete.

— Poate că dumneata ai alt program...

— N-am, domnule B'Arg.

— În cazul acesta ne mai putem plimba. Sau, dacă ești de acord, să intrăm undeva...

— Cum vrei dumneavoastră...

Ne aflam în sus, pe Calea Victoriei. Era la doi pași cafeneaua Imperial. Intram, dădea o raită prin local, continuînd să mă țină de braț, schimba saluturi cu diverși cunoscuți, făcea scurte popasuri la masa unora, mă prezenta, refuza invitația de a lua loc pe scaun sau pe banchetă, mă trăgea afară.

— Poate că e mai bine să mergem la Bulevard. Mi-am adus aminte că aveam o întîlnire cu cineva.

Eram de acord, se-nțelege. Însă în dreptul Terasei îmi punea întrebarea :

— Vrei să intrăm aci ?

Intram, ne-așezam la o masă, spunea chelnerului : „Fii drăguț, dă-ne...“ se oprea, medita dacă să comande bere, capușiner sau schwartz, iar după ce făcea comanda și chelnerul pleca își amintea că nu m-a întrebat și pe mine ce preferință am. Îmi cerea scuze, jenat, contrariat.

În timp ce N. Pora simțea o voluptate să-și lungească șederea la cafenea, după terminarea hamalicului zilei, B'Arg stătea ca pe ghimpi. Odată cu ultima sorbitură a berei sau cafelei, îmi propunea :

— Să mergem !

Reluam plimbarea cu-aceiași pași zoriți, cu opriri nemotivate în dreptul unei prăvălii, pe o margine de trotuar, la o încrucișare de străzi, unde, fără să traversăm, privea atent în dreapta și în stînga cașicînd s-ar fi temut să nu dea vreun vehicul peste noi. Aborda un subiect, altul fără nici o legătură cu cel dintîi însă, pentru mine, toate interesante, apoi se cufunda în tăcere.

— Dacă n-ai alt program, te-aș invita la mine...

Stătea pe undeva, nu departe de centru, pe o stradă sucită, într-o casă bătrînă unde ocupa o cameră mobilată.

Răvășeala era cumplită pe masa lungă rezervată lui, în redacția noastră. Reviste, ziare, testele de hîrtie, desene începute, creioane, coloșe din miez de piine, rigle, borcane cu lipici, sticle cu cerneală, zăceau claie peste grămadă — femeii care făcea curățenie nefiindu-i îngăduit să se-atingă de ele.

Răvășeală cumplită era și în odaia lui unde gazda asculta de același categoric consemn, astfel că desenele, pinzele, cărțile, ziarele aco-
pereau patul, scaunele, masa, podeaua.

Constatind de fiecare dată că nu puteam să dau urmare inițiativei, se izbea ușor cu mâna peste frunte, zîmbea stîmjenit, strămuta un teanc de hîrtoage de pe-un scaun pe altul, ca să m-așez, apoi de pe scaunul acela pe pat ca să aibă și el unde să stea.

4.

Prin Bărbulescu-D'Arg l-am cunoscut la vremea aceea pe Iosif Steurer, pictorul a cărui viață și muncă s-au împletit cu-o sărăcie cruntă, îndurată statornic și eroic pînă la adînci bătrînețe. A îndurat-o, adică, pînă în zilele noastre cînd o pensie și o locuință încâpătoare i-a pus, în sfîrșit, pe el și pe soția sa, blînda, permanent suferindă, mult talentată pictoriță Maria Ciurdea, la adăpost de griji.

Steurer n-a știut niciodată că, oridecîteori de-a lungul existenței mele, nevoile de ordine materială mă incolțeau, exemplul puterii lui de răbdare nedescurajată, neîncruntată, mi-a fost de mult folos. O duceau greu și alți scriitori și artiști. Mai curînd, mai tîrziu, fie prin consacrare, fie datorită altor împrejurări, izbuteau să-și încropească un trai ceva mai bun. Pictor consacrat devenise și Steurer, cu toate că, un număr de ani, s-a lovit de-o ostilitate neghioabă. Deși se statornicise la noi încă din 1905, totuși în preajma întîiului război mondial se țesuse în juru-i păienjenishul unor suspectări care îl dureau. Cum de s-a pripășit neamțul ăsta cu barbă stufoasă, blondă, cu luleaua nelipsită pe buze, în România? — se spunea. Nu cumva, l-a trimis Kaiserul cu anume scopuri, aci? Și, apoi, nu sîntem noi destui și prea destui care nu găsim cumpărători pentru tablourile noastre? Uite-l că se înghesuie și el cu lucrările lui, vrînd să-i fie primite în expoziții. Dă tircoale prin redacții, să i se publice cîte ceva. Trage de mîneacă pe unul, pe altul, prin berării, să-i ia un tablou la un preț cît de mic.

În atmosfera otrăvită a anilor neutralității, cu instigări șovine, cu manifestații patriotarde regizate de politicieni demagogi și veroși, nu i-a mers de loc bine lui Steurer, ai cărui ochi albaștri, naivi, al cărui nelipsit zîmbet rătăcit printre firele bărbii, arătau nedumerirea că poate fi făcut răspunzător de-o anume politică, mai cu seamă că el era austriac de obîrșie; mai cu seamă că acum devenise cetățean român. Nu i-a fost cu atît mai puțin bine în vremea războiului, cu toate că împărțasea dimpreună cu ostașii romîni mizeriile și riscurile frontului.

Dacă, după aceea, nu s-a mai agățat nimeni de numele, de barba și de luleaua lui, dacă i s-a făcut loc în viața artistică, dacă a fost remarcat în expozițiile oficiale și în cele, nenumărate, pe cont propriu, pe care le-a deschis, n-a rezolvat în schimb niciodată problema traiului pentru el și ai lui.

Aș vrea să atrag luarea-aminte că avea o putere de muncă pe care anii și grijiile n-au putut-o împuțina. Dacă ar fi să se treacă în revistă manifestările plastice ale epocii dintre cele două războaie, s-ar constata că Steurer a participat la mai toate. Le fel a participat și soția lui, ale cărei desene și picturi cu subiecte în special din lumea copiilor erau nu o dată apreciate, prin gingășia lor, ca egale operei lui Tonitza.

Și, cu toate acestea, un adăpost în care să stea altfel decât strim-
torați, n-au găsit. Cu toate acestea, pîine pe masa lor și căldură în casa
lor, n-au avut niciodată cît ar fi trebuit.

Într-o iarnă, de mult, în ajunul unui Crăciun, pornise la drum cu
un teanc de pînze și cartoane, de-ale lui și-ale nevestei lui, hotărît să
se facă luntre și punte spre a găsi niscai mușterii pentru ele. Îi era
sufletul necăjit la culme și îl stăpînea o descurajare cum nu-l mai în-
cercase nici cînd. Acasă, de trei zile, soba era fără foc, hrana era pe
sponci. Veneau alte trei zile — de sărbătoare, de voie bună și ghițuire
pentru mai toată lumea. Trebuia neapărat ca, în schimbul lucrărilor luate
la nimereală, vîndute cu toptanul oricui, la preț fără tocmeală, să se
calegă cel puțin cu atîta cît să asigure a-lor săi pentru cîteva zile bucuria
căldurii în odaie și-a alinării foamei. Dacă va izbuti să cumpere și un
brad cît de mic pe care să-l poată găti cu cîteva lumînări, jucării și
cofeturi pentru copii, se va simți fericit ca în anii copilăriei proprii din
patria pe care a schimbat-o de dragul colegei lui romînce întîlnită în
anii tinereții și-ai studenției la academia de pictură din Muenchen.

Pe cine să întilnească, însă, în ceasurile cînd vacanța începea să
se-aștearnă? Pe cine îl interesau niște desene, niște picturi tocmai cînd
preocupările mergeau spre agonisirea de lucruri pentru încîntarea sto-
macului?

A acostat la un colț de stradă, într-o berărie, într-o cafenea, cîteva
persoane cunoscute, propunîndu-le tîrgul. S-a simțit umilit de răspunsurile
vesele care i-au fost date: „Asta e bună! De asta ne arde acum nouă?
Nu zău, Neamțule, ai brodit-o ca Eremia!“

Pe cine să mai oprească în cale? Care e ușa unde ar putea să bată?
Nu concepea să se întoarcă acasă cu mîna goală. Îl răzbise frigul căci
avea pantofii spărți în picioare, iar pardesiul vechi din spinare îi era
subțire ca o foaie de ceapă.

În descurajarea și descumpănirea lui, l-a luminat un gînd: să în-
cerce la Bogdan-Pitești, a cărui reputație de escroc dar și de amator de
artă cu toane generoase era bine statornicită. Și-a adus aminte că la ex-
poziția Tinerimii Artistice, trecînd de la o lucrare la alta și scoțînd
exclamații, cînd admirative, cînd injurioase la adresa fiecăreia dintre ele
și a autorului lor, aventurierul se oprise în dreptul unui tablou micuț
reprezentînd un cap delicat de copil. A strîmbat din nas, a pufăit pe
nări, a întrebat plin de indignare: „Scîrba asta de lucrare a cui e? De
ce ați atîrnat-o aici?“ Era un fel al lui de-a aprecia cartoanele sau
pînzele cu adevărat bune. Era pe de altă parte un mijloc de-a le achi-
ziționa la prețuri de nimic și cu ghiotura. „De ce ați spînzurat porcăria
asta aici? a simulat el încă o dată indignarea-i cumplită. Trebuia s-o
puneți în față ageamiilor! La loc de onoare, zugravilor! Nu vedeți că
a întrecut toate infamiile voastre? Cine e măgarul care a făcut-o?“ „E o
femeie, una...“ „Aha! Nu mă interesează! Și ce preț are în catalog?
Nu-mi mai spuneți; nu mă interesează prețul“. A scos o carte de vizită,
a infipt-o în rama tabloului și a plecat pufnind, fără să mai rețină, cel
puțin în ziua aceea, altceva.

Steurer a bătut la ușa casei lui — casă mare, boierească, escrocul
fiind nu numai proprietar șantajist de gazetă la București, dar și mo-
sier prin Argeș. Își compusese un cap cu barbișon ca al lui Cuza, iar

în tinerețe, cînd își depusese candidatura pentru deputăție la Slatina, se pretindea vlăstar — bineînțeles, din flori — al domnitorului.

S-a arătat un fecior în uniformă cu fireturi, l-a măsurat sever din cap pînă-n picioare, a strîmbat din nas, a pufăit pe nări, asemenea stăpînului, l-a întrebat plictisit (era deprins cu astfel de calici la ușa boierului său) ce pofteste.

— Aș vrea să...

— Doarme!

— Cînd să vin? s-a mai încumetat solicitatorul să întrebe.

— Cînd te va chema!

Era în preajma prînzului.

A umblat brambura pe drumuri, a intrat iarăși prin mai multe localuri ca să se încălzească, a ciocănit diu nou peste vreo două ceasuri la aceeași ușă. „Nu mă las! își spunea cu îndîrjirea disperării. Ce-o să-mi facă? O să mă dea feciorul în brînci pe scări. Ei și? Am să mă întorc din nou pînă m-o primi“.

De data asta fără uniformă ca de husar, însă în frac, feciorul s-a ivit din nou, s-a posomorît de-a binelea, a avut o pornire de violență. „Acum mă împinge în jos — a gîndit Steurer — dar și eu am să strig atunci ca să mă audă stăpînul lui. Ce-o să-mi facă?“

N-a fost împins în jos, nu i s-a răspuns răstit la repetarea dorinței: „Aș vrea să vorbesc cu...“, ci încet, șuierat, cu un deget la buze:

— Mănîncă!

Destăinuirea era făcută cu un ton solemn, misterios și aproape implorător, echivalînd cu un: „Sst! Nu-l deranja; este în rugăciune“.

— Aștept pînă isprăvește masa!

Cu același ton, plus o clătinare din cap, i s-a răspuns:

— Nu, pe urmă se culcă..

Atunci a răcnit el cu voce răgușită, urcînd încă o treaptă și prop-tindu-se în fața valetului:

— Vreau să-l văd, domnule!

Probabil că izbucnirea lui, figura lui bărboasă, schimonosită de suferință, l-au înfricoșat pe fecior care s-a tras înapoi, îngăimînd:

— Te rog, nu striga așa...

— Vreau să-l văd! a urlat omul de dinaintea lui, în neștire, mai tare.

Dinăuntru a răsunat o voce tunătoare: „Ce e acolo?“ apoi ușa a zvicnit înlături și, în prag, cu șervetul la gît, cu sfîrcurile trufașe ale mustăților mînjite de mîncare, a apărut omul în puterea căruia și de toanele căruia depindeau cîteva zile cu pîine și căldură, cu-o fărîmă de bună-dispoziție.

— Mizerabile! Anarhistule! a continuat Bogdan-Pitești să-l bruf-tuiască în sufrageria cu masa încărcată de rarități care i-au pricinuit lui Steurer, lihnit cum era, amețală. Tu și alții ca tine dați năvală așa, în case onorabile, ca în codru, ca la stîna, ca pe maidan... Care cînd sînteți la aman — buzna la mine. „Hai la escroc, ziceți, că el are bani să-i mănînce cu lingura! Hai la el, că-i cîștigă fără să muncească!“ În față mă lingușiți cum că vă sînt Mecena, dar pe la spate din șantajist și pungaș nu mă scoateți. Ce ești tu? Ce poftesti? Cum te cheamă? N-am auzit de tine.

În încăperea cu tablouri multe și de preț, Steurer zărise deasupra căminului, într-o ramă, un cap delicat de copil.

— Ce te zgîiești la porcăria aia? a fost apostrofat. Îți place? E o lucrare strașnică.

— E de nevastă-mea.

— Aha! A mai fost în stare să facă ceva la fel de bun?

— Am aici câteva și de ea și de mine. Am expus și eu atunci la Tinerimea.

— Nu-mi aduc aminte. Ia, desfă-le și înșiră-le la perete. Na, mi s-a răcit mîncarea, trogloditul! Mda, bun!

Se-așezase la masă și își reluase prînzul întrerupt din pricina trogloditului, a mizerabilului și anarhistului care, în vremea aceasta, lipit de perete, lângă tablouri, aștepta cu emoții verdictul. În timp ce se ospăta privirea lui Bogdan-Pitești cîntărea lucrările.

— V-au plăcut? a întrebat Steurer, apucînd din zbor exclamația de la urmă, aprobativă.

— Ce să-mi placă? a răcnit întrebatul. Mi-a plăcut vinul pe care l-am sorbit. Astea pe care mi le-ai adus sînt niște infamii, niște... Pleacă de-acolo! Nu te-atinge de ele! Cît?

Steurer ar fi dat bucuros cele vreo șase bucăți pentru o sută de lei. Le-ar fi dat și pentru cincizeci de lei. A primit pe ele două sute.

Peste vreo două ceasuri a sosit acasă, rupt de oboseală, pătruns de frig în toate măduarele, dar cu brațele încărcate de cumpărături, cu un băiețaș de la băcănie încărcat de asemenea cu pachete, cu altul care țira după el un brad, cu un om care împingea o roabă încărcată de lemne.

Le era, nevastei și copiilor, suflarea tăiată de uimire. Nu le venea să creadă ochilor. Nu găseau cuvinte spre a-și tălmăci bucuria. Îi era și lui, în timp ce aprindea focul în sobă, așeza masa și împodobește bradul — nu-i lăsa pe ai săi să-i vină în ajutor — suflarea tăiată de emoție. Gîlgîia în el fericirea. Se răzbunau însă atunci încercările cumplite ale zilei, ostentivitatea și ofensele. Îi venea să cînte și îi venea să plîngă. Îi rîdeau ochii și totodată lacrimile se prelingeau din ei în barba răvășită.

Cînd a ajuns la capătul pregătirilor, cînd, în odaia caldă, masa îndestulată cum nu mai fusese nicicînd zimbea, cînd a aninat și a aprins pe-o ramură a bradului gătit ca o mireasă ultima luminare, l-a cuprins un vîrtej și abia a mai avut răgazul să se lase moale, cu vorbirea pierită, pe-o margine de pat.

Țin să spun că, în ciuda atîtor necazuri, om care să răspîndească în juru-i, cum răspîndea Steurer, mai multă bună-voie, n-am cunoscut. A fost și el unul dintre prietenii tinereții mele dinții și-i păstrez o bună amintire tocmai pentru că era optimist, voios, pentru că, atunci cînd spunea o vorbă de duh și cînd se pornea pe o hohotire de rîs, la un colț de stradă sau la o masă de berărie, mă simțeam cel puțin cîteva ceasuri reconfortat.

Nu l-am întîlnit, timp de treizeci de ani, decît cu unul sau mai multe tablouri la subsuoară, în căutare de clientelă. Nu se tocmea, le dădea și în rate oricît de mărunte, oricît de multe. Făcea toate concesțiile, cu excepția unei singure: demnitatea. N-am văzut om care să se fi zbatut cu atît de mari și de perseverente lipsuri, fără ca, totuși, să arate o figură abătută și să exprime o tînguire.

În afara „Vieții Românești“, „Flacărei“, „Vieții Noi“, a bătrânelor „Convorbiri Literare“ și a „Convorbirilor Critice“, revistele celelalte aveau o existență necăjită, scurtă, nebăgată în seamă. Cu toate acestea, dacă dispărea una, răsărea alta, răsăreau chiar mai multe, publicind totdeauna un „Cuvînt înainte“ care tindea să exprime intenții programatice.

„Ne propunem să...“, „Vrem să...“, „Afirmăm cu tărie că...“

Pe un ton ridicat, grupul din jurul publicației afirma cu tărie că atmosfera literară stagnează, că se impune de urgență înviorarea ei, dar că ea nu va lua alt curs și nu va cunoaște o strălucitoare înflorire decît cînd, în drumul spre afirmare a tinerelor talente care au cu adevărat ceva de spus, nu vor mai sta opreliști. De aceea publicația își propunea să pornească o luptă, oricît de grea și lungă, însă necruțătoare, împotriva...

În mod ocolit sau de-a dreptul, uneori în forme agresive, bătaia se ducea împotriva „bătrînilor“ care nu erau totdeauna bătrîni, însă care își făcuseră un nume și ocupau un loc în viața literară.

Pînă pe la douăzeci de ani mi s-a propus și mie să mă alătur acțiunii de eliminare a fosilelor care numai ele se lăfăiesc în revistele mari, cărora numai lor le tipăresc editorii volume sau le joacă teatrele — piese. Pentru aceasta se impunea să contribui cît de cît la crearea fondului care să asigure apariția a măcar două numere de revistă și, în afară de proză literară, să scriu, dacă nu epigrame usturătoare la adresa babacilor, cel puțin notițe anonime prin care să-i înjur. Nu m-am alăturat. „Ei da, mă rog, ești cu ei, le iei apărarea!“ mi se spunea cu muștrare de către prietenii pe care începusem să mi-i fac.

Unii dintre ei și alții pe care i-am avut mai tirziu m-au dojenit de-a lungul anilor că nu dau urmare îndemnului lor de a merge la un cenaclu — respectiv, pe vremea aceea, la cenaclul lui Lovinescu.

Macedonski murise, Mihalache Dragomirescu se ramolise, astfel că nu-i mai călca nici un începător pragul, scriitorii care îi fuseseră discipoli înainte îl părăsiseră. Ingrăți, ei își băteau joc de teoriile sucite, cu multe compartimentări estetice ale profesorului de literatură, și de asemenea de scrisu-i agramat, arătîndu-se recunoscători numai în legătură cu sarmalele care le erau oferite seara la masă, după lungi, sălcii, plicicoase ședințe în desfășurarea cărora maestrul vorbea de unul singur, bătînd apa în piuă.

Trona după război Eugen Lovinescu. El înființase revista „Sburătorul“ și cenaclul cu aceeași denumire care își ținea reuniunile în fiecare duminică după amiază. Ospitalier, amfitrionul primea în cuprinsul nu prea mare al camerei sale de lucru pe orice scriitor, și tînăr și din generațiile mai vechi, precum și cîteva cucoane, unele scriitoare, altele numai, ca să zic astfel, auditoare. Cu cît veneau mai mulți musafiri și cu cît, deci, stăteau mai înghesuțiți, în picioare, pe lingă pereți, cu atîta criticul se simțea mai bucuros.

Era politicoș, distant. Nu transmitea căldură.

„Într-un fel parcă fusese mai bine la Mihalache, spuneau prin colțuri, pe șoptite, unii musafiri mai în vîrstă. El, cînd veneai în casa lui, te îmbrățișa, te pupa, te bătea pe umeri și pe pîntec, te decreta. indi-

ferent de bazaconia pe care o citeai, genial, și pe urmă te îndopa cu toate bunătățile, așa că, trei zile, făceai economie. Pe cîtă vreme șeful (arăta cu coada ochiului spre gazdă) îți dă ca tratație o bomboană fondantă și un pahar cu apă. Ascultă de la biroul lui, ca un dascăl cu gîndul în altă parte, lecturile, și pe urmă apelează la părerea celorlalți, în special la părerea duduilor și doamnelor. Abia apoi se pronunță și el cu băgare de seamă, în doi peri, fără să știi dacă lucrul ascultat i-a plăcut ori nu“.

Fără să minuiesc toroipanul, mi-a fost străină marea sau mica strategie literară a cafenelei și a „salonului“. Cu atît mai mult adularea *maestrilor*, a căror atitudine aparent binevoitoare și fals protectoare era deseori de natură să rănească și să descurajeze. Maeștrii puteau să fie pisălogi sau blazați; mai totdeauna, cu aerul că stăteau la dispoziția valorilor tinere, le întrebuițau pentru interesele proprii. Am fost mîhnit, cînd, în redacția unde lucram, veneau din cînd în cînd scriitori tineri să strecoare notițe pentru o operă nouă a îndrumătorului pe care-l frecventau. Uneori informațiile erau întocmite de ei, altelei recunoșteam însuși scrisul pontifului.

Îmi spuneam că bătălia trebuie dată prin mijloace proprii și că dascălul cel mai potrivit este viața. Fiîndcă dascălii ceștialați se făceau culpabili și de ușurătate atunci cînd nu rețeau cu brutalitate elanuri.

IMPRIMĂVARARE

Pe cerul nemărginit
Stea cu stea a odrăslit...

Viscolit de vînt și lună
Crîngul cîntă ca o strună;

Febrele de-nmugurire
Au cuprins întreaga fire;

Sînul lumii vegetale —
Pumn de frunze și petale,

Geme copleșit de seve...
Toate visele-s aieve.

Omul, peste orice muncă,
Lamură de gînd aruncă.

AMURG CARPATIN

Țara de peste pădure
Își adună către seară
Turmele de umbre sure
Mirosind a brad și-a ceară.

Domolit vînt le îmbie
Către satele din vale,
Către noua-mpărăție
De goscîl-uri și furnale.

Și în seara tot mai deasă
Bolta cerului, rotundă,
Pe grumaz de stînci se lasă
Caldă, largă — ca o bundă.

OTELAR

Pe jghiab — gilgüitor aprins șuvoi;
Pe grafic nalt — victorii noi...

Pe trup de bronz — broboane de sudoare;
În inimă — erupție de soare.

PASĂREA FENIX SE CHEAMĂ VARȘOVIA

Însemnări din Polonia

DEMOSTENE BOTEZ

Cerul dimineții, al unei dimineți senine de primăvară, e cristalin, de-un verde pal și transparent. Lumina e încă indirectă... din cealaltă parte a pământului, reflectată în globul limpede al văzduhului...

Ruini, ruini... Trenul oprește. E o gară de periferie, fantomă. Se deslușește un fost peron, niște șine îndoite proiectate pe cer. E și un tren, un tren electric, corcitură cu tramvai. Ar fi tren dar vagoanele sînt prea delicate; ar fi tramvai dar e prea lung, — are vre-o zece vagoane. E trenul de dimineață care aduce muncitorii la lucru, din împrejurimi, din suburbii, sate și orașele. Trenul-tramvai este încă gol. Prin geamurile lui mari vezi peisajul de dincolo, pustiu, așa cum ai vedea prin gurile deschise ale unor ruine.

Gară, peron, nu sînt. Tren este. Așteaptă ca dintr-un vechi obicei de demult, de dinainte de distrugerea Varșoviei, pe care nu l-a uitat. Totul pare un ritual tradițional, azi fără rost: Gara fantomă!

Stai și o reconstitui: cochetă, cu inscripții, cu flori în olane, cu oameni veseli pe-un peron agitat...

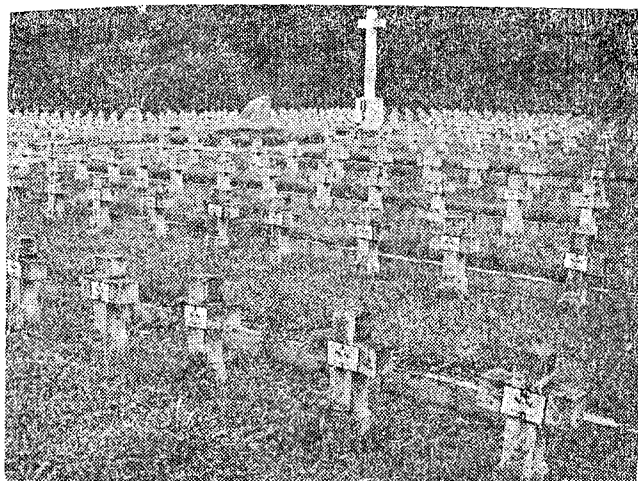
Trebuie să-ți oprești gîndul, mînia. E o clipă și un loc în care nu poți crede că sînt încă nebuni care vor război, în care îți vine să te năpustești asupra lor cu o ură disperată.

Cerul senin, limpede, așteaptă, virgin, să se profileze pe el coroanele copacilor de miine, acoperișurile roșii ale caselor de miine. Căci viața, oricum și ori unde, învinge, o ia de la capăt, cu îndărătnicie, cu o neînfrîntă tenacitate, ca un fenomen al naturii.

Gara Varșovia! Și gara asta, o fantomă, un rest, o improvizație. Ceva asemănător cu ceea ce s-a înjghebat după război la Ploești. Mulțime de oameni însă. Viața, omul, — mai tari, mai rezistenți decît piatra, decît betonul, — renăscuți, călcînd peste moarte. Omul, rezistînd, a refăcut și piatră și beton. Le-a organizat ingenios, în clădiri. Alte clădiri, noi, luminoase.

În cel de-al doilea război mondial, între 1 septembrie 1939 și 17 ianuarie 1945, au pierit în Varșovia aproape 800 de mii de oameni; 85% din casele existente în 1939 au fost distruse. Din cele 957 de edificii de importanță istorică, 782 au fost spulberate. Multe din ele aveau o vechime de peste 700 de ani!

Iată piesele de acuzare:

În Germania de vest trăiesc încă sute de mii de germani, în ochii cărora mai stăruie amintirea reflexelor de apocalips ale incendiilor Varșoviei. Poate că ei vor și să zădărnicească uneltirile aceluia care, cu o diabolică perversiune duc dorul aceluia spectacol și îi doresc o reeditare, cu mijloace și mai teribile și mai distrugătoare.

De câte ori am întâlnit în Varșovia un om trecut de 40 de ani, m-am întrebat: care-i este romanul vieții? cum și prin ce minune a scăpat? care-i sînt amintirile ce-i tulbură nopțile de coșmar?, cîți din familia lui vor mai fi rămas? unde-i sînt părinții, frații, surorile?

Cîți oameni, atîtea cumplite romane, cu întîmplări de necrezut. Existența lor, azi, pare neverosimilă. Au scăpat doar și prin concursul unor multiple și inexplicabile coincidențe. Cîte nopți ar trebui oare să-mi istorisească fiecare, pentru a-mi putea spune măcar o parte din tragedia pe care a trăit-o?

Astea mi-au fost, în Varșovia, întrebările cu care privirea mea urmărea fiecare om cu părul cărunt, pe stradă, la cafenea, în restaurante. N-a existat, de

cind e lumea, literatură, bibliotecă în stare să cuprindă asemenea experiențe de viață. Și nu numai aici, în Varșovia! Dar și în orașele și satele din Ucraina, din Rusia invadată de hoardele hitleriste!

Ce uriașă ar trebui să fie ura contra războiului, ce hotărâtă lupta pentru Pace și dezarmare totală și generală a oamenilor! Uitarea e un viciu, o pieire, o crimă!

Morminte și cenușă! Asta era Varșovia în 1945.

Dar a mai fost un Stat care în 1960 și-a serbat un mileniu de existență; un popor deprins cu încercările aprige prin care a străbătut, mereu înviorat, mereu dirz.

Și poporul acela a reînviat Varșovia, multicentenara Varșovie ce apare de-atâtea ori în paginile răsfoite de furtuni ale istoriei universale. A reconstruit, a muncit, cu hotărâre, cu mândrie, cu încredere, cu speranță.

De-aici, în numele jertfei Varșoviei, aș voi să adresez o frățească chemare către scriitorii polonezi care m-au primit călduros în casa lor din fața ruinelor încă negre ale Palatului de vis-a-vis, pentru un front neclintit în lupta pentru Pace, pentru viața dreaptă și curată a socialismului.

E în acele ruine un permanent memento.

Știu, viața a învins, și alte generații, tinere s-au ridicat neștiutoare și, poate, nepăsătoare.

Tineri, băieți și fete, explodind de atîta viață și dorință de a trăi repede și total, umplu barurile, toate platourile de dans, largile trotuare ale bulevardelor. În jur, primăvara a deschis frunze noi de-un verde crud. Am văzut totul, dar... această bucurie, acest elan al vieții, trebuie să aparate. Nu pot să uit ruinele; le văd pretutindeni. Știu că „les morts vont vite“, dar cei 800 de mii fac o coloană prea masivă pentru ca „să meargă“ atît de repede, pentru ca să se uite atît de repede.

Cineva spunea că tinerețea e o nebunie. Poate că viața însăși e o beție.

Mausoleul de suferință și durere care-i Varșovia m-a întărit, m-a îndrjzit mai mult în strigătul pentru Pace.

MODERNISM.

Am sosit, venind din gară, în zorii zilei. Lumina e încă voalată.

Grand Hotel „Orbis“ e o clădire nouă cu 11 etaje. A fost dat în folosință în 1957. E hotelul agenției de turism „Orbis“, corespunzătoare oficiului „Carpăți“ de la noi. Asta înseamnă un hotel internațional. Și este astfel în mod evident.

În paloarea aurorii pare șters. Are ceva de clădire abia-abia terminată la care se mai văd încă lucrările finisajului. E încă rece. Totul face „hotel“, adică impersonal. Modernismul lui căutat, sporește această primă impresie. Fațada netedă, fără alt ornament decît carapacea în valuri a portalului, e cuminte și modestă. Modernismul s-a refugiat înăuntru, în holul de la intrare, în bar, în cafe-nea, pînă și în fiecare odaie, în fiecare pat.

Tejgheaua de la recepție e lungă, cu un aer de zinc de bar internațional. În fund, peste masă și telefoane, — un perete de-un galben strident. Masa e capitonată cu un plastic roșu aprins, în valuri. Fotolii în chip de farfurii adînci diformate, pe bare nichelate, capitonate gros, ornamează holul, cu tot felul de culori: verde, roș, maro.

La ora aceea matinală, totul pare încă adormit. Fotolii, mese, par inutile. „Orbis“ e un hotel mare.

Camera? — Nichel, sticlă, plastic. O mare farfurie diformată, obeză de-ațita vată ascunsă, așteaptă și aici în chip de fotoliu. Masă, scaune, pat, fotoliu, pe țevi lucioase nichelate, drept picioare. Fața mesei de cristal, anexa drept măsuță de noapte tot în cristal, patul cu țevi lucioase longitudinale, montate ici și colo, ca un pat de campanie. Simți în adevăr că ești în voiaj! Formă și factură, simple cu naivitate și ostentație în același timp. Telefon, radio...

Ca-n orice călătorie mă întreb pe cine voi cunoaște, cum va arăta, ce fel de om va fi?... Cite noi cunoștințe?... Ce chipuri de pe stradă, de la teatru, îmi vor rămâne în minte, îmbogățindu-mi pentru cine știe cit timp universul pe care-l port în mine? Ce întâmplări mă așteaptă, ce peisajii urbane se vor statornici în amintire, definind schematic Varșovia, așa cum am văzut-o numai eu...?

De-ocamdată, pînă acum am trecut cu un taxi printr-o Varșovie încă adormită, limpede în aerul dimineții timpurii, dar totuși lăsată ca într-un fund tulbure de ocean liniștit.

Mă învîrt prin cameră. Îmi așez lucrurile scoase din geamantan. Caut să-mi aranjez „casa“ temporară, să o fac mai intimă. Pun pe masă cărțile răsfoite în tren. Sînt de acasă. Izolarea e greu de suportat. Dar, poate, ușor de amăgit. Cine atribuie obiectelor casnice o semnificație quasi-omenească nu a greșit total; nu-i chiar atît de original și de extravagant.

Mă simt de-odată fără rost. Două zile și două nopți am tot dorit să ajung. Și am ajuns. Și acum?

Mă reculeg, filozofic și calm.

De sub cristalul mesei lucii, pe care lumina dimineții începe să capete culori roze, îmi sare în ochi un fel de călăuză, de ghid al hotelului. De abia atunci îmi dau seamă că, în fond, hotelul acesta e un mic oraș modern concentrat. Ce nu este în el?

E un birou de informații: turism și spectacole. Poți lua bilet de tren, avion, vapor, încotro vrei. Poți opri bilete la ori ce teatru sau cinema. Este bine înțeles și un birou de schimb. Și un birou care-ți organizează excursii după voie, sau chiar numai o vizitare a orașului, gen internațional cu autocar de lux și ghid. Aici se pot reține camere la ori ce hotel din lume, poți căpăta vizele de care ai nevoie, cine vrea, poate comanda o recepție sau un banchet. Și desigur, nu lipsește nici fotografatul.

În sfîrșit, firește, este și un restaurant, un cocktail-bar care bine înțeles se cheamă Cymeria sau cam așa ceva, o cafenea, un club cocktail, o piscină deschisă la etajul 11, un dispensar și... telescriptor.

Scaunul pe care stau, e un scaunel, un fel de ciornă, de schiță de scaun. Mă mut pe fotoliu, ca mai promițător. Numai că fotoliul nu e făcut după om, adică într-o formă de adaptabilitate clasică. E absolut necesar ca omul să facă tot ce poate, cu maximum de bună voință, ca să ia forma fotoliului. Poziția e în parte de om care șade și de om răsturnat pe spate.

De abia mai firziu, în zilele următoare, mi-am dat seama că acest modernism este un salt în anul 2000. Chiar coperta discului cu Rapsodia întia a lui Enescu, atît de simplă și de limpede, e împodobită cubist, cu triunghiuri albe, galbene, albastre, care aduc a bluză de jockey. Tot cubiste sînt și desenele perdelor de la bufetele express, populare prin destinație. Dar coafurile fetelor?! Ultimul model din „Vogue“; ultimul strigăt parizian! Asta le dă același aer, tuturor, de parcă ar fi cel puțin verișoare, dacă nu surori. Am impresia că sub-

stituirea în asemenea împrejurări, nici nu poate fi socotită înșelăciune. Se spune doar că în dragoste omul caută și urmărește mereu același tip de femeie.

Cu tot acest modernism, nu rareori întâlnești după o coafură autentic Brigitte Bardot, o maică-avion, cu manta neagră și un fel de pălărie de pînză ale cărei colțuri flutură planat, de-asupra urechilor, ca aripile unui planor în derută.

Am impresia că s-au întâlnit în stradă oamenii de-alungul a 1960 de ani diferență. Puterea statică, retrogradă a religiei este colosală!

PASĂREA FENIX SE CHEAMĂ VARȘOVIA.

Constatarea că 85% din clădirile Varșoviei au fost distruse în timpul represiunii germane, nu dă nici o idee asupra realității. Statistica e lipsită de imaginație, de putere de sugestie și de imagini. E destul însă să ieși câteva ore pe străzile Varșoviei ca să-ți dai seama de ce a fost.

Blocuri noi terminate, de o parte și de alta a bulevardelor și străzilor; blocuri rămase în roș dar locuite; blocuri în construcție, unele pe sfîrșite, altele de abia la planșeu. Printre ele, pereți rămași, înroșiți de foc, hidoși, triști; câte-un culoar stingher își deschide în vid tunelul de întuneric, la fostul etaj trei al unei case din care a rămas doar un colț; șine de fier, armătură de beton, se încolăcesc spasmodic proiectate pe cer, înfipte în ziduri calcinate. Rare ori, printre blocurile noi, apare câte-o casă veche, scăpată din grozăvia bombardamentelor. De-ocamdată i s-au pus geamuri și uși pentru a fi de îndată locuită. Dar pereții au rămas zdreliți de schije, arși, afumați, de parcă ar fi făcuți din zgură.

Au rămas astfel, și își poartă urmele sorții cu un fel de mîndrie, — așa cum și-ar purta un veteran, cicatricele.

Severitatea lor, purificată de flăcări, impune respect ca cine știe ce monumente istorice. Prin unele locuri, fostele balcoane, azi fără balustrade, sînt și acum deschise în vid.

Toț orașul prezintă o variație, un amestec contradictoriu, de ruină și nouitate, întrerupte pe-alocuri de adevărate maidane de ruine, cu urme de ziduri de-o cărămidă roșie ca de cuptor.

De unde și cum s-a început la reconstruirea unui oraș atît de mare, nu-mi pot închipui. În fața vastității ruinelor, printre care nu se mai puteau desluși nici traseele străzilor, nici urmele caselor, a trebuit mare curaj și încredere să se înceapă ceva, să se înfiripe măcar gîndul reconstituirii.

Formidabilă este puterea oamenilor, — tenacitatea lor, încrederea.

Nu numai statistica, dar nici vorbele, nici literatura nu pot spune nimic, nu pot sugera nimic.

Reconstrucția totuși s-a hotărît și s-a început. S-a început, nici măcar pe un loc gol (ar fi fost mult mai ușor); ci pe mormane de ruine, de moloz, de cărămizi stricate, de fierărie încilcită, pe morminte neștiute, pe cadavre ascunse sub dărîmături.

Și s-a început cu un romantism al trecutului, în care era și multă mîndrie națională, și respect pentru o civilizație veche. Străzi întregi, piețe care purtau pecetea unui stil s-au refăcut aidoma, după stampe vechi, după tablouri, după fotografii rămase pe undeva. Casele au renăscut, la fel, cu hrubele lor istorice,

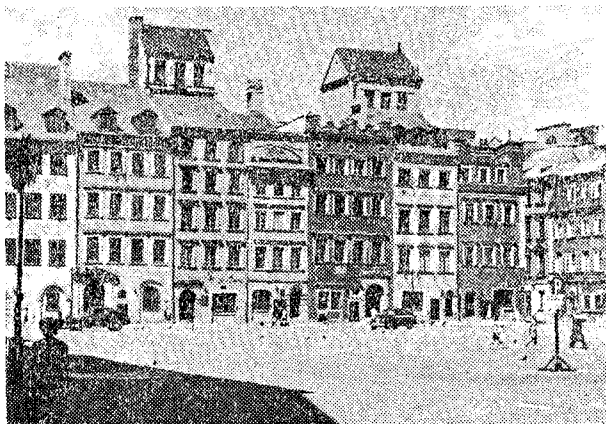

cu bolțile lor, cu desenele lor murale, exterioare, cu micile detalii caracteristice multor secole din urmă. Trebuie să fi fost oameni care au crezut că visează, atunci când au urmărit succesiunile sorții: piața veche din amintire, ruinele, piața în înfățișarea ei nouă, cu amintirile resuscitate în realități.

Iată vechea piață a tirgului; un pătrat mare, înconjurat de clădiri, înghesuite una în alta — care-i dau un aspect baroc, cu respectarea unor elemente gotice și ale renașterii.

Totul a fost ruină. Ce grăitoare e fotografia! Așa arăta în 1945; și așa a început să arate din 1955.

Odată cu reparația caselor din ruine, a revenit și viața. Vechile prăvălii și-au reluat înfățișarea: Viniarnia Fukierovska, casa lui Hugo Kollataj, luptător al lui Kosciusko, o librărie...

Copiii se joacă în mijlocul pieții, — un grup de pionieri intră în casa în care la 1899, Feliks Dzierzynski a luat cuvântul la o adunare muncitorească... Au revenit pesemne și porumbeii la acoperișurile și streșinile lor familiare, că se rotesc pe bordura lor, înfoiați și guralivi.

Totul a renăscut din ruine. Pasărea Fenix se cheamă Varșovia!

Au renăscut pină și vechile și pitoreștile forturi ale Barbacanului, cu ziduri din cărămidă roșie-aprins, cu metereze și crenele, cu turnulețe...

Și statuile au reînviat. În piața castelului se înalță pe o coloană înaltă de o mare puritate, statuia lui Sigismund al treilea, ridicată încă din 1664 de către fiul său, Vladislav al 4-lea. Se crede că statuile sînt nemuritoare. S-a dovedit că statuile mor. Cad la pămînt și mor, — ca oamenii, — cu toate zalele de pe ele.

Sigismund al III-lea rege al Poloniei și, un timp și al Suediei, înălțat atît de sus pe coloană, în văzduhul Varșoviei, arată de jos în statuie în chip de inger amenințător, deci cu dublă securitate de nemurire.

Și iată că statuile mor, și mor și regii a doua oară, găuriți de schije, ca niște muritori oarecare, ca niște soldați de rînd, precum se vede:

Pumnul strins mai sugerează încă o pornire crincenă de minie care nu mai poate nimic; ochii goi caută uimiți spre cer, plini de nedumerire, întrebători. Se vede că statuile ca și oamenii înțeleg prea puțin din tot ce li se întâmplă.

„Sic transit gloria mundi!”

Dar, la Varșovia, și statuile învie. Sigismund al III-lea e iarăși sus, pe coloana înaltă, — ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ca și cum piciorul nu i-ar fi fost găurit, brațul rupt și capul interogativ întors.

PIETONI FĂRĂ BUSOLĂ.

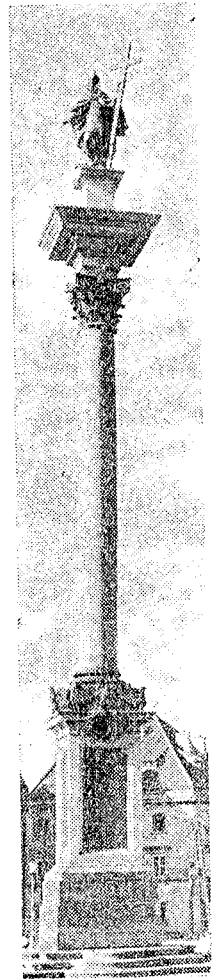
Un oraș e o succesiune de străzi și bulevarde care se întretaie, se împletesc într-un nod compact. Un oraș este un număr de străzi. Sau, mai exact, un număr de oameni și de străzi.

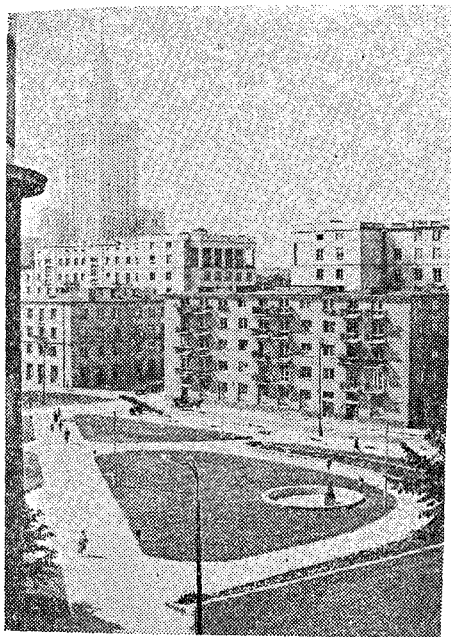
Există o imagine geografică și geometrică a orașelor, a fiecărui oraș. O imagine văzută de sus, dintr-un turn de castel sau de biserică. Ori de pe-o terasă de hotel modern. Aspectul acesta are înfățișare de hartă, — e ca o schiță de desen, cu linii și cuburi. Neinteresantă!

O încerc și eu întrucitva de la geamul camerei mele, de la etajul cinci. Priveliștea merită totuși văzută și astfel, fie numai pentru ca ochiul să se bucure de monumentală clădire a „Casei culturii”, înălțată ca dar al Uniunii Sovietice în chiar centrul orașului, la întretăierea bulevardelor Ierozolinskie și Marszalkovska, — clădire în stilul monumental al Casei Scintei de la noi.

Clădirea adăpostește două teatre, un cinematograful, o sală enormă a congreselor, un mare restaurant și, în cele vreo 30 de etaje, mai multe instituții de cultură.

Semnificația ei e multiplă și mereu prezentă. E bine ca omul, chiar când merge pe stradă, să dea cu ochii de această

clădire, să-și aducă aminte de toată grozăvia ocupației hitleriste, de barbarele ei distrugerii ca să-și dea mai bine seama de prietenia marelui vecin de la răsărit, de primatul culturii într-o nouă concepție despre lume și om.

De-aici, de la etajul cinci, privirea nu e net dominantă, nu are caracterul unui zbor planat deasupra orașului. Se desenează totuși în pătrate simetrice străzile regulate, grupurile de case, ca niște stupi enorme, moderni, aliniați fără greș.

Detaliile se pierd, rămâne un fel de obsesie geometrică, de machetă, sau de desen cu perspective de adâncime și planuri succesive. Văzute de sus, am impresia că toate orașele sînt la fel. Arhitectura modernă, simplă, e aceeași pretutindeni, lipsită de o fantezie încărcată și inutilă, de ornamente fără rost, de cai înaripați și vulturi de tinichea pe coamele acoperișurilor.

Nu! De-aici nu se poate observa nimic care să definească Varșovia. Doar grija unei armonii arhitectonice, care nu exagerază nimic, care nu subliniază diferența supărătoare de înălțime. Toate blocurile noi au cel mult 4-5 etaje. E plăcut pentru ochi. Strada ciștigă și ca lumină și ca efect estetic. Ochiul nu-i bruscat, profilul pe limpezimea cerului nu-i zimțat.

În fața hotelului, bine înfeles, se construiește. Ceea ce văd, am impresia că este o planșă demonstrativă a muncii, a preocupărilor poporului polonez, dornic să-și reconstruiască istorica lui capitală, cît mai repede și cît mai modernă.

Două blocuri, în față, pe străzile laterale, sînt terminate. Nu se vede încă viață de om înăuntru. Apartamentele constituiesc încă visuri multiple, speranțe. Doi muncitori desfac schelăria din bare metalice a turnului macaralei. Îi văd atârnați în vid pe îngăimarea de țevi negre de fier, ce alcătuiesc scheletul unui horn pătrat. Îi văd, negri, proiectați pe cerul senin. Nu e numai pricepere în gesturile și munca lor ci și temeritate. Sfidează primejdia și legea necruțătoare a gravitației. Din cînd în cînd, o bară este demontată și cade jos ca o săgeată repede, sunînd o notă prelungă.

Mai aproape, chiar la stradă, vis-à-vis de hotel, un bloc este de-abia la început. Încetul cu încetul se îngheabă odăile de la parter, pereții, planșeurile. Am observat cu ochi de inginer responsabil de șantier, lucrul, de-a lungul unei săptămîni. De-aici, de sus, oamenii care lucreau la zidărie, la beton, păreau mici, ca niște gingășii ingenioase și agere, iar odăile care răsăreau din mîinile lor, mici și ele, ca niște jucării de copii.

Ce amuzantă impresie de jucărie, dă privirea de la înălțime! Dar nu de-aici trebuie să privești orașul cînd vrei să-l cunoști. Trebuie să cobori în stradă, să vezi oameni și case laolaltă, să fii sensibil la mișcarea străzii, la viața ei, la specificul ei. Acolo sînt vasele comunicante ale uriașului organism care-i un oraș. Mai ales atunci cînd orașul e o capitală.

În holul hotelului mă întâlnesc cu translatorul și călăuza mea: tovarășul Marian Sbănski. E un om timid, delicat, cu o privire cam piezișă, cu glas insinuant. Toată făptura, toate gesturile lui, tot felul său de a fi, parcă s-ar scuza mereu că sînt așa cum sînt.

Strada Krukza pe care se află hotelul e o stradă dreaptă și largă, cu tro-tuare vaste. Toate clădirile sînt noi. Vitrine mari, expun exemplare unice de mărfuri, cu simplitate. Unele magazine, cum sînt cele de motociclete, sînt în mod evident cu mult prea încăpătoare și importante față de marfa pe care o expun. Nu știu de ce, faptul că totul e nou, dă o impresie de răceală. Se vede că familiarizarea cu clădirile vechi nu este un fenomen firesc numai pentru acei care au trecut, prin generații pe lingă ele, ci e un fel de stare afectivă a inșei zidurilor marcate de vreme, care au un limbaj al lor, mai omenesc, mai cald, chiar pentru un trecător străin care le vede pentru prima oară.

O librărie... altă librărie... și alta. Parcă ar fi o inscenare din exces de poli-teță pe traseul pașilor unui scriitor oaspete. Vitrinele lor, în general mici, cît niște ferestre obișnuite, au nobleță și rafinată distincție. Cărțile expuse au co-perfi atrăgătoare, fără a fi agresive. Aduc aminte de ori ce bună librărie uni-versală. Variația coperților, gustul lor, vădesc o deosebită preocupare estetică în prezentare și un succes al artiștilor de specialitate. Vitrine cu minunate cărțuții pentru cei mici mă rețin prin ingeniozitatea și coloritul armonios al coperților. Un motiv mai mult de regret (dacă mai este nevoie de încă unul!) că mi-i copilăria un îndepărtat trecut.

Sînt pe-o stradă largă, caracterizată printr-o distincție deosebită, prin ținuta ei de-o modestie care-i stă bine. De-o parte și de alta, casele, de stil, nu întrec un etaj sau două. Sbănski însuși spune: e Nowy Swiat... e calea Victoriei de la dumneavoastră.

Mici magazine de lux, băcăni cu delicatose streine, mici librării, anticării în care poți întârzia zile întregi...

Strada nu are aerul grandios al bulevardelor din Varșovia, în care te pierzi, ci, renăscută și ea din ruine, a reapărut cu aceeași viață, cu oameni care, în genere nu sînt grăbiți, care se opresc la vitrine de antichități, de anticariate, de mode... E, mi se pare, strada pe care oamenii ies pentru a lua cunoștință cu ei înșiși, pentru o destindere, pentru o satisfacție de ordin estetic. E o stradă căreia i se potrivește și care stimulează „flanarea“. Prin asta se înscrie printre străzile care atrag pe străinul turist, hoinar prin imperativul curiozității de turist, dacă nu prin temperament.

Femei frumoase, elegant îmbrăcate, cu o coafură după ultima modă, înălțate pe tocuri-„cui“, saltă de pe-un trotuar pe altul, după capriciul magazinelor de modă și al croitoreșelor celebre. Mantourile de blană, bijuteriile, modelele etalate în vitrine, sînt condimente preferate ale privirilor încercănate artificial și savant cu o dexteritate de graficiene. Femeia poloneză mi s-a părut extrem de cochetă. Mai mult decît ar avea nevoie frumusețea ei naturală și silueta ei, în sine elegantă.

Mare aglomerație la intrarea unui modest magazin. E o cofetărie. Celebra cofetărie Blikle, fondată acum o sută de ani și care își menține, pe bună dreptate, și azi, fama nealterată. Parcă s-ar fi trecut din generație în generație, de la domnul cu barbă, Anton Blikle, — a cărui fotografie stăruie pe pereții inferiori, ca și în vitrină, mîndră printre diplomele de onoare, — un secret al combinațiilor zaharicești, pe care nimeni altul nu l-a pătruns. Tovarășul Sbănski mă tratează. Sînt cele mai bune prăjituri din lume! Singura amărăciune în acest templu al dulciurilor, este că se face coadă! O coadă liniștită, resemnată ca la un element culinar ce ar da însăși esența vieții. Am timp să văd fizionomii, îmbrăcăminte, comportări. E o disciplină consimțită, — rod al unei vechi civilizații. Chipurile sînt și ele stilate, ca șlefuite de mileniul de existență pe care Varșovia l-a serbat de curînd. Contemporaneitatea a săpat și ea pe figuri, asprimea ei. Oamenii aceștia au fost, toți, încercați. Greu încercați. Aerul meditativ, interiorizat, este un reflex al anilor prin care toți au trecut, au străbătut. Dar și o mîndrie, a dîrzeniei, a conștiinței unei victorii, a unei contribuții eterne, ori ce ar fi, a geniului polonez.

Căci, nu departe, înainte, pe aceeași stradă, iată solemnă, gravă, statuia marelui poet Adam Mickiewicz și, mai încolo, în fața vechei clădiri a Academiei de științe, Kopernic cu un planetariu în mîini. Strălucită justificare a existenței unui popor!

Iar printre acestea, însemnări mărunte al unor eroisme, mari prin credința și jertfa pe care o reprezintă: din loc în loc, și pe-o parte și pe cealaltă a străzii, în zidurile caselor, încrustată o placă sau adîncită o nișă. Acolo au fost împușcați patrioți polonezi ridicăți cu prețul vieții, în condiții inegale, în contra cetroptorilor hitleriști.

Iată aici, pe Nowy Swiat: 30 de polonezi împușcați la 12 noiembrie 1943: „Loc sfințit cu singele polonezilor căzuți pentru eliberarea patriei“... spune inscripția. Mănunchiuri de flori, unele trecute, altele proaspete, o mină de lalele poartă mărturia unor aduceri aminte care nu s-au pierdut cu totul.

Dincolo, pe cealaltă parte, altă placă comemorativă. Data 2 decembrie 1943. 34 de polonezi împușcați.

Ah! Toate cîmpiile acestei vechi Europe, toate orașele, toate străzile, poartă mărturia jertfelor umane ale atîtor nesăbuite războaie care au pustiit-o mereu,

veac de veac, mereu dărimînd și pustiind ceea ce dragostea și munca ridică la loc!

Care-s numele celor 30 de polonezi împușcați? Dar a celorlalți 34? Aș vrea să-i pomenesc aici, ca pentru o resuscitare. Au dreptul la o supraviețuire. Trebuie să-i mai știe familiile, iubitele, prietenii. Dar florile de-acolo, lalelele acelea cu potirul lor roșu, trebuie să fie și ale unor polonezi patrioți care au suferit, care nu vor să mai sufere.

Două fete tinere, cochete, trec săltînd în mers ca într-un dans, ciripind în limba pe care n-o înțeleg. Aud doar un șoșotit de sunete ce nu au pentru mine decît o valoare muzicală, și-mi dau seama de ce Chopin nu putea fi decît polonez.

Mai departe se deslușește, ieșită în stradă, fațada innegrită de vreme, într-o tonalitate brună autentică, a unei biserici. E biserica Sfintei Cruci. Aici a cîntat la orgă Frederic Chopin.

În fața intrării, un Crist în piatră cu crucea în spinare. Nici el nu a scăpat de furia teutonă. Crucea a fost ciuntită. Dar senzaționalul acestei biserici nu-i acesta. Aici se găsește acum, într-o urnă, zidită într-un pilastru din stînga intrării, inima lui Chopin. O placă cu o scurtă inscripție, un mic bust, înseamnă locul. Inima și-a găsit în sfîrșit odihna aici, în patrie, de abia la 17 octombrie 1945.

Inscripția cuprinde un verset: „Unde este comoara ta, acolo este și inima ta“, — verset care mi s-ar părea mai firesc și mai cu sens, alcătuit invers: „Unde este inima ta, acolo este și comoara ta“. Dar asemenea meditații, oricum întoarse, au un iz banal și suficient.

Inscripția mai poartă dedicația: „Lui Frederic Chopin, compatrioții“, și datele: „născut la 22 februarie 1810 la Zelazewavola; decedat 17 octombrie 1849 la Paris“. Jos, o mică liră. O simplitate cutremurătoare!

Și totuși acolo, după piatra aceea, e inima lui Chopin. Cea care a bătut pentru George Sand, cea care a suferit pentru Maria Wodzinska. Poate și pentru contesa d'Agoult.

Undeva, sus, cîntă o orgă nevăzută, răscolind străfunduri sufletești, și o ascult plin de o dureroasă emoție, nu din cine știe ce fior evlavios, ci mereu cu gîndul la inima lui Chopin, cea care s-a bucurat dar a și suferit durere în Majorca, în „Casa vîntului“, la Valdevoza. Mai gîndesc la anii cu George Sand, în domeniul acesteia de la Nohant, apoi la Paris pe cheiul Orleans. Acestei inimi, atît de aproape, i se adresau alintările verbale, diminutivele, atît de comunicative în dragoste: „Șip, Șipette, Șopinski“... O luptă lungă cu exilul, cu neastîmpărul din el, cu moartea, — totul suferit de această inimă, acum liniștită în eternitate.

În biserica Sfintei Cruci nu m-am închinat. Genunchii mei s-au aplecat doar în fața inimii lui Chopin. Crucea geniului este mai grea, mai copleșitoare, de cît o cruce de piatră.

La ieșire, pașii mei încrucișează mersul drept, dirz cu ostentație, al unui bătrîn frumos, cu musteața albă, groasă, căzîndă. E un tip mîndru, probabil de fost general polonez. El nu intră acolo pentru Chopin.

Ne îndreptăm spre foburgul Cracoviei, unde fiecare clădire e un monument istoric sau o ruină istorică. Printre ele ruinele palatului regal de odinioară, din care nu au mai rămas decît mormane de moloz și doi pilaștri de zid, innegriți de fum și de ploii. Ba, în față, e și un soclu negru, zdrelit. Palat, regi și simbol, șterse de pe fața pămîntului.

Castelul fusese construit odată cu nașterea Varșoviei, și din 1596, cind capitala Poloniei s-a mutat de la Cracovia la Varșovia, a fost reședință regală pînă la finele regalității. Hitleriștii i-au prădat toate avuțiile, după care, meșteri cu mare experiență profesională, l-au aruncat în aer.

Mai departe, înainte de a intra în „Tîrgul vechi“, ne furișăm în catedrala nouă, al cărei istoric e vechi și ale cărei peripeții sînt dramatice. Distrusă a nu știu cîta oară, în cel de-al doilea război mondial, a fost reconstruită, arătînd azi paradoxal de nouă. Ea și-a regăsit în această resurrecție, printr-o lungă memorie arhitectonică, stilul ei gotic de la începuturi.

Aici, într-o hrubă a subsolului, mormintul lui Sienkiewicz, pe care nu-l putem vizita. Îmi trec ca un fulger amintirile lecturilor din tinerețe care m-au entuziasmat atunci atît de mult. Și iată-mă, așa, în inima Varșoviei, cu inima unui tînr, într-o vacanță, într-un sat din Moldova, citînd „Quo Vadis“. Și parec sînt neînchipuit de departe și în timp și în spațiu. O umbră de melancolie ca umbra unui nor, într-o zi însorită, trecînd pe-o fineață...

Mă reculeg. Orga cîntă și aici, singură. Am impresia că e sonorizarea meditației filosofice a unui cugetător învățat, transpusă din alte veacuri ce mi se par și mai departe pentru a fi măsurate în sute de ani.

În firida largă a unui altar lateral, sus, pe-o schelă improvizată, un muncitor finisează ornamentele în sunetul adormit al orgii.

Un portal din secolul XII al catedralei de la Griezno, fost Posen, îmi atrage atenția. E o piesă de artă romană, cu totul deosebită, reprezentînd scene din viața și martirajul sfîntului Adalbert, patronul Poloniei. Martirajul, ca orice suferință umană, sanctifică și înalță opera de artă. Pretutindeni, prin religie, trecutul apare plin de suferințe, de împilări și intoleranțe.

Intrăm din nou în atmosfera urbană a unui trecut în care barocul era climatul estetic ce decora strada. Sîntem adică în piața orașului vechi, redivivă. Moda arhitectonică invadase pe semne toată Europa, căci piața aceasta este în miniatură și în ediție modestă, piața mare a primăriei din Bruxelles. Numai că acolo, bogăția burghezului belgian e țipătoare prin exces ornamental și aurărie.

Casele se înghesuie cu o fațadă sinceră, geometrică, la stradă. Ar părea firești. Dar iată că deasupra acoperișului, ici și colo, se mai înalță, ca după o țîrzie gîndire, — un fel de casă mai mică, o miniatură, cu două-trei odăițe. Terasa lor e acoperișul din față. Vecinii sînt perechile de porumbei care se rotește pe olandele oblice. Nu se poate spune că e vorba de niște mansarde, căci au aerul de căsuțe independente, excrescențe pe casele mari ce pornesc de pe pămînt. Sînt mai presus de mansarde.

E ora amiezii, ora cînd nu se poate refuza invitația ghidului, de a intra la Viniarnia Fukierovska. Ați înțeles că e vorba de un magazin de desfacere de vinuri. Deci ceva care are vechi contingențe cu literatura; un fel de local la poalele sau pe coasta Parnasului.

Intrăm. Mai exact, coborîm. Nu fiindcă asemenea libații ar suferi prigoniri care să le facă tainice. Dar fiindcă vinul se cere țînut la răcoare, în taverne propice stării lui perpetui de meditație și filozofare.

Jos, e o încăpere pentru desfacerea vinurilor în sticle infundate, pentru dus la domiciliu. O privire e de ajuns. Mai puternic documentar este însă mirosul.

Alte două săli sînt pentru consumație la fața locului. Găsim acolo o extraordinar de veselă societate de studenți, băieți și fete care aduce aminte de romantismul Heidelbergului de altă dată. Vorbesc tare, se strigă de la o masă la alta, rîd, cîntă în cor bătînd tactul cu palma în masă. Beția, dacă beție este, e în tinerețea lor, în cei 20 de ani, vîrstă la care fierbe mustul, nu în băutură.

Fiecare doar își gustă în răstimpuri cu zgîrcenie dar și cu savantă pricepere, păhăruful lui.

Mă simt de-odată și vesel și melancolic în preajma acestei companii din care mă exclud, înstreinat, dar totuși atît de înțelegător și plin de dragoste.

Sînt și cîteva mese izolate, ocupate de perechi care stau aplecate de-asupra mesei, vorbindu-și în șoaptă. Unul din băieți, tot frămîntă paharul uitat plin, invirtîndu-l mașinal în palme, ca pe-un sul, de parcă ar fi vroit să-l încălzească.

Apoi studenții s-au ridicat toți de-odată, ca un stol de vrăbii, speriate. Totul s-a petrecut tinerește, corect, frumos. Veselie și tinereță! Anticul student din mine ar fi vroit să exclame, poate că a și exclamat în sinea lui fantomatică: „Où sont les neiges d'antan?...“

Zăpezile de-acum le știam unde sînt. Și le-am căutat trecîndu-mi mîna prin părul alb, nu fără amărăciune.

De la Viniarnia am trecut în latura opusă a pieții, aproape de colț, într-o neobișnuit de simpatică și de primitoare librărie.

Nu-i una în stil clasic, tipic, ci cu adevărat un apartament cu vre-o patru odăițe scunde, amenajat în librărie. Te simți ca într-o casă particulară a unui pasionat de cărți și albume. Responsabilul librăriei ca și restul personalului sînt și ei tot atît de primitori ca și casa aceasta a lor.

M-am simțit într-adevăr bine, nestîngerit, deja ca în apartamentul unui prieten, mare cititor și bibliofil. Am trecut de la raft la raft, mi-am pus ochelarii, am filuit volume, am întîrziat cu cîte un album de artă în mîină, am silabisit titluri de cărți și nume de autori în polonește, am admirat ilustrația coperților, prezentarea tomurilor, cărților de copii, desenele colorate din ele... am și cumpărat vre-o două ghiduri în limba franceză.

Am plecat cu regret. Aș fi voit să mai stau cîteva ceasuri. Era în această pornire a inimei și o urmă de vechi obicei, dar și... culoarea locului și atmosfera de simpatie. După indiscreția lui Sbănski, responsabilul mi-a arătat cărțile romînești traduse în limba polonă, care mi-au făcut o deosebită plăcere, mi-au dat un sentiment de mîndrie și, nu știu de ce, mi-au ridicat și mie prestigiul. Căci așa se explică faptul că, la ieșire, am fost solicitat să scriu ceva într-o condică, de onoare, a librăriei, — ceea ce am făcut. E un fel de act de logodnă cu librăria.

Viața, aici, în piața veche, e calmă, liniștită, ca și pe străzile extrem de înguste, ca niște culoare, dimprejur. Ulițele acestea cu aer de cărări urbane, stîmulează curiozitatea, deschid la orice pas tablouri noi, perspective neașteptate. S-ar părea că odată cu reconstrucția clădirilor în stilul lor vechi, de odinioară, s-a reinviat și stilul de viață de-atunci, printr-un fel de adaptare sau mimetism.

Barbacanul, — succesiune de ziduri și turnuri de piatră, — resturi reconstruite din vechile fortificații ale Varșoviei, sînt doar un document al vremii, care ne face să medităm de îndată la puterea de distrugere a mijloacelor războinice de astăzi. Ceea ce vroia să reprezinte odinioară pavăza de nepătruns a unui oraș, apare azi ca o jucărie de copii, ca o glumă greoaie, ca un simplu decor romantic. Lumea merge înainte! Adică înapoi!

O „Pobedă“ ne transportă repede peste veacuri, din aceste vestigii dichisite, ale trecutului, în pulsația voinică a bulevardelor unde gilgîie torentul vieții contemporane: bulevardul Marszalkowska, aleia Ierusalimului...

În drum, undeva, departe, se proiectează pe cer o aripă de fost mare imobil, neagră și calcinată. Se distinge bine un culoar, care-și deschide o gură neagră, în vid, la etajul trei. Deoparte și de alta, totul e la pămînt. Culoarul, cu un capăt de balcon, stă ca suspendat, independent. Din ziua marei grozăvii,

nimeni nu l-a atins. E ca un mare mutilat care deodată nu s-a mai putut mișca. Închipuirea mea imaginează acolo, reconstituie fragmente din viața de odinioară. Poate că pe culoarul acesta, într-o seară de primăvară, a răsunat disperat strigătul unui Stanislaw către iubita lui care a plecat, brusc, furioasă : Wanda-a-a !...

Cît timp am stat în Varșovia, am văzut de multe ori acest culoar suspendat, și tot de-atîtea ori am auzit în minte, ca și cum aș fi auzit vreodată a ceea strigătul : Wanda-a-a !

Oare unde-or fi îngropați acum Stanislaw și Wanda ?...

Și piața orașului vechi, și piața așa zisă a orașului nou au fost ruine, și s-au reconstruit în totul după 1945. Și totuși marile bulevarde sînt acelea care dau cel mai mult măsura uriașului efort pe care l-a făcut poporul polonez pentru reconstruirea Varșoviei. Ele sînt într-adevăr grandioase : drepte, largi, cu trotuare degajate, cu construcții noi, monumentale, armonioase, de-un stil sobru. Bulevarde de mare capitală. Magazine artistice aranjate, mișcare multă : automobile, pietoni... Piața Constituției de pe Marszalkowska e în întregime o piață nouă, grandioasă, sobră. Poate însemna o reușită arhitectonică și urbanistică în orice capitală din lume.

Trec printr-un magazin de sport, prin unul de textile, printr-un magazin de delicatese, — intru și ies fără intenții comerciale. Mă uit la etalaje, la rafturi, la marfa de pe teșchele, la cumpărători, la comportarea lor, la îmbrăcămintea de pe ei... e o lume civilizată, cu multă grijă pentru ținută.

Ce pot prinde și înțelege doar cu privirea în cîteva zile ? Aspecte fugare, impresii, viziuni plastice, natură moartă, priveliști, perspective, ingeniozitate arhitectonică...

Unde-i poporul polonez ?

E în fabrici, în uzine, în mine, pe cîmp unde nu am ajuns. Viziunile mele, imaginile sînt cinematografice, o oglindire negru-alb a unei realități aparente, a ceea ce e vizibil fără echivoc.

Dar cafeneaua mare de la hotelul „Orbis“ e plină și la amiază și seara, și barurile sînt pline, și cei ce le frecventează sînt preocupați de o subliniată eleganță, și asta mi se pare a fi mai mult decît o simplă imagine, de cît o aparență. Filmul meu însă, vreau să rămînă strict vizual, fără un comentator prea insistent care să însoțească în fiecare moment, imaginile.

250 de ani de la nașterea lui JEAN JACQUES ROUSSEAU

ECOURI ROUSSEAU-ISTE ÎN CULTURA ROMÂNĂ

AL. DUȚU

„Poate fi și aceasta că se vor ridica toți craii și împărați ai Europei... deci de ar tăia ei 400 mii de oameni și 20 țări să pustiască, totuși această dreptate neștearsă rămîne în veci că oamenii se nasc slobozi și că pravilele au să fie de un fel pentru toți, fiindcă norodul iar nu craii sau domnii alcătuiesc stăpînirea lumii“¹). Cărturarul moldovean care traducea la începutul secolului trecut aceste cuvinte ale revoluționarului francez, se gîndea desigur la ecoul pe care putea să-l aibe în frămîntata viață romînească de atunci mesajul celor care doborîseră monarhia feudală. Pentru că, într-adevăr, sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea erau marcate de mișcări noi care tindeau spre înlăturarea exploatarii otomane, a asupririi boierești, a întregii structuri în piramidă a societății, care întemeia huzurul celor de sus pe truda și obida celor de jos.

Variatele tendințe ale cărturarilor, ce-și căutau formula cea mai expresivă spre a demonstra necesitatea abolirii complete sau numai parțiale a asupririi, porneau în cea mai mare parte de la afirmațiile iluminiștilor francezi. Cunoscută prin intermediul viu al unor emisari oficiali, ca acel Carra — despre care s-a spus că a fost scos din Moldova pentru că predica ateismul și critica administrația —, ca acel consul plin de intenții generoase, Malinovschi, care luptase pentru independența țărilor romînești și, prin sfatul său, pentru mai buna lor așezare,²) ori prin slova tipărită ce izbutea să străbată stavila domnească, operele enciclopediștilor ajunseră să fie destul de bine cercetate și ideile lor erau un ferment în plus și argumente puternice pentru zguduirea învechitului edificiu feudal.

Cu mai multe posibilități de contact cu ideile revoluției, patrioții greci ajutau prin activitatea și scrierile lor transmiterea acelor idei în societatea romînească.

¹ *Bibl. Acad. R.P.R., Ms. rom. 573, ff. 32—49. Nu este vorba, așa cum se arată în I. Bîanu și R. Caracaș, Catalogul manuscriselor romînești, tom II, p. 327, de „un tractat de istorie politică despre revoluții — sculări“, ci de o scriere revoluționară polemică împotriva coaliției marșurilor, „Cuvîntul de deșteptare ce au spus cetățeanul Carnot“, care urmează (ff. 50—59), este discursul lui Lazare Carnot rostit în calitate sa de președinte al Directoratului la „sărbătoarea libertății“, ziua de 9 thermidor 1796. Traducătorul nu este exclusiv să fie Ionică Tăutul, care cunoștea bine limba franceză. (Vezi Dan Mănuță, Gramatica manuscrisă a comisului Ionică Tăutul. Studii și cercetări științifice, Filologie, Iași, 1959, p. 141—144). Ne propunem să revenim.*

² *În ziarul maghiar „Magyar Kurir“ se vorbea la 1791 de largă difuzare a scrierilor franceze în țările romînești și de prețuirea acordată lui Voltaire, Rousseau și altora. Sulzer considera că gustul pentru această literatură fusese deschis prin contactul cu rușii (cf. D. Popovici, La littérature roumaine à l'époque des lumières. Sibiu, 1945, p. 95).*

Eteristi, ca și profesorii de la școlile grecești, făceau cunoscute, uneori pentru prima oară, elevilor români concepțiile iluminiștilor, ca faimosul Vardalah care alături de Platon, Quintilian și Cicero, vechea moștenire a Bizanțului, amintea în a sa „Arta retorică“, de Marmontel, Voltaire și de „înțeleptul autor al lui Emile“ (Ritoriki tehnii, 1815, p. 2, 12). Desigur că dacă oamenii curții fanariote se lăsau ușor cuprinși de teoriile care făceau să se întrevadă zorile eliberării națiunii grecești și dacă orășenimea și mica boerie îmbrățișa cu cădură noile idei, nu lipsea însă nici opoziția deschisă sau perfidă a Înaltei Porți și a acoliților săi privilegiați, care aruncau peste granițe oamenii sau cărțile și încurajau scrierile polemice împotriva voltairiștilor. Dar lupta acestei partide era o agonie prelungită, care nu mai putea amina izbînzile treptate din 1821, 1848 și 1859. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, independent de scrierile iluminiștilor sau sub influența lor îndepărtată, începuseră să apară în scrierile cărturarilor din țările românești, critici vădite la adresa feudalismului și a cortegiului său de prejudecăți, și soluții în vederea înțetățenirii noilor concepții. Se afirma astfel, tot mai puternic, preocuparea pentru luminarea norodului prin învățătura, se discutau rînduiele feudale și se ironiza superstiția religioasă, apărea afirmarea puternică în poezie a sentimentului naturii și a sentimentalismului. Paul Iorgovici, care avusese prilejul să trăiască zilele revoluției franceze, sublinia într-ale sale „Observații de limba rumânească“, Buda, 1799 (în secția III : Reflecții despre starea Romanilor) rolul educației în formarea cetățeanului. Desigur că asupra scrierii sale nu „planează umbra lui Rousseau“, cum crede D. Popovici³), deoarece evitarea saturării livrărești nu se putea pune într-un mediu în care școlile cuprindeau un număr redus de elevi și învățămîntul nu se ancora în domeniul erudiției sterpe. Dar rolul activ al educației din paginile lui era o concluzie iluministă. Trăsături mai puternice de acest gen apar în „Țiganiada“, al cărei autor a fost neîndoios familiarizat cu scrierile lui Voltaire și Rousseau.⁴) Dar critica socială a lui Budai-Deleanu este deosebit de semnificativă tocmai pentru că este făcută în numele maselor celor obidiți. „Radicalismul părerilor îl învecinează cu cele mai înaintate poziții ale iluminismului“,⁵) dar îl învecinează, numai, tocmai pentru că aspirația lui Budai-Deleanu izvorăște din năzuința spre libertate a altor nenumărați cărturari, care exprimau speranța neclintită a maselor și fără să fi răsfoit pe enciclopediști. Această filieră din care face parte și autorul „Țiganiadei“ va cuprinde cărturari înarmați cu argumente extrase din opera lui Rousseau și atunci rezultatele vor avea o altă rezonanță. Deocamdată, la sfîrșitul sec. XVIII, Rousseau își face o intrare timidă în literatura română, prin traducerea piesei sale de efemer succes „Narchis sau îndrăgitul însuși de sine. Comedie de Jan Jak Ruso, pe franțuzește făcută și tălmăcită la an 794“,⁶) de I. K., descifrat de curînd ca fiind Ioan Cantacuzino, autor al unor „Poezii nouă“ și al unei traduceri din Florian.⁷) Piesa va fi interesat cercurile doritoare de teatru, care în acea epocă gustau pe Voltaire și Alfieri, alături de reprezentațiile de păpuși și de farse. În aceeași epocă, sau ceva mai tîrziu, era tradusă opera care în frazele pline de sentimentalism și de aspirație neîmplinită a inimii, anticipa literatura ce avea să se ridice cu violență împotriva expresiei ordonate și uneori închistate a clasicismului; într-un

³ Op. cit., p. 271.

⁴) Vezi Ion Lungu, *Ideii iluministe în „Țiganiada“ lui Ion Budai-Deleanu. În: Din istoria filozofiei în România. Vol. II. Buc., 1957, p. 162, 181.*

⁵) Paul Cornea, *Destinul unui om și destinul unei cărți. (Prefață la) I. Budai-Deleanu, Țiganiada. Buc., ESPLA, 1956, p. XXXIII.*

⁶) *Bibl. Acad. R.P.R., Ms. rom. 3099.*

⁷) G. Ivănescu și N. A. Ursu, *Un scriitor muntean de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea: Ioan Cantacuzino. Studii și cercetări științifice, Filologie, Iași, 1959, p. 135—140.*

limbaj arhaizant, într-o caligrafie împestrită cu multe ștersături erau redată „Răvașe de la doi iubii trăitori dintr-un tângușor de pe poalele munților Alpi supt nume de Noa Eloiză. Alegere și alcătuire a lui Jan Jak Ruso. Partea întâi“⁸⁾. În 1837, traducătorul, altul decât al versiunii de mai sus, rămasă în manuscris, arăta că s-a oprit la această operă destul de greu de tălmăcit în românește, numai pentru motivul că „acest doctor al năravurilor veacului său a știut foarte bine să-și facă prescrierea moralului amestecînd cu atîta înțelepciune, pe lîngă amor, învățăturile sale cele frumoase și atîtea din ideile sale ce au făcut o epocă și revoluție morală în toată Europa“. Evident, așadar, că opera lui Rousseau se statornicise în mediul românesc și Eliade Rădulescu putea să-și înceapă seria de opere clasice cu o carte așteptată. Răsunetul traducerii lui Eliade ne este confirmat de notița lui George Barițiu, care anunța pe cititorii transilvăneni ai „Foi literare“ (1838, nr. 1) că a apărut „din Rousseau, o parte din Noua Eloiză“, autor caracterizat, în altă parte, ca „Heraclit al veacului său“⁹⁾, cît și de o traducere manuscrisă moldovenească, redînd aproape integral versiunea apărută la București și purtînd mențiunea „copie după tip. Eliade“¹⁰⁾. Traducătorul avea, desigur, toată opera pregătită pentru tipar, dar greutățile și lipsa prenumeranților l-au împiedecat să-și țină promisiunea de a face să apară și partea a doua¹¹⁾. Atracția lui Eliade pentru Rousseau este confirmată și de studiul lui St. Marc Girardin pe care-l publica în anul următor în „Curierul românesc“¹²⁾, cît și de planul său de a reda în românește operele filozofice și dicționarul de muzică al scriitorului francez.¹³⁾ Catalogul bibliotecii universale a lui Eliade se inspire dintr-un plan al lui Negulici și el răspundea preocupărilor unui cerc mai larg. Semnificativ ni se pare faptul că într-al treilea deceniu al sec. XIX opera lui Rousseau începuse să aibe un răsunset special. După ce în 1819, gînditorul se bucurase de o notiță bibliografică mai amplă în „Cărticica îndemnată“ a lui Nicolau Papadopol (Iasi, p. 70—72), — lucrare menită a demonstra utilitatea studiilor universitare —, în care se arăta „ascuțimea lui de minte“ dar și eresul său calvinesc, — caracterizarea căpătînd o notă de polemică religioasă —, Rousseau fu revendicat de cercul profesorilor și al elevilor de la Sf. Sava, care află în opera lui nu numai o notă literară nouă și atrăgătoare, dar și mesajul social corespunzător propriilor frămîntări. Pe drept cuvînt se poate spune și în acest caz că „opera sa a fost dătătoare de entuziasm, a îndemnat la luptă, a format conștiințe, a călăuzit acțiuni“.¹⁴⁾

Din școala lui Gheorghe Lazăr, el însuși propagator al ideilor rousseauiste și ale revoluției franceze, în general, apare la 1830 un discipol al lui Jean-Jacques, care își propune să tipărească „Contractul soțial de Russo“. La sfîrșitul *Bibliotecii desfătătoare*, cuprinzînd fragmente din Voltaire, Montesquieu, Pascal și Boileau, profesorul de la Școala națională din Craiova, Stanciu Căpățineanu, face un apel în vederea tipării mai multor opere, printre care figurează și lucrarea lui Rousseau. Scopul educativ al bibliotecii este arătat limpede din prefață: „așezămînturile

⁸⁾ *Bibl. Acad. R.P.R., Ms. rom. 3481, f. 96—103.*

⁹⁾ În Foaie pentru minte, inimă și literatură, 1838, 16, p. 126. *Comparația lui Barițiu se dezleagă cu ajutorul unui alt pasaj, unde autorul arată că printre cei care au criticat societatea în mijlocul căreia au trăit, unii au ajuns „să se retragă din soșietate sau, în cazul cel mai bun să o plîngă ca Eraclit al clinilor“*, Idem, 1838, 26, p. 156.

¹⁰⁾ *Bibl. Acad. R.P.R., Ms. rom. 2654.*

¹¹⁾ *Curierul românesc, X (1839), 60, p. 240.*

¹²⁾ Idem, 1838, nr. 1—5.

¹³⁾ Idem, 1846, nr. 26; *reprod. în Curier de ambe sexe, V, p. 239—244.*

¹⁴⁾ Valentin Lipatti, *Elemente de gîndire dialectică în „Discursul despre inegalitate“ al lui Jean-Jacques Rousseau*. *Revista Universității C. I. Parhon, Seria Șt. soc., 1955, 2—3, p. 331.*

politicești tocmai pentru aceia sînt întocmite ca să nu lase pe oameni a trăi dobitocește și de capul lor, ci să-i îndatoreze a se face buni unii pentru alții și toți pentru stat“. Ori, la acest apel răspund printre prenumerații Dinicu Golescu, care avusese prilejul să admire la Geneva „casa întru care s-a născut Ioan Iacov Russo“, viitorul domn Alexandru Ghica, favorabil partidei naționale, suținători ai școalelor naționale sau membri ai Societății literare. La tipărirea „Mitologhiei“ a aceluiași participă și negustori. Pe de altă parte, preocupări asemănătoare apar la Gr. Pleșoiianul și la Barbu Paris Mumuleanu, care într-al său „Începutul omului și starea orașanului“ dă „un meșteptat amestec de Rousseau și Boileau“¹⁵⁾. Se conturează un întreg grup de cărturari care sînt deschiși ideilor celor mai înaintate ale vremii lor. Dar și forma în care apar aceste elemente noi are o oarecare importanță: e vorba de traduceri, deci de vehicularea unor idei noi nu în frază proprie, ci sub autoritatea unui scriitor recunoscut de întreaga Europă, de o tradiție manuscrisă ce continuă să se perpetueze alături de tipar, mai mult, de culegeri de fragmente ce amintesc de vechile sbornice de istorioare morale și extrase din clasici. Grupul acesta oarecum omogen, este alcătuit din cărturari care caută, alături de profesorii greci animați de idealul eliberării, să formuleze idealul național. Unii dintre acești dascăli sînt oameni cu vederi progresiste, doritori să introducă în viața socială românească elementele noi apărute în societățile evolute; alții, continuatori ai vechilor grămăticici și dieci, exprimă aspirația permanentă a maselor spre libertate și lumină. Pe o cale sau alta, ideile adoptate sau acceptate, în speță acelea care pregătiseră revoluția burgheză din Franța, îi strîng într-un front unic împotriva feudalismului. Păstrînd încă formele vechi de expresie, acești cărturari pun în circulație ideile înnoitoare menite să contribuie la transformarea sau răsturnarea unor forme de viață învechite și retrograde. Studiul atent al literaturii atît de populare de genul „culegerilor de înțelepciune“ ar confirma faptul că în cadrul formelor vechi apar elementele noi: „umanismul, noua concepție laică a lumii care este aceea a noii societăți burgheze, opune autorității eclesiastice din epoca feudalismului ideea liberei dezvoltări a persoanei umane, moralei ascetice medievale afirmarea veselă a necesităților pămîntești, a pasiunilor, a plăcerilor“¹⁶⁾. Ni se pare grăitor faptul că Iancu Nicolae Moldovean, care traduce „Paul et Virginie“ în 1831, redă în romînește la 1827 „Culegerea de înțelepciune“ a lui Dimitrie Nic. Darvari, unde alături de pîldele biblice apar citate din Voltaire, iar sfaturile morale tradiționale sînt completate de îndemnurile: să-și păzească averile, să nu-și lase pricinile pe seama altora, să nu risipească banii, cartea încheindu-se cu versuri închinare renășterii romînilor. Dar în șirul acestor cărturari, povestitori populari și poeți stîngaci, care îmbracă ideile lor în straiul vechi, apar figuri care preiau ideile suveranității poporului, ale egalitarismului, ale legislației directe prin popor, ale republicanismului, care se vor continua pînă tîrziu în sec. XIX. În traducerea sa „Mărimea Romanilor de Montesquieu“, 1830, Stanciu Căpățineanu face apel direct la ideile din „Contractul social“. Încă din prefață, traducătorul arată că această operă apare într-un moment în care se poate vorbi „pentru întocmirile politicești prin care se ridică și se renaște un neam și în sfîrșit, pentru purtările acelea care-l degradează și-l dărapănă cu totul și care și acum încă se mai svîrcolesc p-alocurea“; desigur, continuă el, că ar fi fost mai bine să se fi scris lucrări originale, dar mai întîi cititorul trebuie să se deprindă a vorbi ca „Monteskiu sau Russo“. Originale sînt, însă, contribuțiile traducătorului, care folosește prilejurile oferite

¹⁵⁾ G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne. Buc., 1941, p. 120.*

¹⁶⁾ P. V. Volguine, *L'idéologie révolutionnaire en France au XVIII-e siècle. Ses contradictions et son évolution. La Pensée, Paris, 1959, 86, p. 83.*

de text pentru a face aplicații la realitățile din țările românești. Astfel la cap. I, el precizează: „Norodul este singur toată puterea cea adevărată și prin urmare mai mare decât toate slugile pe care el cinstește și hrănește ca să îngrijească și să puie în lucrare pravilele și constituția ce el și-a întocmit cu cea mai potrivită dreptate pentru toate mădularele lui“ (p. 9). În alte locuri satira lui atacă pe dregători, sau preconizează secularizarea averilor mănăstirești — dezvoltând elementele unei gândiri laice —, ori condamnă cu vehemență boerimea lipsită de patriotism și asupritoare: „În patria mea s-a băgat de seamă că fără să fie vreo silă de arme, ci numai o cercare ca să vadă pînă unde se pun cei mari pentru norod, de multe ori s-au primit cele mai asupritoare sume; și se primea lesne, căci primitorii neplătind nimic socoteau că nu pierd nimic, fără a gândi că pierd dragostea norodului pe care nu știau cum să-l ocrotească“ (p. 60). Este evident că în acest punct Stancu Căpățineanu se întîlnește cu acei numeroși autori de pamflete și satire¹⁷⁾, care nu conțineau să demaște racilele feudalismului, după cum dragostea lui de țară continuă anonima strădanie a vechilor dascăli, care „împinși numai de un instinct bun și generos, își făceau cu sfințenie datoria, fără să aibă conștiința de binele ce făceau țării lor“¹⁸⁾. Dar grupul cărturarilor din școala națională va fi continuat de figuri și mai luminoase. Pictorul revoluționar Negulici, care propusese traducerea „Contractului social“, va avea prilejul să facă cunoscută „Solia lui Russo“ în traducerea sa „Educația numelor de familie... de L. Aimé Martin“ (1844, vol. I, cap. 2). Tot din acest cerc, trebuie să provină și acel traducător al lui *Emile*, care declară într-o notă că a învățat la școala grecească și la cea franceză. Textul rămas manuscris¹⁹⁾, redă într-o formă cursivă, cu bogate neologisme, fragmente dintr-o traducere, probabil, integrală.

Iacobinismul lui Căpățineanu, unit cu atacurile pamfletarilor, între care se distinge Ionică Tăutul, se va revărsa în acel torent năvalnic din anii lui 1848. Mare admirator al lui Jean Jacques, din opera căruia citește „vicarul Savoyard“, „Contractul social“, „Asupra guvernămîntului Poloniei“, C. A. Rosetti va face apel adesea la statul rațiunii al gînditorului sau la sentimentalismul scriitorului francez. Rousseau este atît de prezent în mințile participanților la revoluție încît C. D. Aricescu, într-a sa „Oadă la cetățeanul I. Eliade“ (*Pruncul român*, 1848, 12, iulie 10) nu va lipsi să-l compare pe acesta cu Tasso, Franklin și „Ruso“, pentru că „prepară junimea cetățeană / și care azi realită cea acvilă romană / Prin scrierile sale de douăzeci de ani“. Crezul politic al lui Rousseau, ce „nu putea fi altfel tradus în viață decât numai ca replică democratică burgheză“²⁰⁾, se regăsește la mulți promotori democrați, ca Petrache Eliad, denumit „sans culottes“ de reacționari, care declarase de la o tribună că „pogoanele ce se vor da locuitorilor de către proprietari sînt plătite cu rodul muncii lor de atîtea veacuri și că rău s-a zis să se despăgu-bească“²¹⁾. În asemenea condițiuni adunarea exilaților din Franța, de la 29 iunie 1851, pentru a sărbători aniversarea revoluției, la Ermitajul locuit mai înainte de Rousseau, nu era un simplu simbol.

¹⁷⁾ Vezi Emil Virtosu, *O satiră în versuri din Moldova anului 1821*. Studii și materiale de istorie medie. II (1957), p. 465—540; M. Regleanu, *Un nou pamflet moldovenesc din vremea Eteriei*. Revista arhivelor, 1960, 1, p. 204—214.

¹⁸⁾ Ion Ghica, *Școala acum 50 de ani*. În: I. Ghica, *Opere*, vol. I. Buc., ESPLA. 1956, p. 142.

¹⁹⁾ *Bibl. Acad. R.P.R., Ms. rom. 3481, f. 2—95.*

²⁰⁾ Fr. Engels, *Anti-Dühring*, Ed. 3. Buc., ESPLP, 1955, p. 24—25.

²¹⁾ C. Bodea, *Figuri puțin cunoscute din revoluția de la 1848*. Studii, 1960, 2, p. 156.

În a doua jumătate a secolului interesul pentru Rousseau va descrește. După atracția pe care o exercitase (Lamménais²²), atenția scriitorilor și gânditorilor se va îndrepta și spre alte opere: spre romantici, spre clasicii ruși, spre J. Leroux și spre socialiști, sau, pe de altă parte, spre simbolști sau spre apologeții capitalismului. Dar filiera vechilor dascăli nu va conțeni: vor apărea maxime mai întii în „Almanahul de învățătură și petrecere“ (1842) al lui Kogălniceanu, apoi în „Dicționarășul inimii“ al lui Th. Codrescu (1851, 1887), în presa timpului. Primul traducător al „Contractului social“, care va reuși să-și vadă opera tipărită (în 1861), Petre Borșiu va sublinia faptul că o asemenea operă nu poate fi transpusă întâmplător într-o limbă străină: „cu preferință noi românii cari ne organizăm, simțim de cea mai mare lipsă a ne aprofunda în esența principiilor din Contractul social și a nu ne lăsa subjugaiți de ideile malițioase ale acelor perversi, care condamnă opera republicanismului ca utopică^{22a}). Venerația revoluționarilor continuă să răsunе pînă tîrziu în secolul XIX, apelul la opera lui Jean-Jacques consolidînd pozițiile progresiste într-o luptă care devenea din ce în ce mai aprigă. Aceeași operă va mai apare la Timișoara, în 1885, după cum prezentări ale gînditorului sau ale operei sale vor figura în presa timpului²³); presa socialistă va face dese referiri la aspectele pozitive ale sistemului de educație rousseauist²⁴). Dar unul din ecurile cele mai interesante ale acestui răstimp este afecțiunea pe care o nutrește un mare prozator pentru Jean-Jacques, „cea mai plăcută lectură“ a sa²⁵), I. Slavici. De altfel, amprența acestei influențe, mai vădită în „Comoara“, se resimte în etica scriitorului, în tematica cu tendințe iluministe, în măiastra evocare a vieții de la țară, așa cum personalitatea și creația marelui scriitor francez nu va înceta să fie prezentă în lucrările acelor gînditori sau oameni de litere, care se vor întoarce cu căldură spre literatura de sentiment și spre revendicările sociale: Emil Isac își va datora pronumele²⁶), dragostei pe care tatăl său o nutrea pentru autorul operei pedagogice, analizată și mult utilizată de la începutul sec. XX înainte. Din 1913 pînă în 1937 „Emile“ va cunoaște 5 ediții, „Contractul social“, 3 ediții (1916, 1920, 1922); vor mai apărea „Pagini alese“ în 1910 și traducerea culegerii datorite lui Romain Rolland („Pagini memoritoare“).

După 23 August creația marelui gînditor a fost prețuită și numeroase traduceri au făcut cunoscute publicului nostru cititor, într-o formă clară și fidelă, concepția sa²⁷), analizată la rîndul ei, cu deosebită competență de acad. Mihail Ralea²⁸)

²²) *Vezi nota noastră din Studii, 1958, 4, p. 168.*

^{22a}) *Cu o introducere deosebit de interesantă, opera va mai apare integral în Observatorul de la Sibiu (45/1879—5/1880), în traducerea lui Ieronim G. Barițiu.*

²³) *Jean Jacques Rousseau. Noua bibliotecă romînă, Brașov, 1883, p. 355—356; Revista olteană, Craiova, 1888, p. 390—391; mai tîrziu, Izabela Sadoveanu în Viața Romînească, 1912, 7—8, p. 175—185.*

²⁴) *Lumea nouă, I (1895), nr. 10, p. 2; Evenimentul literar, I (1884), nr. 23, p. 1.*

²⁵) *Scris. din 1/13 febr. 1874. În: I. E. Toroușiu. Studii și documente literare, vol. II. Buc., 1932, p. 230. De asemenea p. 267, 271.*

²⁶) *Tot așa, Nicolae Petrașcu în așteptarea „contesei“ Gloria, care-i va decepționa apărînd în papuci, se gîndea la „pagine din viața lui J. J. Rousseau“. (Toroușiu, vol. VI, p. CXXVI). S-a demonstrat de curînd că numele lui Alecu Russo nu are nimic comun cu „omonimul său“ (Const. C. Angelescu. Cu privire la numele scriitorului Alecu Russo. O rectificare necesară. Studii și cercetări științifice — Filologie, Iași, 1956, 2, p. 145—154).*

²⁷) *Texte alese (Voltaire-Rousseau). Buc., Edit. Acad., 1955, p. 195—273; Contractul social. Buc., Edit. științifică, 1957, 290 p.; Discurs asupra originii și fundamentului inegalității dintre oameni, Buc. Edit. științifică, 1958, 200 p.; Texte pedagogice alese. Buc., ESDP. 1960, LXXII + 292, cu unele indicații bibliografice la p. LXX—LXXI.*

²⁸) *Cele două Franțe. Buc., ESPLA, 1956, p. 169, 297—302; Scrieri din trecut. În literatură. Buc., ESPLA, 1957, p. 154—172.*

și de Valentin Lipatti²⁹). Sublinierea trăsăturilor adânc viabile ale operei, evidențierea contradicțiilor și a limitelor gândirii sale, au pus într-o lumină și mai strălucită această mare figură a literaturii progresiste franceze.

Problema influenței, studiată din unghiul receptării operei lui Rousseau³⁰), pune numeroase alte probleme și incontestabil că multe aspecte au rămas în afara rîndurilor noastre. Ele depind în mare parte de existența unor instrumente indispensabile de lucru, ca bibliografiile, indexurile de reviste și alte ghiduri necesare unei evaluări exacte a momentelor receptării și a modalității ei. Dacă se poate pretinde că influența lui Rousseau a fost mai redusă decît aceea a lui Voltaire și a romanticilor francezi, englezi și germani, în orice caz ea nu poate fi limitată la simpla transformare în operă poetică a spiritului de „Huzur“ și „Kief“³¹). Apărută în perioada destrămării feudalismului și a formării ideologiei naționale, opera lui Rousseau a oferit un sprijin substanțial aspirațiilor progresiste din țările românești și a continuat să viețuiască în creația unor scriitori de seamă ai culturii noastre. Punînd „cu toată ascuțimea problema inegalității sociale“³²) și ajutînd pe mulți cărturari să se descătușeze din concepțiile feudale, J. J. Rousseau rămîne pentru noi una din figurile marcante ale Franței progresiste de care ne putem aduce aminte cu recunoștință, la aniversarea sa.

---

²⁹) *Articolul citat; Rousseau, dialectician. În: Valentin Lipatti, Valori franceze. Buc., ESPLA, 1959.*

³⁰) *Vezi Tudor Vianu, Literatura comparată. În: Tudor Vianu. Jurnal. Buc., ESPLA, 1961, p. 195—199.*

³¹) *N. Iorga, Rousseau și Romîni. Cuget clar, Buc., 1930, p. 410—413.*

³²) *Istoria filozofiei. Trad. ed. sovietice Moscova, 1957. Buc., Edit. științifică, 1958, p. 497.*

SALVATORE QUASIMODO

VĂZUT, NEVĂZUT

*Văzut, nevăzut
 în zare căruțașul
 în brațele drumului cheamă
 răspunde vocii ostroavelor.
 Nici eu nu merg în derivă,
 în preajmă freamătă lumea, citesc
 istoria mea ca paznicul nopții
 orele ploii. Taina are margini
 ferice, stratageme, ispite dificile.
 Viața mea, cruzi trecători surizători
 ai drumurilor, ai priveliștilor mele,
 e fără mînere la porți.
 Nu mă gătesc de moarte,
 cunosc temeiul lucrurilor,
 sfîrșitul e o întindere unde
 umblă invadatorul umbrei mele.
 Eu umbrele nu le cunosc.*

ORE LA BRAȘOV

*Cugetul moartea visul
 neagă speranța. În această noapte
 la Brașov în Carpați, printre arbori
 nu ai mei caut în timp
 femeia iubirii. Arșița despică
 frunzele plopilor iar eu
 îmi spun cuvinte ce nu le cunosc,
 răscolesc țarinile amintirii.
 Un jazz întunecos, cîntări italiene,
 trec răsfrînte peste culoarea irișilor.
 În freamătul fîntinilor
 vocea ta s-a pierdut:
 o zi-i destul să pună-n echilibru lumea.*

IMPERCEPTIBIL TIMPUL

Se rumenește-n grădină
portocala, imperceptibil
timpul îi joacă
pe coajă,
roata morii se desprinde
din apă
dar se-nvîrtește mereu
și adaugă o clipă

la clipa trecută
ori viitoare. Timpul-i divers
pe fructul rotat;
indeclinabil pe corpul
ce răsfrînge moartea,
alunecă răsturnat,
închide minții calea,
scrie o mărturie de viață.

DIN PÎNZA AURULUI

Din pînza aurului atrîrnă păianjeni grețoși.

OM AL TIMPULUI MEU

Ești încă al pietrei și praștiei
om al timpului meu. Erai în carlingă,
cu răufăcătoarele aripe, meridianele morții,
— te-am văzut — în carul de foc, la furci,
la roatele de tortură. Te-am văzut: erai tu,
cu știința ta exactă menită să distrugă,
fără iubire, fără Crist. Iar ai ucis,
ca totdeauna, cum au ucis părinții, cum au ucis
animalele ce te-au văzut întîia oară.
Și sîngele acesta miroase ca-n ziua
cînd fratele zise către frate:
„Să mergem în cîmp“. Și ecoul acela rece, statornic,
a ajuns pînă la tine, înăuntru zilei tale.
Uitați, o fiilor, norii de sînge
fîșniți din pămînt, uitați părinții:
mormintele lor se afundă-n cenușă
pasărilor negre, vîntul, acopăr inima lor.

ELEGIE

Geroasă mesageră tu a nopții
iar limpede te-ntorci către balcoane
de case nimicite, luminezi
morminte fără nume și fărîna
cu resturi părăsîte. Doarme visul nostru
aici. Privești spre miază-noapte
unde toate fără luciu merg,
tu singuratică rezîști.

În romînește de Mihai Beniuc

ODOBESCU INEDIT*)

GEO ȘERBAN

UN JUNE ROMÎN LA PARIS — NOI MĂRTURII DE PAȘOPTISM —
REVERIE ȘI MEDITAȚIE ARTISTICĂ LA DRESDA — DIN PRELUDIILE LA
„SCENE ISTORICE“.

I.

Odobescu era în pragul vârstei de 16 ani cînd pornește, împreună cu sora lui, Maria, și sub supravegherea mamei, să-și desăvîrșească studiile la Paris. Alți doi copii mai mici, Constantin (Constinca) și Elise (Bebi) rămîneau cu tatăl, fostul polcovnic Ioan Odobescu, care își împărțea timpul între casa din București și moșiile aflate în apropierea orașului. Scindarea aceasta a familiei a dat loc unui permanent schimb de scrisori, timp de mai mulți ani. Nu s-a păstrat totul, dar din cît se găsește astăzi în fondul secției manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R., putem reconstitui mult mai cuprinzător decît pînă acum acest moment biografic extrem de important pentru formarea scriitorului. Din păcate, tocmai scrisorile lui, din primii ani, lipsesc, însă le avem pe cele ale polcovnicului. După propriile indicații, acesta își începe corespondența cu cei plecați la 10 mai 1850. La această dată, deci, Odobescu părăsise Bucureștiul. Itinerariul urmat a fost cel parcurs de mai toți călătorii romîni ai epocii. pe la Giurgiu, cu vaporul pe Dunăre în sus. O scrisoare nedatată a tatălui, dar probabil din 19 iunie, precizează: „**Pină acum am primit patru scrisori ale tale: trei de la Viena și una de la Linz scrise pe vapor. Acum aștept pe cea de la Miunich și mai în urmă de la Paris unde socotesc că ați sosit de vreo cîteva zile**“¹.

Ca să trimită trei scrisori din Viena înseamnă că au făcut acolo o escală de cîteva zile, timp în care Catinca Odobescu s-a întîlnit cu Al. G. Golescu-Arăpîlă și va fi primit de la acesta sugestii în legătură cu alegerea viitorului profesor pentru fiul ei, Alexandru. La 17 iunie, Arăpîlă scria la Paris lui Ștefan G. Golescu, rugîndu-l să aranjeze intrarea junelui Odobescu la institutul lui Ubicini, după ce îl prevenise direct și pe acesta. Ubicini fusese în Țara Romînească, avusese legături cu cercurile revoluționare de la 1848, era un adversar al oligarhiei feudale pe care nu înceta s-o critice în scrieri despre starea poporului romîn. Odobescu, tînărul, urma să se instruiască în preajma unui om cu vederi progresiste, să primească o educație mult deosebită de ideile ce dominau încă la București. Mama primi sugestia și o urmă, ceea ce a provocat surprinderea și neliniștea tatălui. La 8/20 iulie 1850, scria băiatului: „**Cu părere**

* Din lucrarea în pregătire „*Odobescu — istoria unei vieți*“.

¹ Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. înv. 64.43..

de rău am văzut în scrisoarea ta că n-ai putut fi așezat în pansionul d-lui Pare, ca cu acesta să poți fi și eu desăvârșit odihnit. Și mai cu seamă m-a supărat prea mult că o să luați pe Ubicini ca să-ți dea lecții și cu aceasta vei pierde mult în opinia Măriei Sale, căci el după ce a fost aici amestecat în treburile țării apoi nu încetează nici pînă acum să scrie feluri de broșuri asupra oblunduirii și altele. Eu am scris lu mama toate acestea și nădăjduiam că veți face cum va fi mai bine spre mîngierea și a mea. Și mai cu seamă avînd recomandăția Măriei Sale către Picolo și delicatețea cerea din parte-vă ca să-l poftiți să vă găsească pe cineva, ca unul ce cunoaște mai bine pe cei cu duhuri așezate și cu ce fel de persoane trebuie un tînăr de aici să aibe adunare¹⁾. Explicația pe care tatăl o dă ulterior îngrijorării sale dezvăluie înclinația fiului către frondă, manifestată încă înainte de 1850, făcîndu-ne să întrezărim probabile legături cu susținătorii tendinței de emancipare și eliberare de sub învechitele prejudecăți sociale: „Eu nu te-am învinovătit — se explica Ioan Odobescu la 7/19 august — că nu te-a primit domnu Pare, ci mi s-a părut ciudat că n-ai găsit în Paris profesori și ai fost siliți să luați pe unul din cei ce a luat parte la nenorocirea țării. După cum socotesc că singur acum o pricepi, și cunoscînd că și tu ai avut oareșcare exaltare am fi dorit să fii depărtat de niște asemenea persoane ce nu sînt potriviți cu ideile mele, după care ești dator să urmezi pînă vei ajunge în vîrsta în care părinții nu mai pot fi răspunzători...“²⁾. De nevoie mai mult, decît de voie, polcovnicul se resemnase totuși cu situația, cînd alte împrejurări au schimbat-o mai iute decît putea spera el. Planurile lui Ubicini de a înjgheba un institut pentru tinerii romîni nu s-au împlinit. Odată cu trecerea la un nou profesor, Alexandru Odobescu, după cît se înțelege din spusele tatălui, se mută într-o locuință separată, poate cea din rue de Tournon 14, unde se găsea și în 1853.

Începutul anului 1851 îl găsește concentrat în studiu, fapt pentru care tatăl, om cu vederi învechite uneori, poate cam rigid în relații, legat de politica trecutului, dar părinte grijuliu, afectuos, cu evidente slăbiciuni pentru fiul cel mare, nu contenește a-l elogia. „Acum sînt odihnit văzînd că ideile tale s-au îndreptat pe calea cea bună, și cu mijloacele ce ai, și cu zelul tău la învățături, nădăjduiesc că vei fi folositor patrii și vei fi norocit, iar noi vom avea cea mai mare mulțumire“ (la 5/17 ian.)³⁾. Peste o lună: „Mă bucură prea mult că vremea acolo și se pare că trece prea iute; aceasta dovedește că te ocupi cu plăcere de învățăturile tale“ (la 10/22 feb.)⁴⁾. Din nou, peste alte cîteva săptămîni: „Mă bucur din tot sufletul pentru înaintările ce faci la învățăturile tale, precum îmi sori. Urmează și în viitor tot cu acel zel și silințe, ca să poți desăvîrși învățatura ta cu folos și pe care nu le vei putea dobîndi într-alt chip, fără numai ascultînd cu desăvîrșire poveștile părinților tăi...“ (6/18 martie)⁵⁾.

Cele cîteva caete de notițe și conspecte, aflate în bogata arhivă odobesciană de la Academie, atestă nivelul ridicat al cursurilor urmate de junele învățăcel. Se mai păstrează parte din volumele pe care a studiat Odobescu, ștampilate cu numele său întreg ori numai cu blazonul familiei, purtînd urmele unor însemnări marginale. Titlurile puteau fi uneori foarte modeste — ca, de pildă, „Programme d'un cours élémentaire de physique“ par Aug. Pinaud, Paris, 1846, (II 35.419), după care face rezumate și execută desene în caetul de

1) Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64377.

2) Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64.379.

3) Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64.384.

4) Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64.385.

5) Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64.387.

conspecte — dar conținutul și expunerea erau de grad universitar. Nu altfel se înfățișează compactele metode de greacă și latină ale lui J. L. Burnouf (I 31.681, I 31.682). Un manual cum este „Précis de l'histoire et de la géographie du Moyen Age“, Paris, 1842 (II 32.035) al lui M. des Michels, pe care mai găsim încă semnele lecturii lui Odobescu, arată de unde putuse, acesta, să capete foarte devreme obișnuința studiului sistematic, întemeiat pe cercetarea și citarea unor multiple izvoare. Cel puțin, pentru disciplinele umaniste, curiozitatea sa de investigație pare să nu fi cunoscut limite. Numai pentru literatura franceză își procurase lucrarea în trei volume a lui D. Nisard (Paris, 1844, II 36.346 — cu sublinieri la capitolul Racine), erudita istorie a vechii literaturi de J. J. Ampère (Paris, 1839—1840, II 31.731), tot în trei volume, apoi aceea în două volume de Eug. Geruzez (I 34.397), plus „Histoire de la poésie provençale“ a lui Fauviel (Paris, 1846, II 34.104), plus Cursul de estetică al lui Jouffroy (Paris, 1845, II 36.201).

Scrisorile conțin acum amănunte care ne dau o idee despre existența parisiană a lui Alexandru. Mergea cu plăcere la concert, solicita cărți din țară, printre care dicționare, gramatici și colecția „Curierului“ lui Eliade, primăvara îi trezea nostalgii. „**Îmi descri primăvara Parisului și precum înțeleg, după comparația ce faci, în țara noastră este mult mai frumoasă, și în adevăr pot să zic că nu poate găsi cineva în toată lumea o țară așa de îmbelșugată și bună ca a noastră**“. (23 aprilie)¹. Pe timpul vacanței merge la țară, este de presupus undeva în împrejurimile Parisului, apoi ajunge să contemple prima dată marea, la Trouville. Cu toate acestea depărtarea de țară tulbură inima celui ce proiecta cam în această perioadă să alcătuiască un amplu poem „Cântarea României“. — „**Văz că dorești mult de țara noastră — constata tatăl, la 7/19 august — și îmi pare bine că o găsești mai frumoasă și mai bună decât alte țări. Ca mine o să ai norocirea să o vezi. Vreame trece pe nesimțite mai cu seamă când ești ocupat. Așa dar silește-te să te folosești de această vreme ca să te poți bucura în țara ta**“². Fiul se interesa de tot ce întreprindea părintele, acasă, intervenind cu proiecte îndrăznețe. Unul privea, de pildă, înființarea unei școli pentru copiii sătenilor de pe moșia Călăreți. Tatăl nu-l respinge, dar credea că deocamdată nu sînt condiții, în schimb își informa feciorul de organizarea la cealaltă moșie, Dragomirești, a unei mari instalații pentru prelucrarea aramei. Cu promisiunea că în anul viitor se vor revedea, scrisorile se întrerup înainte de finele lui 1851.

În 1852, familia Odobescu se regrupează la Paris, scrisorile sînt deci simțitor reduse. La începutul anului Odobescu — tatăl își felicita băiatul pentru episodul despre Ioana d'Arc: „**Scrisoarea ta de la 28 Genuar am primit-o și îndată am trimis de mi-a adus calendarul de Vinterhalter și am citit broșura lucrată de tine, care ori că în adevăr este bine lucrată, sau fiindcă este scrisă de tine (aceasta rămîne la judecata altora) dar mie mi-a plăcut cu deosebire și am avut o nespusă mulțumire**“ (2/14 feb.)³. Dintr-o scrisoare din 8/20 mai se vede că Alexandru avusese accese de friguri. Profitînd de venirea tatălui, îl rugase să aducă un nou transport de cărți din țară.

1853 este anul examenului de bacalaureat. Odobescu, bătrînul, se întor-se la București lăsînd pe toți cei patru copii în grija mamei. Prin Alexandru, o îndemna pe Maria să arate sîrguință la învățatul „clavirului“ și cerceta com-

¹ Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Înv. 64.390.

² Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Înv. 64.393.

³ Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Înv. 64.397.

portarea lui Constantin în internat. Fiului cel mare îi îngăduia să amâne cu două, trei luni examenul, date fiind dificultățile ridicate de pregătirea la limbile vechi. Însă, când se prezintă, în toamnă, nu limbile aveau să fie cauza căderii. „Pentru neizbutirea la examen — îl consola tatăl la 8/20 sept. — nu trebuie să te îngrijești de ceea ce va zice lumea, ci trebuie cu curaj să te ocupi de acea matematică care te-o incurcat, ca la dechemvrie să o poți descurca și să poți izbuti cu desăvârșire“¹⁾. Din aceeași scrisoare rezultă că tânărul Odobescu făcuse demersuri la minister pentru a obține dreptul să ia „inscripții de drept și de litere“. În noiembrie, Alexandru se muta într-o locuință mai potrivită nevoilor sale de studiu, probabil cea din rue de Vaugirard 46, unde i se scria și la începutul lui 1854. O dată cu urările pentru viitorul an nou, tatăl putea să-și felicite băiatul cu prilejul trecerii examenului. Evenimentul se petrecuse la 11—13 dec. 1853. Polcovnicul mărturisește a fi „vărsat lacrimi de bucurie“. „Eu, după prințipiu meu — se explică el — socotese că ori ce stare ar lăsa părinții copiilor clironomie nu pot fi sigure fără numai învățătura (precum să zice pe aici, pricopseala) căci toate celelalte sînt nestatornice în lume, iar științele învățăturii rămîn ca un capital sigur. De aceea si-lește-te să dobîndești această comoară, mai cu seamă că ai toate mijloacele, precum și bună voință“.

Prin urmare, era stabilit ca Alexandru să păsească mai departe în învățămînt. Într-o scrisoare din 5/17 mai 1854, tatăl îl și numește student, strecurîndu-i îndemnul de a fi mai cu silință pe trimestrul doi. Toată corespondența de acum se învîrte în jurul unor chestiuni financiare, părintele fiind potrivit sistemului pe care fiul său îl inaugura, contractarea de datorii peste datorii. Imputările sînt grave, se ajunge pînă la rechemarea în țară, dar cauzele reale erau probabil mult mai benigne; viitorul arheolog, bîntuit de patima cărților multe și costisitoare, forța mîna tatălui cu oarecare brutalitate. De altminteri supoziția aceasta se și verifică întrucît dintr-o scrisoare datată 17/29 iunie rezultă că Alexandru ceruse îngăduința să se mute iarăși, fiind dat afară din casă... de cărți. Se punea problema alegerii unei specialități de studiu; prințul Ghica în persoană, solicitat, îi scrisese să îmbrățișeze „cursurile administrative“. Se înțelege că asemenea îndemnuri nu puteau să afle ecou favorabil în sufletul lui Odobescu și existența lui intră, din nou, într-o fază critică. O scrisoare a tatălui din 2/14 sept. ne informează că Alexandru căutase un refugiu, din fața încercăturilor, la Marsilia, de unde îl rechema, asigurîndu-l de iertarea sa. Ce s-a întîmplat cu adevărat nu se știe, însă în octombrie 1854, Al. Odobescu, făcea — însoțit de prietenul său D. Berindei — drumul spre București, prin Bologna, Leipzig, Dresda, Praga, Pesta, Zemlin, Giurgiu. De acum încep să apară scrisorile sale, către mamă, scrise într-o franțuzească ușoară, pe tonul unei conversații de salon. La fiecare popas de drum, expediază scrisoare cu impresii notate vioi, deși, în genere, călătoria îl enervează. Cînd ajunge la București are senzația unui „mare sat“. Străzi întortochiate și rău întreținute, case abia răsărite din pămînt, un contrast caraghios între așezările meschine și echipajele superbe cu doamne purtînd cele mai elegante toalete de la Paris. Sînt exact părerile pe care le va afirma, trei ani mai tîrziu, Ferdinand Lassalle. Ce-i reține atenția este înfățișarea somptuoasă a teatrului, apoi Cîșmigiul văzut seara, în fine cîteva biserici, ca Zlătari. Nici despre societatea bucureșteană n-are opinii mai bune, pîrîndu-i-se a intui semne de depravare. Citează și exemple. Nemulțumit este și de felul cum arată casa

¹⁾ Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. Inv. 64.408.

lor proprie („delabré, horriblement delabré“), amintindu-i castelul în ruină din „Logodnica de Lamer Moor“, romanul lui Walter Scott. Gîndul său este re-intoarcerea în Paris, grăbit de dorința să-și ia cît mai repede licența. Trăiește deci, de azi pe mâine, făcînd vizite și plimbări la Șosea („à cheval et en voiture“). Seara merge la opera italiană unde constată că lumea vine nu pentru spectacol ci pentru a se întîlni, circulînd toată vremea din lojă în lojă, absentă de la ce se petrece pe scenă. La 12/24 noiembrie anunța mamei plecarea iminentă, împreună cu bătrînul Odobescu, spre Paris. Scrisoarea abundă de proiecte de viitor, legate toate de perspectiva unei vieți laborioase, ordonate, după ce își va fi încheiat studiile.

Anul care a urmat n-a fost însă hărăzit să ducă la împlinirea frumoaselor planuri. Acum familia regrupată iarăși la Paris în plenum ei încetează schimbul de scrisori, punînd capăt unui atît de prețios izvor de informații. Evenimente necunoscute aveau să decidă în toamnă trimîterea definitivă în țară a lui Alexandru, înainte de a-și fi luat titlul și după ce se petrecuseră și alte lucruri ce făceau pe Catina să fie „mai totdeauna cu lăcrămile în ochi“, cum afirmă soțul ei, reluînd corespondența cu băiatul la 8 oct. La 16 oct. 1855 Al. Odobescu inaugura, o dată cu reîntrarea în București, o etapă nouă a existenței sale.

II.

Extinsă dincolo de marginile studiilor școlare, activitatea lui Al. Odobescu din perioada parisiiană relevă încă cercetătorului laturi inedite. Printre achizițiile mai noi de manuscrise ale Bibliotecii Academiei, textele a două articole scrise în acei ani vin să completeze fericit cunoștințele noastre despre preocupările, gîndurile și orientarea tînărului, deopotrivă avid de cultură și dornic de acțiune. Cel ce avea mereu îndreptată atenția către țară, cum rezultă din scrisorile tatălui, năzuia să-i fie de folos cît mai curînd, să-și aducă fără întîrziere contribuția la îmbunătățirea situației ei și la ridicarea sa pe scara civilizației.

Alături de alți patrioți înflăcărați, beneficiind de legăturile repede stabilite cu cercul exilaților revoluționari (prin C. A. Rosetti, prieten al familiei) Odobescu îmbrățișează cauza rededeptării naționale, dedicîndu-i-se activ și imediat. După numai cîteva luni de la sosirea în Paris, îl găsim participînd la o întrunire împreună cu C. Bolliac, N. C. Zătreaanu, P. Teulescu, Dim. și Ion Brătianu, G. G. Magheru, Rosetti, care adoptă hotărîrea, semnată de toți cei prezenți, de a lucra pentru o Romînie suverană, unită și democrată. Ședința consemnată de amicul lui Odobescu, poetul G. Cretzianu¹) la data de 14/26 febr. 1851, nu a fost, desigur, unica de acest fel. Rezultatele practice nu s-au lăsat firește mult așteptate. În mai, al aceluiași an, apărea „Junimea Romînă“, organ de propagandă în sprijinul independenței și unității naționale și de apărare a celor asupriți împotriva asupritorilor. Aici publică Odobescu articolul „Muncitorul romîn“, elogiu patetic adus țaranului, pledînd pentru eliberarea lui de sub exploatarea boierească. Al doilea număr al publicației, tipărit în iunie, este și ultimul care se cunoaște. Evocînd epoca respectivă peste ani de zile²), Odobescu avea să vorbească și de un al treilea număr. Va fi ieșit sau nu acesta de sub tipar, nu încapă îndoială că lui îi era destinat primul dintre articolele

¹ Dan Simonescu „Din istoria presei romînești : Republica Romînă“, Buc., 1931.

² În articolul „Junimea romînă din Paris pe la 1852“.

acum descoperite, intitulat „Idei asupra progresului societății“, avînd indicată de autor data: iunie 1851.

Preocupările programatice ale „Junimii romîne“, de a milita pentru afirmarea drepturilor democratice și satisfacerea revendicărilor de libertate națională, alcătuiesc mobilul articolului. Angajat în dezbaterăa unor chestiuni de fierbinte actualitate, Odobescu se mobilizează sub impulsul istoriei: „Cînd aruncăm ochii asupra Europei din cei zece din urmă secolii, sufletul ni se turbură la priveliștea atîtor nații tinere și-nfocate, zdrobite în minutul renvierii lor. Puține sînt zilele ferice ce strălucesc în mijlocul acelei tragice și-nfiorătoare nopți, și chiar lumina lor e pălîită și viforoasă; slabele-i raze nu pot străbate vîlul de doliu ce-o-mpresoară; ele sînt pe loc năbușite și lumina se stinge ca acele flăcări trecătoare, ce se ridic seara după o baltă stătută, ce se înalță puțin în atmosferă și se afund iarăși în întunec, lăsînd numai o repede urmă de scînteie. Număroase lupte susținute, cu un eroism nespus, de popoare asuprite, în numele naționalității și al religiei, siluiri turbate din partea tiranilor învingători, secolii plini de împilări, de amăgiri, de războaie crunte și feroase, iar pîntre dinsele cite o zi radioasă, în care națiile, în entuziasmul lor, visează împreună la o mintuire viitoare — iată viața politică, iată existența în care s-au muncit strămoșii noștri. Atîtea suferințe, atîtea chinuri, atîți martiri ai trecutului, n-au putut oare să cîștige lumii un viitor mai fericit?“

Pe cît de patetic sună întrebarea autorului pe atît de categoric este răspunsul său afirmativ. Convingerea lui se întemeiază pe înțelegerea neîncetă-tului mers înainte al omenirii: „ceea ce am primit de la societățile vechi noi îl vom da ca moștenire urmașilor, dar lășit, prefăcut și-mbunătășit, și sămînța de viață depusă în sînul omenirii, dezvoltîndu-se neîncetat, va crește, va produce mugurul, frunzele, florile și poamele sale, care vor merge tot înoindu-se căci acesta e cursul societăților omeniești. Ca totă natura, ele sînt supuse la aceeași lege uriașă de prefacere și de înaintare simetrică. În veci vieșuitoare și-n veci renoită, omenirea pășește mereu către progres“. Recunoașterea progresului ca o lege a dezvoltării sociale îi servește lui Odobescu pentru a combate „argumentele inamicilor ideilor noi, care zic că lumea, cerînd a merge treptat și domol către îmbunătășiri, timpul n-a sosit încă de-a face să predomnească într-însa ideile democratice, ce sînt astăzi frămîntate de noua generație“. Adversarii transformărilor structurale, le replică decis: „științele morale și sociale ale lumii viitoare, născute de eri numai, au întrînsese chiar de acum destulă virtute pentru a fi realizate în timp foarte scurt și cu mare înlesnire“. Oricît de vitrege au fost pentru omenire unele epoci trecute, de pildă Evul Mediu, aspirațiile oamenilor spre propășire n-au putut fi înăbușite pentru totdeauna. „Chaos de spaimă — constată Odobescu — din care ieși triumfător spiritul vieții, al libertății individuale și al existenței neatîrnate a națiilor! Căci trebuie întotdeauna ca viața să domnească asupra morții și ea ea să dea omenirei, căldura și lumina trebuincioase progresului! Nouă dovadă pipăită că sufletul națiilor e nepieritor, că el poate să se preschimbe numai, dar că în veci tirania cea mai cruntă nu-l va putea stîrpi după fața pămîntului!“

„Sufletul națiilor“ este o formulă amintind pe Bălcescu și nu este exclus ca influența acestuia să se fi exercitat asupra lui Odobescu. Viitorul autor al „scenelor istorice“ se află pe linia gîndirii lui Bălcescu — colaborator și el la „Junimea romîna“ — cînd preamărînd „legioanele apărătorilor libertății naționale“ previne împotriva eventualelor exagerări ale „naționalității“, care ar putea submina celălalt scump principiu, al libertății. Satisfacerea deplină a aspirațiilor nobile ale popoarelor, Odobescu o vede înlesnită și grăbită de rea-

lizarea unei „concordanțe“, unei înfrățiri universale: „Acest legământ e una din cele mai neapărate trebuințe ale lumii moderne; el singur va putea asigura în lume, triumful ideilor liberale; căci o tristă experiență ne-a dovedit destul de lămurit că, pentru a face să domnească în societate aceste idei, ce singure-s drepte azi, mișcările făcute în parte și pentru simple interese locale nu sînt destul de puternici; fiind izolate unele de altele, neavînd în lucrările lor niciun fel de unire, de înțelegere — deși țalul le e acelaș — ele se abat din calea cea dreaptă, se speriu de greutăți, perd energicul lor entuziasm, și, la urmă, lesne le copleșesc inamicii lor, cînd prin violenție, cînd prin puterea vicleană. Toți știu că astfel a mers cursul revoluției începute în mărceața primăvară a anului 1848 și sfîrșită în scenele înfiorătoare din 1849. Dar unei astfel de mișcări strimte și neizbutite noi să cătăm a opune un război de principe vast și întins, făcut într-o înțelegere comună și într-o alianță strînsă a tuturor partizanilor ideilor noi, împotriva vechiului despotism. Aplicarea acestei idei, deși se pare grea de executat (avînd fiecare nație a-și păstra drepturile și libertățile sale) nu este numai o utopie, o idee săracă și nerealizabilă, precum vor să dovedească inimicii progresului. Fiind minate toate de acelaș simțămînt, nevoite de aceleași trebuințe, popoarele își dau lesne mîna spre a se lupta împreună“. Pe steagul lor de atac va fi scris cuvîntul Libertate — „Ea singură putea să însufle omenirii gîndul unui pact așa de măreț, unei înfrățiri — nu a indivizilor cum a cerut-o Christos — ci (și mai mult) o înfrățire a națiilor spre apărarea inteligenței și a neatîrnării omenești, împotriva întunecoasei stabilități a absolutismului! Subt inspirația Libertății, a celui simțămînt nobil ce totdeodată înalță și nivelă pe oameni, naște bine ideia unei vaste asociații între neamuri, ce o numim solidaritate!“

Odată restabilite în drepturile lor naționale, popoarele au de rezolvat problema organizării lăuntrice a statului. Intrînd mai tîrziu în arena civilizației, nu vor fi nicidecum obligate să reia firul dezvoltării sociale de la început, ci vor putea beneficia de toate înoirile ivite în dezvoltarea societății, cu atît mai mult cu cît „sufletul le e june și neobosit și că ele nu au a stîrpi, mai nainte, din sinu-le mulțimi de rămășiți putrede ale societăților trecute“. Prin înnoiri Odobescu înțelege cuceririle democrației burgheze triumfătoare asupra despotismului feudal. „Credem orice nație — susține el, combătîndu-l pe Rousseau care făcea discriminări între statele mari și mici — făr-de-ai lua în seamă mărimea, demnă și susceptibilă de a se bucura de toate libertățile celei mai depline democrații“.

Ca un corolar al solidarității în afară, Odobescu recomandă unirea în interior, pe baza deplinei libertăți și în virtutea unor instituții, tendințe și interese comune. Gîndul său era la viitorul țării romînești, pe atunci lipsite de suveranitate și ținute într-o separație nefirească, cînd scria: „E trebuincios, e neapărat ca o nație să se lupte subt un singur stîndard, să recunoască aceeași constituție fundamentală și aceleași baze în legislație, să formeze un singur cerc literar și artistic, să sugă în școli același principie morale și științifici...“

Finalul articolului, avîntat și profetic, arată încă odată ferma convingere a lui Odobescu în inevitabila biruință a popoarelor dornice de libertate și independență. În viziunea sa cei ce vor să pună stavilă „marșului triumfal“ al civilizației, „inimicii progresului“, nu vor face mai mult decît „liliecii și păsărelele răpitoare ale întunericului, cînd se ivește la horizont razele strălucitoare ale soarelui“, nemaiștiind unde să se ascundă mai repede, orbiți și reduși la jalnica lor nămnică, pe cînd acela „va vărsa, treptat, asupra pămîntului, renașterea și reinvierea“.

Toată această generoasă pledoarie pentru restabilirea drepturilor naționale, îmbrățișarea ferventă a principiilor democratice împotriva despotismului, entuziasmul vizionar, aparțin curentului de gândire pașoptist. Prin descoperirea acestui text se clarifică și mai mult raporturile lui Odobescu cu acest curent. O anume argumentare sumară, lipsa de precizie în folosirea unor termeni, unele neclarități, explicabile prin junețea autorului, nu scad meritele acestuia și nu ne pot împiedica de a admira atașamentul său real la tendințele avansate ale epocii în care s-a format.

III.

După o călătorie neîntreruptă de două nopți și aproape două zile pe calea ferată, marți, 3 octombrie 1855, Al. Odobescu se oprea la Dresda, trăgând la hotelul Saxa, de unde se grăbea să trimită primele vești mamei.¹⁾ Era obosit și, mai mult chiar, secătuit sufletește de această parte a călătoriei, dar își propunea să găsească o compensație copioasă în cercetarea bogatelor frumuseți de artă ale muzeului local. Două zile mai târziu, joi seara, înaintea plecării spre Budapesta de unde avea să ia vaporul pentru Giurgiu, îi scria tatălui²⁾ entuziasmat de impresiile culese: „**Am făgăduit la mama că-i voi scri ce efect mi-au făcut cele ce am văzut în Dresda; cu toate că din multe ce sînt, am văzut foarte puține, dar pot zice că am văzut lucruri minunate. Două zile de-arîndul mi-am petrecut dimineața în muzeul de zugrăveli și nu puteam să mă satur de a vedea atîtea frumoase tablouri**“. Scrisoarea promisă mamei nu se păstrează, în schimb printre ciornele și fragmentele diverse, grupate în bogata arhivă rămasă de la scriitor, se află cîteva file³⁾ intitulate „**Note luate în Galeria de pictură din Dresda — 4 oct. 1855**“, care au servit desigur la redactarea acelei scrisori, dacă nu cumva vor fi fost expediate așa cum se prezintă. Notele sînt așternute pe aceeași hîrtie bleu, cu inițialele A. O. în relief în mijlocul primei pagini, folosită curent în corespondența din acel moment.

Ca și în jurnalul călătoriei la Londra din 1852, alcătuit de asemeni pentru informarea mamei, tonul în aceste pagini este al relatării, al descrierii și reconstituirii vizuale mai mult decît al analizei și judecății critice, cum poate ar fi de bănuț. Unele formule lasă să se ghicească redactarea la fața locului. Deslipindu-se greu de lîngă o pînză a lui Tizian, Odobescu explică: „**O las fiindcă mai am multe de văzut, dar de trei ori m-am oprit dinaintea ei și mult aș mai șede**“. Cînd întîlnește o pînză a lui Rafael cu subiect identic, face imediat comparație cu „**Venera**“ lui Tizian, „**ce o adorai mai adineaori**“. Prezentarea unei lucrări de Corregio debutează astfel: „**Mă opresc cu o admirație nespusă dinaintea acestui mic tablou**“. Mai departe, Odobescu se oprește în fața lui Guido Reni, Watteau, Ruisdael, Paul Potter, Adrian Van der Werff, Holbein, Van Dyck, Rubens, Rembrandt, Murillo, fără a epuiza — se înțelege — șirul tentațiilor, impunîndu-și, cu bună știință, o barieră restrictivă: „**Mulți alți zugravi au tablouri frumoase aci — recunoaște el — dar n-am vreme a mă opri dinaintea tuturilor: mai întii asta nici nu-mi place: îmi aleg un mic număr și cu ele mă desfățez**“. În asemenea împrejurări, selecția este singurul mijloc de aprofundare a senzațiilor, diferențînd pe inițiat de profan, victimă sigură a aglomerării haotice de impresii.

¹ Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. inv. 64.279.

² Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. inv. 64.322.

³ Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Odobescu, I.M.S.16.

Deși consemnate pe loc, opiniile lui Odobescu atestă un cunoscător al artei plastice, putînd să stabilească „ad-hoc” raporturi, filiații, asemănări. Are la îndemînă imediat reperatele oferite de lucrări cercetate cîndva în alte muzee și în special la Luvru, al cărui fervent frecventator se dovedește a fi fost. „Sfînta noapte” a lui Corregio îi amintește „Adorația magilor” de Riberra. Aici i se desvăluie marea forță artistică a lui Holbein și împrejurarea îl poartă cu gîndul către momentul cînd l-a „descoperit” pe Rubens în galeriile londoneze. Ajungînd la Murillo, constată că apare mai sărac reprezentat decît la Paris. În general, comparația, confruntarea diversilor maeștri și diverselor școli este procedeul favorit al lui Odobescu pentru organizarea și ierarhizarea aprecierilor sale. Procedeul îi slujește la nuanțarea observațiilor și depistarea particularităților, mai ales în cazul temelor tratate de mai mulți. „Murillo face pe Madona extaziată de fericirea cerului, Rafael o arată ca un vecinic model în care se unesc nevinovăția feciorească cu iubirea de mumă; o desparte de pămînt și face dintr-însa un ideal. Holbein ne arată pe Madona dormind cu blîndețe pe pămînt și ocrotînd cu o binevoitoare maiestate pe cei ce-și pun credința într-însa”. Asocierea, aparent strict tematică, vizează în fond să stabilească niște viziuni artistice distincte. Angelismul imaterial specific lui Rafael, „seninătatea” ideală, i se înfățișează în contrast cu „spirituoasele fizionomii” ale lui Corregio și cu acea frumusețe zugrăvită de Tizian, astfel încît „turbură simțurile”. Pe Watteau îl judecă prin referire la alți pictori pastorali ai Franței pentru a-i preciza superioritatea: „Lancret și Boucher sînt grațioși, au multă armonie în colorile lor, dar nimic mai mult; le lipsește tocmai acea trainică calitate morală a lui Watteau”. Peisagiile lui Paul Potter, ca și ale lui Ruysdael îl încîntă deopotrivă, însă din cauze și cu efecte diferite. Pe acestea, Odobescu încearcă să le consemneze, făcînd proba capacității de a-și analiza și lămuri emoțiile estetice: „Potter iubește și te face a iubi natura în sineși și pentru frumusețea ei. Ruysdael te aruncă pe gînduri triste printr-un freamăt al vîntului, printr-un nor ce zboară, printr-o piatră ce zace la pămînt”.

Cum singur spune, Odobescu se „desfată” contemplînd pînzele maeștrilor preferați. Bucuria cu care îi umplu sufletul se citește în expansivitatea și în căldura condeiului său cînd își propune să le descrie. Nici nu începe bine să expună ceea ce reprezintă cutare tablou de Watteau, bunăoară, și el prinde să retrăiască momentul, scena de viață respectivă, ca și cum i-ar fi martor. Analiza devine atunci o pumere în mișcare și judecata rămîne să fie dedusă din intensitatea vibrației interioare, împinsă pînă la convertirea senzației vizuale în senzație sonoră. „Personajele lui îmbrăcate în costume felurite și cu fețe împetrișate, cu trupuri adesea ori sucite, culcate pe iarbă sau jucînd sau plîmbîndu-se la braț au ceva misterios; vorba lor e o șoaptă, danțul lor e lin și cadențat, ca menuetul; cîntecele lor sînt monotone și simple ca muzica lui Lully. Verdeața pomilor așa ușoară, transparența dumbrăvilor fac să iasă cu multă grație acele grupe nepăsătoare ce par a se amuza petrecînd. Aci vezi de o parte un grup cîntînd ceva la gîtară, care din gură, pe o lespede pe piatră, lingă o statuie de naiadă culcată; de cealaltă parte vezi mai multe grupe amoroase strîngîndu-se de talie și dîndu-și brațul, în dulce convorbiri; alături o statuie a Venerii luînd armele lui Cupidon ce aleargă după ele. Ce varietate mare în poze și dacă unele personaje sînt sucite, cît de firești sînt culcate celelalte. Peisajele sînt minunate de transparente; într-unul un sătuleț și munți la orizont; în celălalt o gîrliță umbrită de pomi. Ce odihnă în natură potrivită cu trîndăvia persoanelor dintr-însa”. Odobescu reface tabloul cu o delicată voluptate sufletească, fără a exclude însă luciditatea critică. La Rafael,

care i se pare a întruchipa „sublimul“, observă tributul plătit artificialității din exces de idealizare („**espreșiile vii negreșit lipsesc**“), după cum lui Watteau, întruchipare a grației, nu-i trece sub tăcere manierismul.

Resortul psihologic primează în cristalizarea aprecierilor lui Odobescu. De la un pictor cere să răscolească simțirea și să trezească atîta emoție cîtă, poate, fragmentul de realitate zugrăvit, în sine, n-ar avea cum să deștepte. Este ceea ce prețuește în pictura unui Ruisdael: „**Descori se văd peisaje ca acesta, dar natura n-ar fi în stare să spue sufletului ceea ce spune Ruysdael prin înfățișarea ei**“. Și parcă pentru a ilustra anume miraculoasa putere de înviu-rire a artei, în focul acestui entuziasm se aprinde gîndirea generoasă a patrio-ului: „**Ah! cît ar fi de dorit un astfel de pictor ca să dea un glas cîmpiilor noastre românești și valurilor acelei mărețe Dunăre și piscurilor acelor trufăși Carpați!**“

Perfecțiunea rece a unui Adriaen Van der Werff („**aci sînt multe tablouri de dînsul, toate lînse și prelinse, toate cu deamănuntul lucrate și poleite ca sticla**“), căruia îi recunoaște execuția desăvîrșită, tehnica fără cusur, îl ține la distanță tocmai printr-o corectitudine lipsită de suflu lăuntric.

Dar, punînd pe primul plan sensibilitatea, Odobescu nu limitează stabi-lirea valorilor la un criteriu subiectiv. Niciodată nu uită de cîte ori își transcrie impresia profundă produsă de un tablou, să o pună în legătură cu omogeni-tatea viziunii artistice, cu unitatea diferitelor elemente ale imaginii. Copleșit de înfățișarea pe care Corregio o dă Magdalenii, remarcă imediat armonioasa con-vergență a culorii, luminii, formei și expresiei, către idealul ales de artist. La Paul Potter remarcă: „**Ce bine armonizează cu verdeața vie a cîmpului, cu albastrul senin al cerului, fețele murgi, albe și roșcate ale dobitoacelor!**“ În finețea formelor, în efectele de umbre și lumini, în nuanțarea infinită a culo-rilor, distinge — după toate regulile realismului — materializarea unor gînduri și sentimente, izvorîte din observația artistului și pe care acesta ține să le comunice mai departe. Un tablou produce „plăcerea“, atît de căutată de Odobescu, în momentul cînd amănunțele compoziției, ansamblul mijloacelor folosite răspund unei necesități de exprimare, dau relief intențiilor artistului, îmbogă-țind receptivitatea celui ce privește, capacitatea sa de vibrație personală și de înțelegere.

„**Note luate în Galeria de pictură din Dresda**“ aparțin unui interpret care nu izolează obiectul contemplației estetice de fluxul vieții, avid să-și sporească, prin intermediul artei, cunoașterea, călăuzit de un viu sentiment al frumos-ului. Felul cum sînt întemeiate aprecierile, spontaneitatea cu care Odobescu se apropie și judecă, neintimidat de celebritatea creatorilor, n-ar fi fost posibile fără o educație artistică fermă.

Epoca parisiană se vede a fi fost prodigioasă și din acest punct de vedere. Desigur, înclinația naturală va fi avut un mare rol în ivirea și întreținerea interesului lui Odobescu pentru artă. Formarea și educarea sa însă, au fost pecetluite de norocoasa întîlnire, la vîrsta potrivită pentru îndrumarea gustului, cu un entuziast și priceput cunoscător al artelor, care a putut să transforme pasiunea nativă a tînărului într-o preocupare statornică și substanțială. Acest mentor se numea Alfred Dumesnil, binecunoscut în cerul romînilor aflați la Paris după eșecul revoluției din 1848. Era ginerele lui Michelet și profesa, cu aceeași ardoare, ideile emancipării sociale, fiind adeptul democrației egalitare și al concepțiilor luminoase despre libertate și despre viitorul națiilor. Avea relații cu mulți exilați politici din diversele țări europene, care căutau la Paris

mediul prielnic desfășurării unei activități propagandistice revoluționare, în vederea obținerii de drepturi pentru popoarele lor aflate încă sub apăsare feudală, lipsite de independență și de unitate națională. Dumesnil contribuia la crearea unui asemenea mediu, organizând periodic, în casa lui¹), adunări de cenaclu, la care își invita cunoscuții dintre acești exilați și unde temele artistice luate în discuție, erau un pretext pentru fecunde schimburi de idei politice, sociale. Românii nu absentau din societatea lui Dumesnil. Jurnalul lui C. A. Rosetti, din epoca respectivă, îi menționează des numele, ca pe al unui prieten, vizitându-se reciproc, petrecându-și împreună momente de recreație în afara orașului. În toamna lui 1850, după ce fusese câteva luni numai elevul lui Ubicini, Al. Odobescu devine discipolul lui Alfred Dumesnil. Ioan Odobescu, tatăl, se interesa încă în septembrie, în scrisorile trimise fiului, dacă a trecut la noul dascăl, pentru ca la 11/23 dec. să-l vedem scriind²): „**Am avut mare bucurie de așezarea ta la Dumesnil și mai cu seamă văzînd că ești mulțumit și tu, atît de ocupația lui cu tine la învățături cit și despre ale traiului. Mama îmi scrie că profesorul tău te laudă și mă bucur din tot sufletu, că aceasta este singura a mea mîngiere**“. Trebuie să fi avut un real prestigiu lecțiile lui Dumesnil, dacă, într-o vreme în care se audiau cursurile lui Mickiewickz sau Michelet, C. A. Rosetti nota în jurnal la data de 2 iunie 1851 că a mers să-i asculte prelegerea despre Jan Huss. Prestigiul său era alimentat de poziția înaintată, pe care a exprimat-o și ca publicist. Chiar în anul intrării lui Odobescu sub supravegherea sa, scotea de sub tipar „**La foi nouvelle cherchée dans l'art**“. Adversar al artei pentru artă, Dumesnil întreprinde o competență incursiune în pictură și muzică pentru a descoperi în marile creații expresia nobilelor aspirații democratice, numindu-l bunăoară pe Beethoven „profet“ al revoluției morale ce trebuia să schimbe lumea. Cînd Odobescu ținea în martie 1851 conferința despre „**Viitorul artelor în România**“, profesînd o concepție a artei avînd solide rădăcini naționale și populare, se afla, netăgăduit, în spiritul mentorului său, pe care îl și pomeneste la început. Se ridică ipoteza dacă nu cumva „cercul nostru“, cum numește Odobescu acea adunare unde și-a prezentat expunerea, continuînd niște puncte de vedere dezvoltate într-o altă ședință, nu era tocmai cenaclul patronat de Dumesnil. În orice caz, orientarea conferențiarului prin meandrele unor domenii atît de întinse, dacă nu chiar alegerea temei se datora aceluia. Era și de mirare, un tînar de nici 17 ani, instalat la Paris de cîteva luni doar, să fi ajuns singur nu numai să acumuleze un așa variat și ales bagaj de cunoștințe artistice, dar să-și formeze și o opinie sigură, matură. Explorarea și înțelegerea picturii, muzicii i-au fost înlesnite lui Odobescu de prezența în preajma lui Dumesnil, al cărui mod pasional de a contempla creația și ale cărui idei deschise, dinamice și consonante cu problematica epocii se regăsesc în atitudinea, în scrisul elevului. Înfrîurirea lui Dumesnil asupra lui Odobescu a lăsat urme în modul de judecată al acestuia, împrumutîndu-i pînă și unele observații locale. Formule caracterizatoare din „**Note luate în Galeria de pictură din Dresda**“ se vădesc a fi reminiscențe de la fostul profesor. Aprecierea lui Odobescu asupra peisajelor lui Ruysdael, amintește întru totul de ceea ce remarcă Dumesnil în „**La foi nouvelle...**“: „**în tablourile lui natura trăiește, se simte vîntul, se vede zăpada zburînd**“ (p. 89). Citatul este extras dintr-un exemplar care a aparținut lui Odobescu, poartă pe pagina de gardă ștampila sa (ca toate cărțile achiziționate de el în vremea

¹ N. P. Smochină: „Les émigrés roumains à Paris“.

² Bibl. Acad. R.P.R., Coresp. inv. 64.383.

studiilor parisiene) și se află în fondul Bibliotecii Academiei R.P.R. sub cota I 31.916. O altă lucrare a profesorului francez, „L'art italien“, din 1854, se află la B.A.R.P.R. (I 31.858), provenind tot din biblioteca lui Odobescu. Elevul n-a pierdut niciun prilej pentru a-și însuși știința dascălului și a făcut-o cu maximum de folos.

De la Dumesnil i-au venit lui Odobescu cele dintii îndrumări și orientări în lumea artei. Cu timpul experiența proprie, lecturile de specialitate, i-au lărgit orizontul și au venit să contribuie și ele la formarea gustului, la încheierea unei viziuni personale și stabilirea unor criterii corespunzătoare. Impresiile consemnate la Dresda divulgă, bunăoară, pe cititorul „Saloanelor“ lui Diderot, dacă nu prin altceva, prin metoda de reconstituire literară a tablourilor din perspectiva mișcărilor sufletești pe care le nasc. Odobescu poseda din Diderot ediția de „Opere alese“ în două volume, apărută la 1847, cu introducerea lui M. F. Génin. (vezi B.A.R.P.R. I 31.854). Frecvența folosire a noțiunii de „armonie“, pentru a denumi unitatea organică, internă, a imaginii zugrăvite, trimite la aceeași sursă.

Educația artistică rămâne un capitol seducător în cercetarea personalității lui Al. Odobescu. Ineditele note din muzeul de la Dresda oferă un prețios material pentru aprofundarea acestui capitol. Aceste pagini, improvizate fără nici o pretenție critică, surprind prin preocuparea pentru nuanță, prin modulațiile unei sensibilități ale cărei rezonanțe încă sînt vii. Palpită în ele o receptivitate cu mult peste nivelul culturii noastre de atunci, reprezentat suficient în însemnările ce le face, un an mai târziu, Filimon, vizitînd muzeele vieneze. În vreme ce viitorul autor al „Ciocoiilor vechi și noi“ transcrie, impasibil și neîndemînatec, datele din catalog, creatorul de mai apoi al scenelor istorice, degajat și suplu, invadat de emoții, are capacitatea să le clasifice și aptitudinea să le consemneze astfel încît prospețimea lor, grația și bucuria născută din contemplația frumosului să se comunice mai departe. Dacă nu începutul criticii noastre de artă, manifestarea pentru prima dată la noi a spiritului care se cuvine să anime această critică în înțelesul ei major, va trebui — de acum — plasat la anul 1855, anul „**Notelor luate în Galeria de pictură din Dresda**“ punîndu-se lui Odobescu încă un drept de precursor.

IV.

Fostul elev al lui Odobescu de la Școala Normală, arheologul Teohari Antonescu a lăsat în amintirile sale publicate postum, între alte mărturii despre profesorul și maestrul său, relatarea declarațiilor pe care acela i le-ar fi făcut în legătură cu proiectul a trei nuvele istorice¹). Una dintre ele ajunsese pînă în stadiul finisării, dar s-ar fi pierdut cu prilejul mutării la Paris²). Cele două „scene istorice“ cunoscute n-au fost, așa dar, fructul unor preocupări de moment. Autorul lor intenționa să alcătuiască și alte evocări, care din diverse motive nu s-au înfăptuit.

Una dintre aceste evocări urma să fie intitulată „Lupul turbat“, din care un plan amănunțit și pagini de început se găsesc între noile achiziții ale B.A.R.P.R. Este evident o încercare de tinerețe, în spiritul acelor preocupări consemnate pe o listă de proiecte unde figurează și indicația: „novele, episoade

¹ „Insemnări“ în „Convorbiri literare“, ianuarie 1941.

² În scrisorile către Sașa, din mai-iunie 1881, Odobescu se arată neliniștit de rătăcirea unor pagini cu subiect istoric din vremea lui Ștefăniță Vodă (Coresp. 62.967, 62.975).

istorice". (manuscris 4935 fila 3). Acțiunea „Lupului turbat“ era plasată în vremea utimului domn fanariot din Muntenia și trebuia să se desfășoare pe fundalul unei atmosfere de răsmeriță populară. Planul notează chiar „pregătirea unei răscoale naționale“. În mss. 4935 există o filă (185) care conține scenariul unei narațiuni axată de asemenea pe nemulțumirea și răscoala maselor împotriva jafului fanariot. Planul „Cîntării Romîniei“ (aceleași manuscris, fila 225) prevede și el, la cîntul zece, evocarea haiducilor ce s-au ridicat să curme apă-sarea fanariotă. Preocuparea aceasta constantă pentru punerea în valoare a spiritului revoluționar popular și actualizarea suferințelor și luptelor eroice purtate de înaintași este a tînărului student parisian, entuziast susținător al ideilor de emancipare democratică. Sub aceste auspicii s-a ivit, nu încapă în-doială, și ideea „Lupului turbat“. Dacă paginile existente aparțin, efectiv, epocii pariziene, asta este mai greu de stabilit. Precis este că au fost scrise înaintea primei scene istorice publicată la 1857. Ca și în „Mihnea Vodă cel Rău“, Odobescu intenționa să așeze la începutul fiecăruia dintre cele cinci capitole ale „Lupului turbat“ cite un motto luat din Shakespeare, Dante, Goethe, Calderon, Lamartine. O copie a acestor citate în original, cu traducerea paralelă, se află pe o coală de hîrtie albastră purtînd în filigran anul 1856. Scenariul povestirii, judecînd după grafie și comparînd cu alte texte (d.p. manuscrisul încercărilor dramatice: „Urban Grandier“ și „Ionițiu, craiul romînilor“) pare a data de mai-nainte.

„Lupul turbat“ conține o istorie tenebroasă, amestec de adevăr și fan-tezie, în care elementele realiste inițiale sînt estompate de o intrigă artificios-romantică, dovadă că înclinațiile artistice ale lui Odobescu puteau să contra-zică, uneori, spiritul său riguros, clasic. Conflictul social, enunțat la început, rămîne în umbră, trecînd pe planul întii povestea unei iubiri nefericite. Anu-mite indicații răslețe ar lăsa să se creadă că autorul atribuia un sens simbolic întregii desfășurări, vrînd — prin destinul nedrept rezervat celor doi tineri — să sugereze o stare mai generală. În eroul său, Andrei, zugrăvește pe un tînăr animat de o mare dragoste pentru popor: ucenic al lui Lazăr, el preia de la acela gîndul redeșteptării naționale. Sfirșitul său tragic trebuia să provoace revoltă pentru cruzimea cu care împrejurările răsplătesc pe fiii devotați cauzei celor asupriți. Tocmai aici însă, sensul nu este suficient susținut. Finalul se rezolvă, de fapt, în afara conflictului social și Andrei pierde din aureola cu care vroia să-l încununene autorul, devenind victima „soartei“. Un fel de pre-destinare vagă subminează intenția realistă a scriitorului. Prin aceasta, proiectul acestei nuvele nu își pierde interesul pentru cunoașterea drumului urmat de Odobescu în formarea sa artistică. Unele elemente vestesc chiar pagini reali-zate mai tîrziu: prezentarea iubirii dintre Andrei și Catinca continuă un aspect vizibil și în proiectul amintit din mss. 4935 fila 185, și vestește cuplul Radu-Ancuța din „Doamna Chiajna“. Din păcate, nuvela a rămas în stare de scenariu numai. Cîteva pagini de introducere, în mai multe redactări, atestă că Odobescu a încercat să scrie propriu-zis nuvela. S-ar părea că a revenit asu-pra ei, la intervale diferite, însă niciodată cu prea multă perseverență. A rămas din această nuvelă descrierea unei ierni cumplite, începutul într-o at-mosferă de tensiune sumbră, care se potrivește perfect cu desfășurarea ce urma s-o capete povestirea. Un peisaj de iarnă, descrie Odobescu și în „Doamna Chiajna“. Aici însă, el este mai impresionant căci reflectă o stare socială:

„Mulți își aduc încă aminte cît de grea a fost, în Țara Romînească, iarna anului 1818—19; cîteva luni de-a rîndul viscolul sufla mereu rostogolînd prin văi și cîmpii troenii de zăpadă; multe colibe și sate întregi fusese cotropite

de acei munți nestatornici și multe se cufundase năbușind fără veste pe nenorociții locuitori ; un ger uscat și pătrunzător stăruia noaptea și ziua, astfel încît bietul sătean sta-ncremenit lingă vatra răcită ; căci tufanii ba chiar și surcelele ori că se dase de căpătii ori că se stingeau la viforoasa suflare a crivățului. Cîți bieți uneheși slăbiți de ani și de nevoi, își văzură sfîrșitul zilelor într-atîta urgie ! Cîte biete mame simțiră plăpînzii lor prunci, pierindu-le în brațe de frig și de nemîncare ; — căci, sărmanele lor sînuri se secase de atîtea trude ! Cîți nenorociți se aruncară de singuri în perzarea morții mai bine decît ca să rabde lungi și nendurate suferinți !

Cerul era ca nempăcat și pare că hotărîse să amorțească slaba suflare de viață ce mai rămăsese în romîni ; iarna se unise cu sărăcia ca să stingă pre-tutîndeni tot ce putea lăsa ceva nădejde sărmanului plugar. — Vitele ce-n zadar cătau în coșare un adăpost, boleau lipsite de hrană și păreau uscate de nemîncare și degerate de frig. Fierele sălbatice împinse de foame eșeau din păduri și alergau turbate după pradă, chiar pe ulițele cetățîilor. Groaza se răspîndise prin toată țara de pustiirile nespuse ce făceau, la cîmpuri și-n orașe lupii flămînziți ; turmele lor rătăcind și urlînd noaptea la lună, tirau chiar din casele creștinilor stîrvurile de dobitoace. Dar nu numai atîta ! Și oamenii încă se aflau în primejdie : niciun călător n-ar fi cutezat pe atunci să străbată cîmpiile albite de zăpadă și lipsite de pîrtie ; căci din cîți avusese această îndrăzneală, nimeni nu se mai întorsese pe acasă.

Această spaimă pătrunsese pînă-n București, căci o fiară nespusă, un lup turbat, care eșise, se vede, din pădurile ce-mpresurau pe atunci capitala chiar pînă la Filaret și pînă la Obor, colinda mahalalele, prădînd și jăfuînd, fără ca nimeni să poată pune mîna pe dînsul ; cîinii ce lătrau toată noaptea, mirosînd acel primejdios oaspe printre dînșii, nu puteau să propească pustiirile lui, ba încă mai adesea își găseau moartea de se luau la luptă cu dînsul. Agia își pusese dorobanții și spătăria, arnăuții, ca să prigonească pe acel nalt vinovat ce umplea capitala de o groază mai înfiorătoare decît a Kirjalului și a Jianului ; dar tilharul îmblănit știa să se ferească de gloanțele arnăuției și să scape de cursele ce i se-ntîndeau. Feara vicleană răsărea-n toate colțurile cetății ca să arunce spaima și-ndată se făcea nevăzută ; ajunsese lumea să creadă că nu mai e lup, ci o ființă a iadului, un strigoi înfuriat, o stafie setoasă de sînge și de omor.

Dar nu erau acestea singurele pricini care vîrau disperarea în sînul poporului“.

Pe o pagină răzlețită, Odobescu notează închipuirile fantastice, la care în-tîmplările cumplitei ierni dăduseră loc în sînul poporului necultivat și oropsit :

„Lumea toată în capitală era îngrozită. Superstiția poporului luase prilej din multele prădări ale dobitocului turbat, din povestirea descilor mușcări înveninate, răpiri de copii, sfișieri ba chiar și ucideri de oameni mari, ce se auzea pe toată ziua, ca să atribuie acele faceri de rău, unei puteri tainuite și fatale, dinaintea căreia se-nfrîngea de sineși orice împotrîvire omenească. D-ar fi stat cîeva să asculte cîte se zicea seara la vatră, prin mahalale, acea feară săl-batecă era o lighioană uriașă și îngrozitoare cum nu se mai pomenise ; perii ei erau suri și flocoși de norii de zăpadă ; goana ei era răpide și prăpăstioasă ca viforul iernei ; urletele-i cobeau a moarte ; din ochi ea scăpăra scînteii ; pe nări, îi eșea fum și vilvoare ; p-aci, p-aci s-ar fi zis că fălcile-i atîngeau una de cer și alta de pămînt, întocmai ca ale balaurilor în basme. Se povestea iarăși cum că gloanțele celor mai lungi șisanale pica răsfrînte de oțelita-i carne și că tăișul iataganelor de Tahan se spulbera ca spături de sticlă la simpla

fulgerare a pleoapelor ei. Nicio armă n-o putuse vătăma, în nici o capcană ea nu se poticnise: de nici un pîrjol nu se speriasse. Pretutindeni trecea noaptea neatinsă, răspîndind în mii de locuri pustiere și fiori.

Peste toate nevoile acelor grele timpuri, așa dar, iarna înfiorătoare adăogase o spaimă care-n inchipuirea așa de muncită a poporului ajunsese a dobîndi proporțiunile unei adevărate urgii“.

Va fi necesar de stabilit din ce izvoare anume și-a cules Odobescu informația. „Blestemele poporului“ la care se referă în primul capitol al nuvelei, în legătură cu „întîmplarea de la Tîrgoviște“ privesc un episod din timpul domniei lui Alex. Șuțu consemnat de mai mulți martori oculari. Unul era, de pildă, F. Recordon în cartea sa „Lettres sur la Valachie“. Deasemeni Vaillant în a sa „La Roumanie“ (vol. II, p. 305—306), el făcînd și elogiul haiducilor Jianu și Kîrjaliu (vol. III) pomeniți și de scriitorul nostru. Nu este însă imposibil ca Odobescu să fi primit sugestii din surse mult mai apropiate, și anume chiar din familie. Tatăl său era cumnat cu Ignatie Iacovenco, înalt funcționar rus, care fusese în București în vremea răscolării tîrgoviștanilor, înregistrînd faptele în cartea sa „Moldova și Muntenia de la 1820 pînă la 1829“, alcătuită sub formă de scrisori. Prima epistolă este dedicată chiar acelor întîmplări.¹ Fiind la Paris, tînrul Odobescu solicita tatălui lucrarea strămoșului său dinspre mamă, Caracaș. Acela alcătuiuse o „Topografie a Valahiei“ tipărită în grecește la 1830. La capitolul rezervat faunei țării, se poate citi: „**Dar din toate hiarele sălbatice lupii sînt atît de numeroși, încît iarna umblă pe cîmpii și prin păduri în cîrduri și fac mari stricăciuni între vitele domestice și chiar între oameni: iar cînd turbează năvălesc și chiar în orașe, chiar în capitala Bucureștilor**“.² N-ar fi pentru ultima dată cînd Odobescu procedează prin exploatarea zăcămintelor de familie. În lumina datelor noi, pe care cercetarea le scoate la lumină, se poate constitui ipoteza plauzibilă că și în alegerea figurii lui Mihnea-Vodă cel Rău pentru o evocare istorică se va fi călăuzit după impulsuri venite din rudenția sa cu Măneștii, considerați descendenți ai aceluia domn munțean. Mama lui Odobescu, după tată Filitti, era după mamă o Mănească, avînd frate pe Dumitru Mănescu, despre care scrisorile scriitorului pomenesc mai la tot pasul.

---

¹ Gh. G. Bezviconi: „Călători ruși în Moldova și Muntenia“, Buc. 1947.

² Traducerea romînească de G. Sion în manuscris la B.A.R.P.R., mss. 4794 fila 25.

„SOCIOLOGIA SUCCESULUI“

N. TERTULIAN

Interesul esențial pe care îl trezește recenta lucrare semnată de Mihai Ralea și T. Hariton „Sociologia succesului“ — descinde din faptul că ne aflăm în fața uneia din primele creații științifice românești de amploare pe tărîmul sociologiei marxiste. Utilizînd perpetuu metodologia și categoriile fundamentale ale materialismului istoric — autorii își orientează investigația spre zonele complicate și relativ încă puțin cercetate ale curenților și interferențelor din câmpul *conștiinței sociale*, spre mecanismul genezei și configurației *opinieii publice*, spre *reprezentările, judecățile de valoare și sancțiunile* pozitive sau negative pe care le distribuie conștiința indivizilor diferitelor acțiuni și evenimente sociale.

Nucleul generator al lucrării se află — dacă nu ne înșelăm — în epilogul tezei de doctorat prezentată în urmă cu patru decenii de Mihai Ralea la Sorbona și intitulată „Ideia de revoluție în doctrinele socialiste“ (apărută la Paris în 1923 și tradusă în românește la „Casa Școalelor“ în 1930). Mihai Ralea ilustra pe atunci tendința societăților moderne către progres prin ideea — formulată pe calea utilizării unor concepte cuprinse în lucrări ale lui Durkheim și Fauconnet — creșterii și înmulțirii *sancțiunilor premiale*, a *succeselor*, pe măsura diminuării și împuținării numărului *sancțiunilor penale*. Semnul progresului social l-ar constitui — printre altele — audiența tot mai favorabilă pe care ar căpăta-o atitudinile inovatoare, invențiile în ordinea vieții morale, a științei, artei și culturii (răsplătite prin *succesul social*) — în timp ce societățile inferioare ar fi caracterizate printr-un conformism strict, prin hegemonia *sancțiunilor penale*, negative, și prin poziția refractară față de orice atitudine rebelă, cu conținut creator și pozitiv, la adresa ordinii constituite. Simplă intuiție fericită, lipsită însă pe-atunci de o formulare riguroasă pe baza studiului mecanismului de clasă al orînduirilor sociale și a influenței relațiilor de clasă dominante asupra distribuției pedepselor și sancțiunilor recompensatorii (este evident că și în societatea modernă a „democrației burgheze“ numărul sancțiunilor *negative* la adresa celor care se opun raporturilor sociale și conformismului dominant este considerabil) — ideea lui Mihai Ralea avea să fie reluată pe fundamentul solid al conceptelor sociologiei marxist-leniniste și supusă unei elaborări și analize multilaterale în recenta lucrare scrisă în colaborare cu T. Hariton: „Sociologia succesului“.

Originalitatea inițiativei științifice a celor doi autori este indiscutabilă. În geneza ei, ideea avea la Mihai Ralea și un anumit sens polemic. Sociologia durkheimistă — deși formulase ideea existenței alături de sancțiunile represive și a unor sancțiuni *aprobative*, remuneratoare, premiale (v. P. Fauconnet: „La responsabilité“ Introduction) — își concentrase atenția în direcția studiului mecanismelor de constrîngere și represiune exercitate de viața socială asupra indivizilor (utilizînd bogatul material al dreptului penal și criminologiei moderne).

Mihai Ralea își propunea — la polul opus — să studieze efectele sociale ale inițiativelor creatoare și ale acțiunilor pozitive, să analizeze mecanismul prin care diferitele formațiuni sociale răsplăteau și sancționau cu laude și onoruri faptele de merit ale indivizilor, ecoul social al gesturilor și înfăptuirilor *favorabile* dezvoltării diferitelor orînduiri sociale. Ideea era profund progresistă, întrucît punea în lumină mecanismul de receptare socială a *actelor creatoare* ale indivizilor, stabilind existența unor mecanisme de stimulare socială a inițiativelor pozitive: „*Succesul — scriu Mihai Ralea și T. Hariton — este ori ce sancțiune pozitivă sau premială acordată de către societate sau clasa socială unor acțiuni individuale ori colective, considerate de ea ca merituose în funcție de orînduirile sociale.*“ („Sociologia succesului“ pag. 16). Viața socială nu apare înzestrată numai cu mecanisme coercitive, de presiune și sancțiune negativă — ci și cu mecanisme stimulative și recompensatorii. Ideea capătă o actualitate deosebită în condițiile triumfului socialismului și comunismului, cînd relațiile și mecanismele de stimulare sau premiere a faptelor creatoare destinate să accelereze progresul noii orînduiri sociale cuceresc o amploare și o eflorescență maximă.

Ceea ce am dori să subliniem cu tărie este interesul științific programatic și principal pe care îl prezintă o lucrare de tipul „Sociologiei succesului“. Nu intră în obiectivul nostru a enunța aci temele dezbaterii purtate de o serie de sociologi și publiciști sovietici pe tema obiectului sociologiei marxiste și polemica interesantă desfășurată în jurul tentativei sociologului german Jurgen Kuczynski de a delimita sfera sociologiei de sfera materialismului istoric (v. articolele lui Glezerman, Kolbanovski, Narski, Rutkevici și Kogan din „Voprosi filosofii“). Nu încapе îndoială însă că o lucrare de genul „Sociologiei succesului“ ilustrează prin însuși programul ei de studiu științific imensele posibilități de investigație în câmpul realităților sociale care se deschid sociologiei marxiste. Fenomenul *succesului*, al sancțiunilor premiale, recompensatorii, fie ele organizate sau difuze, instituționalizate sau simple reacțiuni ale opiniei publice — îngăduie penetrația în zone mai subtile ale conștiinței sociale, permite studiul temperaturii spirituale a diferitelor grupuri și formațiuni sociale, al raporturilor complexe și sinuoase pe care le întreține adeseori conștiința socială a unui grup cu exigențele obiective ale dezvoltării istorice (exemplul „insuccesului“ inițial al invențiilor lui Denis Papin sau Fulton, care contrariu orizontul spiritual, habitudinile și preferințele intelectuale ale „publicului“ timpului — poate fi considerat alături de multe altele ca un simptom semnificativ pentru nivelul conștiinței intelectuale a aceluși „public“). Studiul dialecticei complexe a unor fenomene ale conștiinței sociale de tipul succesului (onoarea, considerația, lauda, entuziasmul), a mecanismului lor genetic, a mistificărilor și deformațiilor la care sînt supuse adeseori reacțiunile opiniei publice sub presiunea intereselor diverselor grupuri și clase sociale, studiul modului însuși de configurare a „opinie publice“ — formează o temă inedită de analiză sociologică. Meritul unei lucrări de tipul „Sociologiei succesului“ se leagă tocmai de abordarea unor zone mai nuanțate ale conștiinței sociale, de urmărirea modului în care raporturile sociale fundamentale se reflectă complex și diversificat în diferitele curente de opinie și conștiință publică, de penetrația în interstițiile mai subtile ale conștiinței sociale. În câmpul vizual al sociologiei marxiste trebuie să între alături de studiul raporturilor fundamentale dintre existența socială și conștiința socială, dintre bază și suprastructură — analiza multilaterală a diverselor manifestări ale conștiinței publice, investigarea formelor particulare ale vieții spirituale, în rîndul cărora se înscriu și sancțiunile premiale, organizate sau difuze, distribuite diverselor

fapte și acțiuni. Lenin arăta că Marx a supus în *Capitalul* unei analize geniale *structura economică* a societății capitaliste, *scheletul* ei, subliniind în același timp cu tărie: „Totul constă însă în faptul că Marx nu se mulțumește cu acest schelet, că el nu se limitează doar la „teoria economică“ în sensul obișnuit al cuvântului, că el — explicînd structura și evoluția unei formațiuni sociale date *exclusiv* prin raporturile de producție — cercetează în același timp totdeauna și pretutindeni suprastructurile corespunzătoare acestor raporturi de producție, îmbrăcînd scheletul cu carne și sînge“ — îmbinînd astfel economia cu istoria, economia cu sociologia (v. și studiul interesant „Il marxismo come sociologia“ de Lucio Colletti în „Societă“, nr. 4 din 1959). Fără îndoială *succesul* reprezintă un epifenomen, un fenomen derivat, dacă privim viața socială în totalitatea determinărilor ei obiective, dar studiul valorilor sociale care formează la un moment dat obiectul admirației, recunoștinței sau entuziasmului colectiv al unui anumit public și grup social îngăduie o investigație sui-generis în conformația spirituală a celui grup, constituie un termometru al nivelului conștiinței sociale specifice acelu public și grup, a curentelor de opinie dominante în sfera dată, înscriindu-se astfel ca o componentă prețioasă în definirea configurației social-istorice a grupului, clasei sau formațiunii sociale analizate. Sociologia marxistă își propune să studieze realitatea socială în întreaga ei complexitate, la toate *nivelurile* ei, fără a excamota nimic — iar propunerea pe care o face Jean Paul Sartre în introducerea „Criticii rațiunii dialectice“ de a se „integra“ studiului marxist al vieții sociale analiza unor „cîmpuri sociale“ delimitate, a unor rezultate sociologice obținute de americanul Kardiner cu privire la anumite moravuri specifice locuitorilor insulelor Marchize sau analiza sociologică a diferențierilor între două metropole capitaliste de tipul Romei și Parisului — nu contrazice cîtusi de puțin obiectivele și spiritul unei sociologii marxiste. Aceasta — atîta timp cît toate aceste investigații, „orizontale“ și „verticale“, sînt călăuzite de criteriile științifice solide ale materialismului istoric: condiția fundamentală a desfășurării și valorificării acestor investigații în zonele mai particulare ale vieții sociale o constituie respectarea principiilor fundamentale ale științei sociologice marxist-leniniste, a principiului determinării conștiinței sociale prin existența socială, a rolului hotărîtor, determinant al relațiilor economice în structura unei orînduiri sociale, ș.a.m.d. (condiție pe care Sartre este încă departe de a o îndeplini, atunci cînd tinde să opună în mod cu totul eronat „dialectica“ ideii „determinismului“). Cît de preocupați sînt sociologii sovietici de a lărgi aria investigațiilor lor sociologice o arată recentul articol „Despre metodele cercetării sociologice-concrete“ al lui Rutkevici și Kogan din „Voprosi filosofii“ nr. 3/961, care analizează rezultatele unor studii concrete cu privire la *efectele sociale și culturale* ale introducerii tehnicii superioare într-o serie de colective industriale din regiunea Sverdlovsk. Analiza multilaterală a unor fenomene ale conștiinței sociale de tipul succesului și sancțiunilor pozitive în evoluția lor de-a lungul diferitelor orînduiri sociale se înscrie deopotrivă în interiorul aceleiași direcții pozitive de dezvoltare și lărgire a ariei cercetărilor sociologice marxiste.

Una din contribuțiile cele mai interesante pe care le aduce lucrarea lui Mihai Ralea și T. Hariton o formează studiul acelor „mecanisme succesuale“ care în societățile divizate în clase antagoniste, sub presiunea relațiilor sociale dominante și a haosului social, tind să convertească fenomenul „succesului“ într-un proces de mistificare, alienare și iluzionare a conștiinței publice. Semnalarea și descrierea generală a acestui „mecanism“ de captare a conștiinței unui anumit „public“, de „înstrăinare“ a reprezentărilor sale într-o direcție deviată, favorabilă intereselor grupului social dominant, de idealizare și aureolare arti-

ficială a meritelor unei anumite acțiuni sau personalități, de transpoziție mistificatoare a meritelor unei întregi colectivități sociale în favoarea unui sigur individ, studiul acestui întreg proces — frecvent în orînduirile trecutului — de mitizare, zeificare și idolatrizare a personalităților prin deformarea tendințioasă a realităților istorice exacte — înscriu unul din capitolele cele mai substanțiale ale „Sociologiei succesului“. Analiza fenomenelor de eroizare, divinizare, sanctificare a unor figuri în epocile istorice vechi — îngăduie autorilor să desvăluie natura acestor mecanisme de magnetizare a conștiințelor. Prin intermediul analizei unor asemenea fenomene de „succes“ — putem descifra cîte ceva din natura proceselor de mistificare a conștiinței sociale, de iluzionare și deviere interesată a reprezentărilor, de falsificare a conștiinței în raport cu dezvoltarea reală a proceselor istorice. „În foarte multe împrejurări... dacă ne mărginim la perioadele istorice caracterizate prin scindarea societății în clase sociale antagoniste, succesul s-a bazat pe mecanisme precise de înfrumusețare, de exagerare, de propagandă, de lansare, de conservare, de perpetuare...“ Subliniind ideia că „nici o societate nu poate înflori, nu se poate dezvolta și realiza pe planul civilizației, dacă este complet lipsită de elan, de încredere în propriile ei forțe și mai ales de încrederea în valoarea, în eminența acestor forțe“ — autorii au pus în lumină faptul interesant că aci intervine, fără îndoială, „mecanismul în aparență ciudat, al succesului, care nu ezită să substituie ființe și merite fictive unor ființe și merite reale, sau dacă acestea există, să le înfrumusețeze, să le exagereze, să le dea dimensiunile de care societatea are efectiv nevoie“ (p. 161).

Studiul proceselor de mistificare și dirijare premeditată a conștiinței unui „public“ spre anumite valori sociale sub presiunea ideologică a grupurilor sociale dominante, ca și analiza fenomenelor de auto-iluzionare a conștiinței sociale, de contaminare a ei în spiritul unor anumite prejudecăți, reprezentări deformate sau unilaterale, legende sau mituri sociale — au o importanță decisivă pentru elucidarea uneia dintre problemele cele mai importante ale sociologiei succesului: cea a relațiilor dintre succes și valoare, inclusiv explicarea posibilității discrepanțelor între succesul unor opere sau personalități și valoarea lor intrinsecă, obiectivă, reală. Capitolul despre „succes și valoare“ din lucrarea lui M. Ralea și T. Hariton stabilește o analogie fericită între raportul dintre sancțiunile premiale „oficiale“ și sancțiunile difuze, neorganizate, ale publicului larg — pe de o parte, și raportul dintre sancțiunile juridice și cele morale pe de altă parte. Scindarea sau chiar antagonismul între judecățile „oficiale“ și cele ale publicului larg — efect în primul rînd al diviziunilor sociale și contradicțiilor de clasă — apare ca un fenomen cu o cauzalitate pe deplin clară. Mai interesant sub raportul „sociologiei succesului“ este însă ca alături de discrepanța între sancțiunea premială instituțională, „oficială“ și succesul efectiv, implicînd o largă audiență publică și un entuziasm de masă (fenomen frecvent în orînduirile întemeiate pe interese de clasă contradictorii) să se analizeze fenomenul existenței unei discordanțe între „succesul“ efectiv al unei acțiuni sau opere și valoarea ei obiectivă, reală, care se va dovedi cu mult inferioară sau caducă în perspectiva istoriei (cu reversul procesului: insuccesul unor valori reale sau un succes „fals“, mistificat, presupunînd o întreagă perioadă de „demistificare“ și de restabilire a proporțiilor și valorilor exacte).

Aci intervine acea cauzalitate a nivelurilor conștiinței sociale, cu cortegiul ei de iluzii, mistificări, prejudecăți, cu inerția sau sugestionabilitatea ei — fenomene de natură să explice „succesul“ unor acțiuni sau opere a căror valoare istoria o va sancționa cu totul altfel, sau insuccesul unor valori veritabile. Dia-

lectica aceasta a raportului între „succes“ și „valoare“ a fost schițată în linii juste de-a lungul capitolului din „Sociologia succesului“ — dar este regretabil că aspectele ei mai complexe, „cazurile“ cu o cauzalitate mai complicată de divorț între succes și valoare, analiza multiplicității factorilor care determină sincronismul sau distorsiunea între succes și valoare, au rămas încă departe de o elucidare completă. Analiza unor fenomene de „succes“ literar ar fi oferit o „materie“ substanțială pentru reflexe și studiu sociologic (de pildă, spre a cita un exemplu între altele, explicarea succesului teatrului lui Victor Eftimiu în raport cu audiența restrinsă de care s-a bucurat în aceeași perioadă — epoca dintre cele două războaie — teatrul lui Camil Petrescu). Ar fi fost de dorit ca autorii să fi acordat o atenție mult mai susținută analizei „mecanismelor succesuale“ în societatea capitalismului contemporan, studiind tehnicile utilizate acolo pentru mistificarea „opinie publice“ și creierea artificială a diferitelor „succese“; după cum nu ni s-ar fi părut deloc lipsită de interes schițarea unui examen sociologic al mecanismului intern care prezidează decernarea unor „sanțiuni premiale“ de mare ecou social, începînd cu diversele premii literare sau cinematografice („Marele premiu al Editorilor“, „Goncourt“-ul francez sau „Oscar“-ul american) și culminînd cu evoluția decernării premiului Nobel în diversele perioade și faze istorice (studiul raporturilor între „succes“ și „valoare“ ar fi devenit astfel mult mai nuanțat, mai complex și mai elocvent: mobilurile decernării unui premiu Nobel lui Albert Camus în comparație cu absența de pe lista laureaților acestui premiu a lui Jean Paul Sartre — este o temă instructivă de studiu pentru „sociologia succesului“ în societatea burgheză contemporană). Un merit însemnat al lucrării celor doi sociologi romîni îl constituie tocmai faptul de a fi pus în valoare fenomenul „succesului“ ca pe un seismograf sensibil al curentelor de opinie din cîmpul conștiinței sociale — ca pe un instrument de detectare atât a „iluziilor“ și „fiecțiunilor“ utile pe care le cultivă în cadrele conștiinței sociale diversele grupuri și clase sociale interesate în promovarea valorilor lor subiective cît și a fenomenelor de conștiință pozitive, raționale, cu solide fundamente reale, specifice „succeselor“ aparținînd unor valori sociale obiective. Este totuși surprinzător și paradoxal că o lucrare marxistă atât de amplă dedicată „sociologiei succesului“ nu a acordat cîtusi de puțin spațiu criticii unui curent filozofic de tipul *pragmatismului* — curent în al cărui arsenal ideologic noțiunea „succesului“ ocupă un rol capital. Critica epistemologiei și eticeii pragmatismului, cu idolatrizarea și hiperbolizarea „succesului“ ca un criteriu decisiv al „adevărului“ și „binelui“ — ar fi oferit un prilej admirabil pentru explicitarea mai profundă a distincțiilor între conceptele de „succes“ și „valoare“ (obiectivă). Se știe că W. James — tutorele pragmatismului — tindea să demonstreze *legitimitatea* experienței religioase prin valoarea și succesul ei pragmatic, prin pretinsa ei valoare de utilitate în realizarea unui echilibru „armonic“ al forțelor sufletești: critica noțiunii pragmatiste a „succesului“ ar fi pus în evidență ideea că succesul departe de a fi echivalent cu valoarea se poate întemeia adeseori pe un proces de mistificare sau autoiluzionare a conștiinței sociale, subliniind în acelaș timp cu tărie teza că veritabilul criteriu al valorilor autentice îl constituie coincidența fenomenelor conștiinței sociale cu legile de dezvoltare ale existenței sociale, cu exigențele obiective ale procesului istorico-social.

Pe bună dreptate, M. Ralea și T. Hariton au stabilit un paralelism între progresul social și ceea ce doi autori numesc procesul de „raționalizare și obiectivizare“ a succesului, arătînd că succesul este „pe lîngă un mecanism social de promovare a valorilor sociale subiective... și un mecanism de sancționare

premiată a meritelor reale, stabilite tot mai fidel în funcție de valorile sociale obiective“ („Sociologia succesului“, pag. 393). Metodologia lucrării celor doi sociologi români are o solidă bază marxist-leninistă — dialectica fenomenelor succesuale fiind proiectată perpetuu pe fundalul dialecticii obiective a relațiilor social-istorice. Fenomenele de psihologie socială caracteristice genezei „succesului“ sînt urmărite într-o interdependență strînsă cu dezvoltarea existenței sociale și a formațiunilor social-economice. Lucrarea cuprinde o interesantă „tipologie a succesului (autorii disting cinci tipuri de succes: ctitoricesc, agonal, charismatic, culminal și tipul-originalitate), observații subtile asupra psihologiei succesului, cu utilizarea inteligentă a unor considerații ale lui Pierre Janet — dar niciodată studiul „morfologic“ al fenomenelor succesuale nu este autonomizat și privit în afara legăturii organice, de dependență riguroasă, cu dialectica materială a procesului social-istoric. Capitolul dedicat sancțiunilor premiale și mecanismelor succesuale în condițiile socialismului și comunismului, analiza procesului progresiv de raționalizare, secularizare și individualizare a succesului în decursul evoluției istorice — se înscriu printre contribuțiile pozitive și substanțiale ale lucrării. Astfel metodologia „Sociologiei succesului“ se află atît la antipodul unei sociologii „abstracte“, de tipul celeia a lui Georg Simmel, care studiază formele „societale“ („Vergesellschaftung“) într-o himerică puritate și abstracțiune supra-istorică — cît și la antipodul metodelor „moderne“ utilizate de școala sociologică americană (de la „cuantificarea“ abstractă, în afara unor serioase criterii de diferențiere calitativă a fenomenelor sociale, cu „testocrația“, „numerologia“ și „quantocrația“ ei endemică și pînă la „atomismul“ social al „sociometriei“ lui Moreno): metode a căror caducitate și hiperempirism steril au fost denunțate cu argumente excelente de însuși unul din leaderii sociologiei americane actuale, P. V. Sorokine, în cartea sa „Tendențele și avatururile sociologiei americane contemporane“. Respectarea riguroasă a criteriilor materialismului istoric în studiul unui fenomen de tipul „succesului“, proiectarea perpetuă a fenomenelor de patologie socială pe fondul relațiilor de clasă — asigură lucrării celor doi sociologi români o superioritate metodologică programatică față de orice eventuală cercetare similară efectuată cu metode de tipul celor amintite mai sus.

„Sociologia succesului“ este o lucrare științifică serioasă și solidă, cu o temă originală, elaborată pe baza utilizării unui vast material istoric, etnografic și sociologic — o carte susceptibilă desigur de ameliorări și perfecționări substanțiale — dar în ansamblul ei o operă care onorează cercetarea marxistă pe tărîmul științelor sociale din țara noastră.

IMPASUL UNOR PSEUDO-TEORII

H. BRATU și H. CULEA

1. Este foamea un fenomen ineluctabil ?

La expoziția „Italia 1961“ din Torino, consacrată sărbătoririi centenarului unificării Italiei, un uriaș panou așezat la „Mostra delle Regioni“ pretindea să înfățișeze cum trăiește țărănul italian în diferite regiuni ale țării. În panoul cu privire la Sardinia se vede un țărăn cu o capră: capra paște un smoc de iarbă, țărănul pune o mână streășină la ochi privind la un vapor cu destinația Genova. În Sicilia, panoul înfățișează un țărăn care avea un măgăruș, iar din Messina, capitala insulei — un vapor nenorocit (dar totuși mai acătării decît perechea sardiniană) se pune în mișcare către Veneția. În Calabria, țărănul posedă un căluț, dar de privit, privea tot spre nord, către „pămîntul făgăduinței“ înspre care mergea de astă dată un tren cu destinația Milano. La Bari, țărănul avea o vacă, dar tot exista ispita vaporului care pleacă spre nord. Se înțîmplă la fel și la Tarent, la Napoli, la Foggia, chiar la Florența. Abia în Lazio, adică în provincia romană, țărănul sprijinit de bicicletă, lîngă o pereche de boi și o casă, se lipsește și de tren și de vapor, chip de a spune că el rămîne pe loc. Iar spre Milano, țărănul are și tractor, și livadă, și viță de vie.

Dacă cizma italiană ar fi fost ceva mai lungă, ne-am fi putut aștepta ca undeva, pe o paralelă, la o latitudine mai nordică, țărănul italian să poarte conform celor de la Expoziție joben și frac, avînd, cum se spune, și un Packard la scară.

„Mostra delle Regioni“ ilustrează astfel în chip plastic un adevăr și o iluzie. Adevărul: emigrația din Sud, mizeria din vîrfurile peninsulei; iluzia este pretinsa creștere a prosperității către Nordul peninsulei. Dar și în aceste ipostaze, pentru cine cunoaște repartiția densității populației agricole în Italia, optimismul oficial nu-i spune mare lucru, căci, de fapt, de la unificarea Italiei (1861) înapoi s-a făcut puțin pentru agricultura italiană.

Italia, una din țările „miracolului economic“ (denumire sub care se ascunde de fapt concentrarea monopolurilor și intensificarea exploatării în schimbul unei anumite creșteri, relative, a producției industriale), oferă chiar în condițiile relativei conjuncturi economice, exemplul clasic al clasicelor contradicții ireconciliabile ale economiei imperialiste, inclusiv cele specifice unei țări slab dezvoltate. Nici un fel de „boom“ economic, oricît de artificial creat și menținut, nu a putut și nu va putea ascunde „drama pămîntului“. Marea proprietate agricolă (care a rămas pînă astăzi neatinsă) a devenit un fel de putere tiranică, situată undeva în capitala regiunii și suspendată ca o amenințare permanentă deasupra satelor (amenințare exprimată în Sicilia chiar prin imaginea directă a „mafiei“). Economia capitalistă contemporană a înmulțit liota de exploatare lacomi și nemiloși; rapacitatea lumii burgheze, goana ei sălbatică după înavuțire, dezumanizarea de care e însoțită, înconjoară așa dar satul contemporan din toate părțile. În fiecare an pleacă din Italia aproape

două milioane de oameni, care merg să lucreze aiurea. În afară de acest exod, așa zisa „emigrație internă“ pustiește jumătate din Italia, goleşte satele și insulele din sud transformându-le într-un pământ al dezolării, reeditând în acest proces de proletarizare forțată, cele mai rele aspecte ale revoluției industriale din epoca victoriană. Italianul consumă de trei ori mai puțină carne decât vecinii săi de la nord și de cinci ori mai puțin decât aliatul său de peste ocean.

Dar pe harta neagră a foamei italianul încă ocupă o poziție favorizată. Conform rezultatelor celei de a doua anchete mondiale în legătură cu problemele alimentației efectuată în anul 1952 de FAO, numai 28% din populația globului pămîntesc (în teritoriile slab dezvoltate și în alte țări aflate sub dominația capitalului) primește o cantitate suficientă de calorii — peste 2700 pe zi: 12% primește zilnic numai de la 2200 — la 2700 calorii, în sfîrșit, 60% din populație consumă pe zi mai puțin de 2200 calorii, ceea ce înseamnă că postesc în permanență. Acești oameni par să se consume pe ei înșiși, viața lor este un fel de autodistrugere.

Dar mult mai periculoasă decât această lipsă de calorii, decât această lipsă de energie, este calitatea necorespunzătoare a alimentației, sau așa zisa „foamete specifică“, în primul rînd consumul insuficient de substanțe proteice. Conform ultimelor cercetări ale unor specialiști cu autoritate, efectuate în diferite regiuni slab dezvoltate din lume, neingerarea de proteine s-a dovedit a fi cea mai răspîndită formă de subnutriție. Numai 17% din populația regiunilor slab dezvoltate din lume, are posibilitatea de a consuma cantitatea necesară de substanțe proteice (adică 30 grame proteine pe zi), 25% consumă zilnic între 15 și 30 de grame, iar rația zilnică a celorlalți 58% nu atinge nici măcar 15 grame. Tocmai regimul de foame cronică la care sînt condamnați și azi, din cauza pauperizării și insuficienței dezvoltării economice, peste 60% din numărul oamenilor care trăiesc în țările aflate sub călcîiul imperialismului și în regiunile slab dezvoltate de pe glob, constituie cauza slăbiciunii și a epuizării biologice a celor mai sărace pături ale populației. Subnutriția cronică și incapacitatea de muncă din cauza lipsei de energie vitală — arată Josue de Castro — constituie un factor important care explică, de pildă, productivitatea scăzută a agriculturii în Extremul Orient (de 13 ori mai mică decât în America de Nord). Din cele 60 de milioane de oameni care mor anual, 30—40 milioane mor din cauza subnutriției — simptom principal al pauperizării lor, provocată de dezvoltarea insuficientă a economiei și de mizeria crescîndă care închide acest cerc vicios.

„Dacă secolul XX — se spune în Programul P.C.U.S. — n-a pus capăt pînă acum mizeriei a sute de milioane de oameni și n-a adus belșugul de bunuri materiale și spirituale tuturor oamenilor de pe pămînt, de vină este capitalismul“.

O dată cu scurgerea timpului, capitalismul nu numai că nu atenuiază gravitatea problemei agrare, dar adîncește din ce în ce mai mult componentele „clasice“ ale crizei agrare, contradicția modului capitalist de producție în agricultură, descompunerea țărănimii, ruinarea și eliminarea treptată a micului producător, concentrarea și centralizarea producției agricole, subordonarea agriculturii față de interesele monopolurilor. Eliminarea treptată a producătorului mic și mijlociu are loc în condiții în care nici agricultura și nici industria nu mai sînt capabile să absoarbă forța de muncă rurală disponibilă, din ce în ce mai numeroasă. Lipsa oricărei perspective de întrebuițare pentru surplusul crescînd de forțe de muncă constituie o circumstanță agravantă chiar și față de acele stadii mai timpurii ale pătrunderii capitalismului

în agricultura, cînd nevoile industriei textile îi goneau pe țărani de pe pămînturile lor, cînd, după expresia lui Marx, „oile mînceau țărani”. În unele țări slab dezvoltate (în Persia sau în Guatemala) expresii ca: „lipit pămîntului” sau „ajuns la sapă de lemn” au devenit nu numai eufemisme, ci, pur și simplu, anacronisme; căci nu mai există nici pămînt și nici un fel de sapă, ci „o veșnică pribegie”. Problema agrară este așa dar în primul rînd o problemă a țărănimii mici și mijlocii sortită în țările capitaliste mai dezvoltate unei ineluctabile mizerii și ruine iar în cele slab dezvoltate — care pășesc pe calea capitalistă — direct pieirii prin inaniție și degradării fizice (populația Guatemalei, de pildă, a scăzut cu 12% în ultimii zece ani, a Iranului cu 3% — în timp ce sporul natural al populației pe glob este de 2% anual).

2. Paradoxurile agriculturii capitaliste în „țările afluate”: Elefantiasis și senilitate

Mascînd realitățile sociale, sociologii burghezi afirmă că într-o serie de țări capitaliste dezvoltate, există o „economie afluentă”, adică un aflux de bunuri de consum mai mare decît necesitățile consumatorilor. Expresia aparține sociologului american Gailbraith, consilier al președintelui Kennedy și actualmente ambasador la New-Delhi. Oare așa stau de fapt lucrurile?

„În Statele Unite, spunea recent N. S. Hrușciiov în Raportul prezentat la plenara C.C. al P.C.U.S., supraproducția nu se naște datorită faptului că în America n-are cine să consume produsele, acolo există milioane de șomeri care nu mînîncă pe săturate, există pur și simplu oameni înfomețați¹⁾).

Agricultura americană, cea mai modernă și cea mai rentabilă a izbutit și cea dintîi să intre într-o criză care-i paralizează toate încheieturile. Dictonul: „Prea multă minte strică” tîlmăcit în termenii agriculturii americane „prea multă producție dăunează”, dăunează în primul rînd fermierului mijlociu care neputînd concura pe tîrîmul producției cu fermele mari este înghițit și digerat de rechinii agriculturii capitaliste, și exclus de la împărțirea venitului agricol. Dăunează contribuabilului american, care plătește în fiecare an 3,22 miliarde de dolari pentru a amortiza reducerea suprafețelor însămîntate, cumpărarea de către stat a aparentului surplus agricol, depozitarea a milioane de tone de cereale care se degradează progresiv, construirea de silozuri în care aceste cereale sînt stocate. Un surplus care, dacă ar fi aruncat pe piața mondială, ar duce la prăbușirea pieții mondiale capitaliste de cereale și care nu poate contribui măcar la hrînirea șomerilor înfomețați, fiindcă aceasta ar duce la scăderea prețurilor agricole interne.

Și astfel ajungem la primul paradox al producției americane: în timp ce producția medie de cereale a crescut în zece ani (1950—1960) cu 29%, venitul net al fermierilor a scăzut cu peste două miliarde de dolari.

Al doilea paradox: încetinirea ritmului creșterii producției agrare tocmai în momentul cînd posibilitatea productivității în agricultură s-a dovedit mai mare ca oricînd.

Al treilea paradox: conjunctura capitalistă determină o autodeprecieri continuă a prețurilor agricole, cauza nemijlocită a ruinării materiale a agriculturii de rînd. Prețurile primite de fermieri au scăzut într-un singur de-

¹ Scînteia, Nr. 5469/1962.

ceniu cu 20%. Dar nici aceste prețuri nu oferă o siguranță oarecare, din pricina uriașelor stocuri de produse agricole care se ridicau la 1 ianuarie 1961 la circa 190 milioane tone (numai pentru grâne, seară, porumb). În numai trei și jumătate decenii (1925—1960) numărul fermelor din S.U.A. a scăzut de la 6.372.000 la 3.704.000. Toți indicatorii vieții agrare americane amintiți mai sus ilustrează faptul că istoria agriculturii din S.U.A. este istoria ruinării fermierilor mici și mijlocii — istoria unei agriculturi roase de contradicții, incapabilă de a se menține pe propriul său fundament: țărănimea. Există o întreagă terminologie eufemistică și administrativă prin care se cîntă prohodul micului fermier american: Agricultural Act, National-Wool Act, National Corn. Program, Emergency Cereals Program, Public Law 480, și care toate prevăd „ajustarea producției agricole la nevoile generale ale țării“.

Această ajustare consacră un fapt consumat: victoria gospodăriei mari asupra celei mici în cadrul principalei țări „afluente“ a capitalismului, semnificația unei asemenea victorii nefiind alta decît pauperizarea relativă și absolută a țărănimii muncitoare.

Cum se prezintă situația în țările „afluente“ ale Europei occidentale? Problema agrară a acestor țări vedește oare deosebiri de substanță față de cea relevată de agricultura S.U.A. ?

R.F.G. La 20 octombrie 1953 Adenauer a formulat esența programului său agrar în termenii următori: „Sursa principalelor dificultăți o prezintă actuala structură a agriculturii. Din suprafața agricolă totală de 14 milioane ha, 7 mil ha., adică 50 % din suprafața noastră agricolă utilă este atît de fărâmițată, încît face cu neputință mecanizarea agriculturii. Această situație trebuie schimbată“. Și această situație a fost schimbată; și schimbată ar fi fost chiar fără intervenția cancelarului. Din datele recensămîntului, efectuat în 1960, rezultă că în timp ce 55 % din numărul total al gospodăriilor dețin 14% din întreaga suprafață a țării, mai puțin de un sfert din numărul gospodăriilor (cele mari) dețin 57% din suprafața totală, ceea ce denotă un rapid proces de concentrare și centralizare capitalistă în agricultura R.F.G. În limbajul presei vest-germane, acest proces este adnotat ca o „cedare“ a pămîntului de către „gospodarul nepriceput“ celui vrednic în schimbul unei „răscumpărări“. Asemenea „cedări“ ating cifre spectaculoase. Numai în Landul Hessen între 1949—1955 au fost lichidate 18 mii gospodării. În întreaga Germanie occidentală în aceeași perioadă țaranii mici și mijlocii au „cedat“ circa 900 mii hectare. Peste 130 de mii gospodării de țărani muncitori au fost lichidate. Așanumitul „plan-verde“ în circulație în R.F.G. care prevede „lărgirea păturilor de gospodării viabile“ pregătește aceeași soartă pentru restul gospodăriilor avînd sub 20 ha.

După cum se știe, ruina și ulterior eliminarea țaranului cu gospodărie mică și mijlocie din agricultura capitalistă are loc, pe de o parte, prin extinderea fermelor în spațiu, menținîndu-se vechea bază tehnică, iar pe de altă parte prin intensificarea cultivării gospodăriei în „adîncime“, înzestrînd-o cu o bază tehnică de înaltă productivitate. Agricultură Europei occidentale considerată „clasică“ în ceea ce privește „trăinicia micilor ferme“ ilustrează, ca și în cazul S.U.A., ambele căi de concentrare și centralizare capitalistă. Înghițirea fermelor mici de către cele mari și puternice, pe calea extinderii suprafețelor, este confirmată chiar în cazul așaziselor țări de mici agrarieni, ca de pildă Franța (unde încă din 1951 s-a cerut lichidarea a un milion de gospodării mici și mijlocii), Italia (unde un același „plan-verde“ prevede măsuri care să lovească în milioane de mici gospodării țărănești considerate ca neproductive), etc.

Să ne oprim asupra diferențierii gospodăriilor în capitalism implicată de procesul **intensificării mecanizării agrare**. Acest proces de intensificare a mecanizării, important indiciu pentru urmărirea concentrării și centralizării agriculturii capitaliste, a cunoscut mai cu seamă în deceniul nostru o amplă desfășurare. Numai între 1948—1955 parcul de tractoare a crescut în Anglia, Franța, Italia, Suedia, Danemarca, Olanda, Spania, R.F.G. cu peste un milion. Cine profită însă de pe urma acestui proces de concentrare a mecanizării în agricultură? În capitalism, se vîntură adesea mitul „posibilităților egale“ a tuturor sătenilor de a se folosi de mijloacele moderne necesare înzeestrării gospodăriilor rurale. Faptele desmint brutal acest slogan. Repartizarea tehnicii noi în agricultură se face cu totul inegal, ceea ce are drept consecință o mai acută accentuare a contradicțiilor vieții rurale capitaliste. Un mănunchi de uriașe ferme capitaliste concentrează cea mai mare parte a mijloacelor tehnice, iar marea masă a țărănimii utilizează doar o infimă parte din acestea.

Nu numai în S.U.A., unde o șeptime din ferme dețineau în 1950 mai mult de o treime din numărul total de tractoare se observă acest fenomen. Dar chiar și într-o țară ca Suedia (dată drept model de întruchipare a „prosperității capitaliste“), din gospodăriile mici numai 0,3% foloseau cite un tractor.

Din asemenea informații statistice nu poate fi desprinsă decît o singură semnificație sociologică: intensificarea utilizării mijloacelor tehnice în agricultura țărilor capitaliste înaintate (S.U.A., R.F.G.) — fenomen demn de remarcă din punct de vedere al indicatorilor strict tehnici — dă naștere la nivelul ansamblului social, la un spectaculos fenomen de criză prin faptul că la un pol al societății se îngrămădesc tot mai multe bogății, iar la celălalt (în cazul nostru: în speță țărănimea) — ruina, mizeria, șomajul etc.

Acest caracter al devenirii capitaliste în general, inclusiv agricultura, nu se manifestă în zilele noastre doar ca un atribut propriu economiei. Sensul acestei devenirii reprezintă o rezultantă complexă a conjugării economicului cu politicul, socialul etc.

Aminteam mai înainte de politica agrară oficială a S.U.A., de concordanța ei cu dominația gospodăriei mari capitaliste în dauna micului fermier. A micului fermier american anonim care relatează într-o scrisoare adresată unui mare cotidian: „E insuportabil să știi că o recoltă bună nu valorează nimic și că astăzi recolta și însuccesele obișnuite pur și simplu nu au nici o însemnătate față de marea tragedie a foamei și belșugului... Eu am cultivat la ferma de 180 acri pe care am luat-o în arendă 1520 tone de sfeclă de zahăr... ceea ce înseamnă 456.000 funți de zahăr. Familia mea stă însă fără zahăr. Am îngrășat și vîndut 430 vite (egal 135 000 funți de carne), dar în casa mea nu e o bucățică de carne. Am îngrășat și vîndut 1200 porci (egal 240.000 funți de carne), eu n-am însă în casă nici carne de porc, nici slănină și nici bani“ („New-York Times“, 5 decembrie, 1961).

Europa occidentală nu face nici ea excepție atît în ce privește problemele ridicate de epistola trimisă de fermierul anonim, cît și în privința asanării agrare pe care guvernele respective o operează pe seama contribuabilului și față de care agricultorul de rînd își exprimă tot mai deschis și mai „dur“, nemulțumirea sa.

3. Jaqueriile moderne se fac cu tractoarele

Ceea ce s-a petrecut anul trecut în orașele din vestul Franței nu poate fi considerat o întîmplare. De pe vremea „jaqueriilor“ Franța rurală n-a mai trăit o asemenea răsturnare; locul furcilor și al tîmăcoapelor l-au luat tractoa-

rele, dintre care o mare parte purtau mențiunea „de închiriat“. Mișcările din Franța, care s-au soldat cu morți și răniți, aruncând în aer „antanta cordială“ dintre țărâtime și guvern, au scos o dată mai mult în evidență principalele tare ale structurii economice agricole din Franța, în care totalitatea ipotecilor care grevează mica proprietate agricolă depășește de două ori bugetul țării (cu excepția capitolului militar). Adevărul este că mica proprietate agricolă țărănească franceză nu poate rezista prin propriile ei mijloace așa zisei „asanări economice“ pe care o întreprinde marele capital, a cărui expresie politică actuală este gaullismul. Dar, vocabulă extrasă de fapt din lexiconul regimurilor totalitare de tip fascist, „asanare“ spre deosebire de echivalențele lui mai puțin neologice, nu implică sensul de „însănătoșire“ ci mai degrabă de „lichidare“, de „măturare“ a fermierului normand, breton, și chiar a celui din Gironde, regiune altădată vestită nu numai prin vinurile ei ci și prin prosperitatea micii întreprinderi agricole. Dialectica istoriei și-a spus aici necruțătorul ei cuvânt. Micul producător este una dintre primele victime ale regimului de autoritate. În proporția în care monopolurile „modernizează“ în regimul lui De Gaulle industria, în aceeași măsură crește în mod inevitabil și datoria țaranului, adică ipoteca pe care o ținea în frâu numai un anumit impozit progresiv pentru produsele agricole franceze și mai ales subsidiile, care se ofereau fie direct (sub forma unor „prime de export“) fie sub forma unor credite cu dobândă mică. Dispariția subsidiului, crearea pieței comune agricole, adică anularea tarifului vamal protecționist, invadarea pieței franceze cu produse agricole lactate din Benelux, fructe și vin din Italia, margarină din R.F.G. etc. transformă fermierul francez, atât de mândru altădată de parcela sa, în sclavul propriului său instrument de producție. În epoca „subsidiilor“, țaranul francez credea într-o providență care să-i amortizeze ipoteca care astăzi este în ansamblu mai ridicată decât acum o sută de ani, sub regimul lui Ludovic Napoleon. Țaranul francez nu a reușit să-și achite datoria funciară dar nici să dispună de capital pentru irigații, fertilizanți industriali, etc. Îmbunătățirile funciare rămân apanajul birurilor agricole și marilor ferme, în timp ce câștigul net al țaranului francez scade de un secol încoace în proporția în care crește consumul brut, în proporția în care pe măsura scăderii suprafețelor cultivate instrumentul de producție, pământul, se scumpește și rentabilitatea sa scade, agricultura regresează iar țaranul se îndatorează. Și ceea ce este efect devine la rîndul lui cauză (Franța și Italia sînt alături de Spania și Portugalia, singurele țări europene în care se mai practică pe scară întinsă, sistemul dobînzilor cămătărești a cametei).

În felul acesta țaranul francez a ajuns să cedeze capitalistului, sub formă de dobînzii pentru ipotecile care grevau pământul, sub formă de dobînzii pentru creditele de așa zisă ameliorare, nu numai o rentă funciară, nu numai profitul industrial, într-un cuvînt, nu numai întregul câștig net, ci chiar o parte din salariu, reeditînd situația strămoșilor săi, decăzînd în ceea ce Marx denumea „**situația arendașului irlandez**“, totul sub pretextul proprietății private. „**Exploatarea țaranilor — scrie Marx — se deosebește numai prin formă de exploatarea proletariatului industrial. Exploatarea este același: capitalul**“. Acum, după înființarea pieței comune au dispărut subsidiile și micul proprietar agricol, în loc să se vadă răsplătit pentru umărul pus la „restabilirea ordinii“ se răsvrătește el însuși împotriva dictaturii burgheze: din „apărător al ordinii“ a devenit un „partizan al amarhiei“, blochează șoselele, asaltează primăriile, intrerupe căile ferate; ba în unele locuri, tractoarele țărănești s-au găsit față în față cu tancurile armatei. Cezarismul și-a dezvăluit o dată mai mult dialectica.

Nici în Anglia situația nu este mult mai strălucită și pentru o singură dată în viața lui, fermierul scoțian s-a arătat a fi de acord cu agricultorul din Wales trîntind în alegerile parțiale pe candidatul conservator pentru că Mac Millan conduce tratativele cu privire la piața comună. Măcar și acel „4 la sută“ care reprezintă cota parte a agriculturii la produsul social total din Anglia se consideră amenințat de politica de integrare economică prin care guvernatorii englezi încearcă să ridice agricultura la „nivelul de concentrare a celorlalte sectoare economice“. Cînd piața produselor agro-alimentare evoluează sub presiunea crizei de supraproducție (atît în sectorul cerealiilor cît și în al cămii etc.), cînd lupta de concurență pentru acapararea deșeurilor, pe alocuri practica dumping-ului, obligă majoritatea guvernelor capitaliste la manifestări disperate (subsidii, etc.) diferitele „Agricultural act“, „charte agricole“ precum și măsuri de integrare nu pot decît să mărească anarhia producției.

Integrarea economică europeană desemnată prin cabalisticele inițiale E.P.U., O.E.E.C., E.E.C., E.P.T.A. socotită de către cele mai numeroase țări capitaliste occidental-europene ca salutară în acest sens, nu a făcut decît să ducă la o și mai aprigă decădere a gospodăriei mici și mijlocii în favoarea fermelor rechin. După cum rezultă din datele lucrării lui B. Oury¹), în cadrul pieței comune europene, valoarea producției la ha. este în Țările de jos, de pildă cu 200 dolari mai mare ca în R.F.G., cu 300 dolari mai mare decît a Franței, cu 270 dolari decît a Italiei. Rezultatul: supraviețuirea celui mai puternic — recte a fermelor-rechin, — înseamnă pe scara națională eliminarea micului producător și înflorirea fermelor-rechin, pe scara „comunității“ — dominarea pe piața comună a produselor agricole germane, olandeze, cu un cuvînt: supraviețuirea celui mai puternic.

5. Teorii burgheze și mic-burgheze cu privire la agricultură

O veche zicală pretinde că o anumită specie de șerpi ar avea darul ca printr-o chinuitoare și îndelungată încolăcire să zămislească perle. Pare-se că teoreticienii agrari ai capitalismului contemporan se străduiesc, prin analogie, să dovedească cum din contorsionarea, încolăcirea și meandrele descrise de evoluția agrară în țările capitaliste de azi (eufemisme burgheze pentru cuvintele: contradicție, criză agrară, declin etc.) s-ar obține o rezultantă luminoasă, optimistă, spectaculoasă; ei persistă cu cinism în a prezenta otrăvita mărgea a capitalismului drept perlă prețioasă. Pe această linie, teoreticienii agrari contemporani burghezi și mic-burghezi vîntură două categorii de așa-zise doctrine, aparent contradictorii, avînd însă un numitor comun: pe de o parte tabăra ideologilor care văd prezentul și viitorul agriculturii capitaliste prin prisma „trăinicieii micii gospodăriei de familie“, iar pe de altă parte adepții fătăși și cinici ai presupusului „caracter impetuos și nepieritor al mării agriculturii capitaliste“.

Este drept că în caracterizarea vieții rurale capitaliste contemporane, între acești teoreticieni se încing uneori controverse, se conturează chiar școli, curente și poziții teoretice „divergente“. Bineînțeles că fiecare din aceste curente de idei agrare se exprimă polemic cînd e vorba de celălalt curent, însă ele vădesc o inextricabilă unitate atunci cînd se pune problema respingerii comune a ade-

¹ B. Oury : *L'agriculture au seuil du marché commun*. Paris, 1958.

văratelor coordonate în lăuntru cărora agricultura capitalistă contemporană zămislește cele mai acute contradicții, paradoxuri și fenomene de disoluție.

Actuala situație a agriculturii în țările capitaliste „afluente“ evidențiază o gravă problemă agrară constituită din numeroase dramatice întrebări de natură social-economică, cărora capitalismul nu le mai poate oferi **nici un răspuns valabil**. Pentru popoarele țărilor capitaliste, pentru țărănimea acestor țări problema agrară se pune de fapt în termeni tranșanți: pe ce cale să, pășească mai departe — pe calea dezvoltării capitaliste, care se verifică drept cimitir pentru micii agricultori, ori pe calea dezvoltării cooperatist-socialiste, dovedită eficientă și radicală în curmarea mizeriei.

Recunoașterea acestei situații de către ideologii agrari burghezi contemporani nu ar avea altă semnificație decît sinuciderea. De aceea, pseudopaleativelor încercate la nivelul practicii le corespund puzderie de false teorii la nivelul ideologiei agrare așa-zis moderne.

Problema agrară se pune, firește, în termeni întrucîtva diferiți în țările „afluente“ (unde reclamă soluții antimonopoliste) și în țările slab dezvoltate dependente, colonii (unde predomină caracterul antifeudal al soluțiilor necesare). Prefutindeni însă, problema agrară solicită imperios abandonarea căii capitaliste.

În fața situației de fapt din agricultura țărilor capitaliste, cînd „tot ce este real merită să piară“ — după o expresie a lui Marx — cele două tabere de teoreticieni burghezi amintite desprind metode diferite de diversiune ideologică. Prima tabără (adeptii paseiști ai „gospodăriei de familie“) întreprinde în principa mistificarea conținutului problemei agrare, pe de o parte, prin transmutarea soluțiilor necesare rezolvării acesteia de pe solul economicului pe tărîmul spiritualului (teorii agrare social-psihologice etc.), iar pe de altă parte, prin substituirea unor soluții necesare prezentului, prin soluții adoptate în vremuri de mult apuse (paseism). O veche manevră idealistă de altfel.

Leon Gingembre, într-un întreg capitol inclus în tomul al IX-lea (*L'univers économique et social*) din noua ediție a Enciclopediei franceze (Paris, 1960), perorează în acest spirit: „În fața dilemei: societatea va înghiți omul, tehnica va aservi societatea... sau, dimpotrivă, societatea va continua să progreseze — micile și mijlociile întreprinderi au ales; alegerea lor constituie o ultimă cale — o ultimă șansă pe care umanitatea o are la dispoziție pentru a rămîne liberă“. O șansă, care, după teoreticianul susamintit, nu trebuie cîntărită cu meschine calcule de avantaj sau dezavantaj economic și nici privită din unghiul pesimist de vedere al „implacabilei deveniri istorice“. Important este — după acest teoretician — că „întreprinderile mici și mijlocii trebuie să aspire la promovarea unui umanism modern... la promovarea capacităților acolo unde se găsesc, la împiedicarea dominației puterii banului și... la crearea unei societăți moderne bazată pe uniunea categoriilor sociale și nu pe aservire socială“. Mica gospodărie se vedește așa dar, în viziunea de mai sus, a putea sta de pază „cultului libertății umane“ și a întruchipa „simbolul unui stil de existență cu adevărat omenească (mai aproape de natura inerentă individului, etc.)“.

Din șirul abundent al unor asemenea doctrine agrare nu lipsesc, firește, nici teoretizările pretins întemeiate pe analiza unor criterii obiective, materiale, din care să poată fi desprinse aceleași concluzii privind: „caracterul familial al micii gospodării țărănești“; „necesitatea cultivării virtuților conservatoare ale micului producător“; „trăinicia micii gospodării“; etc. L. Malassis, de pildă, în lucrarea „*Economie des exploitations agricoles*“ (Paris, 1958) susține, pe această linie că „exploatațiile agricole mici sînt mult mai intensive decît cele..

mari". (pag. 186), iar B. Oury, în „L'agriculture au seuil du marché commun“ (Paris, 1959), evidențiază cum „cifrele rezultate din aproximările noastre cu privire la agricultura pieții comune... confirmă importanța agriculturii de familie“ (pag. 110). Aceste cifre evidențiate de B. Oury și extrase prin așa-numita metodă a „concluziei statistice“ („statistical inference“) se referă însă mai puțin la o inducție orientată în depistarea unor indicatori economici, cât a unor indicatori specifici sociometriei burgheze care operează cu așa-numitele componente cantitative ale: „imutabilului atașament al țărânimii față de pământ“; „armoniei psihice și sociale ce rezultă din conjugarea individualistă a țăranului cu lotul său de pământ într-un cuplu familial sui-generis“; etc. „Priceperea“, „spiritul de economie al țăranului mic și mijlociu“, „comunitatea de viață ce se stabilește între țăran și animalele domestice din mica gospodărie“, etc. — devin tot atâtea capete de coloană în nomenclatorul anchetelor, pe temeiul cărora se extrag „concluziile statistice“ tip B. Oury.

În explicarea tuturor acestor fenomene de psihologie individualistă nu lipsesc, firește, pe lângă interpretările sociologizante și psihologizante, nici interpretările determinist geografice de tipul P. Caziot. Sociologul francez P. Caziot, într-o lucrare de dată nu prea recentă („La propriété rurale“ — Paris, 1930), demonstrează nici mai mult nici mai puțin decât că „timp de secole, eforturile umane se adaptau aci (în agricultura Franței, etc. N.N.) la necesitatea imperioasă naturală“ (pag. 61).

Date fiind realitățile agrare sumbre din lumea capitalistă (concentrarea și centralizarea, înghițirea fermelor mici de către cele mari, exodul populației rurale, etc.), caracterul ridicol al unor susțineri ca cele cuprinse în grupul de teorii amintit mai sus nu mai are a fi demonstrat.

Nici chiar așa-zisele „metode contemporane de ultimă oră“ prin care se afirmă, în ciuda evidenței obiective, posibilitatea prosperității micii producții în capitalism (metode de întemeiere a unor teze ca: dubla productivitate în agricultură; intensitatea producției mici; productivitatea în munca cu animalele în gospodăria mică; profitul sponit al micii producții; etc.) nu sînt de altfel „invenții teoretice de ultim moment“ și nici expresii ale unor „realități agrare dintre cele mai recente“. Asemenea invenții erau date drept „noutăți“ cu multe decenii în urmă.

Reamintim în acest sens unele teorii agrare burgheze și mic-burgheze de largă circulație în România perioadei dintre cele două războaie mondiale. Izbește nu numai similitudinea dar chiar anterioritatea față de faimoasa teorie „România țară eminentamente agrară“ fundamentată la noi în prima jumătate a secolului XX pe temeiul aceluiași teze privind „trăinicia micii gospodării“ și susținute mai întîi în formă „nudă“ de către sociologia conservatoare și poporanistă, iar mai apoi „retușate“ de către diverșii reprezentanți ideologici ai partidelor național-țăraniste, gogo-cuzist, legionar, precum și de către o întregă pleiadă de economiști burghezi. „Agricultura mică nu numai că nu are a se teme de concurența mării agriculturi ci, dimpotrivă, ea își poate dovedi oricînd rezistența față de cea mare“ — se remarcă în acest sens încă de la începutul secolului nostru (vezi C. Stere, „Social-democratism sau poporanism“, pag. 328). V. Madgearu completa după cîteva decenii: „Tendința naturală de evoluție a agriculturii care corespunde cu necesitate progresului mină ca o forță elementară spre dominația exploatării mici“ („Agrarianism, capitalism, imperialism“, pag. 40). Toți ideologii burghezi, în frunte cu moșierul C. Garoflid, caracterizau agricultura României capitaliste ca fiind dominată de „mica proprie-

tate bazată pe muncă și dovedită ca trainică și imuabilă". Care a fost eficiența micii gospodării în țara noastră o știm cu toții.

Afirmațiile teoreticienilor agrari autohtoni cu privire la trănicia gospodăriei de familie, au fost la timpul lor explicate „teoretic“ în aceeași termeni ca și explicațiile date astăzi acestui fenomen de către doctrinarii agrari burghezi de „ultimă modă“. În acest spirit C. Rădulescu Motru explica cum „românul sătean nu este făcut pentru a lucra în industrie. El este plugar din naștere“, fapt pentru care „satul reprezintă unicul său făgaș de dezvoltare“. Într-un limbaj stilizat și căutat abscons, L. Blaga considera „Orizontul spațial unic al subconștientului — care la români este „spațiul mioritic“ — ca unul din elementele constitutive ale „substanței noastre sufletești“ din pricina căruia românul nu se simte bine, nu poate crea și munci decît în „duhul legănat al spațiului său matrice“ („Orizont și stil“, pag. 79—80).

În decursul primei jumătăți a secolului XX s-au imaginat în țara noastră variate formule politice corespondente acestui „spațiu matrice“. Amintim în acest sens „democrația rurală“ a lui C. Stere; „idealul social“ național-țărănist intitulat „statul țărănesc“; etc. Acest din urmă ideal construit de național-țărăniști pe temeiul teoriei „România țară eminentamente agricolă“ și transpus în practică prin corupție electorală, deși în vorbe se referea la „democrație“, „drept al muncii“, „proprietate bazată pe muncă“ etc. — în fapt s-a dovedit a fi doar o odioasă formă de înrobire a oamenilor muncii și o armă de reprimare a mișcării revoluționare. Cu toate acestea, teoreticienii național-țărăniști au avut cinismul să prezinte formula lor demagogică cu privire la „statul țărănesc“ nici mai mult nici mai puțin decît „un socialism al țărilor eminentamente agrare“ — după cum se exprima N. Matheescu („Statul țărănesc și problema muncitorească“).

Și cite n-au mai fost scornite de liberali, corporatiști etc. în România burghezo-moșierească pentru a „ferici“ săteanul alegător împins la urnă sub presiunea țuicii și a unor variate „modele agrare“!

Aceleași considerente ideologice, electorale etc., reclamă în zilele noastre aceeași fanfaronadă din partea politicienilor și teoreticienilor burghezi și mic-burghezi de toate nuanțele din țările capitaliste de azi.

Cochetînd cu formula trănicii „micii gospodării de familie“, aceștia consimt uneori, pentru a cîștiga sufragiile alegătorului francez, italian etc., — să zugrăvească chiar și „caracterul satanic al civilizației industriale actuale“. În volumul IX al amintitei enciclopedii franceze, spre pildă, L. Gingembre, de care mai pomeneam, perorează, în acest sens, pe larg, cum că „În căutarea fericirii omului, umanitatea a uitat individul, iar eforturile sale au dus în fapt la estomparea lui însuși, la despersonalizarea sa în imensele laboratoare ale progresului pe de-a-ntregul aservite tehnicii... și în care nu mai există libertate individuală“. Reîntîlnim în această tiradă cunoscutul truc prin care racilele capitalismului sînt prezentate ca specifice oricărei „societăți industriale“. În aceeași tonalitate elegiacă continuă autorul să atribuie „șablonizarea gândirii individului“, „atrofierea liberului arbitru“, „dispariția personalității“ procesului excesiv de urbanizare care „se dezvoltă din ce în ce mai mult în oricare economie afluentă“. Soluția oferită de autor ne este deja cunoscută — formula retrogradă și individualistă a reîntoarcerii la idealul „P.M.E.“ (petite et moyenne entreprise).

Comentarea acestor extrase „de pură esență burgheză“ o socotim a fi devenit superfluă. Antologia agrară burgheză autohtonă și din istoria „cea mai contemporană“ a doctrinei agrare din țările capitaliste, dezvăluie unul și acelaș lucru: sterilitatea gândirii sociale burgheze care pe cele mai variate meridiane

și paralele și în cele mai felurite etape ale devenirii contemporane repetă aceleași idei, oferite cu cinism drept „ultimă noutate“. Și aceasta în timp ce toate datele statistice (de proveniență burgheză) furnizează abundente mărturii întru confirmarea din plin a tezelor sociologiei agrare marxist-leniniste cu privire la caracteristicile principale ale agriculturii capitaliste.

Marea forță a doctrinei agrare științifice, marxist-leniniste, poate fi întrevăzută și din faptul că numeroși teoreticieni agrari burghezi sînt nevoiți a recunoaște pe față (păstrînd totuși echivocul) trăsăturile căii capitaliste de dezvoltare a agriculturii.

În această tabără intră cea de a doua categorie de doctrinari agrari burghezi de care aminteam, — cinicii partizani ai trăinicieii și imuabilității marii agriculturii capitaliste, ai recunoașterii „iminenței și caracterului salutar al decăderii păturii țărănești“. Cei mai numeroși dintre doctrinarii respectivi privesc agricultura ca o ramură a industriei capitaliste, punînd viitorul acestei ramuri în dependență de capacitatea ei inerentă de a se industrializa.

M. Aug. Laribé, conducătorul „Societății franceze de economie agrară“, susține pe această linie necesitatea societății capitaliste de a se sprijini în tot mai mare măsură pe „asociații libere capitaliste foarte largi“, cît și pe „o integrare agricolă europeană“ de genul faimosului „pool vert“.⁴⁾ La rîndul său, D. Faucher („Le paysan et la machine“, Paris, 1954) recunoaște imposibilitatea rezolvării „crizei acute a gospodăriei țărănești“ decît prin „concentrarea producției agricole pe suprafețe mai mari, cu folosirea mijloacelor tehnice moderne“ (pag. 247).

O puzderie de teorii optimiste s-au ivit de asemenea pe solul practicii recente a așa-zisei integrări economice și politice a Europei, de care am mai amintit.

Firește că soluții ca cele indicate mai sus nu reprezintă decît o recunoaștere cinică a superiorității marilor ferme capitaliste (sub raportul tuturor indicatorilor), și a iminenței dispariției păturii țărănești, socotită anacronică în evul capitalist. Această categorie de teorii agrare se înscrie pe față ca una din coloanele ideologice ale apologeticii burgheze contemporane, care întoarce conștient spatele gravelor contradicții, autodizolvante, specifice orînduirii bazată pe exploatare și sortită pieirii.

În opoziție cu teoriile cinice de mai sus, tot mai numeroase devin cercetările și studiile agrarienilor progresiști și comuniști din Occident (W. Racht, E. Grieco, E. Sereni, etc.) din țările slab dezvoltate etc., care consideră că unica modalitate de soluționare a problemei agrare ridicată de orînduirea capitalistă — este pășirea pe calea necapitalistă de dezvoltare.

Aceste concluzii sînt impuse de însăși realitatea agriculturii țărilor capitaliste „afluente“ și a țărilor slab dezvoltate.

6. Teoriile agrare burgheze și mic-burgheze față în față cu situația agriculturii țărilor slab dezvoltate

Iminența reformelor agrare în țările slab dezvoltate nu mai este astăzi contestată nici chiar de foștii colonialiști. Însă de aici prietenii și adversarii acestor țări trag concluzii diferite. Dacă pentru întreaga lume progresistă se impune

⁴⁾ Citat după V. Malinschi: „Marxism-leninismul și problema agrară“ Buc. p. 219.

constatarea că aceste reforme trebuie să fie profund radicale în lichidarea rămășițelor feudalismului, în scuturarea jugului dominației imperialiste, în pășirea pe calea progresului agrar care să asigure multilaterală dezvoltare a vieții rurale — pentru reprezentanții metropolelor burgheze aceste reforme trebuie să fie „ordonate“, pașnice și cât mai „condescendente“ față de vechile realități obiective, precum și față de „teoriile agrare moderne“.

Pentru popoarele celor 42 de state devenite suverane în vremurile noastre, pentru popoarele tuturor țărilor aflate pe drumul eliberării, „realitatea obiectivă moștenită“ nu merită decît să piară. Declarația Consfătuirii partidelor comuniste și muncitorești (Moscova, noiembrie 1960), analizînd științific situația acestor țări, conchide asupra necesității unor profunde transformări agrare fără de care „nu poate fi rezolvată problema alimentației, nu pot fi măturate toate rămășițele medievale, care încetățesă dezvoltarea forțelor de producție din industria și agricultura“ acestei părți a lumii.

Pentru cetitorul român, contemporan cu grandiosul proces de colectivizare socialistă a agriculturii, orice luare de contact cu dezastruoasa stare a agriculturii din țările slab dezvoltate nu poate, pentru început, fi înregistrată decît ca o ciudățenie. S-ar putea imagina, în adevăr, o rubrică „Știați că?“ pe tema elementelor concrete ale chipului în care predominarea marii proprietăți funciare în condițiile menținerii rămășițelor feudale (sprijinită și conservată de imperialiști), duce la o cruntă exploatare și ruinare a țăranimii din aceste țări. Știați că în țările din Orientul apropiat și mijlociu 90—95% din populația țărănească posedă doar 20—30% din pămînturi; că în Iran 90% din țărani sînt lipsiți de pămînt; că în Brazilia 75% din gospodăriile țărănești stăpînesc doar 11% din suprafața cultivabilă; că în țări ca Peru, Venezuela, Columbia țărani fără pămînt reprezintă 70—90% ?

Dominația colonială și relațiile agrare existente în aceste țări au dus la o barbară distrugere a loturilor cultivate, a pădurilor, a bogățiilor subsolului etc. În intenția menținerii acestei părți a lumii într-un stadiu de „stat mondial“, agricultura a fost dezvoltată în aceste țări în primul rînd pe principiul monoculturii, foarte convenabil intereselor monopolistilor din metropole.

Nivelul tehnic al agriculturii țărilor slab dezvoltate aduce pe-alocuri cu stadiul orînduirilor sociale de mult apuse. În Africa, principala unealtă pentru lucrarea pămîntului este săpăliga. Nici chiar marile gospodării nu sînt înzestrate cu mașini agricole moderne, dat fiind orientarea lor prădalnic extensivă. După datele Comisiei economice O.N.U., în deceniul nostru America latină, Extremul Orient (fără China continentală) și Africa dispuneau de circa 3% din parcul mondial de tractoare („For Eastern economic review“, 19.VI.952).

Datorită tuturor împrejurărilor de mai sus, productivitatea muncii agricole în țările slab dezvoltate este dintre cele mai scăzute. În Argentina, de pildă, producția de grîu din anul 1960—1961 reprezintă cel mai scăzut nivel din anii deceniului nostru. În Brazilia, deși agricultura constituie principala ramură economică, ponderea ei în economia națională se reduce simțitor de la un an la altul.

Reformele agrare întreprinse în multe din țările slab dezvoltate prezintă o asemănare frapantă cu ciuntitele și diversionistele reforme agrare din România burghezo-moșierească.

Cu toate acestea, în ultimii ani, multe din statele slab dezvoltate care și-au dobîndit independența, se orientează spre o politică agrară cu un vădit caracter antifeudal și progresist. Ghana, veche țară de monocultură, se orientează astăzi în cadrul planului ei cincinal, spre o agricultură cu un caracter tot

mai diversificat. În Guineea, politica agrară stimulează crearea unei mișcări coope-
ratiste. Dat fiind că țările slab dezvoltate se află încă în fața unor grave probleme
în ce privește agricultura (repartiția inegală a pământului; fărâmițarea gospodă-
riilor; productivitatea scăzută; venitul agricol cel mai scăzut din lume; slaba
înzestrare tehnică; etc.) tinerele state independente din Asia și Africa, precum și
o mare parte din țările din America Latină se conving de necesitatea de a păși
cît mai devreme pe calea necapitalistă de dezvoltare. O cale necapitalistă modernă,
care nu reprezintă nici reeditarea vechii obști indiene sau polineziene, nici mica
proprietate individuală de tip patriarhal și nici restrîngerea malthusiană a popu-
lației rurale .

În etapa actuală, cînd înflorirea științei ne permite să întrevădem o lume a
fericirii și a belșugului, nu este greu de înțeles frămîntările ce au loc în conștiința
popoarelor din țările slab dezvoltate, mai ales din țările Asiei. Nu se poate să nu
considerăm îndreptățită indignarea acestor popoare sărace cărora politica neo-
malthusiană le propune restrîngerea natalității, chipurile pentru menținerea „echi-
librului nestabil dintre posibilitățile vitale nelimitate de perpetuare a speței și
necesitățile de limitare“ în raport cu așa-zisa penurie a resurselor. Dacă trebuie
să vorbim de dezechilibru, el trebuie căutat în condițiile civilizației capitaliste,
care printr-un sistem distrugător tinde să stoarcă materia primă necesară indus-
triei cu cheltuieli cît mai mici. „Foamea, manifestarea cea mai groaznică a
sărăciei — scrie lordul D. Boyd-Orr — este totodată cauza principală a indig-
nării asiaticilor împotriva dominației economice a europenilor“. Și o dată ce
popoarele din țările slab dezvoltate ajung la conștiința faptului că foamea, mi-
zeria nu sînt de loc un rău inevitabil, indignarea și ura lor nu mai pot fi
liniștite nici cu bombe, nici cu tunuri.

Restrîngerea terenurilor cultivate — iată soluția neomalthusiană, capitalistă.
Lărgirea și intensificarea practicii agricole pe baza proprietății socialiste — iată
soluția comunistă. „Agricultural act“ din 1961 propune limitarea cu peste 1/5 a
producției agricole în S.U.A. În același timp, în U.R.S.S. s-au desțelenit și valori-
ficat cinci milioane hectare, proiectîndu-se cultivarea și valorificarea a încă 3
milioane de hectare. Ce stă deci în centrul unei asemenea politici? Omul — cu
nevoile sale — etalon suprem. Pornind de la acest considerent major programul
P.C.U.S. trasează calea belșugului de bunuri și valori spirituale și culturale speci-
fice comunismului. Un antropocentrism sui-generis al evului nou, comunist. La
antipodul egocentrismului medieval, capitalist ori generat de orice alt soi de
înrobire.

Neînțelegînd aceasta dușmanii comunismului științific încearcă să prezinte
grija comunistilor pentru fericirea oamenilor (inclusiv pentru crearea unui belșug
de bunuri de larg consum) drept o reînțoarcere la preocuparea meschină și filistină
a ghiftuirii cît mai depline a insului. Neînțelegînd esența colectivistă, antifilistină
și antiindividualistă a societății comuniste, ideologii burghezi privesc noua socie-
tate din unghiul de vedere al propriei lor societăți clădită pe subjugare și dispreț
față de om. Ei privesc orînduirea contemporaneității de pe poziția unei orînduiri
ieșită din contemporaneitate. Ei încadrează Lumea nouă în coordonatele materiale
și spirituale ale „lumii noi“ descoperită de Columb.

„TEATRU” de MIHAIL SEBASTIAN

PAUL GEORGESCU

Drama eroilor lui Sebastian constă în aceea că ei neagă o realitate fără a-i putea opune alta, caută să fugă dintr-o lume care-i învăluie de pretutindeni, se refugiază dintr-o societate care nu cunoaște refugiu. Dezgustați de societatea burgheză, de structura ei și de valorile ei false, acești oameni nu au tăria de a lupta împotriva acesteia dar au tăria de a nu abdica de la demnitate, de la propriile lor valori, de la o anume integritate umană destul de indeterminată, obsesivă totuși. Refuzând lupta, mai exact fugind de ea, personajilor lui Sebastian nu le mai rămâne decât să caute un refugiu, o „insulă”, un teritoriu neinvadabil al timpului care însă nu poate fi menținut la năvălirea realității burgheze. Cu o delicată încăpăținare, acești eroi fără voie, tind cu toată ființa lor spre o fericire mereu refuzată. Tema nu e nouă, ea descinde din „Luca-fărul” lui Eminescu, trece prin benignul „Dan” al lui Vlahuță, prin opera febrilă a lui Camil Petrescu sau prin aceea monumentală a marelui Sadoveanu, este consubstanțială scurtei existențe a lui Anton Holban. Un asemenea, atât de larg — și totuși enumerarea e incompletă! — circuit, exclude o explicație temperamentală sau prin particularități artistice. E vorba deci, dincolo de variații firești, de un refuz total, hermetic, pe care intelectualii cinstiți l-au opus capitalismului obraznic, crud și brutal. Căutând insula lui Euthanasios, eroii modești ai lui Sebastian nu erau însă susținuți de conștiința geniului, precum Hyperion, ci aveau conștiința și aproape orgoliul acestei modestii. E și orgoliul scriitorului care, pornind de la premiza pragmatică după care succesul social în societatea burgheză reprezenta capitularea față de o lume disprețuită în forța ei, nota în 7 septembrie 1935 acest program de modestie planificată: „**Încă o dată am prilejul să mă gândesc cu resemnare și fără necaz la inapținutimea mea în ordinea practică și la fericita abilitate a celorlalți. Nu voi izbuti niciodată să trec dincolo de o mizerie mai mult sau mai puțin suportabilă, nu voi face niciodată carieră, nu voi avea niciodată bani... Și sincer vorbind, foarte sincer, fără nici un motiv de a mă păcăli pe mine însumi, cred că banii imi și sînt indiferenți. Ași cere vieții doar puțină liniște, o femeie, cărți și o casă curată.**” („Pagini de jurnal”, II.403).

Ideal minim, pe care și-l vor însuși obedient toate personajele sale cumsecade, dar pe care societatea burgheză îl va respinge în toate cele patru puncte cardinale ale sale. Și îndeosebi liniștea... Dar să revenim. Comparația cu Sadoveanu pare paradoxală (deși Sebastian plănuia un studiu despre marele povestitor) și într-un sens și este, dar reținem că eroii lui Sebastian atât de opuși universului sadovenian (temperamental, artistic, ca formație intelectuală), în majoritatea lor intelectuali introspectivi, împărtășesc cu bacia lui Sadoveanu (ca și cu Neculai Manea, dealtfel) același ideal de liniște, izolare și curățenie, același jind de fericire netulburată, care e de fapt fuga îngrozită din fața ororii

burgheze. Și dacă insula vizată de Nadia, Bob și Manuel („Insula“) ne amintește pe undeva de aceea lui Euthanasios, eminesciană în excesul ei solar, gestul lui Ștefan care — în izolarea vilei de la munte — întrerupe radioul și telefonul, oprește poșta și ziarele, ascunde calendarul, nu ne amintește de grupul de prieteni izolați în sihăstria poetică de la „Bradu-Strîmb“? Iar Miroiu nu e un alt Neculai Manea, incapabil „în ordinea practică“ și despre care agitata și agresiva domnișoară Cucu ar fi putut spune: „— El? E fericit cu cărțile lui“. O fericire, desigur, tristă. Așa dar, dacă în fața năvălirii burgheze eroii lui Sadoveanu fug în munți, în codrii, în sihăstriei paludice sau în Istorie, mo-deștii intelectuali ai lui Sebastian fug — în fața aceleiași invazii — în cărți, în stele, în vis. Paralela pe care o face cu Camil Petrescu, în amplul și amănunțitul său studiu introductiv V. Mîndra, evidențiază că eroii lui Sebastian nu se manifestă ca intelectuali, în primul rînd, nu-și trăiesc dramele la modul cerebral și mai mult chiar, ocolesc expresia excesiv intelectuală. Spre deosebire deci de Camil Petrescu, Sebastian, în căutarea idealului fericirii elementare, al bucuriilor simple, simte o adevărată nevoie de a părăsi, — odată cu telefonul, ziarul, serviciul și larma citadină, — obositoarele obiceiuri intelectuale, auto-analiza, comparația estetică, livrescul. În timp ce eroii lui Camil Petrescu suferă cînd partenera nu e inteligentă și cultă, în „Jocul de-a vacanța“, Ștefan îi reproșează Corinei: **„Dumneata ești tot ce am detestat mai mult în viață (...) O fată deșteaptă. Groaznică specie!“** (I, 33). Iar Miroiu se îndrăgostește de Mona care poate întreba: „— Cum spuneai că-l chemă pe ăsta? Miroiu: — **Copernic. Mona: — Parcă am auzit de el. Miroiu: — Tot ce se poate**“ (I, 140). Este așadar la Sebastian, secreta dorință a intelectualului de a se integra în elementar, de a participa la vital, fără complicațiile obositoare ale introspecției, — la *raisonnante* — (și aceasta îl deosebește de Camil Petrescu) dar cu deprinderile clare ale raționalistului și cu capacitatea digresiunilor complicate despre simplitate. E drept să adăugăm, însă, că lui Sebastian îi lipsește acea tensiune, acea violență și mai ales acea capacitate de a se mișca printre idei generale care îl caracterizează pe Camil Petrescu.

Definind personajele lui Sebastian, V. Mîndra notează în amintitul studiu: **„Ciocnirea dintre eroii imaculați ai comediilor lui Sebastian cu societatea imundă, care-i umilește, nu capătă nici o clipă proporțiile luptei“.** Acest erou „se află față-n față cu o societate care-l ignoră și care-l zdrobește“ (I, XL). Personajele lui „se strecoară prin viață, umili și mindri în același timp, luna-teci incurabili, ducînd o dublă existență, în care realitatea este ocolită cu teamă, iar visul devine o adevărată beție de hașis“ (LVII).

*
*   *
*

Ce vor eroii lui Sebastian? Ei doresc fericirea. Ce este, pentru ei, fericirea? Cum se poate ea realiza? Ștefan — din „Jocul de-a vacanța“ — îi explică în scena XV, Corinei, că el duce o existență, tot timpul anului, cel puțin neplăcută, dar are luna lui de libertate, concediul, în care încearcă să uite tot, adică tot ce-i reamintește penibila lui viață de mic funcționar: „— **Dar dumneata nu știi să uiți. Niçi unul din voi, dumneata și ăștia (...) nu știe să uite. Amețiți cînd vi se întîmplă să nu vă aduceți aminte, trei secunde în ce zi sinteți. D-aia zăpăcitul ăla bătrîn, de cum se scoală, n-are altă treabă decît să scrie pe tablă: 5 August, 6 August... D-aia vă stringeți pile în jurul aparatului de radio ca să vă spună ora exactă. (Aproape violent:) Eu nu vreau să știu**

ora exactă. Și nu vreau să știu ce e azi, ce va fi mâine și ce a fost alaltăieri. Ce e azi? O zi cu soare. Mi-e de ajuns“. Și în continuare: Ștefan: (...) „Se cheamă jocul de-a vacanța. Și se mai cheamă jocul de-a uitarea. Și s-ar mai putea chema jocul de-a fericirea. Corina: (...) Și e greu jocul ăsta? Ștefan: A! Sigur că da. E un lucru complicat fericirea. Trebuie învățat cu răbdare, cu metodă...“ (I, 35–36). Reluînd: „Cu vremea am să învăț. Nu se poate să nu învăț. Sînt un elev silitor“. (I, 38). Fericirea este așadar, pentru toți acești oameni umiliți, striviți, alienați o artă, dificila artă de a uita tot ceea ce umilește, strivește, alienează existența, adică societatea burgheză.

Cum arată paradisul rîvnit? O vilă izolată, pierdută-ntre munți („Jocul de-a vacanța“), o casuță simplă, soare și flori (Mona: (...) „E atita soare azi-dimineață, totul se luminează pentru mine. Uite, casa asta... florile astea“ (I, 177), în „Steaua fără nume“, o călătorie pe urmele lui Alexandru cel Mare („Ultima oră“). Paradisul e izolat de lumea burgheză: Madame Vintilă: (...) „N-aude nimeni, nu răspunde nimeni. Nici țipenie de om. Parc-am fi undeva la capătul pămîntului. Naufragiați. Pierduți. (...) Unde sîntem? Pe ce insulă? Pe ce continent? Unde?“ Bogoiu: „O fermă, o fermă mică... Noi trei și ea“. („Jocul de-a vacanța“). Sau în „Insula“: Nadia: Dar vreau să amețesc. Dacă închid ochii... O, ce bine e! Ce bine! (...) Manuel: E grozav. Nadia: Parcă plutesc. Manuel: Parcă zbor. Nadia: Parcă nu mai sîntem aici. Parc-am fi departe. Manuel: Departe de mansarda asta infamă. Nadia: Undeva pe o navă, pe mare, pe o insulă. Manuel: Da, pe o insulă. Nadia: Cu multă lumină, cu mult albastru, cu mult cer. Văd plante, și flori și culori, și un orizont larg, văd...“ (I, 251). Pentru profesorul Miroiu, paradisul se află pe stepele cosmice, populate cu aștri, Hyperion ce călătorește cu visul printr-a „haosului văi“: „Dar sînt alte seri, cînd o simt aici la fereastră, vie, protectoare, atentă, așa de atentă, încît dacă aș striga mi se pare că m-ar auzi (...) sînt seri cînd tot cerul foșnește de viață... cînd pe ultima stea, dacă ascuți bine, auzi cum freamătă păduri și oceane — fantastice păduri și fantastice oceane — seri în care tot cerul e plin de semne și de chemări, ca și cum de pe o planetă pe alta, de pe o stea pe alta, ființe care nu s-au văzut niciodată se caută, se presimt, se cheamă...“ (I, 162) Pentru Paul din „Accidentul“, fericirea e realizabilă într-o cabină obscură, printre munți, brazi, zăpadă.

E ușor de reținut, deci, că în geografia lui Sebastian, ținutul fericirii e un loc îndepărtat (o planetă necunoscută, o insulă visată), vag, însoțit, legendar, (pe urmele expediției asiaticesti a lui Machedon), sau pur și simplu retras, izolat, între munții mari (vila Weber, cabana lui Grodeck). În formula fericirii intră — pentru aceste personaje — nu numai izolarea, ci și corolarul ei, tăcerea. Ștefan tace, Paul tace, Miroiu tace, Corina descoperă tăcerea, ca și Mona. În formula fericirii, un rol deosebit îl au visul și simbolul.

* * *

Dar mișcarea repulsivă, — oroarea față de realitatea burgheză — nu e încă definitorie pentru opera unui scriitor. Rămîne de stabilit cealaltă coordonată, a valorilor pozitive, oricît de necristalizate sau implicite ar fi. Personagiile lui Sebastian se definesc prin capacitatea lor de a visa, autorul selectîndu-i, scrie V. Mîndra, „prin punerea mai mult sau mai puțin deschisă a chestiunii de încredere în fața acestor tipuri: puteși să visași sau nu?“ Forța visului este direct proporțională cu forța de repulsie, adică pe măsură ce se îndepărtează de acea lume, personajul își proiectează o alta. Adaptații — Grig,

Ștefănescu, Directorul Borcea, industriașul Bucșan — și chiar adaptații inferiori (șeful gării, domnișoara Cucu, ziaristul Pompilian etc.) sînt incapabili să vizeze. Care e funcția visului în opera lui Sebastian? Visul este mijlocul de transport cel mai rapid spre insula fericirii. Funcția compensativă a visului apare lămurit, în toate piesele și romanele: „Bogoiu: „Nimeni nu-și închipuie, domnișoară. (...) Bunăoară la minister... Știi dumneatale ciți țipă la mine? Bogoiu, unde-i dosaru cutare? Bogoiu-n sus, Bogoiu-n jos. Ei țipă și eu tac. De unde să știe ei că, în timp ce caut dosarul care s-a pierdut, eu sînt în insulele Azore? Corina: Călătorești mult... Bogoiu: Tot timpul“ (I, 17). Corina nu vrea să știe cine este, de fapt, Ștefan și nici ea, lui, nu vrea să-i spună: „Cine ești tu? Cine sînt eu? Nu știu. Poate că ești prințul de Galles. Poate că sînt o mare dansatoare (...) Rămii așa. Ce vrei să aflu de la tine? Că ești un mic inginer, sau un mic avocat, sau un mic arhitect... (...) Că tot anul ai făcut economii naive de care te jenezi, pentru ca să cucerești o lună de vacanță... (...) Lasă-mă să fiu necunoscuta care se rupe de lingă tine, pentru a se întoarce într-o viață de mister...“ (I, 89).

Raportul dintre realitate și vis este definitoriu pentru înțelegerea concepției, căci dacă încăpăținarea eroilor de a tinde spre fericire dovedește integritatea lor umană, meritul scriitorului este de a fi arătat — fiind prin aceasta superior personajilor — că un asemenea mod de fericire este irealizabil. Eroii înșiși o presimt și o exprimă în felul lor: „Corina: Și eu te voi căuta, dragul meu... Dar te voi găsi? Niciodată n-am visat un vis de două ori. Ștefan: Un vis din care fugi de bunăvoie... Corina: Pentru ca să nu se sfîrșească singur“. (I. 97). Viziunea insulei e rezultatul unei beții cu... aspirină („Insula“). Miroiu urmărește cu ochii închiși drumul cosmic al stelei fără nume. „Mona: Și nu se va vedea niciodată? Niciodată? Miroiu: Niciodată. Mona: Păcat. Miroiu: Ar trebui să se abată puțin din drumul ei (...) Mona: Și nu se poate? Miroiu: Nu! Mona: De ce? Miroiu: Pentru că stelele nu se abat niciodată din drumul lor“. (I. 166). Visul se destramă, insula dispăre din fața ochilor, vasul redevine vilă de închiriat, vacanța se sfîrșește, funcționarii se întorc la birourile lor, steaua fără nume rămîne nevăzută, neabătută din drumul ei. Căci fericirea e mai mult decît un mic loc retras pentru una sau două persoane și ea nu se poate obține printr-un vis traumatic.

Destrămarea visului e pricinuită — arată scriitorul — de realitatea socială. Micul funcționar nu poate visa decît în concediu; dar pentru a trăi el trebuie să se întoarcă la birou. De ce pleacă Mona cu Grig? Fiindcă nu poate trăi într-un tîrg unde plouă des și e noroi, într-o casă prost mobilată, unde te speli cu apă de la fîntînă. „Grig: Mona, tu ești un animal de lux. Ești făcută din puțin parfum, din multă lene, din oarecare fantezie. Tu crezi că toate acestea vor rezista aici?“ (I. 184). Dacă în „Jocul de-a vacanța“ societatea înăbușitoare nu există decît ca substrat psihologic, dacă în „Steaua fără nume“ ea e reprezentată de emisari meschini, în „Ultima oră“ critica socială e concretă, directă. Mecanismul afacerilor și al șantajelor, cu rechini industriali care ridică și scufundă miniștri, suprimă sau subvenționează ziare independente, ocupă tot atîta loc pe scenă ca și visul lui Andronic și al Magdei Minu despre Alexandru cel Mare. Fiindcă realitatea — fascismul, războiul — i-au demonstrat și scriitorului că nu e cu putință să trăiești în societate și să fii liber de ea.

POEZIA DE INSPIRAȚIE RURALĂ

EUGEN SIMION

Am încercat, cu alt prilej, a defini structura noului poem de inspirație rurală, utilizând o formulă, firește discutabilă: *poemul rapsodic*, în stare a sugera, după părerea noastră, tonalitatea oarecum deosebită a versurilor scrise în ultima vreme. Artistul are certitudinea că este martorul unui fenomen excepțional, epepeic, de aceea observațiile sale nu se pot fixa într-o transcripție mecanică, într-un pastel „obiectiv” sau într-o evocare lipsită de un fond reflexiv.

În poem pătrunde meditația, patosul lucid, marcînd dialogul viu, dramatic, dintre artist și realitate, efortul de a sugera prefacerile uriașe din viața satului contemporan. Acest efort a fost în multe cazuri răsplătit, dovadă numărul mare de poeme care sugerează dimensiunile inedite ale lumii rurale, poezia cîmpului înfrățit, imaginea, și ea nouă, a țaranului eliberat de vrajbă și egoism.

Apare, în poezia contemporană, o nouă viziune a satului. Elementele ei sînt opuse atît idilismului semănătorist, cît și imaginii primitivității din poemele tradiționaliștilor. Pentru unii poeți mai vechi satul era un loc al eternității și al mîntuirii. Simbol al patriarhalității pietrificate, Ilie Baciuc stă de veacuri proptit în bîtă, neclintit, înfășurat în sarica lăptoasă, privind, spune Pillat, cum se scurge timpul fără a lăsa nici o urmă. Acestei imagini a nemișcării i se asociază sugestia și, firese, poezia primitivității:

„Proptit în bîtă stau în trei picioare
În sarica lăptoasă cît un urs
Aici sînt de cînd țara e sub soare
În juru-mi oi și veacuri mi s-au scurs“...

O imagine a neclintirii întîlnim și în creația altor poeți ai timpului, ca un reflex al izolării satului de civilizație, în cadrul orînduirii capitaliste:

„Eu cred că veșnicia s-a născut în sat —
remarcă, într-un poem în care definește specificul lumii rurale, Lucian Blaga.

„Aici orice gînd e mai încet
Și inima-ți svîcnește mai rar,
Ca și cum nu ți-ar bate în piept
Ci adînc în pămînt undeva.
Aici se vindecă setea de mîntuire“...

(„Sufletul satului“, vol. „În marea trecere“).

Intrat în orbita vieții socialiste, satul s-a dinamizat; elementele civilizației socialiste au pătruns adânc, mentalități ce păreau nestrămutate, „specifice“ țaranului nord-dunărean, au dispărut sau sînt pe cale de a dispărea. S-au instaurat noi raporturi de viață, care se reflectă și pe planul conștiinței și al psihologiei. Orizontul spiritual al țaranului, limitat de vechii barzi tradiționaliști s-a lărgit considerabil; țaranul a devenit astăzi, în climatul epocii socialiste, un tip uman modern, cu o filozofie pozitivă de viață, eliberat de misticism și de toate formele regresivității spirituale. Involuția de care s-a vombit, „rezistența“ în forme arhaice de viață pare, acum, în uriașa descătușare de energii creatoare și de restructurări morale, o metaforă prăfuită.

Este evidentă, în poemele de inspirație rurală, delimitarea artistului de o viziune mistificatoare. Semn, cu mari aripi îngerești, într-un cuvînt: personaj de operetă, sau un primitiv „frumos“, țaranul era deopotrivă falsificat. Poetul contemporan simte, permanent, nevoia de a se detașa de aceste imagini convenționale. Idilismul rural și încrîncenarea ostentativă au avut, la noi, o lungă tradiție, și dacă polemica pe terenul viziunii poetice se duce, relativ, ușor, mai greu este a înfrînge convențiile literare, simbolurile care exprimă, direct sau indirect, aceste viziuni. În legătură cu acest fenomen de înnoire a simbolurilor poetice despre o realitate structural nouă, au discutat, pe larg în *Gazeta literară* și în *Tribuna*, M. Petroveanu și I. Oarcăsu.

Simbolul cel mai frecvent în poezia despre sat este acela al ieșirii dintr-o lungă și tragică însingurare. Această împlinire, „regăsire“ a demnității, o trăiește, metaforic vorbind, și pămîntul. Desființarea răzoarelor i-a redat frumusețea și unitatea lui. Pietrele de hotar marcau nu „proprietăți“ (deci surse de fericire individuală, în concepția burgheză despre fericire), ci drame, patimi inferioare. Întîlnim această sugestie în mai toate versurile apărute în ultimul timp. Lui Radu Boureanu, de pildă, pămîntul îi părea un uriaș dolman peticit, de o policromie tristă:

„în loc să cînte își trăda tristețea
și strîmta-nghesuială-a sărăciei
cuprinsă în pogoane policrome“.

Ion, omul singur din blestemul biblic, fiind, într-un anumit sens, expresia însăși a acestui pămînt zdrențuit, străbătut de enorme riduri, trudea cu o unealtă arhaică, înscriind pe olinele sterpe semnele unei existențe solitare și mizerabile. Poetul stabilește, voit, o confuzie între cele două elemente: omul și pămîntul, sugerînd, în final, eliberarea lor de însingurare și sărăcie. Uriașul de cernoziom care și-a aruncat dolmanul jalnic este, pe alt plan de percepție chinuîtu plugar ieșit din sărăcia brazdelor lui. Pămîntul își recapătă imensitatea și imacularea. Dacă această răsturnare este sugerată, aici, descriptiv, prin utilizarea inspirată a comentariului, în alte poeme se asociază ideii de împlinire, de eliberare, nuanțe mai dramatice, prin mijloace mai variate de transfigurare poetică. Să amintim, în acest sens, *Rapsodiile de primăvară* ale lui Ion Brad (*Gazeta literară*, 12, a IV-a.c.), analizate și în articolele citate mai înainte. În *Preludiu* poetul asociază evenimentelor la care asistă elemente cosmice: soarele și luna, pregătind cadrul pentru intonarea unei balade. Suggestia unor întîmplări neobișnuite sporește în celelalte poeme ale ciclului; *larga revărsare*, care cuprinde întreaga țară, este afirmarea viselor de demult ale țărănimii, împlinirea idealurilor ei de fericire. A început pe pămîntul arid al Dobrogei, prefăcut într-o grădină înfloritoare, a cuprins Bărăganul și tot

restul țării, lărgind aria fecundității și a belșugului. În *Scrisori de-acasă*, Ion Brad mută acest dialog pe un plan mai intim și mai dramatic. Într-o scrisoare primită, poetul devenit, prin forța împrejurărilor, un citadin, află de colectivizarea satului, de schimbările intervenite în peisajul natal. Rîndurile strimbe, șerpuitoare, par brazde de ierburii și flori pe fața cîmpiei, au miros de grâu și de trifoi, prilej pentru poet de a sugera familiaritatea sa, exprimată atât de direct și în poeme anterioare, cu universul lumii rurale. Intervine, de la început, o idee care trebuie subliniată în poemul lui Brad, cu atât mai mult cu cât, în graba de a exprima un sentiment de eliberare, propriu țaranului colectivizat, unii poeți ignoră ipostaza unui alt sentiment, care se manifestă într-un chip nou în epoca noastră. Este vorba de dragostea țaranului pentru pămînt, în jurul căreia literatura a dus o aprigă polemică.

Despărțită de orice infiltrație mistică, dragostea pentru pămînt a țaranului este reală. Vorbind de eliberarea de individualism a țaranului, de înfrîngerea patimei înrobitoare pentru avere, unii poeți ignoră metamorfoza reală, a dragostei pentru pămînt, prezentînd în așa fel lucrurile, încît, lepădîndu-se de micul inventar agricol și de pogoanele lui, țaranul s-ar rupe aproape complet de tradiția muncii agricole, de universul vieții rurale, cu bucuriile muncii și ale roadelor. Interlocutorul din poemul lui Brad face precizarea că: „Pămîntul tot al nostru rămîne / al nostru că tare ni-i drag”, sugerînd o caldă comunitate dintre țaranul colectivizat și cîmpul înfrățit. Poemul continuă pe alte planuri. Încercînd a sugera simbolul ogorului roșu, poetul dă acestei imagini semnificația ei revoluționară. Roșul este, cum se bănuie, sîngele țărănesc, revărsat din belșug în deseale răscoale contra asupritorilor, în veacurile de robie. Cîteva detalii din această zbuciumată istorie a pămîntului vin să concretizeze sugestia jertfelor țărănimii:

*„Pe potecile unor cuvinte de foc ați umblat
Cu jalbele la împărat,
Pe jos pînă la Viana vicleană,
Avînd doar sîngele inimii hrană.*

*Răspunsul la întrebările voastre
Il știe istoria toată:
Sînge și roată,
Sînge și roată!
Teribile trăsnete ține-nchise cuvîntul“.*

Sînt evocate, pe această cale, în versuri elastice, biciuitoare, cînd concentrate la cîteva silabe, cînd despletite, dînd sugestia unei asprimi și a unei minii stăpînite — momente din ceea ce s-a numit, de obicei, „drama pămîntului“. Ion Brad adaugă acestei rememorări un patos propriu lirismului său polemic, învăpăiat cînd trebuie să afirme, fățiș, o atitudine civică.

În peisajul tradițional al cîmpului pătrund elemente noi. O primă observație care se poate face despre pastelul nou este aceea că în culorile lui au dispărut, desigur nu prin voia observatorului ci pentru că realitatea impune această dispariție, culoarea și imaginea sălbăticiiei, a pustiuului, frecvente în pastelurile mai vechi. Cîmpul a devenit familiar, umanizat, și frumusețea lui nu este cu nimic mai prejos decît aceea a stepei pe care se rostogolesc valurile de ciulinii. Integrarea muncii agricole în circuitul civilizației este sugerată de Ion Brad în poemul hesiodic: *Orație în zi de lucru*. Tractoarele sînt agitatori

care scriu, pe pagini de lut, epopeia acestui timp. Este exprimată, aici, cu destulă forță, febrilitatea muncii libere, ruperea de o tradiție de vrajbă, surparea unor vechi mentalități individualiste. Munca este un laborator al psihologiei umane. Lucrînd în comun, țaranul își repune în drept toate celelalte pasiuni ale sale, anihilate pînă acum de oarba patimă a posesiunii individuale. Această idee cunoscută a lui Marx, care explica însingurarea omului și despersonalizarea lui în orînduirile bazate pe exploatare, își găsește o concretizare artistică îndrăzneată într-o serie de poeme contemporane. Am cita, în acest sens, poemul *Colectivizare* („V. Rom.“ nr. 5/62), aparținînd lui Demostene Botez, *Frații de Maria Banuș* (Gazeta literară, 29/IV), *Porniți, tractoare* de Veronica Porumbacu, precum și o serie de versuri semnate de tineri: *Cenușă de primăvară* de Ion Gheorghe („Gazeta literară“, 21/IV), *Țăranii* de Petre Stoica („Luceafărul“, 13/V) etc.

Ion Brad asociază, în *Rapsodii de primăvară*, pastelului, evocării, lirismului direct, agitatoric, motive de folclor, mai exact: simboluri folclorice, integrîndu-le în cîmpul poemului său, fără ostentație, fără a folcloriza în chip inabil, așa cum fac, uneori, poeții care nu știu să utilizeze creator tezaurul poeziei populare.

Remarcam, la începutul analizei, că prologul se deschide printr-o mișcare de baladă, cu un ritm tărăgănat și prin raportarea la universul cosmic. Trebuie făcută imediat precizarea că transcrierea acestor motive este integrată unei idei artistice, metafora folclorică este funcțională și nu exterioară. Motivele eposului popular revin și în celelalte piese ale ciclului. *Agronomul* este construit printr-o permanentă fuziune între concretul socialist și imaginea folclorică:

„Aici aruncăm o oglindă
Să se schimbe, precum în poveste, în lac.
În apele lui să se-aprindă
Luna, din razele căreia
Năvoadele bune se fac;
Să prindem în plasă
Stelele peștilor mari,
Să-ntindem mesele-acasă
Să nu prididim la cîntar.
Secați miasmele mlaștinii
Săpați mai adînc, gospodari!
Aici, unde din veac a rodit,
În luptă cu pălămida, cu scaunul
Grii cu tăctune, pipernicit,
În pîlcuri pierzîndu-și alaiul
S-aruncăm o perie
Să răsar-o pădure de grîne...“

Poemul este, prin această îmbinare de concret și fantastic folcloric, de o reală sugestivitate. Și în pastel, Ion Brad obține efecte poetice remarcabile. Ca și elementele hesiodice (sfaturile agricole, îndemnul la muncă etc.), transcrise modern, observațiile despre natură, pastelul propriu zis: descrierea cucuruzului „cu bărbi de mătase“ și a celorlalte roade ale cîmpului, se integrează, în

Rapsodii, unei viziuni poetice mai largi, lirismului direct, ferind în acest chip versurile de răceala și ariditatea poemelor descriptive.

Într-un articol citat mai înainte, M. Petroveanu făcea observația, referindu-se la *Rapsodiile* lui Brad, că se resimt, pe alocuri, „interpretări folclorice forțate, care introduc o notă ide decorativă, de festiv exterior”. Nu am fi de această părere. Autorul *Rapsodiilor* evită, după părerea mea, adaptările facile și comode ale folclorului, deoarece nu transpune imagini și simboluri, ci integrează aceste simboluri într-o viziune poetică modernă, vreau să spun: proprie, contemporană. Impresia de convențional, de veșt se naște atunci când această transpunere (sau fuzionare) se face mecanic. Ceea ce nu este cazul poeziei lui Ion Brad. Un exemplu pentru modul cum pot fi utilizate simbolurile poeziei populare, într-o lirică structural modernă, revoluționară, ni-l oferă Mihai Beniuc. Pe aceeași linie se înscriu (apropierea s-a mai făcut, explicând referirile frecvente la trecutul istoric!) și poemele lui Brad. Ceea ce s-ar putea reproșa, aici, este tonul crispat al unor versuri, contrastând cu fluiditatea și patosul revoluționar al poemelor.

În pastel, o contribuție remarcabilă aduce alt poet din generația tânără, Ion Horea. Volumul: *Coloană în amiază*, discutat nu de mult de critică, impune un bucolic cu o reală capacitate de a sugera un peisaj umanizat, un lirism al toamnei luminoase și al belșugului socialist.

Filonul meditativ se afirmă mai direct într-o serie de poezii apărute ulterior, multe din ele inspirate de procesul colectivizării agriculturii. Pastelul *Întoarcere* („Viața românească” 2/1962) amintește de una din secvențele *Zburătorului*. Poetul a surprins momentul când, în amurg, ciurda de vite se îndreaptă spre grajdurile colectivei. Animalele par enorme „dealuri urnite”, ușerele lor încărcate au masivitatea clopotelor *mute-n amurgul hotarului*, animalele poartă în coarne incendiul apusului:

„Par zeități din vechime rămase
juncile cu pulpele grase,
și taurii tineri ce mug
în ocoale
sub cerul aprins ca un rug.
În grajduri sună bidoane și oale,
pe când mai încolo
se-ntorc la stupină
albine, cu ultimii
stropi de lumină”.

Este sugerată, aici, atmosfera senină de muncă și de belșug a vieții socialiste. Detaliile par desprinse dintr-o gravură, însă, ce păcat, autorul nu introduce în pastelul său, în mai mare măsură, aspecte specifice actualei configurații a vieții țărănești. Oalele și bidoanele care se ciocnesc, în grajduri, nu sînt încă, luate ca atare, îndeajuns de concludente pentru a sugera aceste înnoiri. În alte poeme, Ion Horea include unele aspecte ale vieții satului de astăzi. *Noapte de iarnă* pleacă de la un fapt, în aparență lipsit de semnificație: un joc de șah la căminul cultural. Dar țărani, care au uitat cîrciuma și se întrec într-un sport al inteligenții, iată un fapt care nu este lipsit, în realitate, de importanță. Un țaran colectivizat meditează în fața cîmpului acoperit de zăpadă la apropiata renaștere a lumii vegetale și la roadele viitoare („Gravură”).

Detaliile, propriu zis de pastel, sugerează liniștea care ascunde, în adâncuri, freamățul germinației și al apropiatei explozii vegetale:

„„Nerăbdător așteaptă ziua când
vor împleni iarăși cosițele
fecioarelor trezite-n pământ
cu muguri țipînd.
Sub zăpadă dorm vițele,
în liniștea albă.
Aracii de departe-i vezi
desenați pe zăpadă,
linii de tuș,
pe dealul de către Căpuș
dinsus de livadă“.

Exceptînd imaginile convenționale de la început, poemul, pe această latură descriptivă, se susține. Atitudinea de încordare, de febrilă așteptare este însă mai puțin fixată în gravura amintită.

Elementele noi ale peisajului rural sînt incluse și în alte poeme apărute recent. Nu încă în măsura în care ar trebui. Avem în vedere foarte multe versuri, aparținînd celor mai variați poeți, care se referă într-un mod prea abstract, convențional-abstract, la realitatea vieții țărănești. Cîteva imagini au devenit frecvente, simbolurile, reluate, și-au pierdut din semnificație. Hotarul care marca, în geometria bizară a cîmpului, drame singeroase, a devenit o imagine convențională și poemul care face din ea un pivot nu exprimă ceea ce autorul lui ar fi dorit.

Al. Andrițoiu, de pildă, un poet talentat care a dat, în poezia colectivizării, cîteva piese valoroase (între altele: amplul poem *Ultimul*, în care surprinde momentul dramatic al învingerii de către țărani a mentalității individualiste, al ieșirii lui din lunga și apăsătoare înșingurare), rămîne, în poemul: *La colectivizarea totală (Luceafărul, 1/V, 1962)* la un ton abstract, la o „tratatură“ mai mult conceptuală a temei:

„De-acum iubirea noastră-i mult mai nouă
iar sufletul curat mult mai curat e.
De-acum iubirea nouă-i mult mai nouă,
iar inima și mintea, amîndouă,
cîștigă-n profunzimi și-n puritate“.

Ideile poetului nu se sublimează într-o metaforă deosebită, nu apar, cu alte cuvinte, sensibilizate, comunicarea lor se face într-un mod retoric, inadecvat.

Alt poet, de asemenea cu o activitate fructuoasă în ultima vreme, Ion Bănuță, a fixat, într-o serie de catrene publicate în *Contemporanul*, aspecte din vastul proces al colectivizării. Poate fi citat în acest sens poemul, de o tonalitate argheziiană: *Senin („Contemporanul“, 2.III.a.c.)*:

„Inima stătea zăloagă
Între sapă și pîrloagă
Și cînd vremea da în spic
Culegea din cer nimic
Cînd din lanț se rupse vîntul
Omu-nsenină pămîntul
Dar nu-i dete lui seninul
Ci-l bău simțindu-i plinul“.

Mai greu ne este însă să detașăm imaginile poetice autentice din poemul *Nuntă pe la Argeș* („Gazeta literară“, 8.II.a.c.) unde predomină decorativul, imaginile convenționale, festive. Steagurile roșii *rid pe cale*, lăutarii zic cîntece în cinstea „*Măriei sale Colectiva*“, viața nouă este o mireasă care îndeamnă la horă, iar țărani, în acest decor de operetă, vorbesc de vacile de rasă, de dragoste, de copii, de meri etc. La un poet care, în genere, știe să concentreze imaginile, să evite ceea ce este convențional și livresc, modul acesta declamatoriu, minor, de a înfățișa un moment de reală importanță în viața țărănimii, surprinde.

Aminteam, mai înainte, de imaginile convențional-abstracte care pătrund în unele versuri. Un exemplu în această direcție îl oferă poemul lui Anghel Dumbrăveanu: *Vecinul meu se uită la soare* („Gazeta literară“, 3.V., a.c.); după ce debutează, într-un chip patetic, exprimînd adeziunea sa la înnoirile aduse de această fremătătoare primăvară în viața poporului, poetul intervine cu detalii derutante, scăzînd simțitor nivelul versurilor. Interlocutorul poetului, vecinul, definit ca un tip „solar“, deci exuberant, privește mările astru, apoi, metaforic vorbind, îl ridică pe umăr — zice Anghel Dumbrăveanu „*Ca pe un sac de grîu plin de melodii*“, anulînd, prin această nefericită notație, impresia bună dată de versurile anterioare.

Nu este greu a remarca, într-o serie de poezii dedicate colectivizării, infiltratiile idilismului. Un tînăr poet vede prin ceața albicioasă a zorilor, umbrele întinse, apoi „*un cîmp imens de aur*“ și, firește, un cer albastru în dimineața „*plină de lumină*“ (Titel Constantinescu: *Dimineața*, „Gazeta literară“, 31.V.1962); înneat în lumină, pastelul este uniform. În alt poem, eroul liric, într-un moment pasional, sărută cîmpia și se ascunde, apoi, în grîu (*Rămii*, ibidem). Tonul firesc, lipsit de această exaltare prețios-romantică, și notația realistă sugerează, în *Baladă* și *Poate de-aceea* o vibrație mai autentică.

Lipsa gîndirii artistice, a concretizării poetice, duce în numeroase cazuri la descriptivismul plat, care anihilează orice licărire poetică. Este curios cum un eveniment care ar fi trebuit să sugereze o tensiune poetică, proprie marilor epoei, a fost consemnat de unii poeți într-un mod contabilicesc în versuri dacă nu total plate, plicticoase prin lipsa lor de vibrație. Un stihuitor notează, de pildă, că brazdele trase de tractoare au acoperit urmele de săgeți ale geșilor, introducînd încă de la începutul poemului său o imagine convențională, luată dintr-un repertoriu poetic uzat. Tot el, se întrebă, cu o gravitate carteziană, pentru ce, de exemplu, vîntul nu s-a sfiit să înfigă degetele lui în mămeți. Haturile ponnesc în uitări, ca șopîrlele, zilele noastre fecunde sînt, ciudat, *însolzate ca gîrlele* etc. (*Haturi plecate*: „*Iașul literar*“, nr. 4/1962).

Trebuie observat că în poezia de inspirație rurală se repetă, într-un chip obsedant, cîteva imagini de un convenționalism bătător la ochi. Cine a spus, prima dată, că păsările, întoarse primăvara la vechile lor cuiburi, rămîn derutate de noua înfățișare a pămîntului, a sugerat, fără îndoială, o idee poetică. Repetată, imaginea devine un clișeu. Ar fi interesant de înregistrat în cîte din poemele dedicate colectivizării agriculturii revine această imagine. O frecvență, nu totdeauna motivată artistic, are și cealaltă imagine, a hotarelor care dispar, devorate de colții de oțel ai tractoarelor. Sau a pămîntului peticit (comparat cînd cu un țol, cînd cu un dolman, cînd cu o haină zdrențuită etc.), a pietrelor de pe haturi comparate în mod curent cu monumente ale urii, pasiunilor crîncene, jertfei etc. Nu milităm, firește, pentru ocolirea acestor simboluri, ci pentru mai multă varietate în poezie, mai multă profunzime în transfigurarea datelor realului.

Slaba tensiune lirică, impresia izbitoare de descriptivism și retorism din unele poeme dedicate satului, provin nu numai din lipsa de varietate și strălucire a imaginilor, ci, în primul rând, din discrepanța dintre o ipostază poetică și slaba receptare a realității socialiste, sub aspectele ei concrete. Poetul adoptă o atitudine entuziastă față de viața nouă a satului, o tonalitate, cum am spus, de rapsodie, dar observațiile sale sînt extrem de sumare și atunci poemul, pornit sub cea mai bună zodie, alunecă spre declarații generale, spre notații vagi și convențional-abstracte. Aceeași sursă o au și reprezentările idilice, imaginile livrești care readuc în actualitate pe junele Rodici într-un peisaj, se înțelege, de holde înfrățite, incendiate de crepuscul. Trebuie făcută demarcația între mîndria legitimă a artistului de a fi contemporanul unui proces uluitor de restructurare a vieții, ce se fixează în versuri pline de avînt — și viziunea idilică, convențională, care generează platitudini „frumoase“, imagini „plîne de sentiment“, cum se justifică adesea, trivializîndu-se o cerință reală a liricii. Chiar la poezii înzestrați, acest decalaj are efecte reprobabile; dovadă că meșteșugul nu acoperă, totdeauna, lipsa de substanță poetică, „volumul“ cunoașterii. În *Seara în pustă*, (vol. *Fluviile visează oceanul*) Anghel Dumbrăveanu realizează un pastel agrest cu notații preponderent romantice: *valurile albastre de ceață stelară*, învăluie pămîntul, seara coboară draperii din cer etc. Este bine sugerată în astfel de versuri, liniștea, împlinirea și fecunditatea cîmpului. În alt poem: *Dimineața ogoarelor* („*Gazeta literară*“, I.IV.a.c.) tonul general distonează, simbolul nu are „acoperire“ poetică, de aceea nivelul versurilor scade simțitor.

„O, marea dimineață-a ogoarelor noastre-nfrățite!“ declamă în chip patetic, poetul, dar această exultanță nu este susținută de versurile următoare:

„Ultimele sumane de umbră
Sînt smulse din umerii drepți
Și palmele luminii șterg inima închisă și sumbră
Ard ultimele sumane de umbră“.

Ce înseamnă sumane de umbră și cum pot fi ele smulse din umerii drepți? Poetul se complăce în bizarerii. Prozaismul se înfățișează, de multe ori, nu sub haina notațiilor banale, ci sub aceea a abstracțiunilor plate. În poemul *Conștiința* de Suzana Delciu („*Gazeta literară*“, 15.III) pămîntul galopează, spicele din holde aleargă și ele cu o viteză amețitoare, depășind „meterezele prezentului“, și această cavalcadă nebunească urmărește timpurile viitoare. Pentru ce? Pentru a le îndestula, zice poeta. De ce, atunci, titlul „*Conștiința*“, ce simbol, ce idee se ascunde aici?

Idilismul are multiple forme de a se insinua. El pătrunde, adesea, în poem printr-o imagine mai frumoasă, menită să aducă un spor de lumină în descrierea unui peisaj, alături să aureoleze finalul versurilor. Într-un *Cor peste marile pămînturi* („*Luceafărul*“, I.IV) eroul liric, participînd la acest recital agrest, se imaginează călcînd peste marile pămînturi în chip de zeu tînăr, purtînd în păr floarea livezilor scuturate, iar pe frunte cununa soarelui în care strălucesc visurile. Tractoarele, devenite elemente de decor, sînt, firește, nave ce plutesc pe marea holdelor. Cele cîteva imagini mai izbutite sînt anulate de detalii idilice, de „poza“ eroului liric, care anunță un mare recital cîmpenesc și nu oferă decît slabe articulații.

Tînărul poet Darie Novăceanu include în volumul recent apărut: *Autobiografie*, un poem: *Fata mîndră*, în care viziunea idilică se răsfrînge asupra

portretului dându-i contururi ireal de luminoase. Fata mândră de la cîmpie este, se înțelege, gîngasă și fragilă ca o floare de tei, trupul ei pare de foc, mlădios ca o salcie, etc. așa cum sînt toate Cosînzenele poeziei noastre mai vechi. Imagistica uzată acoperă, perfect, o viziune idilizantă :

„Holda-nvață de la tine“ — zice, în continuare, poetul —
Trupul tău prin ea cînd trece
Vara cum să le aplece
Spicele-i de aur pline
Munca-nvață ritmuri noi,
Singure în ea se scurg
Cîntece cu umeri moi

îngîinate în amurg“ — fără a da o consistență realistă portretului, fără a putea exprima (cum este, se pare, în intenție) un sentiment frenetic de viață, o comunitate familiară cu natura umanizată. Poetul păcătuiește, aici, nu numai față de realism, ci și față de logică ; este greu, de pildă, de acceptat apropierea bizară dintre umeri și cîntece (cîntecele au, cu alte cuvinte, umeri moi) sau cum acestea se scurg, singure, în „ea“ (în muncă ? în fata mîndră de la cîmpie ?). În alte poeme, inspirate de lumea satului contemporan, Darie Novăceanu este mai aproape de autentică viziune a creatorului realist socialist. În *Casa nouă* (din același volum) sugerează imaginea opulenței, a belșugului vieții socialiste ; în tabloul : *Stăm alături* („Luceafărul“, 1.IV.a.c.) reconstituie momentul „împăcării“ între țărani care au străbătut, cum zicea Sadoveanu, „drumul spinos al înțelegerii“. Concentrat, poemul are o reală tensiune lirică.

*
*
*

Discrepanța dintre ipostaza poetică și „volumul“ real al observațiilor despre realitate, slaba receptare a actualității socialiste, în aspectele ei concrete, explică, pe un plan mai adînc de creație, frecvența idilismului în unele versuri închinete satului, a imaginilor (și „pozelor“) convenționale (livresc-convenționale sau convențional-abstracte), a declarativismului, a tonului retoric. A fost o vreme cînd în lirica de inspirație rurală erau vizibile efectele descriptivismului, sub formele mai voalate (dar nu mai puțin prozaice) ale reportajului liric. Nu am spune, firește, că aceste efecte nu se mai resimt, mai frecvente par însă a fi, în poezia recentă, efectele declarativismului, adică ale atitudinii superficiale față de realitate. Convențiile literare, de orice natură ar fi, nu pot fi înfrînte decît printr-o gîndire poetică totdeauna aplicată la datele realului, prin efortul de a depăși clișeele poetice, prin contactul permanent și profund cu realitatea revoluționară a epocii noastre.

REUȘITELE ȘI NEREUȘITELE UNEI NARAȚIUNI

DUMITRU MICU

Tipul de narațiune pe care l-am putea numi, cu o vorbă consacrată, **Bildungsroman** ia, în proza noastră, o extensiune crescândă. E și firesc să se întâmple așa. Prin întreaga sa alcătuire societatea socialistă constituie terenul cel mai prielnic afirmării personalității, dezvoltării ei multilaterale și armonioase. În lumea capitalului, lucrurile se înfățișează invers. Acolo domină calculul egoist, rece, legea junglei. Generatoare de individualism zoologic, acea lume este lumea „milioanelor de singurătăți“, cum o numește un erou al lui Simonov. Lume a fărîmîțării, a disoluției personalității. Cînd nu o privesc critic, scriitorii din occident nu sînt în stare oricît ar fi de talentați, să închege din materialul pe care li-l oferă realitatea înconjurătoare adevărate construcții epice. Mulți nici nu-și propun de altminteri un asemenea scop. Literatura lor este „antiromanul“: o proză fără acțiune și fără personaje, însăilări de reflecții și notări de senzații. Cum ar putea crea eroi un prozator, ce se complace în detectarea „experiențelor“ consumate într-un orizont închis, individualiste, neîncadrate și neverificate social! Afirmarea persoalității în afara vieții sociale e un non-sens.

Înflorirea în literatura romînă contemporană a amintitului tip de roman — situat la antipodul prozei psihologice decadente — este, așa dar, ca și dezvoltarea romanului-frescă și a altor tipuri de roman realiste, un semn de viațoare, de vitalitate. Se pot cita nu puține cărți în lăuntru cărora sînt urmărite procese de formare a unor personalități. „Bărăgan“ și „La cea mai înaltă tensiune“ istorisesc formarea unor comuniști încercați, Anton Filip și respectiv Bucsi Karoly, ca vrednici conducători în domeniul economiei. În „Brazdă peste haturi“ de Hortvath Istvan, un țaran energic, combativ, secretar al organizației de partid sătești, devine un conducător priceput al treburilor obștești, cîști-gîndu-și prestigiu și autoritate. Titus Popovici, evocînd în „Străinul“ atmosfera unui oraș din Ardeal în anii războiului și în momentul imediat după eliberare, așează în cadrul acțiunii un adolescent ce se maturizează în vîltoarea evenimentelor, dinamizat de exemplul comuniștilor și uteciștilor.

În formula *Bildungsroman*, poate fi încadrată și narațiunea lui Francisc Munteanu apărută în primele două numere din acest an ale „Vieții romînești“: „Terra di Siena“. Roman sau nu, în accepția riguroasă a termenului, scrierea conține povestea existenței unui tînăr ce parcurge calea înțelegerii. Pe un spațiu restrîns, ea narează — spre a vorbi în termenii lui Goethe din „Wilhelm Meister“, acest prototip de Bildungsroman — „anii de pribegie“ și „anii de învățatură“ ai tînărului pictor Toma Voican. Narațiunea este construită pe o antiteză simbolică. În prolog e rezumată viața lui Tiberiu Voican, tatăl lui Toma: o viață pierdută. Fiu de țaran, vîdind din copilărie înclinații artistice, Tiberiu Voican a urmat, ca bursier, un liceu, apoi școala de arte frumoase din Viena, pe care a absolvit-o cu strălucire. Profesor de desen la Oradea, a executat în timpul

revoluției socialiste din Ungaria un bust al lui Marx, citind cu acest prilej „Capitalul“. Din lectura monumentalei opere, sculptorul a rămas cu o aspirație platonice pentru socialism, pe care și-l imagina întruchipat în „orașe mari, cu case pătrate, cu oameni politicoși și buni“. Dar fu cuprins curând de o pasiune nouă: matematicile superioare. Fascinat de cifre, ca Gelu Ruscanu al lui Camil Petrescu de „jocul ielelor“, Tiberiu Voican ajunsese în cele din urmă la încheierea descurajată că perfecțiunea există numai teoretic, căutarea ei în realitate fiind o aberație. În consecință, a renunțat la artă, căutându-și „eliberarea“ în băutură. Leit tatăl său, cu deosebirea că e mai colțos și că preferă sculpturii, pictura, Toma, după o copilărie și o adolescență zbuciumată, este pândit și el de ratare. Viața îl pune însă față cu oameni de un fel deosebit. Comuniștii îi dezvăluie sensul vieții, al artei, al fericirii. Înțelesul celor două vieți istorisite în „Terra di Siena“ este acesta: omul nu se poate realiza însingurându-se, ținându-se departe de lume, de frământările timpului său. Împlinirea implică dăruire, angajare în slujba unei cauze mari.

Străbătînd povestirea, cititorul încearcă multe din bucuriile pe care i le procură obișnuit proza lui Francisc Munteanu. Curgătoare, alertă, chiar trepidantă, istorisirea — concepută cinematic — cucerește prin ritmul ei susținut, prin animația epică, prin numeroase situații plastice fixate și evocatoare, prin siluetele ce se desprind din diverse instantanee surprinse cu un ascuțit simț de observație al detaliului expresiv. Sărăcia apăsătoare din casa lui Tiberiu Voican, condițiile grele în care Toma își urmează studiile sînt descrise succint, cu amănunte revelatoare. Mama își vinde lanțisorul de aur de la gît, pentru a plăti orele de desen suplimentare, luate de copil. Bani pentru examenele de admitere la Belle-Arte sînt procurați din vînzarea verighetelor. Vagabondările, peripețiile lui Toma îi prilejuiesc autorului interesante schițe de atmosferă, unele scurte, de cîteva rînduri, ca de pildă acelea înfățișînd portul Brăila, cu forfota lui nebună, cu coloritul lui oriental, sau un hotel brăilean învăluit de duhori pestilențiale și în care personalul scoțoca noaptea buzurile celor ce închiriau odăi. Reține îndeosebi atenția cititorului o seamă de situații ce definesc tensiunea anilor de fascizare a țării și în special starea de spirit a tinerimii universală din acel timp. Personajul central este martorul unor scene ce-i impun o luare clară de poziție, depășirea apolitismului în care crezuse un timp că se poate menține. Într-o pauză, la Institut, un student agată pe perete un portret „idealizat“ al „căpitanului“, în timp ce altul bate pe clapele pianului melodia unui marș legionar. Un al treilea trîntește capacul pianinei peste degetele abjectului meloman. În dormitorul unui cămin studentesc, într-o seară, un așa zis „tribunal“, constituit ad-hoc, judecă un student acuzat de-a fi citit operele lui Marx. Somat să plece din cămin, „inculpatul“ este, pînă una-alta, supus umilinței de a fi tuns cu forța. În fața Cercului Militar, o bandă de huligani arde cărțile lui Sadoveanu și, ca o veritabilă adunătură de sălbatici, joacă în jurul focului. La Drept, legionarii împiedică ținerea unei conferințe și omoară un student antifascist, aruncîndu-l pe geam, de la etaj. Devastarea expozițiilor de artă plastică ce exprimă o atitudine progresistă, arderea cărților de orientare democratică, trimiterea de scrisori de amenințare intelectualilor antifasciști, încercările de a obține prin șantaj și constrîngere adeziunea tinerilor la organizația fascistă, suprimarea ziarelor democratice, sînt prezentate în „Terra din Siena“ în lumina adevărului istoric, ca fiind fapte curente în anii cînd clasele exploatatoare pregăteau instaurarea celei mai sîngeroase dictaturi teroriste și azvîrlirea țării în banditescul război antisovietic.

Respectivele capitole din roman realizează cu mijloace simple un sugestiv film de atmosferă al încordatului deceniu al patrulea.

Caracterizate extrem de sumar, lasă totuși o urmă în amintire câteva personaje reprezentative pentru climatul social al epocii. Iată-l pe jalnicul mizgălitor de pînze Marcian, pretins pictor, în realitate, un ratat banal, care caută să epateze printr-o excentricitate verbală lipsită de haz (vorbește despre sine însuși la persoana a treia), prin faptul de a picota legat la ochi, simulînd că s-ar afla în transă, ca și, mai ales, prin natura preocupărilor, chipurile, artistice: zugrăvește, cică, „gîndul“, „șoapta“, muzica din Simfonia a cincea a lui Beethoven. De aceeași speță morală este criticul de artă Mănescu, un conformist cinic, filistin dezgustător, dispus să se vîndă oricui, făcîndu-și chiar o filosofie din compromis, susținînd că „nu e rușine“ pentru un artist să-și trădeze principiile, ba este chiar „o crimă“ să și le mențină, dacă „devin un obstacol în calea desăvîrșirii“ (?). În opoziție cu astfel de specimene tiritoare se constituie profilurile unor intelectuali revoluționari, ce întruchiează conștiința epocii, precum profesorul Bercescu, directorul ziarului progresist „Gîndul liber“ și studentul Comșa, asasinat bestial de legionari, amîndoi luptători curajoși, lucizi, inteligenți, împotriva molimei verzi. Ei sînt aceia care îi asigură lui Toma Voican alegerea drumului către împlinirea sa umană, fie și cu prețul sacrificării vieții.

Pe Toma Voican, a cărui biografie formează însuși axul narațiunii, ni-l reprezentăm mai greu ca o prezență unitară. Nu este vorba, cred, de acea dificultate de moment, despre care vorbește Ibrăileanu, de a înfăptui mental, din succesiunea de chipuri ce înfățișează eroul în devenire, imaginea globală a individualității lui. Nu diversitatea de înfățișări, ci relieful lor scăzut fac din Toma Voican o figură de ajuns de palidă, fără o pronunțată individualitate. Pe Comșa îl vedem o fracțiune de secundă atunci cînd lasă capacul pianinei peste degetele studentului legionar — și îl ținem minte. E o situație deosebită, ce nu se uită. Pe Marcian e suficient să-l auzim vorbind despre sine („Părerea lui Marcian e că un artist nu trebuie să aibă conflicte...“), pentru a ni-l reprezenta și a-l clasa definitiv. În ce situații este arătat Toma Voican? În foarte multe situații. Unele conțin elemente definitorii. Definitorii pentru un anume tip de înclinații intelectuale, pentru o anume categorie de spirite, însă mai puțin pentru individualitatea personajului. Copil, Toma desenează în ciuda interdicției categorice a tatălui său. Desenează, ca și cum s-ar juca: dintr-un instinct. Sforțările lui în această direcție sînt impresionante: „*Se chinui cîteva ore, pînă reuși să deseneze un portret de mărimea unui bănuș. Ochii îl dureau, dar jocul era nou, ciudat, pasionant.*“ Impresionantă e și stăruința cu care studiază meșteșugul picturii și se exercită în el mai firziu, în timpul liceului. Orele libere și le petrece, toate, în atelierul unui zugrav, executînd tot soiul de munci manuale, ca un adevărat servitor, spre a putea urmări pe furiș lucrul meșteșurilor. Prinzînd unele din tainele meșteșugului, copilul muncește cu pasiune pentru a și-l însuși deplin: săptămîni în șir desenează o cană de lut, văzută în felurite poziții. Tot ce vede: cerul senin, firele de iarbă, casele privitye la diferite ore din zi și din noapte, scăldate în lumină sau topite în întuneric, un bătrîn ce vorbește cu stelele — totul devine prilej de meditație asupra tehnicii picturii. Ce demonstrează aceasta? Demonstrează că ne aflăm în fața unui pictor autentic, talentat: în fața unui pictor, cum sînt și alții — nu exagerat de mulți, e drept, dar în orice caz, mai mulți decît unul. Vreau să spun că Toma Voican, copil și adolescent, nu ni se relevă ca o individualitate unică, nerepetabilă. Scriitorul n-a surprins în manifestările lui acea scînteie, acel

inefabil ce conferă unui ins nota lui aparte, de neconfundat. Ar fi fost de altminteri și greu, dacă nu imposibil, de prezentat ca o personalitate un copil ori un adolescent în formare. Personajul e deocamdată la vîrsta cînd își caută personalitatea. Necazul e că, nu numai în anii copilăriei și ai adolescenței, ci pe tot parcursul efemerei lui existenți, încheiată eroic la douăzeci de ani, Toma Voican e privit aproape numai sub latura ce-l încadrează într-o anumită categorie de tineri artiști, ignorîndu-i-se particularitățile individuale. Faptul că este repezit, impulsiv, neezitînd să doboare la pămînt, ca ucenic, pe meșterul zugrav ce-i cîrpișe o palmă sau, student, să aplice un pumn între ochi asistentului legionar ce se ține de capul său, exasperîndu-l cu insistențele de a-l atrage în „mişcare“, sau că dovedește, în unele împrejurări, o inteligență caustică, știind să dea replici scăpărătoare, definitive, ori, în sfîrșit, că știe să tacă, atunci cînd situația o cere, îl definește ca posesor al unor anumite însușiri, admirabile, unele, altele mai puțin, dar care nu sînt numai ale sale și în care nu iradiază neapărat sufletul lui Toma, și nu al altcuiva. Un personaj nu poate, firește, săvîrși numai acte irepetabile. Depinde însă cum le săvîrșește. E o deosebire, sub aspect artistic, între a izbi cu pumnul într-un nemernic, sub impulsul unei sacre mîinii, și a trînti, ca din nebagare de seamă, capacul pianinei, sub stăpînirea unui sentiment similar, peste degetele aceluia ticălos. Cel de al doilea gest spune mult mai mult despre autorul lui, decît primul.

De ce nu transpare sau transpare insuficient personalitatea (embrionul de personalitate, dacă vrem) al lui Toma Voican în acțiunile sale? Conduita tînărului pictor, ca de altfel și aceea a tatălui său, oferă temei bînuiei că autorul n-a avut intuiția exactă a tipului pe care și-a propus să-l construiască. Ce fel de om e, mai întîi Tiberiu Voican? Anumite manifestări tind a-l caracteriza ca un ins răzpunător, de neîncovoiat, în stare să lupte cu adversitățile. Astfel apare în copilărie cînd, în ciuda anatemei proferate de preot din ușa altarului, continuă să frămînte „chipurile cioplite“. În școală, lucrează „pasionat, onbește“. Totodată vedește însă simptome malade. Cast cu desăvîrșire, cunoștința cu o femeie ușoară îi provoacă un acces de isterie. Surprins de profesor lucrînd la o statuie deosebit de interesantă, îi zdrobește fața cu pumnul. Mai tîrziu, ca profesor, îl descoperim bolnav de-a binelea: respiră greu, are insomnii și, cînd ațipește, coșmaruri. Medicii spun că din cauza abstenenței. Mereu obosit, lipsit de vlagă, Voican e obiectul batjocurii școlarilor: „*il desenau pe tablă, îi agățau o coadă de iepure de pardesiu, îi mînjeau scaunul de la catedră cu vopsele*“. După experiența cu bustul lui Marx, neinstalat, întrucît tînăra republică sovietică ungară a fost înneccată în sînge, și după aceea, mai cu seamă, a inițierii în matematicile superioare, sculptorul decade cu totul, prăbușindu-se în alcoolism. Cel fel de om este dar Tiberiu Voican? Ce tip uman încarnează? Omul superior, neînțeles, în opoziție cu mediul ambiant? Intelectualul vizionar, mistuit de drame interioare? Adevărul e că personajul nu se conturează nici ca „om de prisos“, ca inadapabil și învins, nici cu atît mai puțin, ca spirit solicitat de mari probleme. Destinul său e al lui Neculai Manea. Dar, spre deosebire de romanul lui Sadoveanu, „Terra di Siena“ nu descrie, nu explică pricinile destrămării omului, oricum dotat, care e Tiberiu Voican. A pune scepticismul de care se lasă tot mai mult covîrșit tînărul profesor de desen pe seama abstenenței, e a transfera problema pe un teritoriu a cărui explorare nu stă în sarcina literaturii. De altminteri, nimic nu-l împiedeca pe Voican să-și normalizeze viața intimă, ceea ce și face pînă la urmă, căsătoreindu-se. Intervine însă povestea cu matematicile. Să-mi permită Francisc Munteanu să mă îndoiesc de verosimilitatea ei. Cine e artist înăscut, cum e arătat

E cazul, poate, să notăm, în această ordine de idei, un neajuns, observabil și în alte scrieri ale lui Francisc Munteanu: slaba preocupare pentru sondarea lumii lăuntrice a personajelor. Autorul, romanului (mai exact: al povestirii) „Terra din Siena“ se dovedește încă o dată un narator remarcabil. Deapănă întâmplări cu o vioiciune rar întâlnită, evocă tablouri de viață, succint, prin relații rapide, fără poetizări arbitrare. Nu se pierde în analize sufletești prelungite, cu atât mai puțin în comentarii fastidioase. Francisc Munteanu scrie o proză — cum s-a mai remarcat, de nu mă înșel — „comportamentistă“. Fluența epică, vioiciunea ritmului istorisirii sînt calități de preț. Nu au însă, nici ele, cum nu are nici un alt element al artei literare, o valabilitate în sine, necondiționată. Memirea lor e de a comunica un conținut. Nu totdeauna însă conținutul poate fi transmis numai pe calea istorisirii și a dialogului. Sînt împrejurări în care analizarea minuțioasă a stărilor psihice nu poate fi sacrificată fără riscul de a goli acțiunile personajelor de sens. Nu voi susține, spre a evita învinuirea de imixtiune în laboratorul secret al prozatorului, că, în „Terra de Siena“ trebuiau întreprinse ample analize psihologice. Liber este artistul să recurgă la acele procedee spre care se simte cu deosebire înclinat. Dar nici nouă, cititorilor, nu ni se poate refuza libertatea de a constata existența sau inexistența substanței umane a personajelor din cutare carte. Substanța umană se concretizează în viața sufletească a eroilor. Lui Toma Voican îi lipsește însă, repet, tocmai viața interioară proprie, specifică, de neconfundat. Nu-i reproșez prozatorului faptul de a fi evitat analiza psihologică nemijlocită. Sînt constrîns însă de realitatea povestirii sale să observ că în faptele lui Toma Voican pîlpîie mult prea palid vîpăi sufletești. Nici Hemingway nu face mare uz de introspecție și, cu toate acestea, cît de adînc pătrunde acest mare scriitor în sufletul omenesc! Chipul sufletesc al eroilor creați de el se răsfrînge în fiecare act, în orice vorbă a acestuia. În „Terra din Siena“, scriitorul procedează ca un arhivar: întocmește dosarul existenței personajului, colectînd documente, fără preocuparea susținută de a le pune de acord, de a reconstitui profilul moral al celui în cauză. Citind un roman, o povestire, ne interesează nu atât ce a săvîrșit un erou sau altul, ci de ce a săvîrșit cutare act, de ce le-a săvîrșit astfel și nu în alt chip. În „Terra di Siena“, multe „de ce“-uri rămîn fără răspuns. Subintitulată „roman“, narațiunea lui Francisc Munteanu rămîne, în bună măsură, datorită neadîncirii psihologice a eroului, o biografie exterioară romanțată.

Am putea nădăjdui la o revedere a povestirii „Terra di Siena“, ce conține în germene elementele unui bun roman, înainte de publicarea în volum?

CRONICA CINEMATOGRAFICĂ

„POST RESTANT“

D. I. SUCHIANU

„Post restant“, este un film reușit. Totuși, acestui film i s-a reproșat drept cusur ceea ce este în fond o calitate. A fost învinuit că amestecă mai multe genuri: 1. — povestea științifico-fantastică (robotul, mecanizarea din interiorul apartamentului, case prefabricate etc. etc.); 2. — documentarul (prezentarea orașului nou R.P.R. model (în speță orașul recent construit: Onești); 3. — o poveste de dragoste; 4. — un chiproco de vodevil, combinat cu 5. — ideea morală că o minciună binefăcătoare nu mai e imorală, și, în sfârșit, 6. — legenda lui Cyrano de Bergerac (care face declarații de amor pentru altul).

În realitate, nu e amestec, e sinteză. Și mai e ceva, extrem de original. Toate aceste aspecte de viață și de idei sînt învelite într-o delicioasă atmosferă de glumă.

Gluma e un gen artistic dificil. Mai dificil ca umorul, ca ironia, ca zeflemeaua, ca sarcasmul. A „lua în glumă“ înseamnă a libera evenimentele și acțiunile de o bună parte din greutatea lor, din masa lor ponderală. Dublul înțeles al cuvîntului gravitate definește bine gluma. Gravitatea, tonul grav, sînt părăsite. Iar faptele devin ușoare, volatile, de parcă legea gravitației universale ar fi fost suspendată. Totul se petrece iute, zburător, zimbitor. Parcă toată lumea ar trăi „în versuri“. Gluma e față de viața gravă ceea ce dansul e față de ortodoxa ambulație pedestră. Gluma nu schimbă nimic din sensul lucrurilor, ci le schimbă doar ritmul. E doar o altă metodă de a prezenta același lucru. Aceeași melodie cîntată pe alt instrument. Metodă dificilă, între altele, pentru că e mereu pîndită de primejdia de a cădea în prostul-gust.

Nu știi dacă cu voie sau fără voie, Sava, autorul scenariului a așezat, pe deasupra glumelor de amănunt, o glumă enormă: a inversat raportul dintre real și imaginar, dintre adevăr și ficțiune. Într-adevăr, în poveștile fantastice bune, — adică în acelea unde fantasmagoria are un tîlc și un mesaj, — irealul exprimă simbolic realul. Acolo, tot ce e simplă dorință evocă un fapt virtual posibil. Plăsmuiri închipuite reflectă realități grave, foarte serioase și consistente.

În filmul nostru se procedează invers. Subiectul — unul din subiecte — este: cum am visa noi să fie orașul viitorului. Și atunci ni se prezintă un oraș unde mecanizarea e dusă pînă la paroxism și aliată cu o nu mai puțin pasionantă nevoie de frumusețe. Ni se prezintă un oraș care simbolizează o dulce năzuință de fericire. Dar acest oraș, care ni se prezintă ca simbol real ideal „este... un oraș real, un oraș care există, în lemn și platră, în calciu și fier, orașul Onești“. Așadar simbolul e simbolizat prin chiar lucrul simbolizat! Acest retrosimbolism dă lucrurilor o consistență realistă masivă, iar, pe de altă parte, funcția simbolistă, ajutată de realitatea însăși, atinge o intensitate remarcabilă. Această glume pledează pentru puterea creatoare a societății noi. Iar lecția din Post-Restant este purgată de insuportabilul parfum de... „lecție“, prin faptul că, aci,

toate par a se petrece într-o lume de vis, unde înlănțuirile cauzale se produc într-un ritm de imponderabil și unde, parcă, glumește cauzalitatea...

Dar asta e numai unul din filioane. Mai e și altul care realizează același lucru: irealul, simbol de real. Mai precis: adevărul simbolizat printr-o minciună adevărată, o minciună sinceră, cinstită. Scrisorile de dragoste scrise pentru altul sînt o realitate. Sînt scrisori adevărate. Minciună propriuzisă este cealaltă schimbare de roluri, cînd prietenul e rugat să declare că el e autorul scrisorilor. Și chiar atunci, nu avem minciună deplină, căci prietenul e gata a se îndrăgosti de-a binelea. E un joc multiplu, în care fiecare încearcă să păcălească, să mistifice, să înșele, dar zadarnic, căci minciunile se prefac imediat în adevăruri, ca lovite de bagheta magică a unei zîne bune. Și această avalanșă de minciuni care eșuează toate, prefăcute ca prin farmec în realități, dă acestei povești fantastice o consistență realistă enormă. E ca o lecție care s-ar enunța așa: goniți realul, și el se va întoarce în galop.

Desigur că o idee cinematografică așa de fină reclamă o tratare ingenioasă, spirituală, savuroasă, presărată cu gaguri înduioșătoare, cu vorbe de duh, cu replici pline de haz, cu încurcături vodevilești îndrăcite. Filmul nostru e departe de a fi atins aceste culmi. Dar nici contrariul nu e adevărat în totul. Căci toate elementele de care vorbeam: intrigă, haz, gaguri, dialoguri umoristice etc. există. Nu cît ar trebui, dar destul de multe. Și — lucru esențial — scenariul nu conține nici-o greșeală de gust.

Adeseori cite o replică are valoare literară mai durabilă decît hazul momentului. De pildă cînd contramaistrul zice, amar și zîmbitor: „ce păcat că ăla care a făcut lumea a dat tinerețea pe mîna copiilor“. Și ce frumoasă, ce nostimă și totodată patetică este ideea cuprinsă într-una din scrisori, ideea de a dori un oraș unde, ca să ai voie să intri, trebuie să răspunzi, administrativ, la politicoasa întrebare (pusă la majestatica persoană a doua plurală):

— Iubiți ?

Contrariu de ce s-a putut spune, nu numai că scenariul e original și fără umpluturi, dar și montajul este strîns, bine articulat. În sfîrșit toți actorii joacă bine, cu excepția unuia singur, care nu joacă nici bine nici rău, ci joacă... altceva. Regizorul i-a încredințat cu totul alt rol decît acela compus de scenarist. Personajul Liliane este caracterizat printr-o intensă, profundă gravitate. Ea este marea contrast, unicul contrast de gravitate pe un fond general de glumă. Personajul bărbătesc, interpretat de Iurie Darie, își ascunde gravitatea sub masca dezinvolturii și sub înfățișarea — care nu e o mască — a unei zăpăceli cronice de timid sentimental. Singurul personaj care trebuie să aducă un ton de gravitate pură, de seriozitate adîncă, îndulcită, nu cu glumă, ci cel mult cu grație, este Liliana. Vorbele ei trebuie să sune toate ca venite din adînc, din adîncurile sufletului, mereu astfel, fără declamație sau solemnitate. Exact aceleași cuvinte pe care interpreta le rostește cu ton de domnișoară de pension bine crescută sau de elevă care știe lecția, aceleași cuvinte puteau — și trebuiau — să fie spuse grav și fără afectație, dînd mereu impresia că de fiecare silabă atîrnă o dramă, dar fără nimic dramatic în ton. Acest stil de simplitate, patetică există. Nu e ușor de realizat. Dar el este acela care convenea interesantului personaj al Liliane. Interpreta n-are vină. Nu putem ști dacă, pusă să lucreze în acest sens, ar fi izbutit sau nu. Regizorului nu i-am fi reproșat că n-a reușit sau că a reușit doar în parte. Îi reproșăm în schimb că n-a încercat de loc. I-o reproșăm cu aceeași putere cu care îl felicităm pentru felul cum a reușit să-și manipuleze celelalte personaje, care, toate, au fost bine compuse: și Birlic, și Dabija, și Marcel Anghelescu, și

inginerul șef, și craiul infidel, și copilița zglobie, vorbăreață și iubeață, și portarul-administrator, toți.

Vreau să vorbesc în special de doi actori. Dichiseanu a încarnat perfect rolul de „falsă pușlama“. Este tânărul care se crede isteț și irezistibil, e încrezut și anost la culme. Dar dacă rîci nițel, găsești dedesubt un băiat serios, capabil, muncitor, conștiincios, bun prieten, adică contrariul secăturii în care el „pozează“. Foarte fotogenică a fost ideea de a combina mutra pungășește, șmecheră, cu niște detalii vestimentare amuzante. Respectivul nu e niciodată îmbrăcat, ci „gătit“, gătit foc, cu niște cămăși piersicii, sau azurii, cu niște pantofi pembè și tutti quanti. Să se observe: pentru nimic în lume el n-ar apărea în două scene cu aceeași toaletă. Se „schimbă“ ca o cocotă. Asta caracterizează bine curiosul personaj: superficial și chimiță în lucrurile mici, serios și cinstit în lucrurile mari (adică în muncă și în prietenie). Și felul cum el se crede irezistibil la femei își atinge scopul artistic, adică acela de a ne dezgusta profund de acest fel de a trata amorul.

Iurie Darie are tot ce trebuie pentru a deveni un bun actor de cinematograf. Pare a fi înțeles că această artă reclamă în primul rînd reținere, sobrietate, absență de declamație. Nu are deci nici un motiv să nu continue pe această cale.

CUVÎNT PENTRU TOPÎRCEANU

D. CHIRICĂ

L-am cunoscut pe Topîrceanu bine.
 Știi cînd a scris Infernul în terșine
 Și cînd și-a scris „Migdalele amare“
 Ce le-asortase cu piper și sare,
 Și „Parodiile“ și-a lui „Balade“.
 Era un om cinstit și cum se cade.
 Avea al lui : talent și toc și rime,
 Și nu lua din astea dela nime.
 Chiar dacă vreodată bunăoară
 Nu-avea chibrit să-aprindă o țigară,
 De-i scăpăra măseaua pentr-un fum,
 Nu te oprea netam-nesam în drum
 Să-ți faciă mucu-n gură ghemotoc
 Ca el să-și ia pe îndelete-un foc.
 De-mprumuta vre-o carte, vre-un atlas,
 Vre-un Don Quijotte sau vre-un Gil-Blas,
 Vre-un Turgheniev sau vre-un Rabelais,
 Nu ți le iscălea cu un G. T.
 De n-a avut cărți multe-n viață, e că
 Nu și-a făcut așa, bibliotecă.
 I s-au părut firești asemeni acte.
 Nu-și însușea nici lucruri mai abstracte :
 Subiecte de nuvele sau idai,
 Nu-avea cum au azi unii obicei,
 Că el avea din ale lui, destule,
 Nu ca la spișerie, în pilule.
 Nu a luat vre-un vers nici chiar în Motto,
 Iar rima o scotea cum tragi la Lotto.
 Dar tot așa e de adevărat
 Că nu spunea că are și de dat.
 Le-a iscodit și le-a purtat pe buze
 Să le ofere în buchet la muze.
 Nu-nțelegea ca el din poezie,
 Să faciă-așa, la toți, filantropie.

Dar iată că acuma după moarte,
 Oricine vrea îl jefuiește foarte,
 Și-i ia și vers și rime din volume,
 De parcă ei i-ar scrie-acum postume.

Semnînd mereu c-un alt pseudonim
Ce nu e nici măcar vre-un sinonim.
Ştiam eu dela misticii aezi
Că după moarte poţi să te-ntrupezi
În cine ştii ce altă vietate,
Dar n-am crezut vre-odată că se poate
Să se întîmple încă şi mai rău,
Să scrie vietatea-n locul tău.
Metempsihoză-o fi în univers,
Dar pentru muritori. nu pentru vers.
Şi totuşi vezi penultimele lui
În cronica rimată a oricui
Răbdîndu-şi soarta plină de năpaste
De a-ncuraja la alţii versuri proaste.
De ce să-şi vîre mîna în volum
Că doar nu-i magazie de consum,
Şi nu-i pentru poeţi alimentară
La care vii cu coşul subţioară
Şi nu-i nici seră-n care-acum s-ar vinde
Garoafe, drept salată de merinde,
Şi nu e nici fîneaţă să-nflorească,
Şi fiecare, cînd o vrea, să pască.

UN ALIAT AL FAPTEI: VISUL

DUMITRU HINCU

...Pe cerul taigalei se profilează o navă ciudată. Ca o uriașă țigară argintie, evoluiază deasupra oceanului verde al pădurii nesfirșite, căutînd parcă ceva.

Deodată, la bordul navei răsună un semnal de alarmă; de undeva, de dedesubtul ei, se înalță nori de fum negri și groși. Taigaua arde! Gigantul aerian se îndreaptă spre locul incendiului. În trupu-i argintiu se cascadează o deschizătură în formă de T; se aude zgomotul unui motor cu reacție și numaidecît se vede cum din corabia aeriană țîșnește un avion. Apoi, la intervale scurte, se desprind din trupul navei-bază mereu alte avioane care au toate aceeași țintă: locul sinistrului. După cîteva minute au ajuns. Lansează bombe anti-incendiare. Cîțva timp focul mocnește, se zbate, încearcă să răbufnească, dar, biruit, trebuie să se dea bătut. Avioanele mai patrulează o vreme, apoi se depărtează și-și iau din nou locul în trupul navei-bază.

...Acum corabia aeriană se află deasupra unui oraș ridicat în taiga. Coboară către una din marginile acestuia, în preajma unei uzine și încremenește la mică înălțime deasupra pămîntului. Chiar dedesubtul ei se află cîteva case cu etaj construite din elemente prefabricate. De pe navă sînt lansate cabluri. Miini pricupe de muncitori le petrec în jurul unei case și nava aeriană se înalță iar.

Plutește cu casa peste mări de păduri. O oră, două, trei... Pînă cînd, undeva pe pămînt se ivește un crîmpei de taigă despădurită. Corabia aeriană coboară iar și, grijulie, așează casa pe temelia de beton dinainte pregătită. Un monitor cu un post de radio miniatural în spinare transmite comenzi navei. Vira! Fila!...

Cele de mai sus sînt niște fragmente din partea introductivă a unui amplu reportaj de anticipație apărut nu de mult în revista „Smena“, o publicație sovietică pentru tineret. Ele s-ar putea preta, ni se pare, și la ilustrarea unei discuții despre caracteristicile literaturii științifico-fantastice din U.R.S.S., în opoziție cu ceea ce se numește în Occident „science-fiction“. Căci e cert că dacă ar fi să definim nota dominantă a literaturii sovietice de prospectare a viitorului ne-am opri neapărat la sublinierea ideii că tehnica cea mai cutezătoare este prezentată întotdeauna ca o prietenă a omului. Ar însemna, însă, să depășim cadrul acestei rubrici.

În aceste rînduri am dori să punem în lumină altceva, și anume: fervoarea pe care opinia publică sovietică — și mai ales tineretul — o pune în dezbateră viitorului cadru în care se va desfășura viața omului, comunist. E o pasiune hrănită de conștiința că trăim într-o lume aflată într-o mare și tulburătoare schimbare, sugerată patetic și de Leonid Leonov, care a spus: „Totul se schimbă în juru-ne: tehnica, concepțiile științifice, ideea pe care ne-o facem despre Cosmos, mijloacele de locomoție, vitezele, densitatea populației. Omenirea începe să se simtă la strîmtoare pe Pămînt, așa cum și gîndirea se simte încorsetată în limitele înăuntrul cărora trebuie să se mai miște acum...“

Articole de felul celui din care ne-am permis să rezumăm începutul pot fi pomenite de aceea cu referiri la toate activitățile omenestii. Oameni de știință ca academicienii Semionov sau Strumilin, scriitori ca Vera Inber sau Kellinskaia au răspuns, cu vaste și atrăgătoare viziuni asupra vieții omului sovietic din jurul anului 1980, la enormul și permanentul interes al publicului pentru această temă. Proiecte pentru casa viitorului, proiecte pentru orașul și mijloacele de transport ale viitorului, proiecte pentru schimbarea climei și a naturii unor vaste întinderi geografice, pentru introducerea în uzul cotidian a cuceririlor ciberneticii și pentru folosirea timpului liber sint discutate cu aprindere de-a lungul și de-a latul Uniunii Sovietice, în cluburile și cafenelele tineretului, în uzine și pe marile șantiere, în publicații și în școli. „Komsomolskaia Pravda“ are o pagină anume intitulată „Clubul celor doritori să știe“ în care face loc celor mai îndrăznețe cuceriri și anticipări ale rațiunii umane. După cum în aceeași ordine de idei trebuie, desigur, consemnată și puzderia de cercuri de tineri tehnicieni și de cluburi de tineri cosmonauți ce au început să ia naștere în U.R.S.S., relevante și ele pentru elanul de masă al celor mai tineri reprezentanți ai societății sovietice către tot ce e nou în știință și tehnică, către tot ce poate făgădui omului dezvoltarea aptitudinilor lui.

DOUĂ ANCHETE ȘI O ANUME ATMOSFERĂ

Am stăruit mai sus asupra ecourilor pe care problema viitorului cadru material al societății le are în spiritul tinerei generații sovietice dat fiind că dorim să relatăm acum mai amănunțit despre rezultatele a două anchete — de care am luat cunoștință din „Izvestia“ — întreprinse în două școli medii, una din Moscova și cealaltă din Leningrad.

La Moscova au fost intervievați, în scris, elevi de clasa a opta. Li s-a dat o compunere cu tema „Călătorie în 1980“ și fiecare a fost lăsat liber să-și imagineze ce va fi peste douăzeci de ani.

Tolea Sanașin și-a plecat fruntea senină peste caiet și s-a avântat într-o uluitoare călătorie în altă galaxie. „Racheta și-a luat zborul și am pornit către necuprinsele întinderi ale Cosmosului...“. Volodea Tarasin a început să viseze la un automobil cu șofer automat. Combustibilul era, firește, atomic și citeva grame de uraniu erau îndestulătoare pentru mulți ani. Borrio Askario s-a instalat comod într-un autobuz dirijat prin radio. Ira Akimova a descins dintr-o rachetă care tocmai o adusese din Jupiter, și-a luat de pe rachetodrom o pereche de aripi păstrate într-o clădire anume construită pentru asta și a pornit, zburind, spre Moscova. Pe drum și-a amintit de anii copilăriei, de tinerețea ei, de anul 1961... Tonia Kostova și-a imaginat că Moscova aștepta sosirea unei trupe de teatru din Marte. Zina Orehova s-a bucurat la gândul că omul va fi scutit de muncile grele, obositoare, că acestea vor fi făcute de mașini. Va fi de ajuns ca omul să-și dorească o livadă și automate inteligente vor și începe să sape pământul, să care puietii...

Erau cu toții copii de cincisprezece ani. Aflați, adică, la o vîrstă cînd fan-tezia nu cunoaște îndeobște nici un fel de frînă, cînd totul pare cu puțință, cînd cuvîntul „imposibil“ e intolerabil. Dar mai presus de toate erau copii sovietici și de aceea visurile erau și generoase și neumbrite de nici o îndoială asupra realizărilor lor. E greu de spus dacă copiii își dădeau seama de asta, dacă o știau sau nu, dar fiecare răspuns era într-un fel o mărturie și despre personalitatea în formare a celui care-l ticluise. Fiecare vedea lumea de miine printr-o prizmă personală, marcată de gusturi și înclinații particulare. Nu e mai puțin

adevărat, totuși, că în răspunsurile lor poate fi ușor găsit și un fir comun, chiar dacă nu exprimă conștient: optimism, încredere în destinul fericit al omului de mâine, siguranța că acesta va trăi într-o societate care-i va garanta împlinirea celor mai cutezătoare elanuri.

Și acum cealaltă serie de răspunsuri. Ale unor elevi de clasa a zecea. Ale unor adolescenți de șaptesprezece ani. Deși numai cu doi ani mai mari decât cei dinții, răspunsurile lor denotă o indiscutabilă maturizare a gândirii, un univers interior mult mai complex. Iată unul din răspunsurile lor: „Nu știu dacă peste douăzeci de ani vor exista aievea case de sticlă, de beton sau angariu, dacă vom călători cu automobile ori vom zbura cu rachete sau elicoptere... Există acum atâtea romane științifico-fantastice, s-au scris atâtea cărți despre viitorul „automatizat“. Aceste cărți rezumă viața la ideea că omul „apasă pe un buton“ și dobândește tot ce dorește. Dar cum va fi omul care va apăsa pe buton?“ E parcă un răspuns la compoziția fetei dintr-o optă care se bucura la gândul că mașinile vor face toate muncile grele și în acelaș timp o întrebare care se pare că-i frământă pe mai toți colegii autorului rindurilor de mai sus.

Tanea Timofeeva, o colegă de clasă, a reluat aceeași idee și a extins totodată sfera dezbaterii. „Nu de mult — a scris Tanea — am stat de vorbă cu o prietenă care mi-a schițat următorul tablou al societății comuniste. Ai să trăiești într-o casă cu ziduri de sticlă, ai să apeși pe niște butoane și ai să primești totul mecanic. Sigur, vreau din toată inima ca oamenii să fie eliberați de muncile fizice grele, dar dacă totul o să fie automatizat... În ce mă privește, aș muri de plictiseală. Se mai spune apoi că în comunism au să ni se îplinească toate dorințele. Ai să vrei o rochie nouă — poftim! Ai să vrei să pleci undeva în sud — poftim, pleacă! Eu cred că va trebui să avem, însă, măcar câteva dorinți irealizabile. Cunosc o fată căreia părinții îi satisfac toate dorințele și viața i se pare foarte monotona... Aș dori mult ca oamenii viitorului să aibă parte de visuri, fără de care, zău, viața-i plicticoasă...“

Nu toate răspunsurile au fost, însă, la fel de senine. O seamă de tineri au socotit că problema făuririi unui om nou este mai complicată decât aceea a creării premizelor materiale ale societății comuniste. Un elev a scris astfel că, după părerea lui, pînă în 1980 va fi creată cu siguranță baza materială a comunismului, dar pentru desăvîrșirea educării oamenilor va mai fi nevoie de mult timp. Janna Lebedeva, o colegă din aceeași clasă, a observat: „Doresc mult de tot ca oamenii să fie fericiți. Dar acum se mai înșeală unii pe alții. Se gîndesc mai mult la ființa lor decât la ceilalți. Auto-reeducarea este cel mai greu lucru pe care trebuie să-l realizăm“.

Și au mai fost și alte răspunsuri dar ni se pare că pe cele mai caracteristice le-am amintit aci. Și mai credem că nimeni nu le-a putut parcurge fără o anume emoție, generată de puritatea și prospețimea sufletească a copiilor intervievați, de tonicele semnificații ale visurilor și dorințelor lor. Școlile și clasele alese pentru a fi chestionate au fost fixate fără a avea în vedere un criteriu anume. Și tocmai de aceea răspunsurile pot fi cu siguranță luate drept bune pentru a defini lumea sufletească a majorității covârșitoare a copiilor și tinerilor sovietici de vîrsta celor întrebați. Iar această lume sufletească se vedește deopotrivă a fi propice pentru a făuri Omul comunist, către care năzuiește cu atîta ardoare tînăra generație sovietică, și a-i crea un cadru de viață vrednic de cel mai nobil vlăstar al umanității. Căci nicăieri fapta nu se împletește atît de strîns și de firesc cu visul ca în Uniunea Sovietică de astăzi.

COMITETUL DE STAT PENTRU CULTURĂ ȘI ARTĂ. Consiliul de Stat al Republicii Populare Romine a înființat prin decrete, în locul Ministerului Învățământului și Culturii, Ministerul Învățământului și Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă.

Noua organizare a învățământului și culturii răspunde noii etape a revoluției culturale în țara noastră, cind activitatea în toate domeniile culturii și artei a luat un mare avînt.

„Sub îndrumarea permanentă a Partidului Muncitoresc Român, — spune textul publicat în ziarul „Scinteia“ din 5 iunie 1962, — datorită condițiilor create de statul democrat popular, cultura a devenit un bun al întregului popor; s-a dezvoltat rețeaua de teatre, cinematografe, biblioteci, cămine culturale și alte instituții de cultură și artă, a crescut an de an activitatea editorială și activitatea de răspîndire în mase a cunoștințelor cultural-științifice, s-a dezvoltat considerabil mișcarea artistică de amatori“.

Această amploare a activității artistice și culturale ca și creșterea continuă a cerințelor și exigențelor oamenilor muncii au impus crearea noului organ: Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă care să cuprindă laolaltă toate domeniile activității de Stat pe tărîmul Culturii și Artei.

Prin componență și metodele sale de lucru, Comitetul va asigura o largă participare obștească la conducerea, coordonarea și rezolvarea problemelor de cultură și artă. El va fi compus astfel din oameni de cultură și de artă de înaltă competență, intelectuali, conducători ai instituțiilor de cultură și ai organizațiilor obștești. Aceasta va înlesni cunoașterea exactă și adîncă a problemelor de cultură și artă care frămîntă și preocupă masele și va stabili o legătură strînsă cu acestea.

Misiunea, sarcina Comitetului este să dezvolte neconținut cultura și arta noastră socialistă, să ridice permanent nivelul ideologic și artistic, să contribuie efectiv la formarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii de la orașe și sate. Oameni de specialitate de înaltă prețuire vor alcătui diversele consilii, stabilite pe ramuri, asigurînd cea mai înaltă competență în rezolvarea tuturor problemelor respective.

Noua organizare prezintă o deosebită importanță pentru dezvoltarea literaturii, pentru difuzarea ei, pentru lărgirea cercului de cititori, pentru asigurarea unor mereu mai bune condiții materiale și morale scriitorilor și artiștilor.

Salutăm din toată inima și cu toată încrederea crearea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă și-l asigurăm de tot concursul și larga participare a scriitorilor în marea sa misiune.

Orizontul culturii în țara noastră s-a lărgit enorm, cuprinzînd nu numai orașele și centrele muncitorești care au devenit în acești ani de democrație

populară adevărate focare de cultură, ci și miile, zecile de mii de sate, pînă la cel mai depărtat cătun din văgăunile munților. Noua organizare va duce pînă-n cel mai izolat cămin cultural, o dată cu tezaurul cunoștințelor științifice, și mesajul scriitorilor, tot mai des rostit acolo, de chiar glasul lor.

Lărgirea orizontului cultural implică lărgirea ariei în care va pătrunde tot mai mult operele noastre literare, implică o răspundere tot mai mare a scri-sului nostru, o conștiință artistică tot mai riguroasă.

Noua organizare a îndrumării și dezvoltării culturii și artei este o nouă dovadă de grija pe care Partidul și Guvernul o poartă pentru culturalizarea și educarea maselor, pentru propășirea lor spirituală.

Ea este pentru noi un nou și puternic îndemn în activitatea noastră creatoare.

V. R.

CENTENARUL NAȘTERII PROFESORULUI PAUL BUJOR. Profesor neîntrecut, creator al Școlii ieșene de Morfologie animală — în care s-au format atîția zoologi de seamă — și al Hidrobiologiei romînești, împreună cu Grigore Antipa, Bujor a fost un talentat scriitor și mulți ani director al „Vieții Romînești“ împreună cu nedespărțitul său prieten Doctorul Ion Cantacuzino, dar mai presus de toate a fost un luptător înflăcărat pentru progres și dreptate socială.

S-a născut la 20 iulie (st. v.) 1862 în Tîrgul Berești (Covurlui) dintr-o familie modestă. Tatăl său Gavril Bujor, mic funcționar din Birlad, era un om cu vederi înaintate și admirator al reformelor lui Cuza Vodă și Mihail Kogălniceanu; el a murit în 1898 la Roman în vîrstă de 86 de ani. Mama sa, Nastasia Bujor, era o femeie instruită, pasionată cetitoare de cărți, și dorința ei cea mai fierbinte era să facă din fiul său un cărturar; ea a murit tot la Roman în vîrstă de 90 de ani, în 1925.

Bujor și-a petrecut copilăria în orașelul său natal. Însă, la vîrsta de 7 ani, după stăruința mamei sale, a fost dus de tatăl său la Birlad, unde a fost dat în grija preotului nonagenar Varlam Bujor de la biserica Sf. Gheorghe, bunicul lui Paul.

După terminarea școlii primare, băiatul a fost înscris la Liceul din Birlad, unde a legat o foarte strinsă prietenie cu colegul său Alexandru Vlăhută (1858-1919), prietenie care a durat fără umbra nici celui mai mic nor, până la moartea poetului.

Într-o scurtă autobiografie rămasă în manuscris, Bujor a evocat viața lor de școlari nevoiași, plini de planuri de viitor, cetitori asidui ai poeziilor lui Eminescu ce apăreau în „Convorbiri literare“. Cel care a îndrăznit să scrie „Minciuna stă cu regele la masă“ ca și autorul nuvelei „Mi-a cântat cucu-n față“ visau o lume mai bună și mai fericită, ca toți cei săraci.

După terminarea liceului, Bujor a plecat la Roman. Aici, el s-a pregătit pentru examenul de bacalaureat, pe care l-a trecut cu succes la București în 1880. După bacalaureat, în 1882, Bujor și-a făcut timp de șase luni serviciul militar, în cavalerie. Apoi s-a înscris la Facultatea de Științe. Ca să se poată întreține a ocupat prin concurs un post de copist la Ministerul de interne.

În 1887, datorită unui mic ajutor de 120 de lei dat de cumnatul său Tăpșulea, Bujor a plecat pentru studii superioare la Paris, împreună cu un prieten al său, I. Vișan, care l-a ajutat și el cât a putut. După indemnul unui om politic de mare vază căruia îi meditase doi fii, Bujor s-a înscris la început în Școala Politehnică. Însă el nu se împăca de loc cu ideea de a deveni inginer. Și atunci, dînd curs liber vocației sale pentru științele naturii, el s-a înscris la Facultatea de Științe (Sorbona) unde pe acea vreme era profesor de zoologie Henri Lacaze Duthiers, unul dintre cei mai mari biologi ai Franței, fondatorul Stațiunilor de biologie marină de la Banyuls-sur-Mer și de la Roscoff, precum și al vestitei reviste „Archives de Zoologie expérimentale et générale“. Lacaze avea doi colaboratori străluciți, pe Yves Delage, profesorul de mai tirziu al lui Ion Borcea, și pe Georges Pruvot, maestrul și prietenul lui Emil G. Racoviță.

Bujor a lucrat cîtva timp în laboratorul lui Delage, care preocupat mai mult de cercetările sale personale, nu avea timp să se ocupe mai deaproape de elevii săi. Știu din gura Profesorului Paul Bujor că în scurtul său stagiu în laboratorul lui Delage, el a disecat doar o inimă de oaie, un ochi de bou și a desenat cîteva oase, ceea ce bineînțeles, nu era cine știe ce ispravă. Aceasta a făcut pe Bujor să-și piardă iluziile în privința învățămîntului Biologiei în Franța.

În acest timp însă, Bujor frecventează regulat Cercul de Studii Sociale al rominilor din Paris, unde veneau să discute probleme la ordinea zilei frații Radovici, Many, Emil Racoviță, Dr. I. Cantacuzino, Deodat Țăranu, D. Voinov, Dragomir Hurmuzescu, C. Kilimoglu, S. Irimescu și alții.

Văzînd greutățile întîmpinate la Paris, Bujor pleacă la Geneva, unde era profesor marele Carl Vogt, susținător curajos al ideilor evoluționiste ale lui Darwin, selecția naturală și descendența omului, în însăși cetatea lui Calvin. Cuvîntul lui Vogt în această privință a avut aceeași greutate ca acel al lui Thomas Huxley în Anglia.

La Geneva, Bujor a lucrat aproape patru ani în laboratorul lui Vogt, făcînd studii temeinice de Anatomie comparată. El a cunoscut acolo pe primul teoretician rus al marxismului, G. Plehanov și o seamă de studenți refugiați din Rusia din cauza persecuției de către guvernele țariste, cu care el a stat într-un strîns contact prietenesc.

Vogt organiza dese ceaiuri din beneficiul cărora erau ajutați acești tineri luptători socialiști care se aciuseră la Geneva.

Bujor era nelipsit de la toate manifestările de protest împotriva prigoanei studențimei ruse. El a organizat și prezidat chiar o astfel de manifestație care a avut un ecou foarte puternic în inima acestui tîneret obișnuit.

Însă el nu și-a neglijat nici un moment cercetările sale asupra metamorfozei la Ciclostomi, un grup de animale clasificat de mulți între pești, însă care astăzi formează o unitate taxonomică aparte (Agnatha = fără fălci).

Bujor a trebuit să întreprindă numeroase călătorii în Elveția și Franța în vederea elucidării acestei probleme.

El a avut norocul să surprindă larvele acestor animale pe punctul de a se transforma în adulți, în apele Ronului, la Culoz, nu departe de Bellay, patria lui Brillat Savarin.

Larvele acestui ciclostom sînt atît de deosebite de adult încît au fost descrise ca un gen aparte (Ammocoetes) de adult (Petromyzon).

Observațiile lui Bujor au arătat că în corpul larvei se petrec prefaceri cu adevărat revoluționare, ca și la insectele cu metamorfoză completă, observații pe care el le-a consemnat în: Note préliminaire sur la métamorphose de l'Ammocoetes branchialis en Petromyzon Planeri (1891).

Bujor și-a trecut doctoratul cu teza: Contribution à l'étude de la métamorphose de l'Ammocoetes branchialis en Petromyzon Planeri (1891), premiata cu premiul Davy.

Și-a completat studiile în laboratorul de Embriologie al lui Oskar Hertwig de la Berlin, și în laboratorul de Anatomie a lui Rob. Wiedersheim de la Freiburg.

În 1891, Bujor și cu prietenul său Voinov — care venise la Geneva să lucreze în laboratorul lui Vogt — s-au întors în țară cu bani pe sponci. Au răbdat de foame în tren. Însă la Ploiești au fost găzduiți și ospătați din belșug de C. Dobrogeanu Gherea în restaurantul său. Acestea la plecare le-a dat cîte o sută de lei și le-a cumpărat bilete de tren. Lui Voinov pînă la Focșani, iar lui Bujor pînă la București.

În 1891, Bujor a fost numit asistent în laboratorul de fiziologie al Profesorului Al. Vitzu, fost elev al lui Cobălcescu.

În 1894 trece șef de lucrări în laboratorul de morfologie animală al lui Voinov, iar în 1896 ocupă prin concurs catedra de morfologie animală de la Universitatea din Iași suplinită pînă atunci de Ion Cantacuzino.

Bujor a ilustrat această catedră timp de 40 de ani, prin cursuri în spirit evoluționist de o înaltă ținută științifică, pe care a știut să le animeze ca nimeni altul prin desene colorate precise și vii, trase cu o mînă de maestru și cu o repeziune care uluia umplînd de admirație pe elevii săi, dintre care unii desenau și ei foarte bine.

Generații întregi l-au avut inițiator în tainele organizației și evoluției animalelor de la umilul protozoar și pînă la om, Sever, dar drept la examene, el n-a nemulțumit niciodată pe nimeni. El punea mare preț pe lucrările practice, de la care era nelipsit, deși avea colaboratori excelent pregătiți ca regretații I. A. Scriban și Const. Chirică, primul șef de lucrări și al doilea asistent.

Bujor a sacrificat un timp prețios pentru educarea elevilor săi. În sala bibliotecii, el își aduna discipolii spre a le vorbi despre mișcarea muncitorească mondială, despre sociologii ruși, despre țelurile partidului muncitorilor din România.

Bujor era un fervent partizan al culturii fizice. În vechea clădire a „Societății de Sport și Muncă” (Turn Verein), el putea fi văzut alături de profesorii de gimnastică Th. Berescu și V. Negruți, sau de profesorul de matematici V. Teodoreanu, lucrînd la paralele, urcînd scările de funie cu mîinile, sau ridicînd greutăți.

Aceasta nu l-a împiedicat să lase importante lucrări asupra faunei lacurilor sărate din România: Tekirghiol, Amara, Lacul Sărat. A studiat aceste lacuri din punct de vedere climatologic, al salinității, al formării nămolului sub influența bacteriilor, precum și din punct de vedere al efectelor băilor de nămol în diferite boale de piele, scrofuloză, reumatism etc. Sînt foarte cunoscute în această privință mai ales două lucrări ale sale: Contribution à l'étude de la faune des lacs salés de Roumanie (1900) și Nouvelles contributions à la Biologie des lacs salés de Roumanie (1902).

A făcut cercetări experimentale asupra comportării fototropice a crustaceului *Artemia salina* publicînd Contribution à la biologie de l'*Artemia salina* Leach (1911).

A publicat în vechea revistă ieșană „V. Adamachi” numeroase puneri la punct asupra diverselor chestiuni de biologie: Embriologia experimentală (1910), Cultura de țesuturi în afară de organism (1912) precum și articole de interes mai general ca de ex. Serbarea sădării pomilor (1912).

Profesorul Paul Bujor a rostit în Senat acele memorabile cuvinte „lumina vine de la răsărit”. În cunoscutul său discurs din 1913 „Reforma electorală și agrară” a făcut fără cruțare procesul șubredei alcătuirii politico-sociale de pe acea vreme, stigmatizînd politicianismul și nepăsarea criminală a conducătorilor.

În laboratorul lui Bujor s-au format o mină de zoologi care au făcut fala învățămîntului românesc, I. Borcea, I. A. Scriban, C. N. Ionescu, G. Zotta, C. Chirică, I. Gh. Botez, ca să nu pomenim decît pe cei dispăruți.

El a fost prieten nedespărțit al lui Al. Vlahuță, al pictorilor Grigorescu și Octav Băncilă, la ultimul apreciînd mai ales nota socială, precum și al lui Caragiale, al lui Delavrancea și Dobrogeanu Gherea.

Bujor a fost decan al Facultății de Științe din Iași, director al Muzeului Istorico-Natural din Iași, Consilier științific al Muzeului de Istorie Naturală „Grigore Antipa” din București; a fost decorat cu ordinul muncii clasa I-a; ales deputat în Sfatul Popular al Raionului Grivița Roșie; numit membru onorific al Academiei Republicii Populare Romine, în urma raportului Profesorului Traian Săvulescu, fost președinte al înaltului for.

Dar Profesorul Paul Bujor n-a umblat niciodată după onoruri, ci ele au venit la dînsul. Și n-a alergat nici după glorie sau bunuri materiale trecătoare.

Profesorul Paul Bujor s-a stins la vîrsta de aproape 90 de ani, în ziua de 15 mai 1952 în locuința sa de la Muzeul de Istorie Naturală „Grigore Antipa”.

Înainte de a închide ochii pentru totdeauna el scria despre evoluția craniului la batraciene și despre asemănările dintre craniul Stegocefalilor și al Crosopterigienilor.

Testamentul său politic-social este cuprins în lapidarul său manifest: „A lupta pentru drepturile celor mulți și obișduiți, fără nici un gînd de răsplătă, este cea mai mare virtute cetățenească”.

Nimănui nu i se pot aplica mai bine cuvintele marelui poet, a cărui viață și operă el a popularizat-o prin conferințe și prin scris: „Edel sei der Mensch, hilfreich und gut”.

Prof. C. MOTĂȘ

CITIND UN ANUNȚ DE PUBLICITATE. Rubricile sau paginile de publicitate ale ziarelor sînt un fel de oglindă. Sînt convins că nu greșesc prea mult spunînd că poți reconstitui o societate — cel puțin în coordonatele ei esențiale — după anunțurile și reclamele presărate pe la colțuri de pagină, îngrămădite

în lungi coloane pestrice sau înghesuite în pagini compacte. Mai demult, înainte de eliberare, urmăream cu pasiune mai ales „Mica publicitate“ a Universului; găseam acolo, sintetizate în câteva formule stereotipe, nenumerate drame, suferințe, speranțe... Și făceam zilnic o statistică aproximativă, comparând coloana interminabilă de la „Cereri de serviciu“ și reversul ei descurajant de scurt „Oferte de serviciu“. Erau întotdeauna câte 10—15 cereri pentru fiecare ofertă. „Cererile“ conțineau cinci-șase cuvinte (se plătea pentru fiecare cuvânt), „oferțele“ erau întotdeauna amănunțite și se întindeau pe cinci-șase rînduri. Citeam și căutam să mi-l imaginez pe studentul care se oferea să dezmoștească mintea căreiva progenituri de bogătaş, pe soția de muncitor care se oferea să facă menajul vreunui domn a cărui soție n-avea timp pentru asta, a licențiatului dispus să însoțească la plimbare cățelușul nu știu cui; ghiceam în toate un leit-motiv, rareori exprimat direct: fac orice muncă, dați-mi de lucru orice, vreau să muncesc orice — vreau o bucată de pâine. Și oare cîți oameni de aceștia n-aveau mici măcar cei zece-douăzeci de lei necesari publicării anunțului? Și dincolo, cei care ofereau: cucoana tînără născuse și nu voia să pericliteze linia sînilor ei, căuta doică și punea condiții: să fie voinică, sănătoasă, să nu fie mofturoasă, să nu aibă amant, să fie blîndă, să iubească copiii etc. Sau altă cucoană, care n-avea răbdare să-și crească odrasla sau odraslele, căuta guvernantă care de-aseenea trebuia să fie blîndă, bună, cultă, manierată, să vorbească măcar franțuzește, să iubească copiii, să n-aibă amant etc. Doamnele din „lumea bună“ n-aveau timp să-și iubească proprii copii și erau dispuse să plătească pe alții să-i iubească în locul lor. Sau domniile care căutau secretare, tot așa: tinere, culte, necăsătorite și chiar fără „perspective“, cunoscînd limbi străine... Cam de acest gen era cea mai mare parte a „oferțelor“.

Așa era lumea aceea. Așa mai este încă în Occident. Citiți ziarele venite de-acolo. Cam aceeași proporție între „cereri“ și „oferțe“, cam același stil al anunțurilor, cam același lung cortegiu de drame, față în față cu aceeași nerușinare a bogaților...

Ziarele noastre conțin și ele o rubrică de publicitate. E și ea o oglindă. Și-i foarte semnificativă. Mai întii, e un alt stil, începînd de la reclame pînă la cele mai mici anunțuri. Sobrietate, corectitudine, exactitate. Reclama n-are drept scop să asigure vînzarea unui produs îndoelnic, ci informarea cinstită a cumpărătorului asupra calității garantate a mărfii. Și un lucru extraordinar: a dispărut complet rubrica „Cereri de serviciu“. A rămas numai aceea de „Oferte de serviciu“. Nu mai sînt oameni care să n-aibă de lucru. A dispărut spaima zilei de mîine, umiltoarea căutare de lucru. Și chiar „Ofertele“ au un alt ton; se caută muncitori calificați, tehnicieni, ingineri... Condiții? Priceperea în profesiune (și implicit: dragoste de muncă). Atît.

Mi-au venit în mîinte toate acestea, mai deunăzi, citind la rubrica de publicitate a ziarului din Brașov „Drum nou“ (nr. 5332, 17 februarie 1962), următorul anunț:

Gospodăria colectivă „11 iunie“ — Hălchiu

raionul Sf. Gheorghe

caută urgent spre angajare:

contabil șef

mecanic auto

vulcanizator

**Retribuția muncii se face conform Statutului G.A.C. (în zile muncă)
Informații suplimentare se pot obține de la sediul gospodăriei agricole
colective din Hălchiu.**

E un anunț, orice s-ar spune, cât se poate de semnificativ. Să zicem că necesitatea unui contabil șef vorbește numai de faptul simplu că gospodăria s-a îmbogățit și un contabil obișnuit și ajutorul lui nu prididesc să se descurce. Ar fi de ajuns și numai atât.

Dar se caută mecanic-auto și vulcanizator !... M-am informat și am aflat că gospodăria posedă 6 camioane (șase !) și șase rutiere cu remorcile respective. E un mic parc de mașini ; are nevoie de mecanic și de vulcanizator. Mai sînt și bicicletele și motocicletele colectivștilor. E nerentabil să alergi la Sfîntu Gheorghie sau la Brașov pentru reparații ; le faci pe loc, cu utilajul propriu ; cîștigi și timp și e și mai convenabil.

Să lăsăm însă de o parte aspectul pur economic. Aici nu mai e vorba numai de bogăția materială rezultată în urma organizării socialiste a muncii agricole. E vorba și de altceva.

Să ne amintim de vechiul sat românesc. (Nici nu așa de vechi încît să nu ne mai putem aduce amînte de el, chiar cei mai tineri dintre noi). Să ne amintim de acel „univers închis“ : țărani, un popă, învățătorul, secretarul primăriei și pe-alocurea un medic de circumscripție și-un veterinar ; cam atât conținea acest „univers închis“, izolat în sine, dușmănind orașul care-i trimetea numai percepatori și negustori, iar la alegeri, demagogi de profesie. Era o lume condamnată la vegetare, la incultură și promiscuitate, o lume fără nici o perspectivă luminoasă.

Să comparăm — dacă încape, cît de cît, o comparație — satul vechi cu Hălchiul de azi. (Asta însă nu se petrece numai la Hălchiu. Toate satele noastre trec prin această fază de transformare fundamentală). Colectiviștii din Hălchiu caută contabil șef, mecanic-auto și vulcanizator. Ei însă de bună seamă au agronom și poate și veterinar și zootehnician ; și mai sînt șoferii celor șase mașini și tractoriștii rutierelor... Și țărani înșiși nu mai sînt pur și simplu țărani ; și ei deprind profesii noi : îngrijitori de vite, mulgători, crescători de păsări, grădinari etc. Aceasta presupune cunoștințe noi, cultură, o nouă concepție de viață, un nou mod de trai. Azi, vorbind despre sat, nu poți să te gîndești numai la țărani. Acolo nu mai trăiesc doar țărani. Se poate spune chiar că noțiunea clasică de țaran e condamnată la dispariție. Viața la țară devine din ce în ce mai complexă și tot mai puțin legată, în substanța ei socială, de fatala succesiune a anotimpurilor. Țăranul pătrunde în civilizație și încetează — de fapt — să mai fie țaran, iar viața lui nu numai că se modernizează, atingînd nivelul civilizației, ci se schimbă în însăși structura ei.

De aceea, nici nu mai pot crede în așa zisa „specializare“ a scriitorilor : despre țărani, despre muncitori, despre intelectuali. Viața nu mai permite o astfel de limitare, nu-ți mai dă voie s-o înghesui în tradiționalele albi ale „universurilor închise“. Dezolantele categorii închise ale vechiului realism s-au topit. Azi trebuie să cunoști cam totul, ca să poți ține pas cu dezvoltarea societății noastre. Muncitorul devine intelectual, intelectualul însuși trăiește într-un sistem de relații din care nici muncitorul, nici țăranul nu lipsește, iar țăranul — el însuși — se specializează și învață.

Remus Luca

DESPRE EDUCAȚIA FIZICĂ. Educația fizică se desinează în general în mintea noastră doar prin câteva activități dintre care fotbalul se pare că este cel mai cunoscut. Urechea noastră a mai auzit evident și de gimnastică, de atletism, de hochei și de baschet, dar o nevinovată confuzie încurcă noțiunile și realitățile care s-ar cere știute mai bine. Pe măsură ce ne cufundăm în preocupările cotidiene ale activităților noastre, educația fizică rămâne ca o amintire de școală, uneori răscolită de citirea unui afiș competițional sau alteori zgîndărită de câteva secvențe cinematografice.

În spațiul de față s-ar cere să vorbim nițel de legăturile care se nasc în mod firesc între educația fizică și oamenii pe care meseriile lor îi obligă mai mult la ședere decât la mișcare. Reflectate unele-ntr-altele, în bine și în rău, se conturează o serie de probleme care nu trebuie pierdute din vedere.

Din unele cercetări, experimente și statistici, știm că oamenii de birou, cărturarii, profesorii, muzicanții, medicii de laborator și alții care-și petrec majoritatea timpului într-un spațiu închis și aplecați cu coatele pe masă, au capacitatea de lucru scăzută. Organismul lor capătă, cu timpul, unele modificări funcționale supărătoare din pricina poziției defectuoase pe care o au în timpul activității și a mediului, cu atât mai mult cu cât nu sînt căutate măsurile de compensare ale acestor situații.

O simplă auto-observație ne poate da și explicația de rigoare — la masa de lucru stăm aplecați înainte, umerii sînt arcuiți cu capul sprijinit aproape în piept, curbările coloanei vertebrale sînt modificate, picioarele stau nemîșcate. Ce se petrece în interiorul nostru? Plămîni nu se pot extinde suficient în cușca toracică din cauza poziției „grămădite“ înainte, respirația e superficială, oxigenarea sîngelui e scăzută. Inima este supusă și ea unui efort suplimentar. Stomacul este și el presat... Exercițiul fizic normal organismului este mult redus, iar musculatura își pierde calitățile ei esențiale. Se naște o suferință nouă care se cheamă sedentarism. Mijlocul cel mai simplu de a o combate este mișcarea.

Dezvoltarea și menținerea într-o formă bună, este o datorie de viață, pentru fiecare tînr sau vîrstnic. Căile cele mai simple sînt și cele mai eficace: exercițiul fizic, programul de gimnastică, practicarea unei ramuri de sport. O pledoarie pentru aer curat, pentru mișcare și pentru antrenament ponderat... Există cărți, aparate, săli, terenuri și specialiști — mai e necesară hotărîrea, voința și perseverența fiecăruia.

Răsturnînd puțin problemele noastre, mai găsim că educația fizică este, prin contrast sau asemănare, foarte apropiată de scriitori, de artiștii plastici, de muzicanți și chiar de scenă și ecran...

Scormonînd gîndurile și preocupările care leagă manifestările de artă cu educația fizică, descoperim date care ne pot interesa. În mijloacul lor pe scenă și sub reflectoare constatăm că efortul fizic susținut de actori se ridică la valori considerabile. De pildă interpretînd Hamlet, un actor poate pierde, datorită efortului depus, pînă la un kilogram și jumătate din greutatea corpului, iar interpretarea lui Scapin poate urca tensiunea cu 5-7 linii. Cîteva minute de balet continu aduce modificări importante în echilibrul funcțional al organismului. Alt element, tracul, și la sportivi și la actori, poate produce schimbări neașteptate în comportarea generală, în rol sau competiție... Educația fizică posedă suficiente mijloace pentru întărirea organismului și combaterea definitivă a neajunsurilor unei pregătiri fizice necorespunzătoare meseriei și activităților intelectuale.

Ajutătoare pentru scriitori și artiști, pentru frumusețe în mișcare, portret, peisaj, ansamblu, pregătire și competiție, educația fizică dispune de o serie de forme de activitate care, practicându-le sau numai asistând la ele, ca spectacol sau spectator, se transformă în puternice emoții artistice. Ramuri de sport cu caracter oarecum rigid, ca gimnastica și inotul, au variante cu o delicată nuanță de interpretare artistică, numindu-se Gimnastica artistică și inot artistic, tocmai prin accentele subtile în componența lor de mișcări desfășurate.

În plus, dezvoltarea armonioasă a corpului, pe lângă surprinderea unei grațioase sau aspre mișcări a dat și dă subiect pentru sculptori și pictură. Avem câteva lucrări de artă, mai multe în relief decât pe pânză, care dovedesc plastic marile posibilități de inspirație dintr-o probă sportivă.

Sub alt unghi și pe altă perspectivă educația fizică își cere dreptul și la o inspirație de proză și vers, care, de pe timpul lui Platon și Plutarh au trecut destul de rar prin pana scriitorilor. Literatura noastră contemporană de evoluție și progres evident, nu pare să se bucare decât de reportajul cu subiect turistic, fără o subliniere a dinamicii și a educației estetice prin plimbări, excursii și expediții cu caracter recreativ sau profesional.

Cititorii mici cit și lectorii mari nu găsesc în literatura lor aproape nimic în legătură cu viața și activitatea sportivă, nici măcar comparativ, ca să nu mai vorbim de subiectul propriuzis.

Artistul se cere a fi și un om vînjos, sprinten, frumos la chip și la trup, înflăcărat și sigur pe el. De cultură se ocupă școala și catedra. De sănătatea și forțele lui trebuie să se ocupe singur și mereu. Dacă o strănută și l-o ține junghiul tocmai cînd va trebui să iasă în cîmp cu oamenii, să stea în zgomotul uzinei sau să iuțească nițel pașii ca să vadă lumea, ce-o să facă atunci, să-răcuțul de el? Pe lângă rezonanțe, trebuie și forțe care să le întregască.

Ne pare rău să constatăm că în rîndurile tineretului studios sînt multe deficiențe de ordinul atitudinilor vicioase, scoliozelor necombătute la timp și a girbovirii precoce. Raporturile de forțe ale maselor musculare anterioare și posterioare ale corpului, le constatăm în general inegale. Capul — vai, tocmai el! — trage umerii prea mult înainte și caută spre pămînt: o tonificare prin mișcare se impune musculaturii spatelui pentru îndreptare la toate vîrstele.

E păcat, fată frumoasă și băiat isteț, să nu privești cu fruntea sus, peste orizont: nici nu-ți dai seama cît de mult pierzi cînd ochii își îngustează perspectiva! Îndreaptă-ți spatele, mergi mai frumos, cumpănește-ți mai bine mișcările, fii mai îndemînat, umblă mai mult, călește-ți corpul și respiră mai adînc — ai nevoie de mișcare, de antrenament fizic, de elan și încredere în forțele proprii. Educația fizică te poate ajuta mult!

Sporturile și-au găsit vibrația și în muzică, știută pînă mai ieri numai în marșul sportiv de pas și cadență. Legănării frumoase și ritmului mișcării, muzica i-a găsit în sensibila atenție a lui Paul Constantinescu, o seamă de corespondențe simfonice pe portativ. Dacă jocul popular l-am trece de la melodie și mișcare, formație, nerv și mult consum de energie, prin sîta intențiilor noastre, am găsi că dansatorul țaran a putut să completeze și să completeze mișcarea tocmai datorită robusteții și rezistenței lui fizice, pe care orășanul o are înjumătățită.

Mișcarea sub aspect sportiv îmbracă felurite forme căreia îi corespund și felurite mijloace de realizare. Îngrămădite pe cite un subiect, ca nuvela sau romanul, fragmentele asemănătoare au dat ramurile de sport — enumerarea lor este egală cu tot atîtea surse de inspirație. Poate că o îmbinare a tinereții și a experienței reciproce, ar da între artist și sportiv o cale nouă de realizat,

originalitatea unui gen nou în artă și literatură, cu începuturi în realitatea noastră cotidiană.

Sedentarismul, cu urmările lui timpurii în simțire și manifestare, poate fi, la propriu și la figurat, combătut și prin sport și educație fizică, metodă verificată și radical eficace.

Începuturile nu sînt imposibil de realizat. Rămîne numai să ne scuturăm puțin de micile comodități și să ne organizăm măcar zece minute pe zi de exercițiu și mișcare pentru sănătatea și înfrumusețarea noastră. Ca să fie puse în practică și să devie un obicei, nu ar trebui tinerilor noștri meșteri de artă decît să stea mai mult în fața geamului deschis dimineața și să reflecteze ceva mai adînc în dreptul uneltelor pe care le țin în cana arsă de lut.

Baruțu T. Arghezi

CE E VAL, CA VALUL TRECE. În occident, literatura a început să capete un caracter marin: se desfășoară în valuri. Un nou val a bîntuit în Franța, un nou val se ridică, precum un răspuns, tocmai dincolo de Atlantic. Pe creasta noului val american a fost ridicat scriitorul William Styron care este acum la a doua sa carte. Prima: „Un pat de întunecimi“, — în care e vorba de un tată care se amorezează de fiică-sa, care, și ea la rîndul ei, detestîndu-și mama, îl iubește cu o dragoste care nu se rezolvă patern cu un sărut nevinovat pe frunte.

Interesant și nou, nu?!

Subiectul, oricît de laconic spus, dă destule indicații pentru a ne da seama că „noul val“, nu-i val de ocean, ci mai mult de mlaștină, și că spuma lui nu e prea imaculată.

Spus pe romînește și fără înconjur, e vorba de un incest din cele mai dezgustătoare. Nu-i așa că apele acestui nou val răspîdesc o duhoare veche, aducătoare aminte de ape prea stătute?!

Celebrul triumghi conjugal: el, ea și celălalt sau cealaltă, care n-a avut de-a lungul istoriei literare a tuturor popoarelor nici o pretenție de noutate, este aici, pentru savoarea cititorului, pigmentat și cu incest.

Veți vedea însă că ticăloșia asta morală nu se petrece fără a include o „îmaltă“ problemă în care este amestecat și Dumnezeu. Căci autorul e obsedat de metafizică. Asta dă întotdeauna o impresie de adîncime.

Al doilea volum, — cel nou-nouț, este o variantă ceva mai complicată: Într-un orașel italian, Sambuco, sosește un american, pe numele său Masson care, ca orice american care se respectă, este și bogat și diletant. Acolo întîlnește un alt american, Cass, căci nicăieri nu se întîlnesc mai mulți americani decît în Franța și Italia. Acest Cass însă, contrazice flagrant noțiunea de american, de faimă universală: e un ratat și un bețiv. Neputînd avea o colonie personală, Masson face din Cass, „negrul“ lui, pînă într-o zi cînd acesta găsește lîngă o tînără italiancă, Francesca, dragostea care-l ajută să se redreseze. Masson însă o violează, ca pe-o simplă femeie din colonii. Aflînd, Cass îl omoară și izbutește să scape justiției.

Și mai interesant, și mai nou, nu?!

Cum vedeți, de la unul la altul (adică de la un volum la altul) valul crește!

Autor și carte, cucerind celebritate, pe uscat, datorită valului debordant, d. William Styron a fost multiplu interviuat.

Și el ne comunică senin, cu acest prilej, că măgăria de mai sus a lui Masson „are un sens metafizic“, că „Lumea actuală trece printr-o criză religioasă, că dumnezeu e mort (el, nemuritorul!) dar că mai subsistă dorința de a crede“.

Așa dar Masson, americanul bogat a violat fata pe care o iubea protejatul său, în așa măsură încît constituia redresarea lui morală, recuperarea lui din ratare și beție, din criză religioasă și fiindcă dumnezeu e mort! Că dacă ar fi trăit!...

Așa e în metafizică!

Explicația revoltantului viol, care nu-i decît expresia atotputerniciei pe care și-o arogă americanul bogat față de un nenorocit pur, se complică însă. Metafizica e un lucru foarte mare!

Semnele crizei religioase sînt disecate și ele de autorul cărții în interviul său. Ci-că aceste semne sînt... ambivalente. Așa de pildă: alcoolismul din America izvorăște la protestanți dintr-o frustrație sexuală. Și Cass e protestant. Se întrevăd așa dar, nu numai coarnele bietului Cass, ci și coarnele diavolului, căci sexualitatea, după autorul de pe noul val literar, „este un mijloc de a-l forța pe dumnezeu să intre într-un fel în om“.

Greu lucru e metafizica asta!

Iar valul?! „Ce e val, ca valul trece...“

D.

SPECTACOLE DE LARGĂ POPULARITATE. Spectacolele de Varietăți, inaugurate din inițiativa Televiziunii acum cîteva luni tind să devină o prezență constantă în programele micului ecran. Genul acesta de emisiune și-a cîștigat, de pe acum, *numeroși prieteni. Mărturie stau sălile pline și aprecierea publicului prezent în sala Studioului de concerte a Televiziunii de unde este transmis fiecare nou program de Varietăți.

Concepția după care se conduc organizatorii artistici ai acestui program, îndrăgît de cercuri largi de spectatori și telespectatori, este proprie spectacolului popular. Vorbind odată despre asemenea gen de manifestări, Stanislavski le definea ca „o simbioză între accesibilitate și bunul gust“. Pe cît se pare cuvintele marelui om de teatru nu sînt ignorate de cei în seama cărora cade răspunderea întocmirii emisiunii bilunare de Varietăți.

Mozaic muzical, programul la care ne referim tînde să-și cristalizeze o formulă a sa, apropiată de cea revuistică. Dar, potrivit unui anumit specific, Varietățile televiziunii, rămînînd în cadrul genului ușor, dau prilej să se întâlnească pe scenă nu numai interpreți de muzică ușoară și umoriști, artiștii de circ și cîntăreții de operetă, ci și soliștii consacrați de muzică instrumentală clasică sau de operă, actorii-recitatori sau chiar compozitorii.

Avînd o mare diversitate tematică, programul de Varietăți poate îndeplini instruind și amuzînd, o sarcină social-culturală. Acestui scop îi răspund multe din melodiile, skeciurile sau teme de balet urmărite de public. O contribuție meritorie au adus la succesul emisiunilor de pînă acum Ioana Radu, Maria Tănase, *Virgînica Romanovski*, Elena Cernei, Radu Aldulescu, Vladimir Orlov, Nicolae Nișescu, Marina Voica, Margareta Pîslaru, textele spuse cu vervă de Horia Șerbănescu și Radu Zaharescu, participarea unor actori de comedie ca Ion Fintesteanu, Mihai Fotino, Ștefan Bănică, Ștefan Tăpălagă și dansatorii Ion Alexe, Cora Benador, Victor Vlase, Vasile Matei ș.a.

Desigur, că unele stângăcii și neglijențe se mai fac încă simțite. Ele țin, într-un fel, de „tinerețea” emisiunilor de acest gen. Dacă lacune cum ar fi programarea neinspirată a unor scurte scenete fără umor (de pildă cea interpretată de Dem. Savu și St. Tăpălagă pe un text adaptat după o schiță care, deși intitulată „satirică”, n-are într-însa nimic satiric) sînt regretabile, fără îndoială că deopotrivă de regretabile sînt improvizații ritmice de genul celei interpretate de Simona Ștefănescu, într-o emisiune recentă.

Diletantismul nu trebuie să-și facă loc în cadrul unor programe destinate marelui public și a căror funcție nu poate fi despărțită de conținutul educativ al întregii noastre vieți artistice.

Inceputul, în general bun, al noului program de Varietăți, e promițător. Sperăm că își va păstra prospețimea chiar și atunci cînd se va fi maturizat. Cu merite ce țin direct de caracterul popular al emisiunii se cer menționate și alte programe dintre care Telemagazinul și Atlas literar și-au precizat de pe acum profilul.

Telemagazinul, după cum mărturisește chiar titulatura sa, este și el o înmănunchere de teme și genuri (reportaj filmat, scenete, recomandări practice, înregistrări artistice pe peliculă, etc.). Meritorie ni se pare inițiativa de a alcătui programul pe o temă dată. Structura unitară a emisiunii dă posibilitatea unei expunerii mai cursive și mai atrăgătoare a conținutului. Ultimul Telemagazin a avut drept subiect primăvara: căutată în manifestările vieții zilnice, pe șantiere, în institute de proiectări, în teatre, parcuri și magazine. Primăvara a dat interviuri îndrăgostiților, muncitorilor de pe ogoare, tineretului și oamenilor politici. Semnul declarațiilor ei e următorul: trăim astăzi, indiferent de calendar, o neuitată și eroică primăvară.

Atlasul literar a debutat cu o prezentare „monografică” a Reșiței, deosebit de interesantă. Ecoul, în publicul larg al telespectatorilor, a fost favorabil. Viitoarele emisiuni de acest fel sperăm să adîncească nu numai latura istoric-spectaculoasă a locurilor descrise, dar și investigarea multilaterală, cît mai ingenioasă cu putință, a aspectelor contemporane legate de producție, de existența noilor obiective industriale și agrare, ca și de nivelul de viață al oamenilor, în societate și în intimitatea lor: în familie, la bibliotecă, la club, în excursii, la competiții sportive.

Oricum, emisiunile de largă popularitate ale televiziunii, deși la început de drum și deci lipsite de experiența necesară, se înscriu sub cele mai bune auspicii.

H. ZALIS

INVENTAR. În „Steaua nr. 4 un articol semnat de Virgil Ardeleanu anunță dezbaterăa unei teme importante: **Viața satului în proza contemporană.** Din păcate articolul e o grăbită înșiruire — nici măcar suficient de sistematică — a lucrărilor în proză închinăte mediului rural, ocolindu-se cu grijă judecata de valoare și modalitatea analitică, fără de care e totuși de neconceput actul critic. Autorul pornește de la ideea că lucrările pe care le citează „au constituit obiectul unor minuțioase analize și nu credem că e necesar să insistăm prea mult asupra lor”. (De ce a mai ocupat atunci patru pagini de revistă cu articolul său?). În consecință, apelează mereu, în cazul fiecărui gen (roman, nuvelă, reportaj) la formula de inventar: „dintre acestea rețin atenția”. Urmează apoi, după împrejurare, o listă mai mult sau mai puțin lungă. Iată de pildă, cum e discutat

„Descult“: „Amintim doar că „Descult“ este o monografie spirituală a satului dunărean, un document artistic cutremurător despre o lume oprimată. Lirismul reținut al autorului, patosul său demascator și umanitatea profundă a eroilor, evidentă în ciuda limbajului lor dur și a disimulării sentimentelor, conferă operei o valoare deosebită“. În aceeași manieră e „analizat“ și „Moromeții“. Celelalte lucrări citate care au fost mai puțin discutate de critică nu beneficiază nici măcar de asemenea succinte prezentări, corecte evident, dar nepotrivite într-un asemenea articol.

Undeva criticul e fulgerat de ideea după care „critica trebuie să le acorde (cărților amintite n.n.) însă atenția cuvenită și să releve noutatea problemelor, natura conflictului și, în genere, toate elementele ce decurg din tratarea unei teme strict actuale, colectivizarea totală“. Aceasta este însă — crede probabil autorul — sarcina altora!

Z. A.

DISCUȚIE DESPRE MĂiestRIE ȘI INOVAȚIE ÎN POEZIE.

Merită subliniată inițiativa „Luceafărului“ de a publica o serie de interviuri care să dezbată problemele poeziei, cu atât mai mult cu cât în ultimul timp în publicațiile noastre literare cam lincezește ciocnirea de opinii în legătură cu problemele poeziei. Discuția despre poezie cu Mihai Beniuc publicată în numărul 14 are avantajul de a atinge cîteva din problemele cele mai controversate în legătură cu măiestria literară, dar și de a oferi un excelent material istoricului literar în legătură cu biografia și evoluția lirică a autorului „Mărului de lingă drum“. Aflăm astfel că debutul poetului l-a constituit o talmăcire a celebrului cîntec „Clopotele“ de poetul englez Thomas Moore, publicat în primul din cele două numere ale revistei „Laboremus“, scoasă de elevii liceului din Arad (1926). Al. Th. Stamatiad, profesorul său, a reprodus-o în „Salonul literar“, subliniind talentul elevului său, deși acesta susținea — în pofida concepțiilor estetice ale profesorului — că Eminescu este mai mare decît Macedonski...

Vorbind despre problemele literare actuale, M. Beniuc arată că ideea de „profesiune“ este într-un anumit sens incompatibilă cu vocația scriitoricească. O profesiune presupune cunoștințe de un fel anumit, stabile și sistematizate, aproape stereotipizate, care asigură o producție ritmată; ea se învață în școală, în atelier, în uzină, iar cel care o desfășoară, angajat ca salariat, are un loc de muncă și mijloace de producție anume puse la îndemîna de instituție sau întreprindere. Dar „produsul muncii literare se cere, prin natura lui, să fie mereu nou, scutit de servitudinea șabloanelor și tiparelor... Scrisul este o „profesiune“ care se învață mereu de la o operă la alta...“ Profesionalizarea timpurie a tinerilor poeți și scriitori poate fi iluzia acelor care nesocotesc greutatea artei scrisului. În acest sens M. Beniuc subliniază faptul că tendința actuală a tinerilor poeți se caracterizează în general astăzi prin căutări personale în a exprima realitățile noi ale vieții „lăsînd la o parte cărările bătătorite și care duc la repetarea unor lucruri cunoscute pînă la sațietate“.

„Metafora nu îmbătrînește, metaforele însă da“; cu această butadă Marcel Breșlașu își deschide intervenția sa, subliniind astfel faptul că metafora face parte „din limbajul cel mai strict al gîndirii umane“. În genere însă metaforele îmbătrînesc, se consumă, se vlăguiesc, se demonetizează prin înde-

lungată folosire. În ceea ce privește genurile literare, M. Breslașu regretă faptul că după ce literatura noastră a cunoscut în prima etapă de după 23 August un mare avânt al baladei, al poemului epic de largă respirație, acest generos filon a fost abandonat în poezia mai nouă. Vorbind despre raporturile dintre tradiție și inovație, dintre vers alb și vers clasic Marcel Breslașu face o reușită precizare între diversele sensuri ale termenului „inovație“, când subliniază că semnificația socială actuală a termenului nu trebuie să ducă la confuzii. Când muncitorii inovează sînt preocupați să cîștige timp, să suprime adică timpii morții, să dea muncii o mai mare productivitate, să facă economii de materiale. *„Nu sînt, în ceea ce mă privește, pentru inovații în poezie care fac economie de materie cenușie, care evită timpii morți, zorînd etapele și dînd lucruri neajunse la maturitate, rebuturi“*. Deci eficiența trebuie să constituie numitorul comun al ambelor sensuri ale inovației.

I. M.

CITITORII DESPRE POEZIE. Spre sfîrșitul lunii mai, revistele Uniunii Scriitorilor din București au organizat în sala S.R.S.C. o primă discuție despre poezie (dintr-un ciclu de asemenea întîlniri proiectate de Uniunea Scriitorilor). Au participat un mare număr de cititori de diverse profesii: muncitori, tehnicieni, profesori, studenți, ingineri și funcționari din diverse întreprinderi și instituții din București. După o scurtă șezătoare, la care și-au dat concursul poezii: Al. Andrișoiu, Maria Banuș, Ion Bănuță, Demostene Botez, Nina Cassian, Eugen Frunză, Ion Horea, Tudor Măinescu, Cicerone Theodorescu și Tiberiu Utan, a urmat un interesant colocviu despre mesajul poeziei noastre contemporane. Invitîndu-i pe cititori să-și spună părerea despre versurile publicate în ultimul timp în revistele „Viața Romînească“, „Gazeta literară“ și „Luceafărul“, poetul Demostene Botez a subliniat importanța deosebită a acestei convorbiri pentru scriitori: **„Din întîlnirea aceasta cu dv. stringem noi forțe asemenea lui Anteu, care de cite ori simțea că puterile îl părăsesc, căuta să ia contact cu pămîntul“**. Mai toți participanții la discuție au subliniat faptul că oamenii muncii manifestă un viu interes față de versurile noi, bogate în idei scrise de poezii noștri, exprîmîndu-și totodată dorința de a-i cunoaște pe poeți mai de aproape, invitîndu-i în mijlocul lor.

O idee care a revenit adeseori în luările la cuvînt ale cititorilor a fost necesitatea ca poezia să fie scrisă într-o limbă clară, să fie accesibilă maselor, să poată fi ușor reținută și să poată fi recitată. În legătură cu aceasta cititorii și-au exprimat dorința de a citi versuri al căror mesaj să apară cu limpezime într-o poezie care să îmbine caracterul substanțial al conținutului cu accesibilitatea formei. Exigențele publicului cititor de poezie de la noi au crescut, după cum s-a putut remarca din luările la cuvînt ale participanților.

Numeroși vorbitori au citat multe poezii scrise de Tudor Arghezi, Demostene Botez, Mihai Beniuc, Ion Bănuță, Maria Banuș, Ion Brad, Nichita Stănescu, poezii care le-a plăcut în mod deosebit pentru că vorbesc despre realitățile noi din patria noastră și pentru că mesajul lor se desprinde cu limpezime din urzeala măiastră a versurilor.

Din discuție s-a observat că cititorii resping schematismul în poezie și ermetismul și condamnă superficialitatea și graba unor poeți ale căror versuri nu vădese suficientă atenție și muncă asupra formei.

S-au mai formulat diverse observații interesante privind tematica poeziei actuale: astfel s-a vorbit despre prezența insuficientă a poeziilor care să exprime eroismul oamenilor muncii și al tineretului nostru, deși realitatea oferă nenumărate asemenea pilde. S-a amintit apoi că poezia de dragoste nu oglindește în egală măsură noile relații de dragoste dintre oameni, nu răsfringe problemele legate de viața afectivă a omului nou și în special a tineretului nostru.

Participanții la discuții au mai ridicat și alte probleme interesante și anume: problema umorului în poezie, pe care poeții noștri nu-l cultivă cu suficientă pasiune și interes, precum și a textelor pentru cîntece, care uneori sînt făcute de mîntuială de unii textieri neinspirați și nu de poeți; problema poeziei destinate copiilor, direcție în care poeții mai au încă multe de înfăptuit, etc.

În concluzie cititorii au formulat cerința ca poezia nouă să reflecte mai mult ca pînă acum, în modul ei specific, realizările minunate din țara noastră, într-o formă poetică cît mai evoluată.

Întîlnirea aceasta rodnică în concluzii marchează un bun început pentru stringerea legăturilor dintre creatorii de poezie și publicul larg, al cărui gust și exigențe în plină dezvoltare și maturizare reclamă o poezie de substanță și de înaltă ținută literară.

V. R.

ERATĂ LA NR. 5

La pagina 170, între rîndurile 5 și 6, se va citi: „Va să zică mai avusesem mari poeți, dar ei nu merită titlul de clasici.

MIHAI BENIUC: „Întoarcerea“. În parte, materia piesei „Întoarcerea“ își are originea în romanul „Pe muche de cuțit“. Însă dacă romanul lui Beniuc este scris sub forma unui „memorial epic“, cititorul va întâlni în piesă tehnica evocărilor retrospective. Utilizarea unei asemenea tehnici capătă în „Întoarcerea“ o profundă semnificație ideologică. Comuniștii cu o îndelungată activitate în uzină își propun să treacă în revistă viața inginerului Filip Lungocea, care a cerut să fie primit în partid. Filip Lungocea este o veche cunoștință cu care cei trei buni prieteni s-au întâlnit de-a lungul anilor. Întreaga retrospectivă are loc sub semnul vigilenței de clasă.

Dar ce înseamnă propriu zis vigilență de clasă? Tablourile evocării sînt fondate pe o succesiune de examene etice, la care eroii piesei răspund din ce în ce mai substanțial. Vigilența apare astfel ca o cerință imperativă nu în numele unui principiu abstract ci pentru a da dezlegare — dincolo de cazul discutat — unor probleme de vie actualitate. Retrospectiva începe pe dealul Feleacului, în anul „diktatului“ de tristă amintire de la Viena, și sfîrșește în același loc, odată cu „întoarcerea“ în Clujul eliberat. Personajele centrale se reîntîlnesc aici, după anii grei ai refugiului, ai războiului, ai fascismului; fiecare poartă pecetea unei anumite comportări în clipa de grea încercare. Destinul lui Filip Lungocea apare astfel proiectat în continuu raport cu definirea profilului moral al celor trei comuniști: Dănilă Bulz, Sava și tehniciana Magda. Retrospectiva servește de aceea nu numai pentru a încadra drumul parcurs în etapele procesului istorico-social determinat ci și pentru a măsura trecerea timpului, pentru a sublinia sensul ascendent al istoriei. **Sensul istoric** al piesei devine astfel evident și are în vedere reliefaarea unor învățăminte valabile pentru zilele noastre.

Asemenea fapte sînt privite în piesă mai ales prin dimensiunea lor etică. Îndemnul la vigilență este în același timp un îndemn la luciditate revoluționară, la o viață mai bună. Comuniștii și-au desvăluit forța, consecvența și fermitatea iar slugile fasciștilor — de cealaltă parte a taberei, — slăbiciunea și nimicnicia. Cu pasiune fierbinte sînt țintuiți la stîlpul infamiei legionarii, cu tot atîta violență este demascat naționalismul, indiferent de naționalitatea celor care-l răspîdesc. În contrast, prietenia din anii războiului dintre Savu Dalea și muncitorul Meresz este înfățișată cu frumusețe și căldură. În figura lui Dănilă Bulz, Beniuc a dat viață unui personaj complex, cu frămîntări și arderi interioare, cu momente de tristețe adîncă, de asprime chiar, dar și cu o capacitate de îmbărbătare, de apropiere de oameni pe care o regăsim rareori în figura eroului pozitiv pe scenele noastre. Și figura comunistului Savu Dalea, unul dintre eroii principali ai piesei, este în acest sens concludentă. Dacă Dănilă Bulz apare permanent ca un comunist hotărît și tenace, prins cu pasiune și energie în demonstrația pe care și-a propus-o, Sava Dalea reprezintă mai degrabă un alt tip, tipul omului

care se reîntoarce la luptă, fără a fi înțeles marea gravitate a momentelor sale de șovăială. El singur însă — zguduît — își va da seama în cadrul reconsiderării generale pe care o stimulează cazul Filip Lungocea, de semnificația covârșitoare a celor care i s-au întâmplat cândva. În figura lui Savu, în modul în care Beniuc scoate în evidență resorturile morale ale personajului, curățenia și puritatea sufletească — apare în mod clar o intenție polemică, o luare de poziție împotriva excesului de patetism, împotriva concepției schilleriene a „piesei eroice“.

Deși o parte din cronica teatrală care a salutat piesa, a încercat să acrediteze ideea că „Întoarcerea“ ar reprezenta o lucrare „singulară“ în ansamblul operei lui Beniuc, ceea ce ne-a izbit a fost în primul rând dimpotrivă integrarea piesei — cu caracteristicile specifice genului — în ansamblul operei lui Beniuc și în specificul ei. Este adevărat că în „Întoarcerea“ se vedește o economie de mijloace care merge pînă la comprimare, dar aceasta ține mai degrabă de regulile stringente ale concentrării dramatice și mai puțin de vreo „nouă modalitate în opera lui Beniuc“. Este adevărat că piesa este mai puțin lirică decît „În Valea Cucului“ (am spune mai degrabă antiretorică), însă bătrînul Bulz are evident asemănări cu bătrînul Toma Căbulea, prin aceeași autenticitate populară, umor robust și spontan, dezvăluind — e drept — aici, un personaj aflat pe o treaptă evident superioară, cu dimensiuni morale pilduitoare. Observația realistă cu implicații satirice, am regăsit-o și „În Valea Cucului“. Alte preocupări de gen care au caracterizat scrisul lui Beniuc din ultimii ani — e vorba de activitatea sa de prozator — apar în manifestele înrudiri dintre „Întoarcerea“ și „Pe muche de cuțit“. Dacă am vorbi de „elemente noi“ în „Întoarcerea“ (nu însă „complet“ noi), ne-am referi în special la o vădită tendință „anti-behavioristă“, la preferința evidentă pentru introspecție și autoanaliză pe care o vădesc personajele sale, în ciuda contextului dramatic. Dar și aceste elemente le-am găsit în „Pe muche de cuțit“.

„Întoarcerea“ a fost remodelată de cîteva ori, textul din carte prezintă modificări chiar și față de versiunea publicată în „Viața romînească“ — și autorul a eliminat numeroase lungimi dintr-o construcție dramatică inițial stufoasă. Mai dăinuie însă, în piesă, unele scăderi: un final precipitat, o anumită simplificare a prezentării muncii ilegale (în tabloul fabricii militarizate). De asemenea Magda rămîne încă personajul cel mai sumar din tripleta Bulz-Savu-Magda. A rămas încă neclarificată amnezia lui Savu Dalea (personajul a suferit un traumatism grav pe frontul antifascist și vreme de zece ani a fost ținut în pat într-un spital din Cehoslovacia). Însă și pe acest ultim parcurs, poetul îl sprijină pe autorul dramatic. Căci un excelent monolog în actul II reconstituie parcă simbolic semnificația dramatică a amneziei (de altfel o asemenea funcție simbolică o îndeplinesc și alte numeroase replici pe parcurs care subliniază sensurile majore ale piesei, etapele drumului străbătut de personaje).

H. B.

D. PĂCURARIU: „Dimitrie Bolintineanu“. (E.P.L. col. „Mica bibliotecă critică“, 1962). În ultima vreme preocupările față de fenomenul cultural din epoca revoluționară de la 1848 nu s-au întruchipat în cercetări monografice sau lucrări mai ample. Socotindu-se probabil că trăsăturile generale ale literaturii de la 1848 ar fi destul de clare și de evidente, interesul s-a îndreptat în vremea din urmă mai mult către alte școli, curente, teme. Cu toate acestea o serie de discuții în presă, legate de elaborarea manualului universitar de istoria

literaturii române, articole despre romantismul românesc, despre Eliade Rădulescu, despre Vasile Alecsandri arată că este necesară cunoașterea mai aprofundată a activității scriitorilor pașoptiști. Atît a operei fiecăruia în parte cît și a unor probleme specifice acestei generații, pentru a înțelege tradițiile culturale progresiste din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în toată complexitatea genezei și încheșării lor. Apariția unui studiu despre Dimitrie Bolintineanu în colecția „Mica bibliotecă critică” constituie o contribuție binevenită din acest punct de vedere și readuce în atenție creația unuia din principalii reprezentanți ai pașoptismului, care a avut un rol însemnat în dezvoltarea culturii noastre.

D. Păcurariu s-a îndreptat cu obișnuita sa minuție și scrupulozitate către cercetarea vieții și operei poetului de care s-a ocupat vreme îndelungată. El nu s-a lăsat furat, cum se întîmplă adesea cînd încerci să reconstitui o figură a trecutului, de datele unui bogat material documentar, strîns cu deosebită conștiinciozitate. Studiul folosește în mod selectiv informațiile adunate de autor, oprindu-se asupra celor mai importante pentru reconstituirea existenței și creației lui Bolintineanu. Totodată D. Păcurariu a reușit să se smulgă din mrejele afecțiunii necritice ce se remarcă de multe ori la cercetători față de scriitorul pe care-l studiază, evitînd orice înclinare spre apogetică. Ponderea și obiectivitatea însoțesc comentariul critic din această lucrare, dînd senzația cîntării serioase, severe. Dar, în ciuda acestor calități, D. Păcurariu n-a ocolit pericolul de care sînt pîndite micile monografii critice. În loc să dea preponderență definirii personalității lui Bolintineanu în ce are ea caracteristic, trecerea în revistă a operei, pe genuri și specii, așa cum se face aici, fărâmițează imaginea globală a activității scriitorului. Observațiile analitice, risipite de-a lungul unei prezentări descriptive, neregrupate într-un capitol de sinteză, nu contribuie îndeajuns la conturarea omului, luptătorului și artistului.

În dorința legitimă de a nu repeta schițarea tabloului condițiilor economice, sociale și politice din acea epocă — pe care au mai încercat-o și alți cercetători ai epocii — autorul nu acordă suficientă atenție relațiilor operei lui Bolintineanu cu evenimentele timpului. În special nu este evidențiat locul important pe care poetul îl ocupă în mișcarea politică și culturală a vremii. În privința pleiadei de la 1848, călăuzită de țeluri comune, dar ai cărei reprezentanți se diferențiază prin atitudinea față de revoluție, această fixare a locului pe care îl ocupă unul sau altul dintre scriitorii militanți în istoria literaturii este cu atît mai necesară. În trecut Ibrăileanu căutase să stabilească acele cauze ale deosebirii de spirit și elan revoluționar între exponenții generației pașoptiste. El introducea însă, în mod eronat, o motivare regionalistă a diferențelor dintre moldoveni și munteni. De fapt, a existat într-adevăr o diferență de stadiu revoluționar între conducătorii mișcării din cele două țări, cauzată, după cum se știe, de împrejurări economico-sociale deosebite. De altfel, conform reprezentării unor interese de clasă și în mișcarea din Țara romînească, în timpul desfășurării revoluției și în exil, se afirmă mai multe aripi ale mișcării. Putem remarca poziția lui Bălcescu, a lui Eliade, a lui Brătianu sau a lui Ghica, de pildă. Această stare de fapt se oglindește foarte pregnant în lucrările lor. De aceea e foarte important pentru viața și opera lui Bolintineanu să se scoată în evidență democratismul lui consecvent, care îl situează alături de Bălcescu și Bolliac.

Dintre publicațiile revoluționare, „Poporul suveran”, condus de Bolintineanu, oglindește cel mai bine spiritul proclamației de la Islaz. În problema țărănească, piatră de încercare a revoluției de la 1848, el pledează pentru îm-

proprietărire și rămâne pînă la sfîrșitul existenței sale un apărător al țărănilor împotriva asupririi și silniciilor boierești. El nu merge pe linia acceptării compromisului burghezo-moșieresc, ci combate cu vehemență monstruoasa coaliție. Din această pricină ne-a mirat că tocmai punerea în lumină a ideilor înaintate, profesate de scriitor, acele idei care în trecut erau escamotate, condamnate sau menționate în treacăt de critica burgheză, nu au stat în centrul analizei făcută de D. Păcurariu.

În general se trece prea ușor și peste cauzele orientării literaturii pașoptiste către o anumită tematică și avînd o anume structură artistică. Aflăm de exemplu, că **„debutul său (al lui Bolintineanu — n.n.) stă sub semnul romantismului. Tonul melancolic și elegiac care străbate primele sale poezii lirice publicate își află explicația în biografia poetului“**. Fără a nega rolul experienței de viață a scriitorului în opera beletristică, nu putem să apreciem înclinarea lui Bolintineanu către lirica sentimental-romantică drept un rod al nenorocirilor familiale. Abordarea elegiei în poezia noastră din acea perioadă se încadra desigur în dezvoltarea liricii românești, dominate de notele grave și patetice ale romantismului, care părăsește tiparele frivole neoanacreontice. Romantismul activ, specific mișcării literare pașoptiste de la noi, aduce alături de interesul exaltat pentru vestigiile trecutului, pentru natura și obiceiurile patriei, și o lărgire a registrului afectiv. Dar la pașoptiștii noștri, din pricina condițiilor care generează romantismul român, aceste stări afective nu conduc spre pesimismul caracteristic romantismului retrograd german. În consecință, exprimarea lor păstra un fond de optimism, de încredere în viață. Sigur că analizarea operei unui artist romantic de la 1848 — cum e Bolintineanu — nu se poate lipsi de referiri la trăsăturile specifice ale romantismului nostru din acea epocă. Altfel rolul temperamentului scriitorului riscă să apară exagerat. Autorul studiului susține că Bolintineanu e atras **„de poezia lui Lamartine, ale cărei grave melancolii convin într-un anumit fel dispozițiilor sale sufletești și-l influențează“** ca peste cîteva pagini să aflăm că **„multe din elegiile din tinerețe ale lui Bolintineanu dezvăluie, contrar aparențelor, dincolo de atmosfera de melancolie care le învăluie, un fond optimist“**. Deci nu era vorba atît de o înclinație către melancolie a lui Bolintineanu cît de o poză, de un veșmînt romantic propriu stadiului de dezvoltare pe care-l parcurgea lirica noastră de atunci. Pentru explicitarea problematicei operei poetului, ar fi fost utile mai multe mențiuni asupra bagajului său filozofic și cultural. Într-o perioadă de pionierat literar, în care creația artistică era cîteodată foarte apropiată de prototipuri străine, este destul de important să știm ce anume alege Bolintineanu din cultura universală, ce a determinat această selecție și să diferențiem influențele esențiale de înfrurirea întîmplătoare.

Poate, datorită desprinderii scriitorului din rama epocii sale, analiza versurilor ne pare colorată de o prea mare severitate. Sigur că pe drumul creării unei poezii românești în perioada pașoptistă, reminiscențele pastorale, tendința spre edulcorare și lamentație mai persistau firește alături de trăsăturile romantice. Nu trebuie uitat însă că odată cu proza lui Bolintineanu se profilează la noi figura eroului romantic nemulțumit de societate, care reprezintă ca și în literatura engleză și rusă o formă de protest social precedînd opera eminesciană. Și în privința legendelor și biografiilor istorice respingerea retorismului și a nerespectării adevărului istoric întunecă ades accentuarea misiunii contemporan militante pe care pașoptiștii o încredințau evocării trecutului.

Utilă ca informație, am fi dorit ca mica monografie Bolintineanu să aibă mai multă cuprindere și profunzime în discutarea personalității și operei acestuia. Stilul lucrării, în genere limpede, se lasă cîteodată contaminat de textele stu-

diate. Tonul poeziei „O fată tinăra pe patul morții“ este „retoric, cu gesturi mari, căutat și exagerat patetice“ iar „Decebal e iubit, fără corespundere“ de Tilia.

„Compasionînd“ cu nenorocirile familiale ale poetului, autorul scrie că „Bolintineanu, încă adolescent sau abia ieșit din adolescență, se vede orfan, descumpănit în valurile lumii“. Dacă ținem seama că aceste triste întâmplări au loc cînd scriitorul număra numai 12 ani, rămînem mîhnîți, căci devreme ce adolescența începe așa de timpuriu, cînd oare trecem pragul bătrîneții?

SANDA RADIAN

MIHAI NEGULESCU: „Noaptea albe ale orașului“. (E.P.L., Colecția „Lu-ceafărul“, 1962.) Bogata serie a debuturilor lirice se întregeste cu o prezență nouă, marcată, la începutul acestui an, de apariția volumului „Noaptea albe ale orașului“ de Mihai Negulescu, un tînăr poet talentat, dornic să primească în versurile sale tonurile luminoase, generoasa prîveliste a construcției. Prefața volumului, semnată de Radu Boureanu, recomandă atenției cititorilor și criticii — folosind pentru aceasta termenii cei mai călduroși — „nu doar un temperament poetic, ci un poet autentic, cu un conținut clădit pe date expresive, trecînd prin poeme imaginile noului, imagini ale unei permanențe creatoare de valori intime și generale“. Era foarte greu pînă acum cîțiva ani să-i deslușești perspectiva poeziei lui Mihai Negulescu, sub aerul deajuns de școlăresc al stihurilor sale, de un avînt potolit, rectiliniu, era greu să-l identifici pe numele său propriu în mulțimea colegilor de generație.

Tînărul poet n-a abandonat totuși cursa — și s-a orientat bine, cum pare să o confirme volumul recent apărut. Un exercițiu răbdător, dorința de a recepta impresiile vieții, efortul de a comunica aceste impresii în formulări simple și clare, neafectate, cît mai directe, în formulări care în chipul cum se comunică păstrează ceva din căldura originară a impresiei — toate acestea au ca rezultat apariția unor tonuri distincte, a acelui timbru propriu care, la început, părea să-i lipsească. Astfel, ca o notă caracteristică, tînărul poet repudiază orice răceală, afirmîndu-și preferința față de versul încărcat de conținut emoțional, reușind în același timp, în genere, să evite sentimentalismul, adică primejdia care este implicată în chiar această înclinație a sa. Cumințenia de la început a versului său, tînde să devină echilibru, liniște, sobrietate. Potrivit temperamentului său poetic, receptează din realitate acele date care confirmă sentimentul că se află pe o platformă solidă, în continuă și fermă înaintare. Cu patos convingător, tînărul poet își arată recunoștința față de partid: „Dar niciodată cîntecele mele / preaplînul bucuriei nu l-ar ști / de n-ar veghea asupra lor, din stele / și din înaltul gîndurilor vii / o singură credință în frumusețe, / o singură încredere-n partid / cu orizontu-acestor diminețe / spre inimă statornic arcuit...“ (Sunet și stea). Nu e singurul care evocă în versurile sale liniștea sufletească, impresia de siguranță, ca mod de a spune că viața noastră e stabilită pe temelii trainice — dar e dintre cei care face acest lucru cu mai multă stăruință. Din tot ce scrie se degajă o senzație de calm și seninătate. Imaginea construcției susține această impresie: „Aici, la ring, la forjă, la cuptoare, / alături de mineri sau de cocsari, / văd drumul către țara viitoare... / Și simt, sub el, un pod de brațe tari“ („Ceaș plin“). Într-un început marcat de viziunea proprie, poetul cultivă sentimentele generoase, cîntă umanitatea pașnică a construcției, sentimentul de solidaritate.

de dăruire: „Tinăr cobor / spre țărmul mării vrăjite / cu soare-n iarba rece
a valurilor moi... / Cu visele de voi dăruite, / prieteni, / pacă vin către voi. /
Parcă se smulge din mine o undă, / să le prindă din urmă pe altele-n zbor. /
V-am purtat pe toți în piept o secundă / și acum / am pornit / să mă împart
tuturor...” Până în prezent poetul cuprinde numai o latură a realității, nereu-
șind încă să capteze ecourile luptei, efortul dramatic presupus de orice înain-
tare reală. Liniștea pe care o cîntă nu e încă rezultatul necesar al rezolvării,
pe cale dialectică și revoluționară, a conflictelor vieții. Și tocmai această „li-
niște” care revine ca un motiv dominant în poeziile sale, dă uneori o impresie
de suprafață și nu una de adîncime. Cu alte cuvinte, întrucît se află mai
mult în faza unor declarații generoase, în stadiul unor efuziuni programatice,
versurile sale sînt adesea cam idilice.

Volumul conține multe poezii notabile. Ceasurile de odihnă și limpezire,
dimineța „limpede ca un suris”, privirile „liniștite”, clădirile albe ale orașului,
ferestrele „în care apar căpșoarele zburlite”, soarele „cîmpenesc”, odihna pă-
mîntului ca „o apă limpede / în care sufletele noastre prelung se odihnesc...”,
calmul înserării, culorile potolite care alungă neliniștea, largile bulevarde,
parcurile, aleile cu îndrăgostiți, „orașul păcii”, cu aspectul său generos și toni-
ficator, „buna cetate” cu „bolte clare” chemate să vegheze „liniștea” poetului —
sînt tot atîtea momente și preferințe definitorii pentru poezia lui Mihai Negu-
lescu. Sînt caracteristice, în acest sens, cîteva frumoase „stanțe de seară” în-
chinat orașului socialist. Aici, ca și pretutindeni, poetul evocă „liniștea ora-
șului”, ceasurile de veghe, noaptea care „se rotește peste oraș / ca umbrela
unei femei adorate”. Cînd această liniște nu e numai element de decor, ci o
realitate densă, certă — izbutim să distingem ceva din natura proprie a poe-
tului, și prin intermediul naturii poetului, ceva din atmosfera zilelor în care
trăim. De altfel, meritul cel mai evident al versurilor lui Mihai Negulescu,
este că izbutesc să comunice o ambianță de intimitate, ceva din climatul păcii
creatoare.

Ar fi o eroare totuși să absolutizăm aspectul de echilibru, de împăcată
seninătate, să considerăm aceasta doar o particularitate temperamentală, și
deci să absolvim pe poet de datoria, de necesitatea de a distinge și elementul
dinamic implicat de realitatea socialistă, conflictul dintre nou și vechi. Faptul
că și despre alți tineri poeți, de pildă Anghel Dumbrăveanu, Horia Zilieru
etc. s-a putut spune că acordă în versurile lor un mare spațiu luminii, cal-
mului, bucuriilor simple etc. dovedește că nu avem de a face în exclusivitate
cu o înclinație temperamentală. Pe de o parte în această înclinație se mani-
festă o latură reală a vieții noastre — și cînd poetul evocă în versuri simțite
„liniștea muncii”, „liniștea prietenilor”, „liniștea orașului”, liniștea nopților albe,
a dimineților limpezi, toate ca „un însemn al noilor certitudini”, știm ce vrea
să spună și sîntem de acord că sentimentele sale sînt adevărate; pe de altă
parte însă la adăpostul unei impresii autentice, apare un mod cam abstract
de reflectare a conținutului liric specific vieții socialiste. E vorba deci de o
deficiență mai generală, de care, cum am văzut nu sînt deloc scutite nici ver-
surile lui Mihai Negulescu. Lipsite uneori de tensiune și dinamism versurile au
atunci un aspect prea gingaș, dau senzația unei caligrafii îngrijite în care
recunoaștem — ca o deficiență de conținut — maniera contemplativă.

L. RAICU

D. MACREA, Probleme de lingvistică română (Ed. Științifică, 1961). Culegerea de studii care a apărut sub titlul de mai sus prezintă un interes vădit atât pentru specialiști cât și pentru cititorul obișnuit, dornic să se informeze despre rezultatele muncii filologilor în diferite sectoare ale specialității lor.

„Originea și structura limbii române“, primul capitol al cărții, sintetizează datele cele mai noi ale investigației istorice și filologice. După ce trece în revistă controversele iscate în jurul formării poporului și a limbii române, autorul precizează : „Privită în lumina realităților istorice, este evident că limba română s-a format în nordul Dunării, unde s-au constituit mai târziu statele românești de sine stătătoare (care — atât cel muntean, cât și cel moldovean — s-au dezvoltat dinspre nord înspre sud și nu invers), dar și pe malul drept al Dunării, în regiunea romanizată, de-a lungul marelui fluviu, cu care Dacia a avut în tot timpul stăpînirii romane în răsăritul Europei un strîns contact strategic și comercial. Dialectul daco-romîn vorbit în Dacia și dialectele aromîn, meglenoromîn, și istroromîn, vorbite în sudul Dunării, sînt mărturia acestei realități istorice.“ (p. 19). Cît despre epoca în care limba romînă ajunge la închegarea individualității sale proprii, distinctă de latina populară și de celelalte limbi romanice pornite din aceeași tulpină, se subliniază faptul că în sec. al VII-lea „limba romînă era formată“ (p. 20).

Problemele amintite mai sus au fost discutate și în recentul volum I din Istoria Romîniei. Concluziile formulate de prof. D. Macrea nu se par mai explicite și ideea continuității este demonstrată cu deplină logică și consecvență.

Partea a doua a studiului cuprinde analiza structurii limbii romîne, în special a lexicului ei în perspectiva lui istorică și în tendințele lui actuale. Aici, în oglindirea acestor tendințe actuale, autorul aduce deosebit de importante contribuții originale, care la prima vedere pot surprinde, dar realitatea obiectivă nu permite alte concluzii decît cele trase în paginile acestei cărți.

Compararea lexicului limbii romîne cuprins în trei dicționare, redactate în trei etape istorice diferite, este deosebit de instructivă. Ea ne ajută să înțelegem mai exact sensul evoluției, al modernizării vocabularului nostru și legătura strînsă care există între limbă și societate, legătură oglindită mai ales în schimbarea sensibilă a straturilor lexicale sub influența factorilor politici, economici, sociali etc. Față de dicționarul etimologic al lui Cihac, opera lui Candrea din 1931 marchează un progres necontestat atât sub raportul bogăției lexicale, cât și sub raportul oglindirii realiste a stării vocabularului romînesc într-o etapă de îmbogățire cerută de progresele științelor contemporane. Iar față de Dicționarul lui Candrea, Dicționarul limbii romîne moderne din 1958, care s-a bucurat de prețuirea zecilor de mii de cititori, apare și mai bogat și mai precis în explicarea și ilustrarea sensurilor și a construcțiilor, deși principiile întocmirii sînt discutabile. Schimbările fundamentale intervenite în viața politică și socială a țării au determinat atât creșterea numărului de termeni tehnici cât și specificul acestei creșteri, sub influențele pozitive pe care le-a înregistrat cultura nouă, socialistă. Foarte importante sînt neologismele romanice aduse de tehnica modernă și influența limbii ruse datorită legăturilor strînse care există azi între țara noastră și țara constructorilor comunismului. S-au generalizat în limbă cuvinte noi ca : iarovizare, exponat, raion, radioficare, autocritică, colectivist, planic, autobază, acestea din urmă făcute după modelul limbii ruse. În același timp, în ultimul dicționar din 1958 se observă o creștere de aproape 10% a cuvintelor de origine franceză, proporția acestei categorii de cuvinte ridicîndu-se la 38, 42% (p. 34). De la un dicționar la altul se observă astfel creșterea volumului elementelor latine și al elementelor romanice. Concluzia trebuie reținută : „Proporția totală a cuvintelor moștenite din latină și a celor de origine romanică (franceză, latină literară și ita-

liană) este în dicționarul lui Candrea de 53, 69%, iar în Dicționarul limbii române moderne de 62,85% (p. 35).

Pentru cunoașterea structurii lexicului contemporan este importantă nu numai statistica materialului, consemnată în dicționare, ci și circulația cuvintelor, principiu formulat încă de Hașdeu. Interesante sînt precizările în acest sens făcute în legătură cu circulația celor 3607 cuvinte folosite de Eminescu în poeziile publicate de el, comparată cu situația vocabularului lui Verlaine (care a folosit doar 3800 de cuvinte în opera sa poetică) și analiza circulației cuvintelor folosite de cel mai important cotidian de azi, Știința. „Elementele moștenite din latină — scrie D. Macrea — care în dicționarele generale ale celor două limbi nu constituie decît o cincime, se urcă în vocabularul celor doi poeți — care reprezintă lexicul viu al celor două limbi — la 48,68% la Eminescu în vocabular și 83% în circulație, iar la Verlaine la 49% în vocabular și 83,10% în circulație.” (p. 42). Pentru același sector lexical, Știința are 36,50% în vocabular și 62,46% în circulație. Cercetarea aceasta pe materialul viu al limbii române impune concluzia finală: „Tendința dominantă de dezvoltare a lexicului limbii române moderne este caracterizată în mod vădit prin creșterea covârșitoare a neologismelor de origine romanică, în primul rînd franceze. Dacă la cuvintele moștenite din latină adăugăm cuvintele de origine romanică (franceză, latină literară și italiană), constatăm că în lexicul „Științei” sînt folosite elemente latine și romanice în proporție de 75,92% în vocabular și 85,13% în circulație. Acest procentaj ridicat de cuvinte latine și romanice este foarte caracteristic pentru lexicul celui mai popular ziar românesc de astăzi, deoarece el reflectă compoziția lexicală a limbii noastre literare moderne.” (p. 45).

Cît despre problema controversată și azi între lingviști a dialectelor limbii române, autorul — după ce pune în lumină istoricul problemei și analizează valoarea argumentelor aduse ieri și azi în rezolvarea teoretică a delimitării înruderilor existente între dacoromînă, aromînă, meglenoromînă și istroromînă, după ce ne dă scurte texte din fiecare dialect pentru a putea înțelege în mod concret natura acestor înrudiri — conchide: „Din cercetarea condițiilor specifice, arătate mai sus, în care au trăit pînă acum aromînii, meglenoromînii și istroromînii, rezultă că ei nu au putut da naștere unor limbi aparte de cea cu care au plecat din comunitatea romînă primitivă.”

După cum problemele de ordin istoric atît de importante și de actuale își găsesc în cartea prof. D. Macrea un interpret documentat și fără prejudecăți, care ține seamă de realitățile obiective și de principiile științei marxiste, realizările și sarcinile actuale ale științei filologice se bucură și ele de atenția cercetătorului. Experiența pe care a cîștigat-o în anii trecuți cînd a condus lucrările importante realizate în anii puterii populare în domeniul lingvisticii: *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație, Gramatica limbii române, Dicționarul limbii literare în 4 vol. și cel al limbii moderne (într-un volum ale cărui ediții au depășit pînă acum o sută de mii de exemplare)*, experiența aceasta l-a îndemnat să sintetizeze unele concluzii de vădită importanță pentru cultivarea limbii literare contemporane și pentru înțelegerea temeiului istoric al dezvoltării actuale a acestei limbi. Cititorul va găsi astfel date instructive în capitolele despre istoricul modernizării ortografiei romînești, despre problemele gramaticii și ale dicționarelor moderne, despre legăturile dintre lingvistica noastră și cea rusă și sovietică, în direcția cunoașterii influenței acestora asupra cercetărilor noastre teoretice și practice.

Un capitol fundamental al cărții se ocupă de „problemele limbii literare, cu specială privire la limba literaturii artistice”. El se impune prin două trăsături originale: consemnarea studiilor întocmite pînă la apariția acestei cărți despre limba

și stilul scriitorilor români, analiza critică a principiilor care au stat la baza acestor studii, și demonstrarea importanței pe care o au legăturile limbii cu societatea, cu nivelul contemporan al mijloacelor de exprimare comună, de care se folosesc în mod original autorii, și mai ales scriitorii. Nici o cercetare nu se poate rupe de temeiul istoric și popular al limbii, de vreme ce limba este principalul mijloc de comunicare între oameni și toți cei care scriu se adresează semenilor lor. Caracteristică este deci fundamentarea istorică și cunoașterea realistă a problemelor complexe de care se pot lega anumite particularități ale limbii textelor și a limbii unui scriitor anumit. Prof. D. Macrea se referă, după discutarea diferitelor orientări și a rezultatelor obținute pînă acum în munca de cercetare a limbii și stilului scriitorilor noștri, la anumite norme generale pe care viitorii autori ai unor astfel de studii vor trebui să le aibă în vedere pentru a putea cuprinde mai bine complexitatea problemelor lingvistice și stilistice (p. 179—180).

În concepția autorului opera scriitorilor constituie un document de mare preț pentru cunoașterea dezvoltării limbii literare în general și a nivelului mijloacelor artistice în special; de aceea stilul artistic (prin care înțelegem ceea ce autorul numește cu un termen prea lung și cam complicat „limba literaturii artistice“) poate și trebuie să preocupe pe lingviști, pentru că el oglindește valori lexicale, gramaticale, fonetice și stilistice ale vorbirii comune. Oare gramaticile și toate dicționarele nu ilustrează diferitele aspecte ale limbii mai cu seamă cu citate din opera scriitorilor? Sau în termenii cărții pe care o prezentăm: „Limba literaturii este cea mai bogată sursă documentară în ceea ce privește prezența sau absența unor cuvinte, a răspîndirii neologismelor, a construirii frazei, a frumuseții expresiei. Anumite particularități morfologice, sintactice și frazeologice, strîns legate de o anumită etapă a istoriei limbii, sînt mult mai bogat reprezentate în literatură decît în alte domenii ale limbii literare.“ (p. 184).

Carte de cultură și de informație lingvistică cu un orizont larg de probleme, bogată în sugestii și redactată într-un stil curgător și clar, „Probleme de lingvistică română“ s-a epuizat într-un timp foarte scurt. „Eăitura științifică“ ar trebui să aibă în vedere o nouă ediție pe care desigur autorul ar completa-o cu date noi, aduse de studiile apărute în vremea din urmă la noi și în alte țări.

GH. BULGĂR

CRONICARI MUNTENI, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu [Glosar și indice de Dan Simonescu] vol. I—II. Vol. I: *Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu*; vol. 2: *Radu Greceanu, Anonimul Brincovenesc*. Editura pentru Literatură, 1962. În ianuarie 1960, semnalăm, în paginile acestei reviste, cea dintîi apariție a unei cronici muntene într-o ediție critică: *Anonimul Brincovenesc*. Iată că, la nici doi ani de atunci —răstimp în care editura Academiei R.P.R. a mai dat la iveală, tot în ediție critică, *Letopisetul Cantacuzinesc* — Editura pentru Literatură ne înfățișează astăzi, pentru prima oară, o amplă colecție a principalelor cronici muntene. Este, acesta, un eveniment cultural ce se cuvine salutat.

Împrejurările dramatice ale istoriei Țării Românești s-au reflectat, poate mai mult decît în Moldova, asupra vieții culturale: manuscrisele autografe ale cronicarilor, atît de numeroși în epoca brincovenească, s-au mistuit în viltoarea anilor; copiile, adesea tîrzii și imperfecte, nu se prezintă nici ele ca lucrări de sine stătătoare, ci, de cele mai multe ori, incluse în compilații de corpuri de cronici, fapt care a îngreunat mult distingerea uneia de alta. Așa se face că, deși străduința lui Bălcescu

conferă istoriografiei muntene o dată de primă editare anterioară celei moldovene (cea dintîi cronică a Țării Romînești apare în „Magazinul istoric pentru Dacia“ în 1845—1846), totuși, de la prima colecție de cronici moldovene, tipărită de Kogălniceanu în 1852 (în cirilice; ed. a II-a 1872) au trebuit să se scurgă mai bine de o sută de ani pînă astăzi, cînd cititorul are, în sfîrșit, la îndemînă, o bună colecție a monumentelor istoriografiei de dincoace de Milcov.

Ediția M. Gregorian strînge laolaltă, în cele două volume ale sale, cinci cronici muntene. Dintre acestea, Anonimul Brîncovenesc și Letopisețul Cantacuzinesc sînt retipăriri ale celor două ediții critice pomenite mai sus, minus aparatul de variante. Pentru Radu Greceanu, editorul pleacă de la vechiul text publicat în 1906 de Șt. Greceanu, pe care îl recolaționează cu manuscrisul de bază, iar pentru Istoria Țării Romînești a stolnicului Costandin Cantacuzino, reproduce ediția Cartojan-Simonescu din 1944, de asemenea recolaționată cu manuscrisele de bază conservate în Biblioteca Academiei R.P.R. În sfîrșit, opera lui Radu Popescu, păstrată în trei fragmente disparate, a constituit de-a lungul anilor obiectul a numeroase controverse și cercetări. O primă parte, cuprinzînd evenimentele dintre anii 1290—1688, a fost întîi publicată în „Magazinul istoric“ (vol. I—II) și pe nedrept atribuită unui Costandin Căpitanul Filipescu. După ce a doua parte, care relatează întîmplările petrecute între octombrie 1689 și 1729, a apărut (necompletă) sub numele lui Radu Popescu, tot în Magazinul istoric (vol. IV—V), Gr. Tocilescu a exprimat îndoieli cu privire la paternitatea Căpitanului Filipescu, iar I. G. Sbiera a atribuit cronică, încă din 1897, lui Radu Popescu. Abia în 1906, C. Giurescu descoperă un al treilea manuscris, care cuprinde exact fragmentul dintre mai 1688 și oct. 1689, îl publică și ajunge la concluzia, de atunci necontestată, că opera lui Radu Popescu îmbrățișează întreaga perioadă de la 1290 la 1729, într-o continuitate perfectă. În recenta culegere, cele trei fragmente apar pentru prima oară în înlănțuirea lor firească și într-un tot unitar, astfel încît, pentru Radu Popescu, vol. I constituie într-adevăr ceea ce se cheamă o „editio princeps“. Iată, așadar, curmată situația aproape incredibilă de pînă acum — moștenire „culturală“ a vechii politici editoriale! — cînd eram nevoiți să recurgem pentru lectura lui Radu Popescu, acest mare meșter al scrisului, la innaccessibilul „Magazin istoric pentru Dacia“ vechi de o sută de ani!

Dacă în ce privește arta literară a cronicarilor munteni, unele glasuri (N. Iorga, Cartojan) au subliniat — adesea cu tărie — valoarea lui Radu Popescu precum și (Const. C. Giurescu) a Anonimului Brîncoveanu, în vechea istorie literară a dăinuit totuși vreme îndelungată prejudecata că, scrise de boieri mai „mărunți“ decît cei moldoveni, sau, chipurile, mai lipsiți de personalitate ori de curaj, paginile cronicarilor munteni s-ar situa mult sub nivelul de interes al istoriografiei moldovene. Singur Iorga a știut să vadă în cronicarii munteni „o generație de oameni politici, de luptători care iau condeiul în mînă fie pentru a izvodii de teorie, fie pentru a-și însemna cele săvîrșite de dinșii-sau în jurul lor“. A fi demonstrat pentru întîia oară, în cadrul unei ascuțite analize marxiste a condițiilor istorice, ce anume a favorizat înflorirea literaturii cronicărești în epoca respectivă, care este importanța politică a acestor lucrări, și caracterul lor programatic, iată meritul studiului introductiv al lui Eugen Stănescu.

Perioada care îmbrățișează sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea — răstimpul de înflorire a literaturii istorice muntene — este o perioadă de profundă criză a sistemului feudal. Statul autoritar domnesc, așa cum îl cîrmuise Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul se destrămase de mult. Puterea efectivă o dețin acum diversele facțiuni boierești, care se luptă între ele și care cîrmuiesc alături de domn, ba adesea chiar peste capul lui. Paralel cu slăbirea puterii centrale, se înăs-

prește dominația otomană, exploatarea economică atingând cele mai singeroase proporții. Simplu funcționar al Porții, — inferior de altfel unei pașale de la Giurgiu sau Vidin, care purta trei tuiuri în vreme ce el n-avea decît două — domnul se aliază pe rînd cu partida boierească cea mai puternică, domniile se schimbă neconținut. Un ascuțit sentiment de instabilitate, de neliniște, de ceea ce s-a numit „frica de istorie“ stăpînește clasa conducătoare : marea boierime. „Ce sosiră — scrie în Moldova Miron Costin — cumplitele acestea vremi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri“. Iată însă că în Țara Romînească, „grijile și suspinurile“ au dus, dimpotrivă, la o remarcabilă dezvoltare a literaturii istorice, scrisă de oligarhia boierească — sau din îndemnul ei — tocmai în urma frămîntărilor și în scopul găsirii unei căi pentru ieșirea din impas. În condițiile date, două erau — arată Eugen Stănescu — soluțiile care se înfățișau cîrmuitorilor : soluția de compromis și soluția radicală. Acceptînd jugul otoman în măsura în care nu depășea anumite limite „suportabile“, clasa dominantă îl socotea un mijloc eficace de ținere în frîu a maselor ; la rîndul lor, acestea sufereau o crîncenă, dublă exploatare, atît din partea boierimii autohtone, cît și din partea stăpînitorilor turci. Pentru adeptii soluției „de compromis“ era deci suficient ca pe plan extern raporturile cu poarta să fie astfel reglementate încît să nu depășească aceste „limite suportabile“. Mergînd mîna în mîna cu instaurarea pe plan intern a unei domnii autoritare, soluția radicală consta, dimpotrivă, din scuturarea cu hotărîre a jugului otoman. Adept al soluției radicale — atît în teorie, cît și în practică — a fost, în Moldova, Dimitrie Cantemir. În Țara romînească, singur Șerban Cantacuzino înclina către aceeași cale ; o moarte năprasnică — și nu fără bănuială — nu i-a mai dat însă răgaz s-o urmeze. A-a se face că toate cronicile muntene sînt scrise de pe aceeași poziție politică : justificarea soluției de compromis.

Trecînd peste interesantele, dar fastidioasele interpretări ale vechii istoriografii (cronică „oficială“, cronică „de partid“, cronică ostilă lui Brîncoveanu etc.), Eugen Stănescu arată deci că esențial pentru aprecierea fondului politic al tuturor cronicilor muntene este nu ce le deosebește ci ceea ce le apropie. Determinantă e, în primul rînd — subliniază autorul studiului — poziția de clasă, adică poziția majorității clasei boierești, adeptă a soluției de compromis. Diferitele păreri și puncte de vedere, înrîurite de legăturile sau de interesele personale — căci clasa boierească nu era o clasă omogenă — care constituie diversitatea acestor cronici, nu afectează unitatea lor ideologică. „În această perioadă — arată d-sa — fiecare cronică e în general «boierească» și în special «de partid»“. (Vom adăuga că celălalt mare om politic, muntean, Antim Ivireanu, care într-un moment nodal al istoriei universale — momentul 1711 — s-a așezat cu fermitate pe poziția soluției radicale, începuse și el, după cît se pare, să transcrie o compilație de cronici. Din păcate însă, povestirea lui se oprește la 1697, deci înainte de a putea să continue — caz frecvent și la alți cronicari — cu o narațiune proprie relatarea evenimentelor trăite de el. Dacă aprigul mitropolit n-ar fi lăsat albe filele de la sfîrșitul m-sului 180, poate că am fi avut, pentru Țara Romînească, o interesantă și singulară cronică, opusă esențial tuturor celorlalte).

În ce constă dar valoarea cronicilor muntene ? Ceăind unei stări de spirit profund antiotomane a întregii societăți romînești, marea boierime nu putea să nu-și exprime, atît prin anume acte politice, cît și prin mijlocirea cronicarilor, o aversiune asemănătoare față de jugul turcesc. Filele cronicilor sînt astfel pline de însemnări despre cererile de bani ale turcilor, despre prestațiile de muncă impuse, despre plocioanele date sultanului, vizirului și meghistanilor, precum și de nestăpînite exclamații de bucurie, oridecîte ori turcii suferă cîte o înfrîngere în vreo bătălie. Urmărind evenimentele pe care cronicarii le dezvăluie fără voia lor, ca pe unele ce le consideră nor-

male, în firea lucrurilor și a vremii (și studiul pe care-l recenzăm subliniază că nu poate fi aici vorba de nici un fel de „realism“ al cronicarilor), cititorul atent poate reconstitui cu exactitate profilul moral al clasei stăpînitoare: hrăpăreți, necinstiți, lacomi de bani și de pămînt, boierii vădesc o deosebită dibăcie spre a-și mări averea. Atunci cînd mașinațiile bănești și jocul dobinzilor nu sînt suficiente, ca în relațiile cu oamenii de rînd din numeroasele cazuri dezvăluite de documente, se lucrează cu lovituri în stil mare: orice perfidie, orice trădare e binevenită cînd e vorba să-și sporească starea materială sau cea socială; nu sînt cruțate nici rudele de sînge, ca în tragicul conflict al Cantacuzinilor cu Brîncovenii. Cînd nici perfidia nu ajută, metodele violente sînt la fel de binevenite, atît pentru atingerea țelurilor de parvenire, cît și pentru reprimarea tentativelor neizbutite: tăierea nasurilor, spînzurătoarea și decapitarea, întemnițarea cu pecetluirea hainelor pe trupul osînditului sînt practici frecvente nu numai în înăbușirea răscoalelor populare, ca aceea a seimenilor din vremea lui Constandin Șerban, cînd domnul îi „cerca pã «hoți»... de-i înțepa, spînzura, îi tăia cezvîrți“, dar și în distrugerea unor dușmani din rîndul boierimii, ca acel Staicu Paharnicul, spînzurat în zi de țîrg la Obor, ca să vadă toți și să ia aminte, sau ca aga Costandin Bălăceanu, căzut în bătălia de la Zărnești, al cărui cap este trimis la București și așezat din porunca „milostivului“ Brîncoveanu „într-o sulită în curtea lui, în ziua de Sîntămărie Mare“, unde a stat pînă a putrezit. Paralel cu huzurul domnului și al boierimii, se pot desluși din cronici suficiente indicii despre mizeria tot mai adîncă în care se zbăteau masele populare, despre lupta de clasă a țărănilor aserviți împotriva stăpînitorilor de pămînt: fuga în masă, neîndeplinirea obligațiilor feudale, nesupunerea la lucru etc. și, în sfîrșit, mișcările populare mai largi care se înmulțesc în secolul al XVII-lea. Profunda înjostețe a sistemului fiscal — arată prefațatorul — vine și ea în ajutorul nemiloasei exploatări a maselor. Dar — și aici avem o obiecție — „reforma“ fiscală a lui Matei Basarab nu trebuie nici decum pusă în aceeași categorie cu reforma lui Brîncoveanu. Dacă cea dintîi accentua, într-adevăr, inechitatea birului — mult de la săraci, puțin de la bogați, — cea de-a doua declară, cel puțin în principiu, contrarul: „...au aflat ca să facă un așezămînt să știe fiștecine ce să dea într-un an, mai ușurînd pre cei ce se vedea și se părea că sînt îngreuiți și mai slabi și mai adăogînd pre cei ce se vedea că sînt mai ușori și mai cu putere...“ (Greceanu). Reforma fiscală încercată de Brîncoveanu în 1701 a avut ca scop — și acesta este un element pozitiv! — să pună o oarecare rînduală și să asigure o anumită periodicitate în perceperea dărilor. Pe de altă parte, transformările sociale, din care nu cea mai puțin însemnată e extinderea procesului de rumînire a țărănilor, au silit pe autorii reformei ca într-adevăr „să mai ușureze pre cei ce se vedea... că sînt „mai îngreuiți (mai greu impuși) și mai slabi“ (mai puțin avuți) și să „adaoge“ (să crească impunerea) pe cei ce se vedea că sînt „mai ușori (mai ușor impuși) și mai cu putere“ (mai avuți), adică să instituie, cum am spune noi astăzi, un impozit proporțional; altminteri exista primejdia să se „spargă satele“, țărăni părăsindu-și în masă pămînturile. În urma reformei, veniturile visteriei sînt stabilite la sume mai mici și o cercetare mai atentă a analizei lui M. Berza despre „Condica visteriei...“ (lucrare pe care, de altminteri, autorul studiului nostru o cunoaște și o citează) arată că într-adevăr media anuală a încasărilor între anii 1694—1704 este de 493.200 taleri, ceea ce, adăogîndu-se și veniturile cămării (socotite la cca 3—400.000 taleri anual), dă un total de cca 1.000.000 taleri anual, adică mai puțin de jumătate din încasările de la sfîrșitul veacului al XVI-lea. Evident că această scădere a încasărilor nu trebuie privită ca o atenuare a exploatării boierești, ci ca o rezultată a pauperizării maselor de țărani contribuabili; cît despre destinația sumelor,

aceeași analiză a lui M. Berza, arată că, din încasările visteriei, abia 1/4 se întrebuințează pentru cheltuielile țării — restul de 3/4 se duc pe plăți făcute la turci.

Valoros din atâtea puncte de vedere, studiul lui Eugen Stănescu rămâne dator cu aprofundarea analizei literare a scrisului cronicarilor. Dacă în ceea ce privește situația în peisajul politic, determinarea fondului lor comun de idei este într-adevăr esențială, în schimb pentru caracterizarea artei lor literare, metoda asocierii nu mai mulțumește: aici aceeași dialectică impune în chip necesar procedeul disocierii. E ade-vărat că — așa cum arată autorul studiului citat — privește în totalitatea lor, cronicile muntene reprezintă un stadiu mai înaintat nu numai al gândirii medievale ci și al modului de exprimare: stilul tinde să iasă din stereotipie, procedeele devin din ce în ce mai variate, folosindu-se deopotrivă și cu același succes narația, portretul, dialogul etc. Acesta este însă un fenomen general, o consecință a evoluției societății și gândirii: analiza literară are datoria să definească personalitatea precisă a fiecărui scriitor în parte, mijloacele sale proprii de exprimare. Oare se pot așeza în aceeași categorie vigoarea stilului lui Radu Popescu sau a Anonimului Brîncovenesc cu cumînțenia aproape ternă a lui Radu Greceanu? Oare portretistica plină de savoare a lui Radu Popescu — capul filonului muntean din care coboară, în linie dreaptă, Pitarul Hristache, Iordache Goleșcu și Tudor Arghezi — se poate cita, cum face Eugen Stănescu, alături de cutare întâmplare reușită a lui Greceanu sau a stolnicului Constanđin Cantacuzino? Iar erudiția acestuia din urmă, adesea atât de stufoasă (de comparat scrisorile aceluiași, publicate în Hurmuzaki: sînt cît se poate de firești!) nu amintește mai curînd de Dimitrie Cantemir și de Miron Costin decît de conștrații lui munteni? Și nu este iarăși ispititoare analiza antitezei între scrisul impersonal al aproape tuturor cronicarilor, atîta vreme cît povestesc evenimente străvechi — cît scriu, cum se spunea în antichitate, „*annales*“ — și diversitatea uluitoare, nu numai în conținutul și întînderea povestirii dar și a chipului de exprimare, cînd conținută povestirea cu evenimente pe care înșiși le-au trăit — „*historiae*“? I-am mai re-proșa autorului excelentului studiu pe care-l recenzăm, o oarecare grabă în exprimare: „Radu Popescu n-a lăsat pana din mîna cît timp a avut destulă putere pentru aceasta“ (care „*aceasta*“? — p. XII); „de a păstra o cît de cîtă (!) libertate“ (p. XXXII); „modul de înfățișare al evenimentelor“ (p. LXI) „trebuie de arătat“ (p. LX) și „trebuie de subliniat“ (p. LXXXV); „în cuvîntul înainte... la Liturghia pe care N. Iorga o (ce, liturghia?) atribuie stolnicului Cantacuzino“ — (p. CIV); „știau că poporul îi privește ca auxiliari ai turcilor“ (p. LXI — cine sînt auxiliarii? Trebuie: „ca pe auxiliari...“).

Adăugăm și cîteva inadvertențe de corectură, care pot induce în eroare, nefiînd nume de intensă circulație: savantul italian cu care e în corespondență stolnicul se numește Marsigli, nu „Marsigi“ (p. CII); istoricul latin de la p. CX se numește Quintus Curtius, nu „Quintius“; *ibidem* cronicarul grec este Mitrofan Grigorăs nu „Gregoraș“.

Fără să-și propună o ediție critică, M. Gregorian a dat o foarte bună ediție de largă circulație: o confruntare de sondaj pe un număr întins de pagini poate încredința pe oricine de acuratețea transcrierii. Util și corect, glosarul (se face trimiterea la pagină la fiecare cuvînt din glosar!) și indicele (analitic) întocmit de Dan Simonescu.

Ar fi fost poate, la fel de util și de interesant un apendice, care să cuprindă încă doi autori — străini: unul este Del Chiaro, secretarul italian al lui Brîncoveanu, care, cu o pană alertă, a notat aproape zi de zi evenimentele pe care le-a trăit, iar celălalt este Mitrofan Grigorăs: cele 10 pagini publicate și impecabil traduse de Demostene Russo, ar fi rotunjit, împreună cu povestirea florentinului, tabloul acestei dramatice epoci.

RADU ALBALA

BRUNO APITZ : „Gol printre lupi“ (Ed. pentru literatură, 1962). În lagărul de la Buchenwald e introdus, ascuns într-un geamantan, un copil de trei ani. Salvat de un polonez de la cine știe ce masacru, purtat în taină de tristul său hamal, rătăcitor pe toate drumurile pe care nesfârșite convoaie se îndreaptă spre moarte, mereu legănat la capătul unui braț obosit, suspendat la trei palme de pământ ca deasupra unui insondabil abis, supus la presiunea atîtor spaime, copilul a găsit în geamantanul acesta de comisvoiajor prilejul unei maturizări neașteptate. Și cel dintîi semn al îmbătrînirii sale premature : știe să tacă. În toată cartea lui Bruno Apitz copilul nu pronunță nici un cuvînt.

Plînsul unui copil are nuanțe infinite. Din felul în care plînge, o mamă știe să-i deosebească spaimele, visele, durerile, nevoile. Dacă cea dintîi manifestare victorioasă a unui copil e țipătul și dacă primul său limbaj e plînsul, nimic nu neliniștește atît inima noastră ca un copil care tace, care nu știe să plîngă. În toată cartea lui Bruno Apitz, copilul nu plînge niciodată.

Pe urmele copilului, romancierul ne introduce în universul tragic al lagărului. Prezența micuțului dă naștere la complicații, pune în primejdie existența întregului lagăr. Și lagărul nu e pur și simplu o oarecare împrejurare cu sîrmă ghimpată : e aproape un orașel de cincizeci de mii de oameni. Copilul trebuie îndepărtat din lagăr.

Acum însă se întîmplă ceva ciudat, neașteptat, unic. Cu toate că disciplina riguroasă a organizației ilegale impune îndeplinirea hotărîrii — și e o hotărîre chibzuită, rațională, justă, singura care se putea lua în împrejurările date — oamenii cedează inimii lor : rețin copilul, îl ascund, îl alimentează, îl păzesc.

Zadarnic vor încerca naștii să descopere copilul de pe urma căruia nădăjduiesc să pună mîna pe întreaga organizație, pe comuniști. Nevăzuți și de negăsit, comuniștii sînt pretutindeni.

Ceea ce trebuia să facă slăbiciunea organizației, face tăria ei. Copilul intruchipează o speranță demnă de a fi salvată. E vestitorul unei alte lumi. E în apariția lui ceva din gingășia unei amintiri prețioase ; e în lupta pentru a-l reține ceva din îndirjirea sublimă a unui om care ar vrea să rețină visul. Să mori pentru un copil însemna — acolo și în acel moment — să mori pentru o lume mai bună.

Naștii nu izbutesc să-l descopere și nu pot descoperi nici organizația clandestină în existența căreia ei presimt o parte din instrumentul pieirii lor. Ei nu-și pot imagina de cîtă cheltuială de inteligență, de inventivitate, de nervi e nevoie pentru a organiza lupta, pentru a concentra în același tot energiile risipite ale celor cincizeci de mii de condamnați la moarte.

Războiul secret își are vitejiile și eroismele lui. Să plimbi o sticlă de lapte printr-un întreg lagăr, pe sub ochii atotcoditori ai atîtor paznici — să salvezi o sticlă de lapte de care are nevoie un copil flămînd — acesta e un act tot atît de temerar ca și acela de a introduce un pistol în lagăr. Există un aparat de recepție și de emisie, constituit bucată cu bucată ; fiecare piesă își are cu siguranță odiseea ei aventuroasă. Există un depozit de arme, dispersat pretutindeni, sub înfățișarea cea mai nevinovată ; fiecare pistol își are victimele lui printre cei care l-au agonisit. Există mai ales la fiecă încheietură a imensului aparat administrativ, din cancelarie pînă în magazii și din bucătării pînă în camerele de tortură, soldați ai acestei armate subterane care culeg informații, care știu să difuzeze știrea prețioasă a unei victorii sovietice, care se pricep să canalizeze un svon, să cruțe o durere, să ascundă un luptător prețios, să prevină o dramă. Fiecare cucerire se constituie aici — în umbra amenințării continui cu moartea — cu un lung șir de îndrăzneli și de sacrificii.

Evident, armamentul organizației este cu totul neînsemnat pe lângă mitralierele, tunurile și avioanele nemțești al căror foc concentrat pot prefăce în cenușă un lagăr de cincizeci de mii de oameni — într-un răstimp de un sfert de oră. E un sfert de oră care trebuie evitat: cu orice preț. Dar oricât de precar e armamentul lagărului, există un moment, unul singur, în care el poate deveni util și eficient: la sfârșit. E un moment care trebuie așteptat cu răbdare. Când înaintarea trupelor aliate va crea condițiile materiale și psihologice, organizația poate pune mâna pe arme.

Și în tot timpul acesta copilul e aici, în prejma crematoriilor, în masa celor 50.000 de candidați la moarte, ascuns ca tăciunele în cenușă. S-ar zice că din prezența lui se alimentează un foc mocnit. Azi e încă un tăciune, mâine va fi o vîlvătaie. Și, într-adevăr, răscoala încunună sfârșitul lagărului.

Bruno Apitz a scris un roman tulburător: legenda unei nobile rezistențe. Trecut el însuși prin lagăr, n-a trebuit să facă nici un efort pentru a asigura autenticitatea unei opere de ficțiune. Cunoscînd perfect mediul și împrejurările, înțelegînd exact sensul evenimentelor, excelent psiholog cînd trebuie să-și amintească marea fraternitate din mijlocul acelei umanități înjosite, a creat admirabile figuri de comuniști și de luptători antifasciști. Krämer, Bochow, Bogorski, Pippig, Höfel sint personaje memorabile, care se impun cu forța unei realități incontestabile.

Gol între lupi, dezarmat între fiare, omul rămîne prin forța inteligenței și strălucirea conștiinței, o ființă sublimă. E un adevăr nou? Nu. E un adevăr vechi. Dar niciodată nu e de prisos a-l sluji cu o operă originală.

AL. SEVER

— din țară —

POEZIA ȘI PROZA ÎN „IASUL LITERAR“ (nr. 2, 3, 4/962). Paginile de beletristică ale revistei ieșene sînt susținute de-a lungul celor trei numere aproape numai de tineri și foarte tineri colaboratori. Prezența celor mai mulți nu e întîmplătoare căci aceleași nume pot fi întîlnite în mai fiecare sumar. Frecvența cea mai regulată o înregistrează prozatorii Mircea Radu, Iacoban, Stelian Baboi și Manole Auneanu, iar dintre poeți, Florin Mihai Petrescu, Mariana Costescu, Ion Crînguleanu și Constantin Abăluță. „Vîrstnicii“ ieșeni sînt reprezentați doar de T. Țațomir (prezent în trei poeme) și de Aurel Leon (o schiță). Colaborări extraieșene sînt puține. Veronica Porumbacu publică un fragment dintr-o traducere (Iannis Ritsos, „Steaua din zori“), Valeriu Gorunescu și Ion Rahoveanu cite un poem.

Majoritatea cuprinsului o alcătuiesc schițele și povestirile și poemele „de notație“. Un singur reportaj (Manole Auneanu: „Transfigurare“), o singură nuvelă, mai mult un crochiu (M. R. Iacoban, „Ninsoarea aceea“) și un poem mai întins, de fapt un ciclu de versuri conceput monografic (C. Abăluță: „Orașul respiră în soare“).

Chiar și numai acest fugar bilanț permite unele constatări. Apreciind efortul redacției de a întineri „echipa“ de colaboratori, de a se sprijini într-o mai largă măsură pe forțele tinere locale, nu putem să nu obser-

văm că publicarea la scurt interval mereu a acelorași nume e legată și de unele dezavantaje: selectarea materialului nu se face totdeauna cu exigența cuvenită (lucru despre care va fi vorba în cele ce urmează), iar cititorului nu i se asigură acel minimum de varietate (pe diferite planuri) pe care este îndreptățit să-l pretindă de la o revistă literară lunară.

Din cuprinsul celor trei numere se evidențiază poemele lui T. Țațomir și în mod deosebit „Iazul copilăriei“, evocare bogată în plasticități, de-o tăietură clasică. Un alt poem, „Goa“, ne reamintește că poetul a scris și remarcabile versuri satirice. Autorul volumului „Din pridvor“, Aurel Leon, e prezent cu o schiță reușită „Mîinile grădinarului“, care surprinde cu acțiune un fapt semnificativ din viața gospodăriilor colective: într-ajutorarea.

Din proza celor tineri remarcăm colaborarea lui Manole Auneanu. Una din schițe, „Umbra“, notează un moment liric al vîrstei adolescente, cealaltă, subintitlulată de însuși autorul „motiv pentru o viitoare povestire“, creionează reportericește starea de spirit a unui tînăr șofer de la Bicz care, după închiderea șantierului, socotise că a venit momentul să-și construiască un cuib tihnit, dar pe care clocotul muncii de pe marile șantiere îl aduce din nou în prima linie. Tot despre șoferi scrie și Mircea Radu Iacoban în schița „Drum de noapte“, fixînd un interesant conflict moral.

Mai puțin izbutite sînt celelalte producții ale tinerilor și mai cu seamă poezia. Se simte că multe dintre acestea mai aveau nevoie de un supliment de stagiul pe masa de lucru a scriitorului.

Bunăoară, „poemul“ lui C. Abăluță, conținînd pe alocuri versuri foarte frumoase care atestă o sensibilitate reală, este în ansamblu destul de inegal, pîndit pe de o parte de prozism și discursivitate, tributar pe de altă parte unor tendințe puțin recomandabile și îndeosebi manierei desuete de a-și hrăni metafora cu elemente anatomo-fiziologice, unele de-a dreptul nefirești. Poetul aspiră ca poemul lui să fie „o masă simplă și solidă pe (!) care cînează muncitorul“, totodată însă o masă care să împletească „din sîngele ei o cunună de lauri poeziei“ (?). Drumurile care vor lega noile case construite „își vor lega pe aici trupul nostalgic... ducînd cu ele — ca niște vine imense — sîngele flămurilor noastre victorioase“. Aceleași drumuri vor trece „printre blocurile noi ca niște globule roșii și albe“. Parcurile sînt „plămîni uriași“, iar viitoarea piață „va fi întotdeauna roșie și caldă ca o inimă“. După același sistem, cupele de beton „sînt uriașe injecții care fortifică mușchii pămîntului“, iar zidul „e-un țesut în care mortarul e sîngele“. Și așa mai departe. Nu era oare mai firesc ca din tot acest poem să se rețină numai părțile cu adevărat realizate? Asemenea părți există, dovadă fragmentul pe care-l reproducem :

....În seara ca o pasăre arămie
filfiind ușoară peste întînderi
brigadierul trece încet cu tîrnăcopul
pe umăr
iar vîntul îi întărește urmele
lăsate în pămîntul clisos, —
și iată urmele acestea ale omului
tînăr

cuprind pas cu pas toată întinderea
răsar peste tot lingă ziduri și temelii
ca o noblețe a pămîntului,
devin
măsura frumuseții“

(„Brigadierul“)

Inegalități flagrante și neîmpliniri cu totul supărătoare se întîlnesc și în producțiile celorlalți tineri poeți. Mariana Costescu, autoarea unui promițător poem, „Moartea pescuitorului de perle“, manifestă tendințe spre un vers liber, insuficient strunit și uneori fără expresivitate. Florin Petrescu e pe alocuri pîndit de pericolul retorismului. Un poem, „Demnitate“, cumulează abstracțiuni sonore puse în gura unui tînăr muncitor : „Îmi știu dimensiunea și-a dragostei și-a urii“ ; „O tainică iubire mă leagă de unecaltă / Un mare echilibru se zămislește-n mine“ ; „E un acord major în zgomotul din hale“, etc. Tot grandilocvența lucrînd cu un material de imagini de-a dreptul haotic, macină și bunele intenții ale altui poet, Ion Crînguleanu, autorul unui „Motiv de cantată în Grivița“. Întîlnim aici reflecții cel puțin ciudate : „Vremea e scurtă în oameni ca-n gară“... ; „Oamenii urcă prin vreme / Și-ntr-una își trec pe frunte și piepturi cu mina“... ; „Demolarea trece ca un anotîmp printre oameni“... ; „Oameni cu flori... Atît de frecvenți la ferestrele Griviței“, etc.

Nici proza tinerilor nu e ferită de o seamă de slăbiciuni, care puteau fi evitate dacă redacția revistei ar fi dovedit o mai mare exigență. În unele povestiri ale lui Stelian Baboi, de pildă, lucrurile cunosc o desfășurare mai mult decît vertiginoasă : o importantă inovație tehnică, plănuită la un pahar de vin, se realizează cît ai bate din palme : „Fericierea nu-i simplă“, „Începutul e greu“, ne previne autorul în titlurile schițelor sale. Citindu-le însă, rămîi cu impresia că în viață totul alunecă lin, fără eforturi, că asistăm la o

veșnică idilă: „Am mizgălit citeva foi și am descoperit greșeala. Bucuria mea s-a strecurat în maneta strungarului”, ne povestește tînărul strungar dintr-o schiță. Dar chiar notațiile și sistemul de relatare al autorului are ceva de film rulat cu repezițiune, pînă la deplina confundare a imaginilor: „Flăcării își ferecheau mustățile și făceau cumpărături”.

E nevoie, credem, de o mai atentă îndrumare a tinerelor talente, din partea numeroșilor oameni de gust cu o orientare sigură în problemele artei, de care dispune colectivul de colaboratori al revistei ieșene.

L. A.

„CRAVATA ROȘIE“ (nr. 1, 2, 3/62). Dintre revistele care se adresează celui mai numeros și mai pasionat public cititor — copiilor de vîrstă școlară — „Cravata roșie“ se distinge printr-un profil specific, în mare măsură corespunzător sarcinilor educative pe care și le propune. Revista dezbate la nivelul înțelegerii copiilor probleme din viața școlii și a organizațiilor pionierești sau de U.T.M., contribuind în bună măsură la stimularea virtuților cetățenești ale celor mici. După lectura primelor numere apărute în anul acesta, constatăm că aceste îndatoriri își află o bună rezolvare mai ales prin varietatea materialelor publicate. În paginile ei apar alături de cîntece și jocuri, reportaje despre patria socialistă în plin avînt constructiv, pagini cu sfaturi practice, sau rubrici speciale („Calendar pionieresc“, „Săptămîna unității“) în care sînt dezbătute probleme pionierești, etc. Cea mai însemnată parte a revistei este însă dedicată lucrărilor literare. În paginile „Cravatei roșii“ poezia se bucură de multă ospitalitate. Apar în aceste numere poezii cu o tematică variată, închinată partidului, figurii

lui Lenin, sau luptei pentru pace, versuri inspirate din lupta eroică a uteciștilor sau din viața de azi a copiilor, menite să contribuie la educarea în spiritul moralei comuniste a tinerii generații. Astfel de versuri semnează în numerele de care ne ocupăm Mihai Beniuc, Marcel Breslașu, Tiberiu Utan, Ion Brad, Nina Cassian, Veronica Porumbacu, Victor Tulbure, Eugen Frunză, Ion Serebreanu, Violeta Zamfirescu, etc. Remarcăm frumusețea ideii și fluența versurilor Ninei Cassian, publicate în nr. 3/1962 „Martie“ și „Ce înseamnă să fi tînăr“ („Să fii tînăr — înseamnă să-ți placă / Luna mai, firul ierbii cel nou / Și în stîncă de munte, posacă, / Să stîrnești omenescul ecou“), sau simbolul poeziei „Partidului“ de Tiberiu Utan: „Purtăm din steagul tău crimpeiul / cravatei roșii din vâpăi / ce le-ai aprins neînfriate! / Partidule, tu ne socoate / drept cei mai mici ostași ai tăi“. Scris în metru popular, „Cîntecul utecist“ de Veronica Porumbacu este o evocare emoționantă a tinereții unui miner, luptător în perioada ilegalității, în rîndurile tineretului comunist din țara noastră. Ion Brad și Victor Tulbure publică în aceste numere versuri avîntate, care vorbesc despre sentimentul de recunoștință al copiilor față de Partid, față de patria socialistă.

Reținem, ca o tendință pozitivă a revistei, publicarea unor schițe, istorioare, povestiri cu o tematică majoră, lucrări care urmăresc să evidențieze eroismul unor întîmplări din trecutul de luptă a partidului clasei muncitoare sau tineretului comunist. Istorioara „Vioristul“ de Mircea Moisescu, face parte dintre aceste lucrări. Autorul înfățișează un episod semnificativ din viața unui tînăr utecist, care nu pregetă să-și sacrifice aspirațiile artistice pentru cauza înaltă a luptei ilegale, deși spre regretul cititorului prezentarea zbuciumului interior al eroului este pe alocuri su-

mară și neconvingătoare; putem cita de asemenea „Profesorul“ de Traian Uba, evocând figura unui ofițer erou pe frontul antihitlerist. Răspunzând aceleleași preocupări educative, revista publică povestiri despre Lenin („Pis-larii“, de Bonci Bruevici) sau prezintă la rubrica romanului ilustrat, celebra carte a lui Fadeev „Tinăra Gardă“. Ar mai fi de menționat din sumarul celor trei numere, schițele „Culac“ de Ion Băieșu (portretul unui școlar de la țară, care trăiește momentul emoționant al primirii sale în rândurile organizației de U.T.M.), schița Gicăi Iuteș „Mindrie“, în care e prezentat un moment asemănător dar personajul principal este un copil ce devine pionier, și faptul e prilej de sărbătoare pentru întreaga familie. În „Expediția de salvare“, de N. Ionescu-Dunăre, se relatează fapta curajoasă a unor copii de colectivști. Dar dacă aspectul tematic, pe care l-am numi eroic, grav, își află numeric o bună ilustrare, chiar dacă uneori mai întâlnim unele stângăcii în scrisul autorilor — cel puțin în cele trei numere de la începutul anului — ni s-a părut că satira, umorul sînt neglijate în mod nejustificat în paginile publicației. Citim totuși o sprințară poezie de Tudor Măinescu, intitulată „Răsfățatul“, în care poetul creionează cu mult haz portretul negativ al unui școlar alintat.

Redacția manifestă din păcate o scăzută exigență publicînd producții de duzină în genul pastîșei după Topîrceanu „Țancul grînarelor“ (de unde aflăm că „Veștile sosesc la țanc“, și că „Veseli numai doi cioroi/zbîară...“) de Ion Serebreanu, care în aceleași numere a prezentat copiilor și versuri inspirate. Cît privește versificările plate de genul: „**Ba voi spune neapărat / Că-i un mare îngîmfat**“. Și-altceva cu mult mai grav: „**E de-un egoism grozav!**“ etc. din poezia „Asta-i Sandu“ de Mircea Moi-

sescu, ele nu pot să stîrnească hazul, ci doar să stimuleze spiritul critic al școlarilor în ale căror gazete de perete se pot citi versuri satirice mai inspirate. Prin publicarea unui număr sporit de pagini în care satira, umorul de bună calitate și-ar afla locul cuvenit, revista ar căpăta un aspect mult mai variat și mai adecvat, din care însuși țelul educativ ar avea de cîștigat. E lăudabilă inițiativa încă timidă a „Cravatei Roșii“ de a prezenta pe un spațiu restrîns noutățile literare și spectacolele pentru copii. Pentru a deveni și mai eficientă această pagină ar trebui să se prezinte, sub aspect stilistic, ceva mai îngrijită, înălăturîndu-se exprîmările pedante („ii place să împartă jocul cu băieții“... — e vorba despre Eminescu, despre care se mai afirmă că „ochii săi (erau) îndrăgostiți de silueta literelor“, etc.) Manifestînd o sporită exigență față de unii dintre colaboratorii săi, ale căror scrieri se mai prezintă încă sub nivelul dorit, după cum am semnalat mai sus, revista nu va avea decît de cîștigat în fața numeroșilor săi cititori.

E. TUDOR

„VIAȚA LITERARĂ SOVIETICĂ“

Printre publicațiile Institutului de Studii Romîno-Sovietic, Viața literară sovietică și-a cîștigat un loc de prestigiu. Urmărind să pună publicul românesc în contact cu fenomenele mai semnificative din critica și publicistica literară sovietică, această „revistă literară“ reunește articole și studii din presa sovietică de specialitate, extrase, rezumate și recenzii, comentarii asupra aparițiilor literare și evenimentelor culturale recente, știri și bibliografie. Se cere subliniat în special efortul colectivului redacțional în vederea întocmirii unor numere vii, interesante, axate pe cîte o problemă. Acestea sînt aspectele po-

zitive pe care publicul cititor, în întâlnirea pe care a avut-o recent cu membrii colegiului redacțional al „Vieții literare sovietice“, le-au subliniat cu prisosință, relevând faptul că majoritatea materialelor sînt legate direct de propriile noastre preocupări, pot fi eventual luate ca punct de plecare pentru o serie de dezbateri care ar privi problemele istoriei literare, criticii și literaturii românești.

Trei sarcini însemnate stau de fapt în centrul atenției publicației Institutului de Studii Romîno-Sovietic. În primul rînd selecționarea și publicarea a ceea ce este mai interesant în periodicele sovietice curente. Acesta este sectorul pe care de fapt revista îl servește astăzi cel mai bine. Într-adevăr, din confruntarea sumarelor revistei pe anii 1960–1961 pe de-o parte și a materialului destul de întins publicat în periodicele sovietice rezultă că revista „Viața literară sovietică“ a pus la dispoziția publicului romînesc o serie de articole substanțiale din periodicele sovietice. Am putea astfel cita: ciclul articolelor reproduse din „Voprosi literaturi“ cu privire la raporturile între estetică și viață, dezbaterile asupra sarcinilor criticii literare apărute în revistele „Novii Mir“ și „Znamea“. De asemenea, cîteva din studiile care și propun să clarifice mult dezbătuta noțiune de metodă artistică, dezbaterile cu privire la studierea literaturii sovietice din deceniul al treilea, discuție care prezintă un interes evident pentru specialiști, ea avînd contingență cu acela pe care le-au abordat istoricii noștri literari în legătură cu elaborarea unui tratat de istorie a literaturii romîne. La baza acestei discuții stă o problemă de metodologie referitoare la întrebarea: istoria literaturii este mai ales o istorie a curentelor sau o istorie a creației literare ca atare? O asemenea discuție are o relație evidentă și cu problemele de periodizare a literaturii noastre din

secolul XX (pînă la 23 August). Cîteva studii cu privire la problemele literaturii universale, printre care un articol ca „Expresionismul“ de N. Pavlova, reprodus din „Voprosi Literaturi“, reprezintă o contribuție însemnată la cercetarea unor curente literare și artistice de prim ordin dintre cele două războaie mondiale. După cît știu, articolul lui Pavlova este primul material de sinteză care analizează diferitele aspecte ale acestei mișcări complexe delimitînd în mod nuanțat și cu subtilitate, fenomene care țin de expresionismul de stînga, de tendința de a găsi noi mijloace de expresie în vederea comunicării unui conținut nou, progresist, adeseori militant. În acest sens, criticul sovietic scoate în evidență însemnătatea pe care a avut-o asupra creației artistice a lui Brecht sau a lui Becher, efervescența dezbaterilor din cadrul publicației „Der Sturm“, purtătoare de cuvînt a expresionismului de stînga etc. Revista „Viața literară sovietică“ a publicat de asemenea două studii substanțiale despre raporturile dintre literatură și știință, în care sub semnătura unor critici competenți (Scerbina, Leapunov) se demonstrează în mod convingător însemnătatea pe care o are în lărgirea orizontului intelectual al literaturii realist-socialiste, noile progrese ale științei în secolul XX.

A doua sarcină fundamentală a revistei ar fi reproducerea nu numai a diferitelor studii din periodice ci și a extraselor, rezumatelor, comentariilor în legătură cu **volumele de estetică și de teorie literară** apărute în U.R.S.S. Un avînt editorial deosebit care se exprimă printr-o recoltă excepțională de volume și dizertații de estetică și teorie literară, publicate nu numai de editurile din Moscova dar și sub egida diferitelor institute republicane și regionale, nu-și găsesc încă oglindirea corespon-

zătoare în paginile publicației noastre. Dat fiind că editurile noastre nu pot traduce tot ceea ce apare în materie de estetică în Uniunea Sovietică, ar fi necesar ca „Viața literară sovietică“ să ia inițiativa publicării unor extrase și rezumate competente care să scoată în evidență ceea ce aduc nou diferitele volume de estetică, teorie și istorie literară, care sînt rodul unor cercetări și reflexe îndelungate. Volume ca: „Prelegeri de Estetică marxist-leninistă“ de I. Ziss, „Problemele realismului“ de V. Dneprov, „Imagina artistică“ de V. Razumii, „Categorii estetice a comicului“ de I. Borev, precum și culegeri de studii cu privire la literatura universală ca: „Proza franceză contemporană“ de V. Gorski, „Literatura americană de astăzi“ de I. Anisimov, etc. merită în cadrul revistei un spațiu mai întins decît unele articole de publicistică curentă care sînt reproduse integral.

Așa cum spune însuși titlul, „Viața literară sovietică“ trebuie să pună publicul românesc în contact cu cele mai semnificative dezbateri literare care trezesc interesul opiniei publice sovietice. În asemenea discuții se realizează adesea acea atmosferă profund creatoare specifică luptei de opinii constructive. Aici se impune intervenția activă a colectivului redacțional al publicației pentru a oferi o imagine într-adevăr sintetică a unor dezbateri, care să redea în același timp dialectica, concluziile discuției, cu atît mai mult cu cît aceste dezbateri nu pot fi reproduse în extenso, din lipsă de spațiu. Publicarea dispartă a cîtorva intervenții care nu oglîndesc ordinea desfășurării, rezumarea banală a cîtorva articole (așa cum s-a întîmplat cu dezbateri foarte extinsă asupra naționalismului și a raporturilor lui cu ideologia democrat-revoluționară, pe de o parte, și cu ideologia clasei muncitoare, pe de altă parte), nu

poate duce la rezultate eficiente mai ales cînd este vorba de lucrări care au însemnătate principială sau relevă preocupări înrudite cu cele ale opiniei publice literare din țara noastră. Este necesar ca sarcina rezumării, expunerii sintetice a diferitelor probleme, să fie încredințată unor condeie calificate, cunoscătoare a problemelor. Mergînd pe drumul pe care a pornit, „Viața literară sovietică“ trebuie să-și lărgească aria preocupărilor, să se transforme într-o măsură din ce în ce mai mare dintr-o culegere academică de articole într-o revistă literară vie, într-un periodic care să oglindească multilateral procesul complex de dezvoltare a literaturii sovietice.

Nu ar strica ca din cînd în cînd revista să publice, de asemenea, o serie de extrase din literatura beletristică punînd astfel publicul la curent, în mod operativ, cu fenomene semnificative din proza și poezia sovietică.

H. B.

— de peste hotare —

„INOSTRANNAIA LITERATURA“ nr. 5/1962. Numărul din mai al revistei sovietice este închinat în întregime Africii. Doar romanul lui Dieter Noll (R.D.G.) — premiul Heinrich Mann pe 1961 — care se publică în continuare, modifică întrucîtva unitatea numărului.

Proza este reprezentată compact prin romanul senegalezului Sembèn Ousman „Bețișoarele Domnului“, al algerianului Malek Haddad „Ultima urmă“, al suedezei Sara Lådman „Eu și fiul meu“, prin două mici povestiri ale angolezului Luandino Vieira. Sînt romane dense, aspre și umane, în care ciocnirile cu colonialismul și rasismul apar nuanțat, într-o multitudine de manifestări, uneori surprinzătoare. Există în romanul lui Haddad un pasaj în care se spune: „Nu în cărți trebuie căutate astăzi ro-

mane... Cîte din ele nu se desfășoară pe cărările eterne ale vieții... Sînt romane care nu se vînd în librării, care nu se cumpără, dar sînt plătite cu prețul vieții, al morții, al ochilor noștri..." Inginerul Said din acest roman e un patriot algerian cinstit, convins că în războiul pornit împotriva poporului său nimeni nu poate rămîne de o parte. Războiul a pătruns cu tot cortegiul de nenorociri pretutindeni în realitatea algeriană. Fratele lui a plecat în munți, la partizani. El însă n-a făcut încă pasul decisiv. Totuși, treptat pacea lui aparentă se destramă. Moare, ucisă de un glonte rătăcit, franțuoaica Lucie, iubita lui; podul construit de el e aruncat în aer de partizani; primejdiile sporesc din zi în zi, prăpastia discriminării naționale și sociale se adîncește — toate îl grăbesc pe Said să facă ultimul pas, ca o încheiere fi-rească a unor convingeri de mult sedimentate. Eroul moare într-o acțiune a partizanilor, condusă de fratele său. E prețul pe care-l plătește pentru acest roman trăit.

În „Bețișoarele domnului“ eroul principal e o colectivitate: în speță feroviarilor senegalezi aflați în grevă, soțiile și copiii lor. Neputînd să-i înfrîngă prin forța armelor, administrația capitalistă recurge la înfometarea și însetoșarea greviștilor. Tragică și zadarnică e așteptarea femeilor la cișmea. Apa se aude gîlgiînd undeva pe țevă, dar nu va curge; pompele au fost oprite. Vetrele sînt reci, iar copiii umflați de foame. Sînt mijloace teribile, inumane prin care capitaliștii încearcă să înfrîngă solidaritatea clasei muncitoare: se urmărește provocarea unei presiuni a familiilor asupra soților greviști. Inevitabilele fisuri sînt însă prea slabe pentru a readuce „liniștea“ patronilor și supunerea muncitorilor. Africa și-a îndreptat grumazul pentru totdeauna.

Romanul Sarei Lidman are o istorie interesantă. Ea a venit în Republica

Sud-Africană și a „îndrăznit“ să se îndrăgostească de un negru. A izbucnit „procesul de la Johannesburg“, care s-a încheiat, sub presiunea opiniei publice, cu expulzarea scriitoarei. Această căsătorie dramatică n-a rămas fără roade: rodul ei este romanul „Eu și fiul meu“, care e o puternică demascare a discriminării rasiale, a fățărniciei ascunse în dosul sentimentelor nobile, a cumsecădeniei și omeniei afișate cu cinism de un prototip al colonialistului înveterat. Eroul pare un tată ideal, ceea ce însă nu-l împiedică să mărturisească că ar fi capabil din considerente egoiste să-și ucidă copilul. E un roman care clo-cotește de minie: minia unui om care a văzut și a trăit personal ororile „apartheid“-ului sud-african.

Sub titlul „Poezia și conștiința națională“ Kondotto Neuekhali-Kamara, poet și publicist din Guineea, semnează un articol despre poezia africană scrisă în limba franceză. Înrobindu-i pe africani, colonialismul francez a procedat la o intensă acțiune de asimilare culturală. Din școlile care au pregătit cadre autohtone în serviciul administrației coloniale, au ieșit și primii scriitori africani. Deși animată de intenții oneste, prima generație de scriitori a creat opere ale căror teme i-au fost abil sugerate de către cei care i-au instruit în școală. În cursul primului război mondial ei au pus bazele „negrismului intelectual“; în operele lor Africa a apărut idilică și naivă denaturîndu-se imaginea ei reală. După primul război mondial și mai ales după Revoluția din Octombrie, cînd valorile civilizației occidentale au fost puse sub semnul îndoielii, literatura africană este puternic influențată de mișcările negrilor din America, din S.U.A. și Antile. O întreagă pleiadă de prozatori și poeți apare în Madagascar, Africa Neagră, Guiana și Antile. Ei scriu în limba franceză, și cel mai talentat dintre ei este Aimé Cesaire. El a descoperit

un stil poetic, care prin ritmul său este cel mai apropiat spiritului și gustului africanilor, a creat un gen nou, în care dispar delimitările între poezie și proză. Dar concepțiile sale ideologice, tendințele sale naționaliste, atitudinea sa față de mișcarea muncitorească internațională au redus considerabil forța explozivă și inovatoare a poeziei sale.

El a eșuat, în ciuda marelui său talent, în așa zisa „negritude”, teorie care susține existența unei „civilizații negro-africane” strict delimitate, a „unui spirit obscur și misterios al personalității negro-africanilor”, care constituie specificul negrilor în orice parte a globului ar trăi. Antiimperialismul este la el nebulos, uneori denaturat, deși din poezia lui nu lipsesc accente de protest împotriva capitalismului și de solidaritate umană. Neocolonialismul s-a folosit abil de această teorie intelectualistă ermetică, pentru a o opune mișcării de eliberare anticolonialiste.

Leopold Senghor este un alt mare poet negru. El respinge rațiunea în numele sentimentului, considerând primul acestuia ca o trăsătură caracteristică a negrului. El a încercat să pună în circulație noțiunea biologică și etnică a „gîndirii negre” specifice. Poezia sa păstrează unele trăsături ale romantismului întirziat și imită modalitățile folosite de cîntăreții populari-griofii (arta grioșilor are însă ca izvor tradițiile istorice ale poporului). Cesaire și Senghor exercită încă multă influență asupra literaturii africane. Însă generația anilor 40 a adus un alt suflu în poezie. La Keita Fodeba (Guineea) găsim o demascare în spirit revoluționar a colonialismului, versurile sale afirmă dragostea pentru viața și obiceiurile poporului. Creația sa este și mai accesibilă gustului popular.

Poezia lui Bernard Dadier (Coasta de Fildeș) este profund emoționantă prin suflul ei protestatar viguros. De-

altfel poetul este un mai bun cunoscător al vieții decît Senghor.

David Diop, Lamine Diakate, Paulin Ioachim și Amadu Mustafa Wade — sînt marile speranțe ale poeziei africane în limba franceză.

Bariera lingvistică izolează însă această poezie de masele populare. Ea rămîne închisă în cercul celor ce o pot citi. Răspunderea lor istorică, încheie autorul, este de a pregăti în Africa nașterea unei poezii naționale în limba poporului. E singura cale de a putea reda imensa bogăție de imagini și metafore a limbii naționale. Atunci poezii africani se vor întîlni cu adevăratul lor judecător — poporul african.

I. P.

„NAGY VILÁG” („Lumea mare”)

Nr. 1—4, 1962. Revista lunară de literatură universală de la Budapesta aduce întotdeauna un material beletristic interesant și cu multă grijă selecționat din cele mai recente și mai semnificative producții ale literaturilor diferitelor popoare. Studii competente scrise de cei mai repuțați specialiști, critici și cronici temeinice care permit cititorului o orientare satisfăcătoare asupra mișcării literare din străinătate, contribuie la consolidarea nivelului și prestigiului acestei publicații, subliniat de noi și cu alt prilej (Viața rom. 4/959).

Numerele apărute pînă acum în acest an sînt cu deosebire interesante pentru noi prin bogata atenție care se acordă literaturii românești. După ce anii trecuți revista a publicat doar sporadic cîteva versuri din opera lui Tudor Arghezi, Victor Eftimișu, Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Radu Boreanu, etc., colecția anului acesta este incontestabil mult mai bogată în referințe românești. În Nr. 1 am citit un frumos portret al lui George Bacovia semnat de **Réz Pál**, comemorînd aniversarea de 80 de ani a

nașterii poetului. Portretul este însoțit de două poezii de Bacovia (Vae soli, Icoană de iarnă). Tot în acest număr se oferă cititorilor și o navelă a tînărului prozator Radu Cosașu însoțită de cîteva rînduri de prezentare. În numărul trei al revistei se publică un fragment din „Cerule începe la etajul trei“ de Francisc Munteanu. Traducătorul (**Réz Pál**) analizează la cronica revistei cu sagacitate o altă lucrare a aceleiași autor („Tragedia micului burghez: Fericitul negustor de Francisc Munteanu“). Observațiile criticului maghiar sînt bine cumpănite atît în privința calităților lucrării (naturalețea, sinceritatea povestirii, descrierea locurilor și atmosferei, autenticitatea tematicii) cit și în aceea a unor deficiențe (lipsa de adîncime a descrierii, teama autorului de a se avînta spre „epica mare“). Criticul regretă că autorul român „care a învățat atâtea lucruri bune de la marii scriitori cu care se înrudește spiritual: Gorki, Knut Hamsun, Panait Istrati, Hemingway“ se adresează uneori și „bestsellerilor“, adoptînd „soluțiile mai puțin dificile, primele asociații care-i vin la îndemînă, peripeții de suprafață“.

O altă referință romînească în acest număr este studiul amplu semnat de criticul și poetul Rónay György, în care se ocupă de cele trei volume ale „Antologiei liricii mondiale“ publicată în limba maghiară de Editura noastră de stat și semnată de Franyó Zoltán. Rónay subliniază importanța acestei opere pentru cultura și literatura maghiară, caracterul monumental al colecției, valoarea celor mai multe traduceri și stăruiește și asupra muncii de deschizător de drumuri pe care Franyó a îndeplinit-o în atît de bogata literatură de traduceri a maghiarilor, mai ales prin tîlmăcirile sale din literaturile orientale. Spre regretul nostru Rónay nu se ocupă tocmai de volumul trei al Antologiei ocupat în

bună parte de producția poetică romînească.

Numărul pe aprilie al revistei ne aduce un florilegiu de poezii romînești. Jékely Zoltán publică poeziile „Crez“ și „Poem pedagogic“ de Demostene Botez, Simon István semnează două traduceri din opera lui Dumitru Corbea („Bulgăre“ și „Stea din lacrimi“) Tot Jékely semnează și transpunerea maghiară a poeziilor „Portret“ și „Focurile sacre“ de Aurel Rău, iar Botár Béla publică traducerea poeziei „Orașul“ de Valeria Boiculesi. Arta de traducător a lui Jékely Zoltán se vedește cu deosebire în frumoasa versiune maghiară pe care a dat-o versurilor lui Demostene Botez.

În același număr citim și o dare de seamă asupra Consfătuirii pe țară a scriitorilor din R.P.R., precum și o amplă și foarte temeinică cronică închinată primului an de apariție a revistei romînești de literatură universală „Secolul XX“, semnată de Domokos János, directorul Editurii „Europa“ din Budapesta. Revista maghiară înregistrează varietatea materialelor literare publicate de „Secolul XX“ apreciind cu deosebire bogata selecție din literaturile țărilor de democrație populară. Tot pozitiv este considerată și diversitatea rubricilor informative ale revistei romînești, dar, constată criticul, o potențare a acestei tendințe ar putea „deplasa caracterul revistei spre acela al unui almanah“. Revista maghiară în final admiră execuția grafică excelentă și cu totul modernă, a consoarei sale romînești.

A. BT.

„FRANKFURTER HEFTE“ nr. 3/1962.
În Occident se fac auzite, tot mai des, vocile unor oameni realiști și lucizi, care demască marea campanie de orbire a conștiințelor în vederea pregătirii unui război nuclear. Astfel,

în articolul „Apărarea civilă a populației”, publicat în ultimul număr al revistei vest-germane „Frankfurter Hefte”, Eugen Kogon relatează o serie de fapte semnificative în legătură cu reclama deșănțată ce se face așa ziselor adăposturi antiatomice.

Kogon arată că spectrul războiului atomic este folosit ca un mijloc de ațîtare a panicei, de răspîndire a psihozei de război. De la San Francisco pînă la Bonn se face o reclamă nerușinată „adăposturilor” împotriva atacurilor aeriene”. „Politica Uniunii Sovietice — scrie autorul articolului — este mai rațională: ea n-a admis această șarlatanie, această amețire a conștiințelor“.

Propunerea de creare a „adăposturilor” a fost elaborată în S.U.A. în vara lui 1961.

Din acel moment a luat naștere în S.U.A. „panica buncărelor”, și odată cu aceasta, o atmosferă prielnică așazisei „apărări civile”. Sub titlul: „Sfîrșitul nepăsării, — Cerere masivă de adăposturi particulare”, ziarul „New-York Times” relatea la 8 octombrie 1961 cazul maiorului Amik din Glendo (Wyoming S.U.A.) care a cumpărat „o pivniță veche de cartofi care urmează să fie adaptată pentru cerințele unui adăpost bine înzestrat pentru întreaga populație a orașului...” Și se spune mai departe în articol, „că fiecare familie se preocupă acum de supraviețuirea ei. Se strîng pretutindeni conserve, se sapă grădinile, se discută competent despre riscul „Fallout-ului” și se previne latura morală a problemei, adică se indică baricadarea ușii adăpostului particular înainte de a putea intra acei vecini care nu au fost destul de „prevăzători”. „New-York Times” prezenta în continuare o broșură alcătuită din însărcinare guvernamentală, purtînd titlul „Adăpostul familial împotriva emanațiilor radioactive”. Broșura, conținînd instrucțiuni tip, a fost difuzată, pînă la sfîrșitul anului

trecut, în 25 de milioane de exemplare. Unul din cele mai mari magazine din S.U.A. oferă pentru 8,97 dolari o garnitură de alimente, prevăzută a fi suficientă unei persoane timp de 14 zile; o altă firmă a lansat o placă de patefon pe care sînt înregistrate instrucțiunile din broșura amintită. Afacerea aceasta a luat un asemenea avînt, încît se poate vorbi de un „miracol economic” în ramura construirii de adăposturi. Un mare magazin din S.U.A. a prezentat un adăpost-tip, ultimul model, cum s-ar zice, „cel mai modern sicriu de familie”, arăta în încheiere ziarul „New-York Times“.

Acum, după ce problema apărării civile a stîrnit un val de „nedumeryire, de zăpăceală și teamă”, scrie Kogon în editorialul revistei „Frankfurter Hefte”, guvernul american a hotărît să acrediteze ideea că nu „buncărul familial”, ci un adăpost de mase subteran pentru populația civilă ar oferi mai curînd „o poliță de asigurare pe termen lung” împotriva unui război atomic.

Correspondentul din Washington al revistei vestgermane relatează mai departe: Două sute de oameni de știință aparținînd universităților din Boston au arătat că ideea „apărării civile” într-un război nuclear este o „înșelăciune și o șarlatanie” și, într-o declarație comună, au cerut ca sumele de bani să fie folosite pentru un program pozitiv de pace...

„Cine trezește speranțe iluzorii”, scrie Kogon, „întărește posibilitatea izbucnirii catastrofei”. Acest lucru este valabil într-o mare măsură pentru „Broșurile lămuritoare”, care se livrează populației pe tot teritoriul NATO. Firește că în aceste acțiuni s-au lăsat antrenate și unele autorități ale Republicii Federale Germane. Ministerul federal de interne pregătește o „lege de apărare antiaeriană”, după cum scrie Kogon, denunțînd ineficacitatea referatului re-

dactat de „Oficiul federal pentru apărarea civilă a populației”, cu sediul în Bad Godesberg. Referatul poartă titlul îndrăzneț: „Fiecare mai are o șansă”, și este adresat „tuturor familiilor”.

Bazat pe spusele expertului american Gerhard Piel, Kogon observă că atât exploziile atomice la mare înălțime, care produc radiații inițiale, căldură și presiune, cât și cele din apropierea pământului au drept rezultat emanații radioactive. Împotriva celor din urmă adăposturile pot oferi, eventual, o oarecare eficacitate, în nici un caz însă nu pot constitui un obstacol în calea radiațiilor inițiale, a căldurii și presiunii.

Broșura „Oficiului federal” nu pomeneste însă nimic în legătură cu aceasta, ba mai mult, ea dă niște date false asupra proporțiilor pe care le-au atins pagubele cauzate de bombele aruncate asupra orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki. Kogon își exprimă indignarea împotriva „acestei șarlatanii prin care se sugerează populației iluzia securității” și caracterizează mînuirea voit defectuoasă a datelor statistice „o curată ticăloșie”.

În timp ce în Congresul american s-a demonstrat de către experți pe baza unor calcule electronice, că la un atac mai puternic ar pieri sute de milioane de oameni, broșura „Oficiului federal german” susține — spune Kogon — că într-o anumită măsură bucărele oferă apărare chiar împotriva radiațiilor inițiale, împotriva căldurii și presiunii. Broșura dă instrucțiuni amănunțite pentru construirea acestor adăposturi, pentru stabilirea unui acord cu vecinii etc.

„Ce se petrece în mințile oamenilor”, se întreabă pe drept cuvânt Eugen Kogon, „care scriu, gîndesc și pun să se răspindească astfel de lucruri?”

Articolul din „Frankfurter Heft” este un avertisment lucid dat acelor

care se joacă de-a războiul, derutînd și înspăimîntînd milioane de oameni, urmărind să pregătească un teren prielnic pentru punerea în aplicare a planurilor criminale revanșarde.

Tot în acest număr al revistei, criticul literar Ernst Loewy publică o recenzie a volumului lui Martin Flinker: „Opiniile politice ale lui Thomas Mann în lumina contemporaneității” (editura Mouton u. Co. s'Gravenage, 1959). Recenzentul observă niște flagrante inadvertențe în aprecierile cuprinse în volumul publicat în R.F. Germană, aprecieri ce reflectă spiritul tendențios în care se întreprind acolo cercetările de istoriografie politică și culturală. „Însemnătatea lui Thomas Mann ca gînditor politic”, scrie recenzentul, „este, din păcate, încă mult controversată în această țară. Cuvîntările lui Thomas Mann transmise prin radio Londra în timpul războiului au fost publicate cu omisiuni esențiale. Atitudinea antifascistă, lipsită de compromis a scriitorului a iritat bine înțeles pe foarte mulți, ca și obiectivitatea lui în toate problemele, de pildă în aceea referitoare la divergențele dintre, est și vest, fapt care, în jurul anului 1950, a avut drept consecință un torent de scrieri calomnioase îndreptate împotriva marelui romancier. Astăzi se poate constata cit de lacunară este acțiunea de informare asupra lucrărilor și discursurilor politice”.

Studiul lui Flinker se ocupă exclusiv de lucrările politice ale lui Thomas Mann. „Din păcate însă”, scrie Loewy, „această cercetare provoacă decepții pentru că Flinker vede în „Meditațiile unui apolitic” apărute în anul 1918, esența, focarul cristalizator al lucrărilor politice scrise de Thomas Mann”. Dar multe vederi politice exprimate acolo au fost mai tîrziu tăgăduite chiar de Thomas Mann. Tocmai asemenea păreri, rectificate ulterior, constituie suportul considerațiilor lui Flinker. E drept că Tho-

mas Mann a supraapreciat structura social-politică a Germaniei de atunci, dar vechea lui concepție despre democrație nu poate fi considerată drept apologie a Germaniei prenaziste. „Umbra fashismului se contura la orizont — scrie recenzentul — ceea ce l-a făcut pe Thomas Mann ca numai cițiva ani după „Meditații“ să prezinte propria sa concepție despre democrație, care anulează de fapt accepția burgheză a democrației“. Trecând în mod inadmisibil peste toate aceste împrejurări, Flinker preia mecanic unele formulări ale lui Thomas Mann și se sprijină tocmai pe latura cea mai slabă din „Meditații“: pe concepția scriitorului despre autoritatea în stat.

Prin omisiuni voite, prin desconsiderarea unei întregi evoluții în concepțiile politice ale lui Thomas Mann și mai ales a poziției sale antifasciste, apoi a atitudinii sale din ultimii ani față de inițiativele de pace ale Uniunii Sovietice și față de realizările socialismului, prin asociații fantaziste (de pildă, raportul stabilit cu guvernarea generalului de Gaulle), volumul consacrat opiniilor politice ale lui Thomas Mann este o răstălmăcire grosolană a adevărului. Nici spirit științific, nici venerație față de opera marelui scriitor nu vădesc aceste cercetări tendențioase.

D. LUDOVIC

„IL MULINO“, nr. 3/1962. Sub orînduirea socialistă, dreptul legitim de a munci este o realitate bazată pe Constituție. El nu există în lumea apuseană, unde domnește banul. Rezultatele: șomaj, mizerie, emigrări. Italia a exportat mereu mîna de lucru. În deosebi locuitorii regiunilor meridionale, sărace în industrie și culturi agricole, spre a scăpa de foamete, s-au văzut de mult constrînși să se expatrieze în mare număr im-

preună cu familiile lor, în țările cele mai îndepărtate, stabilindu-se definitiv acolo. Într-un articol al lui Marcello de Cecco, apărut sub titlul „Emigrația și dezvoltarea economică“ în numărul 3/1962 al revistei lunare „Il Mulino“ de la Bologna, sînt analizate efectele dăunătoare ale fluxului forțelor de muncă în ultimele decenii.

După al doilea război mondial, alte milioane de muncitori din Italia de sud au plecat spre a-și agonisi existența în diferite țări din apusul Europei, de data aceasta singuri, lăsîndu-și în urmă soțiile și copiii. Este vorba de o emigrație de substituție: necalificați, ei înlocuiesc în mine și șantiere pe lucrătorii autohtoni trecuți la munci specializate. Patronii se servesc de emigranții prost plătiți ca de un instrument de luptă, ca de o masă de manevră contra revendicărilor sindicale ale propriei muncitorimi. De instrucția profesională a salahorilor italieni nu se preocupă fi-rește nimeni în țara unde sînt acum exploatați, după cum nici în patrie guvernării nu au avut vreodată grijă de calificarea lor, lăsîndu-i într-o situație socială inferioară.

Pe lângă emigrația în străinătate, în epoca postbelică s-a accentuat considerabil și aceea internă, din sudul țării spre provinciile nordice industrializate. În multe sate meridionale nu au mai rămas astfel decît femei, copii și moșnegi. Rezervorul de oameni valizi este epuizat din cauza vitregiei tuturor guvernelor trecute și prezente care, în loc să creeze surse de susținere pentru populație în apropierea locului de origină, au încurajat o emigrație dezordonată. Pentru că statul italian nu și-a îndeplinit obligațiile elementare față de cetățeni, dezvoltarea regiunilor înapoiate întîrzie, este chiar compromisă și odată cu aceasta progresul social și al culturii.

J. M.